coll. comp. &
8°, L 2 XVIII 3. 384 pp.

Harp.
Gutenb.
2 Gold. pl. 22
Bth Embl. pl. 1.
Gold. Fable
Engl. Emblems

Landwehr 684

comp.

HET
SPIEGHELS
HEIL-SPIEGHEL
CAP. 7.

In 't midden vande Zee, en ſchrylings op een vis,
Daar 't naaste ſchip te vyand, gheen lyfberging is.
Gherust en heel vernoeght vrolyk te zinghen mueghen,
Die moet, vast van ghemoed, in God, in dueghd verhueghen.

H. L. SPIEGHELS

HERTSPIEGHEL

EN ANDERE

ZEDESCHRIFTEN,

Met verſcheidene nooit gedrukte ſtukken verrijkt, en door aenteekeningen opgeheldert

Door P. VLAMING.

Met nieuwe figuuren.

t'AMSTERDAM,
By ANDRIES VAN DAMME.
MDCCXXIII.

AEN

DEN HEERE

PIETER PIETERSZ. VAN BEECK.

GY, die met recht verwacht, dat ik niet duister toon,
Het hart het geen u draegt een Lieve Zusters zoon,
Op dezen blyden dag van uw gewenscht verjaeren:
Myn handt wil nu geen krans van dankbre roozeblaeren
U vlechten, neen o neen! die allen zegen zendt,
Weet wat ons nodig is: hem is myn hart bekent,
Die op dit heuglyk licht, de Maegdt door hem verkooren

Uit Englelippen liet de blyde Boodſchap hooren,
Dat zy, bezwangert van den Goddelyken geeſt,
Hem baeren zouw, die voor alle eeuwen is geweeſt.
Myn Achting wydt uw Deugdt een bundel wyze blaeden,
Die geen Uliſſes tocht, noch Kadmus huis, noch daeden
Van Peleus dappren Zoon ontvouwen, maer hun heldt
Aengorden t'heilig zwaerdt, dat Monſters neder velt;
Dat Sfinxen overwint, Chymeren en Harpyen,
En op geen ſlangen paſt van Helſche Raezernyen.
Hy, wien Apollo van den Drievoet gaf den prys,
En boven al 't geſlacht der Menſchen hieldt voor wys,
d'Atheenſche Socrates, werdt aen het Y herbooren,
Toen Henriks gulde mondt Orakelen liet hooren,
Als die, door Hemelſch vuur ontſtooken en verlicht,
Dat *Deugdt* alleen *Verheugt* ontvouwde in zyn gedicht,
Den *Harte-ſpiegel*, die een ſpiegel zonder vlekken,
Een ſpiegel die niet vleit aen ieder kan verſtrekken,
Die vol van Eerbied zich met aendacht toe bereidt,
Tot kennis van zich zelf, en waer Natuur ons leidt.
't Verveele u niet een uur aan uwe bezigheden
Te ontrukken, nu gy 't in gezelſchap moogt beſteeden
Van 't Godlyk Negental, dat Helicon verlaet,
Door *Spieghels* zang bekoort, als hy ten reye gaet
Op maetſlag van de Deugdt, en zy met haer Laurieren,

Door-

Doormengt met Amarant, dat ſchrander hoofdt verſieren.
Ik weet hoe deeze ſpys uw keur bevallen moet,
Als die uw aendacht liefſt met zoeten honig voedt,
Uit bloemen der Schriftuure op Sions top geleezen,
Wiêr geur de Ziel verſterkt, en ons geen Doodt doet vreezen.
Hier gaet men ook te gaſt op Geeſtelyk banket,
De honig, dien men gaert beſchaamt dien van Hymet,
Hy groeit in Attiſch Tym, en Paleſtynſche roozen,
Die op den berg van Heil, den dierbren Kruisberg bloozen.
De Koopzorg hebb' haer tydt, haer tydt eiſcht ook de Ziel,
De ruſt verſtrekt haer, 't geen de haeven voor een kiel,
De ruſt, die gy beproeft, als u de groene lommer
Van Beekenhof bedekt, daer gy, bevrydt van kommer,
Uw Driften loeien hoort, als Jacob en zyn zaedt,
En voor geen konings kroon zoudt ruilen uwen ſtaet.
Dan eens, dat bidt ik u, laet u myn beê behaegen,
Dan de oogen op de blaên van 't gulden boek geſlaegen,
Dat ruſtig met uw Naem, op 't eerlyk voorhoofdt praelt,
Het geen dien naem vereert, en daer gy roem uit haelt.
Dan moogtge in deeze blaên, die nimmermeer verouden,

Met SPIEGHEL, na zyn doodt, u zelven onderhouden:
Dan ſterkt hy uwe ziel met tegengift voor al
Het geen ons hinder baert, het weiffelend Geval
Verſpilt zyn kracht vergeefs in ruſt aen u te ontrooven,
Daer gy zyn doen beleeft, zyn reden wilt gelooven.
En ik kon nimmer my meer quyten van myn plicht,
Met waerdiger geſchenk, dan dat ik door een Dicht,
Dat nimmer door den Tydt geſchonden gaet verlooren,
Waer in de Prieſter van de Muzen zich laet hooren,
Die Neerlantſche Eerſt'ling der verheven Poëzy,
Uw Naem vereeuwig, en van ondergang bevry:
En, daer uw eigen Deugdt dien opbeurt van der aerde,
Zoo lang de Zeevaerdy by Hollant blyft in waerde,
Zoo lang men zorg voor Kerk en armen Wees waerdeert,
En ruime Nedrigheidt geacht wordt en geëert,
Zal 't my genoegen dat myn naem met u mag leeven.
Ontfang dan van een hart, door achting aengedreven,
Het geen de Dankbaerheidt en enge bandt van 't bloet
My heet te ſchenken, uit een gulheidt van gemoedt,
En rechte tederheidt, die nimmer kan verminderen,
Als die, dit is myn wenſch, herleeft in myne kinderen.

den 25. van Lentemaendt 1724.

P. VLAMING.

AEN

AEN DEN

LEEZER.

EEn verſtandig Reyziger, beluſt zijne weeten leergierigheidt te voldoen, zich op weg begeevende om vreemde landen, ſteeden, en volkeren te bezichtigen, ontmoet doorgaens veele zaeken en plaetzen, die zoo weinig zijn opmerking en aendacht verdienen, dat hyze ſlechts ter loops beſchouwt, of deswegen bereids onderricht zijnde, geheel vermijdt. Zommige oorden dienen hem tot vertoefplaetzen, andere om te ruſten; in deezen brengt hy zijnen dag door; doch in zulke, alwaer zich menigvuldige zaeken en die hy van het meeſte gewicht acht, op doen, verſlijt hy dagen, maenden, ja zelfs jaeren. Van zijnen tocht voldaen zijnde en t' huiswaert keerende, met voorneemen, om zich in het vaderlant voor het overige zijns levens te bepaelen, brengt hy al het geziene ten nutte van zich zich zelven en anderen over. Dus gaet het ook met lieden, wien het gelukt het Gemeenebeſt der Letteren te moogen doorkruiſſen. By eenige der zelve dienen zy een korter, by andere langer tijdt te vertoeven, zommige uiterlijk en ſlechts van aenzien te kennen, de wichtigſte ten eenenmaele te bezitten,

en als in ons bloedt en levenſappen te verkeeren, om het nut, dat uit allen bekoomen wordt, over te brengen tot de waere Wijsheidt, die ons tot een vaſt verblijf en vaderlant te ſtrekken heeft. Dat deeze waere Wijsheidt beſtaet in de kenniſſe van ons zelven, die van onzen plicht omtrent Godt en de Menſchen onze medeſchepzelen; in de kunde der waere geſchapenheidt en waerdye der dingen, die ons voorkoomen, ontkent niemant. Dat wyders het Geloof, en de dadelijke beleving by 't zelve gevoegt, den Godsdienſt in zyne volſlagenheidt uitmaeken, belijden allen, die den heerlijken naem van Chriſtus belijden, en over deeze algemeene bepaeling valt geen verſchil altoos. Al het twiſten, woelen, ſchryven en wryven is wegens de byzondere toepaſſing van het zelve: of, het geen de warzieke meenigte noch meerder bezig houdt, over dingen, die onverſchillig behooren te zijn, of menze weet of niet, weinig in 't geheel om 't lijf hebben, en waer onder veele gevonden worden, die het de Godheidt niet goedgevonden heeft haer ſchepzelen te openbaeren, en die de enge paelen onzer denkinge verre overſchryden. Ja zommigen dwaelen noch verder van het rechte ſpoor, en twiſten niet alleen om een boonſchel, maer vormen van vaſte en zekere Weetenſchappen, ydele en onzekere. Dus veraerde al zeer vroeg de Sterrekunde, die tot nut van Land-en Zeeman gevonden werdt, in Sterrekijkery, welke, zonder eenigen grondſlag of reden, aenſtaende dingen waende te kunnen ſpellen, uit de zamen-of tegenſtelling der He-

Hemellichten. Dus misbruikte 's menſchen Begeerlijkheidt de Scheykunde, zoo nootzakelijk voor de Artzeny, tot de verderfelijke Goudzoeking. Zoo ſtortte de Filoſofië, die Koningin der Weetenſchappen, van haeren troon, en verviel in plaetſe van zeden te beteren, haer hoofdwerk, in den ſlordigen drek der Schoolgeleerdheidt. Zoo werdt de eenvoudige Godsdienſt, het waerdigſte dat men hebben mag, te ſchendig misbruikt, en by eenigen een ſpeelpop van 's menſchen Brein, by anderen de ſlavinne der Doortraptheidt, en averechtſche Regeerkunde. Dus eindelijk ruimde Waerheidt het veldt voor Loogen en 't opvolgen der Leſſen van den Heilant omtrent het Beſtuur van ons leeven en Liefde tot onzen Evennaeſten, voor harrewarren en hairklooven. Chilon, die zoo gewoon was te leeven als hy Leerde, zoude van deeze Eeuw zoo wel als van zijnen tijdt genoodtzaekt zijn te zeggen, dat het niet zeldzaem was de menſchen veel fraeis van de Deugdt te hooren praeten, maer mede zeer gemeen dat zy hun zeggen door hun werken om ver ſtieten. Dit beſtrafte de Heilant met zoo veel ernſt in de Schriftgeleerden der Jooden: dit wekte den Samiſchen Pythagoras en Atheenſchen Socrates tot hunne Leere der Zeeden: dit ſpoorde insgelijk den yver van onzen braeven Amſterdammer, den deugdrijken Henrik Laurenſz. Spieghel aen, om den Hertſpiegel, dien wy heden wederom aen 't licht geeven, zijn Landgenooten ten dienſte, te ontwerpen. Van deezen nu en mijne behandeling omtrent de uitgaeve, hoop ik dat het den Leezer niet

ver-

verveelen zal deeze mijne Voorreden, met aandacht door te leezen, om met te minder moeite, en als van een voorgaande fakkel gelicht, te geraeken door de duiſternis die Spieghels ſchriften beſchaduwt. In den beginne werdt ik afgeſchrikt door deeze onverſtaenbaerheidt, die ik ieder een daer in verſtondt te ontmoeten en die ik meermaelen zelf daer in beſpeurt hadt, wanneer ik by hooy en gras, gelijk men zegt, en alleen tot oeffening van Tael-en Dichtkunde, dit werk hadt ingezien; doch ik overleide dat men binnen den tydt eener eeuwe geen vier drukken van het zelve kon vervaerdigt hebben zonder dat meenig den zin begreepen en de waerdye van 't boek gekent hadt. Doch, het geen my het meeſte tot een ſpoor diende, was de lof dien ik Lieden van de uiterſte Deugdt, Achtbaerheidt, en Letterliefde geſtadig aen het zelve hoorde geeven, dat het zulken tot een zakboek verſtrekte, en de voortreffelijke Burgermeeſter Hudde, welk een man in zaeken van ſtaet en geleerdheidt, voornaemelijk in 't ſtuk der Wiskunde: de Burgerheer van Loon, die een ſpiegel van rechtſchaepene deugdt en oprechtheidt was, daer byzonder werk van maekten, dat ik mijnen Grootvaeder Willem Gerritszoon Vlaming (het ſtrekke my niet tot nijd, dat ik 's mans naem by zulke naemen voeg) geſtadig de een of andere Zinſpreuk, hier uit ontleent, geen ſpreuken, maer waerlijk Godſpraeken hoorde in den mondt hebben. Behalven dat my bekent was, hoe hoog de Hertſpieghel te boek ſtondt by de Agrippynſche Zwaen, die alle andere Nederlantſche

Dich-

Dichters in hunne vlucht voor by ſtreeft. Uit dit alles beſloot ik mede dat het niet verſtaen aen te weinig oplettenheidt moeſt ſchorten, en niets noodzaekelijker voor het algemeen was, dan deeze ſchriften voor elk verſtaenbaer te maeken, als die tot hun onderwerp hebben, door het oeffenen der Deugt, den menſchen eenen Vrede der Ziele, en daer uit volgende Blyſchap, het Hoogſte Goedt op aerde, te doen bejaegen. Na verſcheiden herhaelde Leezingen, begreep ik, dat die duiſterheidt veroorzaekt werdt door eenige verouderde woorden, zaeken uit het diepſte der aloudheidt, uit Pythagoreeſche, Socratiſche, en Platoniſche ſchriften getoogen, en eene hardigheidt van tael, die altoos den geenen aanhangt die het ys breeken; want Spieghel is vader der Taele die wy ſchryven, en onzer Dichtkunde, die Vondel, op zijnen grondſlag, tot haeren hoogſten top gevoert heeft. Ik ſloeg dan handt aen 't werk, en om dat ik my zelven in veelen mistrouwde, pleegde ik raedt met lieden, de welke alleen my ſcheenen met hun oordeel in dit ſlag van Letteroeffening te kunnen dienen. Ik deelde mijn gedachten mede aen Doctor David van Hoogſtraeten, met wiens afbeeldzel de Zanggodinnen, volgens het zingen van den grooten Dichter Joan van Broekhuizen, haer vertrekken ſieren, met welken Heere ik in gemeenzaeme vriendſchap leef. Ik nam daer en boven het gevoelen in van den Heere Cornelis van Alckemade, door zijn kennis onzer Vaderlantſche Oudheden beroemt, die, hoe bezet van bezigheden, zich echter niet heeft willen

len onttrekken van my op mijne vraegen beleefdelijk te dienen. Noch quaemen my te ſtaede de bedrevenheidt en 't oordeel van den Heere Lambert ten Kate Hermanszoon, aen wien wy binnen korte te danken zullen hebben eene zekerer kunde onzer taele dan men ooit te vooren bequam, uit het diepſte der Meſogotiſche, Frankiſche, en Engelſaxiſche, opgedolven. Mogelijk zal men vraegen, en een voorboode daer van klonk my al voor lang in de ooren, waerom men juiſt weder eenen druk van Spieghel nodig hadt, en of 'er geen afdrukzels genoeg van dat boek in de werreldt waeren. Dit valt my gemakkelijk en met weinige woorden te beantwoorden, te weeten, dat my niets gevoegelijker ſcheen te zijn, als den tijdt, dien ik tot Letteroeffening uitkies, te beſteden in een werk, dat zoo veel tot welſtandt van onze gemoederen kan toebrengen, door ieder een te doen verſtaen, en zorg te draegen, dat het zelve gemakkelijk te bekomen zy, dewijl de ſchoone Druk van Wetſtein ſchaers gevonden wordt, en nooit by na, dan in openbaere opveylingen te bekoomen is. Ik maekte mijn werk eerſt van den laetſten Druk met den allereerſten van den Jaere. 1614. te vergelijken (want uit deezen zijn alle de andere geſprooten) vervolgens de verouderde woorden, zoo uit het Woordeboek van Kiliaen, een ſchat van oordeel en kunde, als uit mijn eigen waerneeming op te helderen, en eindelijk, de plaetzen, die duiſter ſcheenen, of die ik meende dat andere bezwaerlijk verſtaen zouden, naer dat ik die begreep, uit te

brey-

breyden of door aentekening op te helderen. Hier in werdt ik eenigzins geholpen door dat de Heer J. B. Foucquart my eenen afdruk van den Jaere 1615. mede deelde waer by eenige aenmerkingen, uit den mondt van den Drukker Kool, immers dus wordt my onderricht, zijn opgeſchreven. Deeze zijn my, ik beken het, van nut geweeſt, doch ik heb dezelve met veel aendacht en omzichtigheidt moeten gebruiken, om dat ik daer giſſingen in vondt, die de waerheidt my leerde zonder grondt te zijn. Tot meerder verryking van deeze verzaemeling, bequam ik van den Edelen Achtbaeren Heere Gerard van Papenbroek, thans voorzittendt Schepen deezer ſtede, een zinnelijk Liefhebber der Aeloudheidt en aengenaeme Letteroeffeningen, uit zijnen rijken ſchat van ongedrukte ſchriften, den Brief van Spieghel aen den Droſſaert, die in deezen bundel te vinden is. De Heer Laurens Henrikſz: Spieghel, achterkindskindt van onzen Schryver, deelde my een zeer naeukeurig handſchrift van 't Heerlijk Liedt op 't Vaderons mede, welk handſchrift boven 't zelve Liedt noch verſcheidene andere Zangen des Dichters bevatte. Met de ongedrukte daer uit is deeze uitgaef vermeerdert, en hier van daen zijn mede de beetere Leezingen geſprooten van het geen bereids het licht zag. Wanneer ik dit afſchrift aenhael, geef ik het den naem van het Yzelſteinſch exemplaer, als zijnde my van daer ter handt gekoomen, tot onderſcheid van andere, die ik vergeleken en van minder gewicht bevonden heb.

Schoon ik vaſtelijk voorneemens was, zoo kort

zoo kort en beknopt als my doenelijk viel, alleen by wyze van aentekening, 's mans oogwit uit te leggen, het geen die het zich der pijne waerdt achten, (en waerlijk het is der moeyte dubbel waerdt) zijnen Brief aen den Hoogleeraer Pauw, benevens de volgende ſchriften in onrijm met aendacht te leezen, genoegzaem zullen be grypen, voel ik my echter gedwongen, de zaek zelf, en het geen de onderſtelling van den Dichter betreft, uit den grondt op te haelen, om van het gantſche werk op het allerklaerſte een denkbeeldt te geeven, zonder dat ik my bemoeye met hem voor of tegen te ſpreeken, dewijl my niet luſt aen het teder punt der Predeſtinatie te tornen, dat van alle eeuwen de herſſenen bezig gehouden, en veele zwakke verſtanden aen wanhoop, zorgeloosheidt, of te grooten ſteun op eigen krachten geholpen heeft; en voornamelijk, om dat ik geen moeyte altoos zoek met zulken, die zich alleen, en geenen anderen buiten hen, den Tijtel van Godgeleerden aenmaetigen, behalven dat ik by eigen ondervinding weet, hoe licht men dwaelen kan in zaeken, die den omtrek der zinnen te boven gaen, ook dat ik hier ſlechts voor eenen opheldcraer van deeze ſchriften, en, zoo men wil, alleen voor letterkonſtig aenteekenaer denk te ſpeelen.

De Hartſpiegel dan is de vrucht van eenen langen arbeidt, echter eene onrype, op dat ik niet zegge een onvoldraegen, een kindt immers na de doodt van zijnen Vader gebooren: want Spieghel was reeds in den Jaere 1612. overleden daer deeze eerſt in den Jaere 1614. het daglicht zag. Of de twee laetſte

laetſte boeken, Huis-en Land-beſtuur betreffende, ooit ontwurpen zijn, is onzeker. de Heer L. H. Spieghel Schryft my deswegen, dat hy ergens voor geruimen tijdt, den oirſpronkelijken Hartſpiegel gezien heeft, die door de ratten zeer geſchonden was en niet meerder behelsde dan de zeven bekende boeken. In zijn vroeger Schriften ontdekt men alzins de zelve onderſtelling, en hy voerde tot zinſpreuk DEUGT VERHEUGT, het geen by den ſpeelenden Arion op den Dolfijn gevoegt, een volſlagen zinnebeeldt uitmaekt, en fraey van hem wordt uitgelegt; daer hy zingt:

In 't midden van de Zee, en ſchrijlings op een viſch,
Daer 't naeſte Schip te Vyant, geen Lyfberging is,
Geruſt en heel vernoegt, vrolijk te zingen meugen,
Die moet vaſt van Gemoedt, in Godt in Deugdt verheugen.

Deeze Arion, door den vermaerden Schilder Mr. Cornelis van Haerlem geteekent, wordt, behalven dat men hem voor de twee drukken van de jaeren 1614 en 1615 verbeeldde, heden noch gezien in den gevel van zeker huis op de Bloemmarkt, het geen uit zijn geſlacht herkomſtig, en gedaelt is op den Achtbaeren Stam der Lestevenons, die door de Bakkers van hem hunne voortreffelijke afkomſt rekenen.

Zijn gedachten nu waeren, dat de Menſch natuurlijk geſchaepen zy, met een begeerte naer ei-

gen heil, dat zulx niet wezentlyk te verkrijgen is dan door Deugdt, en dat de zelve, en niets buiten die, haeren bezitter gelukkig maekt, en in alle wederwaerigheden verheugt doet leeven. Deezen Grondtſlag vondt hy in de Pythagoreeſche en daer uit gevloeide Socratiſche Filoſofie; en achtende dezelve mede niet minder klaer te beſpeuren in de Heilige bladeren, dacht hem niet nodiger tot nut van zich zelven en zijnen naeſten te kunnen onder neemen als op dien voet eene Zedekunde by een te brengen en, naer 't voorbeeldt der Oudtſte Filoſofen en Godgeleerden dezelve in vaerzen te verhandelen, elk boek naer eene der Zanggodinnen vernoemende. In welke wijze van benaeming hy buiten den Hiſtorieſchrijver Herodotus, den Filoſoof en dichter Heraclitus en meerder Ouden ten Voorbeeldt hadt: wat de ſtof aengaet, het is een werk zoo zwaer van gewicht als van de uiterſte aengelegenheidt. Hy volgde het voetſpoor van den Prieſter der Zanggodinnen, Heſiodus, die, begrypende dat het wezentlijkſte deel van den Godtsdienſt in het wel beſtuuren van ons Leeven beſtondt, zijnen broeder Perſes door overtuigende Leſſen zocht te beteren. Doch niemant van de Ouden hadt hy ten voorbeeldt. geen der Nieuwen was'er die hy volgen kon of tot een ſchetſe gebruiken om een werk, dat het gantſche beſlag der Zedekunde in doorgaende orde en verheven heldentoon ontvouwen zouw, en het pleegen van Deugdt tot eene kunſt te vormen, waer van de gronden op die zelve wijze reeds voor hem in Dicht mochten gelegt zijn,

zijn, doch nimmermeer een volslaegen gebouw was opgemaekt. zoo dat men hem ten goede moet houden, indien hy zoo volmaekt in allen deele niet gevonden wordt, als een kiesche tong het wel vereischte, dewyl geen Dichters byna uitmuntent zyn geworden, of zy zijn navolgers geweest en hebben hunne Voorgangers verbetert. Dus zag Maro, in Augustus Eeuw, zijnen roem verre gestegen boven dien van Heziodus wien hy natradt, en in den tijdt dien wy beleven, den Frans chen Despreaux, de ouden, die hy volgde, in veelen overtreffen; op dat ik van den grootsten Dichter van ons Vaderlant niet melde, die waerlijk de Grieken, die hy in 't oog hieldt, met zijne Treurspeelen niet alleen naer de kroon stak, maer in zijnen Jefta, dat Juweel der Treurspeelen, volkomen opwoeg.

Om nu den Lezer noch een gemakkelyker en zekerder verstandt van den Hartspiegel te doen hebben zal het niet zonder vrucht wezen dat dezelve, voor dat hy tot de Lezinge overga, boek voor boek met my dus kortelijk doorwandele.

In het eerste, dat den grondslag van het gantsche werk legt en daer van een kort begrip is, ontdekt hy zijn voorneemen te zijn, tot stichting van zich en zijnen naesten, in zuiver Duitsch te willen onderzoeken, wat de Ziel al hinder doe, of vreugdt toebrenge, en dus eene Leere der Zedevorming op te maeken. wijders begrijpt hy, na de aenroeping van de Godheidt om haere hulpe, dat de eerste trap der Deugdt is: te Zien, wel op de dingen te Letten die ons voorkoomen, te Waeken, gestadig op onze hoede te zijn, en te Bidden; ver-

volgens onderſtelt hy, en ſterkt zijn ſtelling met bewijzen, dat de menſch van nature genegen is te trachten naer het geen hem als het allerſchoonſte voor komt, of dat hy waent hem ten meeſten nutte te zullen gedijen; dat hy mede van nature weetgierig is: dat, naer de vooroordeelen, die men hem in zyn jonkheit inboezemt, en meerder of minder aengebooren drift, tot deeze of geene hartſtocht, hy voor ſchoon, wenſchelijk en verkiesbaer houdt, dat hem als zodaenig voor komt. Dat deeze neiging tot ſchoonheidt en heil, in geval men die met bedachtzaemheidt en opletting nagaet, haer oogwit, noch uiteinde nergens anders in kan bekoomen, of natuurlyk iets meerder begeeren, dan Liefde tot Godt, het ſchoonſte ſchoon, en het pleegen van Deugdt, het hoogſte heil en goedt. dat de oirzaek, waer door wy meeſt allen daer van afgeleidt worden, deeze is, dat wy door den ſchijn der dingen, en quaeden voorgang van anderen ons laeten miſleiden, en bedriegen, daer wy zekerlyk niets boven Godt kunnen beminnen, noch iets anders dan Deugdt betrachten, en door den hemel op 't geſtadig gebedt, met volharding en aenwas in verſtandt en deugt begenadigt worden, wanneer wy met aendacht op den aert der dingen letten, wel toezien wat die eigentlyk zijn en wat wy te doen hebben, ons altijdt waekzaem houden, en de Godtheit yverig bidden om haeren zegen, daer het anders de ſchuldt van onze eigene achteloosheidt is dat wy verlooren gaen, en by gevolg is zyn onderſtelling, gelijk hy zich elders uit:

Gaef,

Gaef, doch veranderlijk, heeft Godt den Menſch geſchapen,
Hy ſtelt ons allegaer de doodt en 't leven voor,
En laet het relijk dier een vrije willekeur.

Het tweede Boek onderzoekt, door onzen aert en die der dieren in acht te neemen, waer deugdt of ondeugdt in beſtaet, en bewijſt dat deugdt alleen verheugen kan, en alle zonde natuurlijk quelling en ſmart baert, en om deeze redenen geenzins door ons kan worden nagejaegt, indien wy ſlechts ons tijdelijk heil beminnen: dewyl, al was'er geen Godt, noch Hel, noch de Eeuwige Vreugdt des Hemels, men om gelukkig en vrolijk te leeven, de Deugdt te betrachten heeft, daer de Natuur zelf ons toe aenleidt, indien men daer acht op ſla.

Melpomene, of het derde boek, ontvouwt vervolgens de redenen, waer door de Menſchen, die van nature tot heil genegen zijn, onheilzaem leeven, die wederom alleen daer in beſtaen, gelijk wy boven gezegt hebben, dat zy zich door den ſchijn der dingen laeten miſleiden. Dit toont hy met de gelijkenis van het Hol, een denkbeeldt, door Plato of uitgevonden, of ten minſte te paſſe gebracht. Dit is een afbeeldzel van het doen, dat alle menſchen pleegen, zy worden daer in driederhande ſoorten onderſcheiden: de eerſte, die wel den grootſten hoop uitmaekt, is op den blooten ſchijn verſlingert, en reikhalſt alleen naer ſchaduwe en ſchijn van Eere, Staet, Geld, Welluſt en wat zy meerder voor goederen rekent. De tweede, doch in veel kleiner getal, is op

de dingen zelf verzot, en laet zich niet met den ſchijn, maer met het genot van Eere, Staet enz. paeijen, en hangt daer gantſchelijk het hart aen. doch de derde, een zeer klein hoopje, wandelt in het licht der waerheit, en acht alles, daer de anderen zoo veel mede op hebben, voor onverſchillig, gebruikt het zelve zonder daer op te vertrouwen, en verlieſt het zonder rouw. dit Hol liet Spieghel in den Jaere 1604 in prent uitgaen, zoo als wy dezelve op de 94 ſte bladzijde den Leezer mededeelen, verzelt van deeze Latynſche vaerzen.

EPIGRAMMA

In ANTRUM PLATONIS,

Editum ab H. L. Spiegelio.

Maxima pars hominum cœcis inmerſa tenebris,
Volvitur aſſidue & ſtudio lætatur inani.
Aſpice ut objectis obtutus inhaereat umbris:
Ut veri ſimulacra omnes mirentur amentque,
Et ſtolidi vana ludantur imagine rerum.
Quam pauci meliore luto, qui in lumine puro,
Secreti a ſtolida turba ludibria cernunt,
Rerum umbras, rectaque expendunt omnia lance.
Hi, poſita erroris nebula, dignoſcere poſſunt
Vera bona, atque alios cœca ſub nocte latentes
Extrahere in claram lucem conantur: at illis
Nullus amor lucis: tanta eſt rationis egestas.

Het geen ik dus Vertael.

BYSCHRIFT

Op PLATOOS HOL,

door H. L. Spieghel uitgegeven.

Der menſchen grootſte deel, in dikke duiſterniſſen
Gedompelt, wankelt ſteets, en, daer zy waerheidt miſſen,
Bevinden zy, helaes! in ydlen luſt vermaek.
Beſchouw, hoe elk van hun, verwondert, eenen ſmaek
In waerheidt heeft, daer dwaes, hun onbedachte zinnen
Den ſchijn van waerheidt ſlechts en ſchaduwſpel beminnen.
Hoe weinigen, gevormt uit beeter kley en aerd,
In eenen heldren dag, door Hemels licht verklaert,
De ſchaduwbeelden, zoo zy zijn, voor ſchaduw houden,
Die zy met ander oog, dan't zot gemeen aenſchouwden.
Hier wordt de nevel van de dwaling afgelegt,
Hier weegt de Weegſchael van het Oordeel juiſt en recht,
Hier ziet men't waere goedt, en weet het t'onderſcheiden
En poogt ook andren tot die kennis aen te leiden,
Te brengen in den dag uit zulkeen duiſtren nacht

Doch nergens is gehoor, de Waerheidt wordt veracht,
Het Licht blyft onbemint, zoo weinig geldt de Reden;
Men holt den doolweg op, en houdt zijn oude zeden.

De oirzaek van dit heiloos Leeven ſtelt de dichter te beſtaen in Onkunde, of Verſtandeloosheit, die onſchuldig is, door dien zy niet beeter weet, en in Misverſtandt, die ſchuldig is, dewyl die beeter weeten kan en moet. dit toont hy in het voorbeeldt van een kindt, dat zondigt onkundig, en is, by gevolge, niet ſchuldig, en kan daer geen wroeging van bekoomen, dewyl het niet weet zich misgaen te hebben; doch zoo dra het zelve kindt ouder wordt en beeter weet, is het ſchuldig aen de zonde, die het bedryft, door achteloosheidt, dewijl het onderſcheiden kan wat quaedt of goedt is, indien het oplettent zy, en het eene laeten en het ander pleegen moet, door de liefde tot zijn heil die het aengebooren is. Wyders toont hy de kracht der aenwenſt en dat dezelve zoo veel vermag in Deugdt als Ondeugdt.

Het vierde Boek, dat geleerdelyk de Hiſtorie der Letteren bevat, onderwyſt ons de kenniſſe van ons zelven, en geeft de middelen daer toe aen de handt. het ſtelt weder dat ons wel of qualyk leeven voortvloeit, uit de ſchatting, die wy maeken van de waerde der dingen, volgens Socrates, en wederſpreekt de ſtelling van Ariſtoteles omtrent de onbedwinkelykheidt, over welk verſchil men met

met vrucht zijn verhandeling, die in deeze Verzameling gevonden wordt, kan leezen.

Terpſichore onderwyſt ons in het vijfde boek de kenniſſe van Godt, dat hy ſchepper, beſtierder, en behouder is van alles dat wy aenſchouwen. dat wy overtuigt zyn by onfaelbaere bewyzen, uit de waereldtbeſchouwing genoomen, dat hy is; wel bezeffen, wat hy niet kan zyn, maer geenzins de nette hoedaenigheidt van zijn gantſche weezen, als het geen den omtrek van onze zinnen te booven gaet, en zich van al de waereldt niet begrijpen noch bevangen laet. verders dat wy door wel op ons zelven te letten zullen bevinden, hoe onze Wil geheel in ons bedwang ſtaet, en uit de overweging der Reden gebooren wordt, waer uit voortvloeit, gelijk hy ons zoo meenigmael ingeprent heeft, dat wy alleen door achteloosheidt zondigen, en alle zonden indien wy oplettent en waekzaem zyn, vermogen na te laeten.

Het zesde boek behandelt de trappen van verderf en onheil, door het bedrog van den ſchijn en 't misverſtandt omtrent de waerde der dingen, en heeft tot zijn onderwerp het eene lidt van Cebes Zamenſpraek, die men met reeden het kort begrip van de Pythagoreeſche en Socratiſche Zedeleere mag heeten; een boekje, dat voor geene ſchriften, die ons uit die droevige ſchipbreuk der Letteren overig zijn, behoeft te wijken, indien men op de ſtoffe wil letten, en de fraeije behandeling der zelve met oordeel nagae. dat, hoe klein in zijn beſlag van meerder gewicht is, dan een ſtapel van

zwaere Zedewerken, die met hun allen geen kracht, noch aendrang hebben, die dit kunnen opwegen, en het geen my voorkomt, als door de Bevalligheden uit den mondt van de Godinne der Wysheidt opgeſchreven, en aen de Eeuwigheidt toegewijdt te zyn.

In het zevende en laetſte boek, wordt de uitlegging van Cebes Tafereel, omtrent zyn ander lidt vervolgt, en wyſt de Dichter de Trappen van ons geluk aen, toonende welkerwijze de ſchijn en het misverſtandt ontworſtelt worde, en de Menſch van zijne ſtruikelingen oprijze, door Bezinning of Inkeer, die als in een heldren ſpiegel, ons de dingen, die men begeert, beſchouwen doet zoo als dezelve waerlijk zijn. Verders tracht hy ons in te ſcherpen, dat luſt en moedt naturelijk goedt zijn, en geenzins kunnen weggenoomen worden, gelijk Zeno, en zijn volgers, de Stoicijnen, waenden, maer wel geleidt tot het einde, dat de Natuur ons ingeſchaepen heeft, te weeten tot ons geluk en heil; dat de deugdt in middelmaet en waerheit gelegen is, ondeugdt in logen, onmaetigheidt, en 't misbruiken der dingen, en eindelyk dat de waerheidt alleen ons tot vryheidt brengt en beheerſchinge van ons zelven.

Indien de Geleerde Schrijver van dit werk ons de laetſte twee boeken nagelaten hadt en by ons uit dezelve het beſtuuren van ons Huis, de plichten van huis-vaeder en moeder, die van kinderen en gezin, benevens het regeeren van Landt en Luiden geleert konden worden, zouden deeze bladeren eene volſlaegene Zedekunde behelzen. Doch

nu

nu het ongeluk wil dat zy ons ontbreeken, kan ieder nochtans hier overal gezaeide huis-en ſtaetleſſen ontdekken, die door haere toepaſſing, en van het algemeen tot byzonder nut over te brengen, ons tot zodanig onderwijs kunnen te hulp koomen. Tot deezen einde kan zijn eeuwige Zedevorms Almanak mede van veel dienſt zijn, als waer in hy den draedt van den Hartſpiegel volgende, de ſpreekwoorden onzer taele op ieder dag van 't Jaer vergadert, en als onder hunne byzondere banier, naer eiſch der zaken, daer zy op ſlaen, geſchikt heeft. met veel reden die algemeene en elk overgeleverde Zedeleer der ſpreekwijzen hier toe gebruikende. De wijſte der koningen deedt dit zelve voor lang met zijn Hebreeuwſche, Pythagoras met de Griekſche: want dat zijne Symbola of korte ſpreuken meerendeels ſpreekwoorden zijn, toonen de ouden, wanneer zy der zelver zin en rechte meening uitleggen. Alle de bekende volkeren hebben dergelijke verzaemelingen in hun eigen taelen. de algemeene waerheidt, en de overeenſtemming der menſchen omtrent dezelve, door de ondervindinge, heeft die gevormt en in het leeven gebracht, en zalze van tijdt tot tijdt vermeerderen.

Het oogmerk van den Dichter om de Socratiſche Filoſofie deezer wijze op de gronden van den Chriſtelijken Godsdienſt te bouwen, en dus af te wijken van den gemeenen weg dien men by zijnen tijdt gewoonlijk infloeg, wanneer men noch in grooten getale aen de Ariſtoteliſche Filoſofie, en daer uit gevloeide Scholaſtijke Sofiſtery verflaeft,

de

de dierbaere uuren met de miſſelijke en onvruchtbaere ſpitsvindigheden van Thomiſten, Scotiſten en anderen verſleet; dat Oogwit, zeg ik, toont, buiten de eedelaerdigheidt van zijn groot gemoedt, eene oprechte Deugdt en ongemeene geleerdtheidt; en het was van harte te wenſchen, dat het aen anderen, die de vereiſchte hoedanigheden bezitten, aenleiding gaf, om onze tael te verrijken, met de overgeblevene leſſen der ouden omtrent het beſtuur van onze Zeden. Dan zou men waerlyk door zien, en geenzins door hooren zeggen, overtuigt worden, dat het licht der Reden, en de Filoſofië die uit de zelve geboren is, hoe zeer aengequeekt door de allereerſte vernuften van zoo veele eeuwen, by de beſchaefſte volkeren, die ooit Zon beſcheenen heeft, ſchoon in veelen overeenkomſtig met de Goddelyke Zedekunde, zoo beknopt in het boek der Blyde Boodtſchap opgeſloten, voor dezelve zwichten moet, daar die alles door haere heerlijkheidt, en onwederſtaenbaere kracht te boven gaet, het geen de Wijſten der Ouden aen het papier bevalen: ja dat'er mede niets waerachtiger is, dan dat Godts geeſt, en geene andere, geringe viſchers en hantwerklieden in een onbeſchaeft landt, onder Jooden, die byna geen werk ſchynen gemaekt te hebben, als van ſlaefſche plechtighden en onverſtaenbaere harſſenſchimmen, bezielt heeft, wanneer zy niet hunne, maer hemelſche gedachten, te boek zetten.

Om nu eindelijk, gelyk het de plicht van ieder uitgeever is, rekenſchap te doen van onze behandeling omtrent deezen druk gehouden, wijzen wy den Leezer, wat de vermeerdering aengaet,

tot

tot den Bladwijzer die alle de byzondere ſtukken van deezen bundel optelt, en waer in de op nieuw uitgegevene met een ſtarretje worden aengeweezen, en met een gemeldt van wien en van waer men dezelve bekoomen heeft. Buiten deeze zouden daer noch wel eenige andere, zoo gedrukte als ongedrukte ſchriften bygevoegt konnen worden, maer dezelve zijn my verdacht, en als of zy van hem niet waren, voorgekoomen, en die, welke men wiſt van hem te zijn, hadden geen gemeenſchap altoos met deeze ſtof. De ſpelling, ſchoon zy overal niet eenpaerig is, heeft men gelaeten, gelyk men ze vondt, zijnde mijn gedachten, dat het een groote waenwysheidt is, zijn handen in eens anders werk, met veranderingen te ſlaen. men zoude anderzins het zelfſtandige U dat hy voor 't byvoegelyk UW gebruikt, het UE dat hy in plaetſe van EU neemt, verandert, en de H achter de G hebben weggenoomen, dewijl het eerſte 't onderſcheidt verduiſtert dat men in UW en U moet vinden, de twee laetſte wijzen van ſpellen buiten gebruik zijn, en de uitſpraek van de G alleen by ons zonder hapering vaſtſtaet, op dat ik minder verſchil en oneenpaerigheidt overſla. De vernuftrijke tekengeeſt van mijnen Vriendt Jan Goeree zal niet weinig ſieraedt hebben toegebracht aen den lyſt van deezen ſpiegel, met een aenzienlyk getal van prentverbeeldingen; die door haere ongezochte en echter vreemde uitvindingen, de oogen der minnaers van rechtſchapene gedachten ſtaen te trekken, en waerlyk afſteken by de prenten van den voorigen druk, die men mede gebruikt heeft, om dat men ze hadt, en deezen druk niet

niet te doen miſſen het geen in eenige der voorige gevonden werdt. De Aentekeningen zijn zoo kort en klaer als doenlijk viel. zommigen zullen zy te ſchrael, anderen te rijkelijk voorkoomen, naer dat het boek eenen Leezer aentreffe, die minder, of meerder onderlegt is. den middelweg heb ik getracht te houden; hadt ik alles willen aentoonen waer uit de dichter het zijne ontleent heeft, en op welke plaetſen der ſchrijveren hy het oog hadt, het waer een ongemeeten veldt geworden, en hadt de gantſche Zedekunde der ouden bevat. Noch twijfel ik echter niet, of het is mogelijk, dat my hier en daer iets ontgaen zy, dat verklaering nodig hadt, en dat ik weder zommige zaeken zal ſchijnen op te helderen, die zoo klaer zyn als de Zon op den Middag, ook dat ik wel verkeerdelijk mag uitgelegt hebben, dat by anderen beeter dan by my zal begrepen worden. Een menſch zynde ben ik de doling onderworpen. die mijn feilen aenwijſt dien houdt ik voor mynen beſten vriendt. kan hy Spieghel meerder licht toebrengen, hy biedt my de handt in het voornemen dat ik heb. niets liever doe ik dan leeren, zijnde mijn oogmerk Spieghel, zoo veel in myn vermogen is, te doen leezen en verſtaen. hier uit verwacht ik geen eere, maer mijn eigen nut en dat van anderen. zoo ſlechts een menſch alleen, door dit mijn doen, in zijn Levenwijze en gedachten verbetert wordt (my heeft het niet erger gemaekt) heb ik reden om Godt te danken, en my zelven voldaen te houden. Vaer wel.

LEEVEN

van

H. L. SPIEGHEL,

door

P. VLAMING.

Dien dueght verhueght.
Genuecht en vrueght.
Is sonder zrn let

Zyn rust staut vast
In lust of last
Door hulp van Gee.

LEEVEN
VAN
H. L. SPIEGHEL.

GElyk men van goede enten, goede vruchten wacht; zoo heeft men ook recht om het zelve gevoelen te hebben van lieden, die uit verheeven en deugdryken huize gebooren worden. Als men de voornaemſte ſchrijvers doorblaedert, zal men byna altoos eenen ſmaek gewaer worden die van de geboorte zijnen aert ontleent. Dapperen koomen van dapperen, geen weerlooze duiven brachten ooit adelaeren voort. opvoeding biedt de handt aen natuur, en de verbeelding, dat men van zijnen ſtam niet mag ontaerden doet dikmaels den nakomeling zynen voorzaet in deugdt en weetenſchap niet alleen eevenaeren maer zelfs te boven gaen. Indien ik hier van van eenig bewijs behoefde by te brengen, was my niet noodig elders een voorbeeldt te zoeken, dan in den voortreffelyken Spieghel, wiens leven ik kortelijk, en zoo verre my uit zekere bewijzen gebleken is, zal ontwerpen, op dat zy, die zyn gedichten leezen, het vermaek erlangen van hem eenigzins te kennen, en te weeten aen wien zy zulke heerlyke zeedeleſſen verſchuldigt zyn.

In den jaere 1549. werdt H. L. Spieghel op

den elfden van Lentemaendt binnen Amſterdam gebooren, uit een geſlacht dat niet minder aenzienlijk was door eerampten en bewindt in 't gemeene beſt, als onbevlekte deugdt en liefde tot weetenſchappen. Hy hadt tot vader Laurens Pieterſz. Spieghel een godtvruchtig en wijs man, die voor zinſpreuk voerde: *den menſch ſchort niet dan dankbaerheidt.* de merkwaerdigſte en te gelijk de waerachtigſte van alle ſpreuken. zijn Moeder was Anna Gaef Jansdr, uit het deftig huis der Gaeven, en onze Henrik de jongſte van zes kinderen, van welke eene dochter ongehuuwt overleedt; de andere, genaemt Elizabet gepaert was met Herman Rodenburg, die inden jaere 1578 tot Vroedtſchap zijner vaderſtadt werdt gekooren, en in dat van 1579 in de vergaedering van Gecommitteerde Raeden afgezonden, en buiten die noch een derde, die zich in den Echt vereende met Pieter Pauw, Raedt en Rentmeeſter te Alkmaer, welk huwelijk den Hoogleeraer Pauw aen het gemeene beſt der Letteren geſchonken heeft. Zijn broeder Jan Laurenſz., getrouwt aen Margareta Boelens, was Schepen en Raedt der Stadt, een man verlieft op geleerdtheidt en dichtkunde, en geſlepen in Stadt- en Staetzaeken. Zijn andere broeder Pieter verkoos Geertruid van Duivendrecht tot vrouwe. De geboorte werdt beantwoordt van deopvoeding in het huis zijns vaders, een recht deugdſchool. Daer opgequeekt, werdt hy in de Letteroeffeningen onderweezen, en tot den koophandel geſchikt, door welken hy met machtige middelen gezegent

werdt

werdt. Zijn eerſte huwelijk geſchiedde met Brechtje ten Berg; deeze vrou verloor hy, in wat jaer is tot mijn kenniſſe niet gekoomen, en betreurde haer met waerachtige liefde, daer van in zijnen Hartſpiegel zingende:

Ik trantel vol gepeins, ſlaeg eenzaem, ook verzuft,
Als mijn Lieve Egaes dood, onlief in mijn vernuft
Geſtadig valt en drukt, al poog ik druk te ontvlieden,
Door reenbeſluit, en 't bidden, Heer, uw wil geſchiede,
Zoo blijft doch in mijn hart het voorig misverſtandt
(Dat ſlaeg de liefde aen 't ſterflijk lief hecht) noch geplant.

De veertiende van Oogſtmaendt zag hem in den jaere 1602 van ſtaet veranderen en herhuuwen met Dieuwertje van Marken, een bevallige en jonge vrouw. Met deeze leefde hy in de uiterſte minzaemheidt want de deugdt maekte hem de minzaemheit zelf, tot in het begin van den jaere 1612. wanneer hy, 's nachts, na eenen, binnen Alkmaer, daer hy woonde, op den vierden van Louwmaendt, dit ſterfelijk leeven afleide, ſneuvelende aen de Lantquaele, die men nu in het naburig Engelant door inentinge kinderen tracht aen te zetten, op dat zy tot jaeren gekoomen, wanneer de ziekte ten uiterſte gevaerlijk is, daer van bevrijdt moogen blijven. Zijn kinderen

laegen daer krank aen, en in één vertrek, waer uit hy, die van deeze plaeg nooit te vooren bezocht was, door de voorzorg van zijn vrouw gehouden werdt: doch de liefde tot zijn krooſt deedt hem heimelijk een ladder neemen en klimmende voor de glaezen, kreeg hy van het gezicht zoodaenigen ſchrik en indruk, dat zy hem dezelve ziekte baerden, die hem in den ouderdom van tweeenzeſtig jaeren wegſleepte. Dus verlooren zijn kinderen eenen lieven en getrouwen vader, de Dichtkunde haeren vormer, voedſter-voogt, en voortzetter, Amſterdam eene paerle uit zijne kroon; dat echter hem in den ſchoot bergt als die in de Nieuwe Kerk ter aerde beſtelt werdt, langen tijdt voor zijn Vrouw, die hem vijfendertig jaeren overleefde en eerſt in den jaere 1647. deeze waereldt verliet.

De wenſch van den verſtandigſten der Vorſten viel hem door Godts gunſte te beurt; machtig was hy van middelen en uitmuntend in wijsheidt, zyn goederen groeiden geſtadig aen door den handel, zijn geleerdtheidt door Letteroeffening en omgang met de Geleerdſten zijner eeuwe: zoo dat van Baerle geen netter denkbeeldt van den wijzen Koopman gegeven kon hebben, dan dat hy Spieghel in zijn redenvoering genoemt hadt. Zoo naerſtig als hy was in het vergaederen van middelen, zoo mildt viel hy in dezelve te beſteden aen rechte armen, dien zijn beurs in hunne behoefte te gemoedt quam. Die bezorging hieldt met zijn leeven zelf niet op, maer na zijn doodt, ja heden ten daege, getuigen noch verſchei-

den

den Liefdegiften van zijn milddadigheidt. De handel, dien hy dreef, hieldt hem ook zoo ſterk niet verſlaeft of hy vondt tijdt uit voor de Zanggodinnen, die hem vereeuwigen. Wat al uuren beſteedde hy aen de waerachtigſte Filoſofië, die in de beſpiegeling van deugdt beſtaet! hy oeffende zich in de Griekſche taelom Cebes zijn tafereel van 't menſchelijk leeven zonder tolk te hooren uitleggen. en die zijnen Hartſpiegel eens geheel in den heldren dag zette, met aenwijzing uit wat al Schrijveren die getoogen, en hoe veel moeite en oordeel daer aen by hem te koſte gelegt is, zou aen de waereldt doen zien, dat mogelijk nooit geleerder werk in ons Nederlandt het licht aenſchouwde. Hier alleen niet mede vernoegt ſpoorde hy den hartelijken Diderijk Volkertſz. Coornhert tot het uitgeeven zijner Zeedekunde, die dit rondt uit belijdt, en dezelve aen den geenen, die hem daer toe hadt aengemaent, opdraegt. De onderſtelling dier Zedekunde is meerendeel dezelve als die van den Hartſpiegel. de Leden van de kamer in Liefde Bloeyende, waeren het niet alleen eens in hun oogwit van het vormen onzer taele en dichtkunde, maer ook in dit zoo weezentlijk een deel der Filoſofië. De Cato van zijnen tijdt, de Burgermeeſter Cornelis Pieterſz Hooft, toont dit niet duiſter in zijn ſchriften, die noch ongedrukt onder verſcheidene beruſten; wiens zoon, de Droſſaert, het Hoofdt der Dichteren; de onnavolgbaere Jooſt van den Vondel; de ſchrandere Geneesheer Koſter, en de puntige Roemer Viſcher dezelve gedachten om-

helsden. Coornhert was zijn hartvriendt, een man van wien ik de getuigenis, die de vernuft-en deugd-rijke Edelman Karel van Mander wegens hem nagelaeten heeft, niet kan voorby gaen. deeze geeft hem het karakter, dat zijn geeſt, verſtandt en handen bequaem en vaerdig waeren te begrijpen en uit te voeren alles wat den menſch mogelijk mag weezen te verſtaen of te doen. zekerlijk een groote lofreden, doch waeraen elk die 's mans Leven, dat voor zijne werken geplaetſt is, leeſt, de plaeten beſchouwt die hy geſneden heeft, en wat hy dichtte, ontwurp, en in zoo netelige ſtoffe ſchreef, overweegt: en wel bepeinſt hoe hy zich in zijnen handel en wandel, en in de bedieninge van zijn ampten droeg, zekerlijk zijn zegel zal ſteken. Met deezen letterheldt ontworp Spieghel de Nederduitſche Letterkunde, die op den naem van de Kaemer in Liefde bloejende het daglicht zag, en dus den grondſlag der taele leide. zints quam van onzen Dichter de Dialectica in het Nederduitſch te voorſchijn, onder den tijtel van Redenkavelingkunde, ſtaende hy ondertuſſchen het dichtgenootſchap ten dienſte, zoo met het dichten der Nieuwejaerzangen, als door het vertaelen van verſcheidene dichten der ouden, onder welken de Thijeſtes was, dien men aen Seneca toeſchrijft; deezen zegt Vondel dat Spieghel van het Romeinſche kleedt ontblootte, en in een Nederduitſch ſtak, dat naer die tijden bevallig ſtondt.

Gemeenzaem was zijn ommegang met den geleerden Edelman, Jonker Jan van der Does, Hee-

Heere van Noortwijk; eenen heldt die niet alleen veel door zijne dapperheidt toebracht tot de grondlegging van onze vrijheidt en 't afschudden van het juk der Spanjaerden, maer mede door zijn pen een ongemeen licht gaf aen de Roomsche dichteren die hy door zijn geleerde aenteekeningen opheldere. Deeze geenzints te vrede met den verdienden Latijnschen en Hollantschen laurier was zekerlijk de eerste die onzen Nederlanderen de oogen oopende omtrent de waerheit van de geschiedeniſſen onzer voorvaederen, heel en al ingewikkelt in kinderachtige fabelen en spinroxpractjes, waar mede zelf Junius, zijn tijdtgenoot, daer men echter zoo veel aen verplicht is, noch eenigzins behebt was. Dit schrander vernuft eigende zynen vriendt Spieghel de Rijmkronijk van zijnen Melis Stoke, dien eerlijken en waerachtigen Historieschrijver, wien hy met aentekeningen verklaerdde, en onder het opzicht van Spieghel in den jaere 1591 by Baerent Adriaensz. te Amsterdam liet uitgaen, welke druk voor het meeste gedeelte door de vlam verslonden, naderhandt in 's Gravenhage herhaelt, envervolgens door den Heere C. van Alkmade by onzen tijdt uitgegeven is. doch welke Rijmkronijk ongemeen verrijkt en in leezing verbetert kon worden, uit een oud en keurig handschrift, wiens bezitter, den vernuftigen en heuschen Simon Schijnvoet, wy opentlijk bidden de Nederlantsche Historie deezen schat niet langer te willen onthouden. Spieghel oeffende zich in de Rijmkunde met den Hollantschen Martiael, Roemer Visscher,

zoo bekendt door zijn Zinnepoppen en Brabbelingen, en uitneemende zucht tot alle edele kunſten en wetenſchappen,

Wiens vloer betreden werdt, wiens drempel is geſleten
Van Schilders, Kunſtenaers, van Zangers en Poeten.

Van deeze hunne gemeenſchap getuigen de Gedichten die in de mengelingen van Roemer gedrukt zijn. Aen dezen ſchreef Spieghel ook dit Kreeftdicht of Retrograde, dat mede in de Nederlandtſche Letterkunde gevonden wordt.

Ontwaekt nu Geeſten, Oorboort Deugdt,
Maekt gedichten en konſtig u verheugt,
Geprezen wordt gy, wilt practizeren,
Veroorzaekt tijdkorting, met blyſchap en geneugt,
Staekt Fantazijen en bedrijft nu Vreugdt,
Verrezen is zy, konſt zal floreren.

Het welk men dus aerzelings en van achteren kan Leezen.

Floreren zal konſt, zy is verreezen,
Vreugdt nu bedrijft, en Fantazyen ſtaekt,
Geneugt en blijſchap met tijdkorting veroorzaekt,
Practizeren wilt, gy wordt geprezen,
Verheugt u konſtig en gedichten maekt,
Deugdt Oorboort, Geeſten nu ontwaekt.

Te

Te weeten Spieghel was toenmaels noch geheel niet gezuivert van den bedurven ſmaek deezer walgachtige liefhebberye, door de armgeeſtige Dichters in onbeſchaefde tijden ter baene gebracht. Roemer wien van zulk doen met reden de walg ſtak toonde zijnen vriendt den wederſmaek met dit aerdig puntdicht;

Steur, bokken, wijting, en zulke viſch
Koomen altemet wel op onzen diſch,
Dan met uw preſent zal ik my niet beſlabben,
Recht uit gekalt, ik en mag geen krabben.

Buiten deeze zijne waerde Vrienden, vondt hy veel vermaek in het aengenaem gezelſchap van Jan van Hout, Geheimſchrijver der Stadt Leiden, een geletterdt man, en goed Dichter, naer den tijdt, die, wegens Albaes Tyrannije vier jaeren lang het Landt hadt moeten derven. Uit dezes Dienſtboek, een nut doch klein en onvoltrokken werk, ontleende de Burgermeeſter Orlers, zijn Neef, het beſte der beſchrijvinge van Leiden. Deeze was het die het queekſchool der Staeten met een Nederduitſche Redenvoering inwijde, en veel nut toebracht tot de uitgaeve van Willerams Frankiſche uitbreidinge van 't Hoogeliedt. Op zijn afbeeldzel ſchreef Daniel Heins, dat doorgeleerdt vernuft, dit Latynſch byſchrift:

Inclyta Lugdunum, manibus ſervata tuorum,
Cum tua tecta fames, cum tua preſſit Iber,

Aſpice, cui ponas media vel pace tropaeum,
Aſpice, quem civem non pudet eſſe tuum.
Scribendo manus illa tibi plus profuit, olim
Quam quae pro patriis concidit uſta focis.

Het geen ik dus uitbreide:

Roemruchtig Leiden, dat door de uwen zijt bewaert,
Wanneer u honger neep, en Spanjes oorlogszwaerdt,
Aenſchouw hem die zelfs in het midden van den Vrede,
Trofeën heeft verdient in 't beſte van uw ſtede.
Aenſchouw, o Leiden, hem, die, hoe alom befaemt,
Dat hy uw burger was zich nimmer heeft geſchaemt.
Die handt heeft u meér heil verwurven door zyn ſchryven,
Als meenig andere door dappere bedryven,
Zy was u meerder nut, als die voor 't vaederlant,
In Roomens eerſte jeugt, zich willig heeft verbrandt.

Buiten deezen was hy in achting by alle geleerden van zijnen tijdt; de Fenix zijner eeuwe, de groote Joſef Scaliger, beminde 's mans vernuft en letterliefde, met Juſtus Lipſius dien oudheidt-en oordeelkundigen, hieldt hy geſtadige wiſſeling van brieven. deeze prees het voornemen dat Spie-

Spieghel en Coornhert hadden, om de vaderlanders door hunne Zedekunde te beteren. En Spieghel zocht geſtadig Coornhert en Lipſius zamen te verzoenen, wanneer tuſchen hen beiden de bekende twiſt ontſtondt. want Lipſius kreeg door het ſtellen dat men de ketters door zwaerdt en vuur moeſt uitroien Coornhert aen den hals, en quam van dat verſchil niet zonder ſchande.

Hy maekte mede veel werk van Jacob Gysbertſz. Of Gysberti een beamptſchryver te Amſterdam, die volgens den Burgermeeſter Hooft een vroom eerlijk en verſtandig Burger was, en, ſchoon Roomsgezindt, omtrent het ſtuk der Vrijheidt en Godsdienſt zoo veel te duchten hadt voor de Spaenſche Regering als andere Patriotten, ſchoon Onroomſch.

Wat zijn gevoelen omtrent het ſtuk van den Godsdienſt aengaet, hy hieldt zich in den ſchoot der Roomſche Kerke, als, buiten veele andere bewijzen, die zich in zijn Schriften opdoen, blijkbaer is, dewijl op het handſchrift daer de Hartſpiegel naer gedrukt werdt, met zijn eigen handt geſchreven ſtondt:

Op de zeeven boeken mijns Hertſpiegels, dus verre voltooit, verzoek ik des H. Roomſche Kerks Oordeel, zonder dat ik iet eigenzinnigs daer in heb voorgenomen, veel min te willen verdedigen.

Men vertelt dat dit werk naer Löven gezonden werdt, voor dat men het ter Drukperſſe gaf, om de goedkeuring der Godgeleerden daer op te erlangen, volgens de gewoonte der Roomsgezinden, doch zonder de zelve te rug keerde,

met

met die verſchooning, dat men het niet verſtaen konde. 't Zy dat dit in der daedt zoo geweeſt zy, of zy zich liever onweetende wilden belijden, als door het weigeren 's mans gedachteniſſe te onteeren, of met hunne goedkeuring te ſchijnen te beaemen het geen hunne bygeloovigheidt mogelijk te na ging: wantoveral ontdekt men dat hy de misbruiken gaerne uit de Kerk zag weggenoomen. maer dat raeuwelijk hervormen ſtiet hem tegens de borſt. De Kerk te verbeteren zonder zich uit de Kerk te begeeven was zijn inzicht, buiten muit- en ſcheurzucht, of byzondere eigenbaet. hier in was hy 't eens met den Grooten Rotterdammer, Caſſander, en andere mannen van gemaetigde gedachten. de wijs van Hervorming die men pleegde hinderde hem alleen niet, maer eene Groote Vorſtinne en Hervormſter zelf, die meende, dat men den vloer der Kerke zoo ſchoon vaegde, dat de grondſlag daer geen kleinen laſt by leedt, echter hadt hy een afgryzen van 't vervolgen, en de liefde tot zijnen naeſten was zyn hartewenſch.

Volgens de overlevering van zijn geſlacht, verſmaedde hy alle eerampten die hem werden opgedragen, laetende onder anderen deeze les zijn kinderen in het laetſte van zijn uiterſten wil na:

Maer om 't gevaer misprijs ik zich in ſtaet te mingen;
't Is wenſchelijkſt wel bruiken veylig vryheits gaef,
De ſtaetziek want verkoopt zich tot eens anders ſlaef.

Om

Om het Schepensampt zijner Geboorteſtad te ontgaen, wil men dat hy zich voor eenigen tijdt naer Haerlem met der woon hebbe begeven. dit is zeker dat hy in eene boete van twee ponden vlaems daegs verweezen is, om dat hy weigerde zich te laeten gebruiken als Lidt des Zeeraedts te Hoorn, wegens de Stadt van Amſterdam, van welk geval, om dat het zoo zeldzaem is, en waerſchynlyk by niemant moogelyk heden geloof vinden zouw, ik niet heb kunnen nalaeten hier in te laſſen de oirſpronkelyke Reſolutien zoo als die vervolgens by de Staeten van Hollandt zijn genoomen.

Den 18. *Julii.* 1589.

Op 't verzoek van Hendrik Laurenſz. Spieghel, omme ontſlagen te moogen zijn van zijn opgeleyden dienſt als Gecommitteerden Raedt ter Admiraliteit tot Hoorn, als ſtrekkende tegens zijne conſcientie ende gemoedt, ende te mogen volſtaen mits hy hem betaelt wordende de pene van twee ponden grooten Vlaems daegs van den 15. *April tot den laetſten Mey leſtleden, volgens de voorgaende Sommatie aen hem gedaen, hebben de Staeten, aengezien de Suppliant gehouden wordt van zoo vreemden opinie en gevoelen, en ook van al zulk humeur, dat de zelve niet dienſtig zou zijn om in de gemeene zaeken gebruikt te worden, als noch verſtaen en verklaert dat een ander bequaem perſoon in zijn plaets zal worden gecommitteert uit de Stadt Amſterdam voornoemt, mits dat met der daed aen den Suppliant verhaelt zullen worden de penen, daer toe den Deurwaerder al-*

alreede laſt is gegeven, reſerverende niet te min de Staeten aen hen om tegens den Suppliant al zulke verdere penen te ſtatueren, als zyluiden na gelegentheidt van zaeken zullen bevinden te behooren.

Den 24. November. 1589. Naernoen.

De Gecommitteerde Raeden van de Staeten van Hollandt gezien hebbende de relatie van den Deurwaerder Arend de Paep, aengaende de Sommatie by hem gedaen aen Hendrik Laurenſz. Spieghel ende verzochte aſſiſtentie aen de Magiſtraet aldaer tot Executie van de penen en boeten, daer in dezelve Hendrik Laurenſz: is vervallen, volgens de voorgaende reſolutie van de Staeten; zonder dat den zelven Deurwaerder tot den 22. September laeſtleden van de voorz. Magiſtraeten eenige aſſiſtentie is geaccordeert; hebben Gecommitteerde Raeden voornoemt, in aenzieninge op de laetſte vergadering van de Staeten by de Gedeputeerden van Amſterdam daar op zeer is aengehouden ten einde tot de voorſchreven Executie met'er daedt zouden mogen worden geprocedeerdt, ende verklaert dat by den voornoemden Magiſtraet geen goed Contentement daer af wordt genomen, dat dezelve Executie niet wordt gedaen, overmits de conſequentie van zaeken, geordonneert te ſchryven aen de Burgermeeſteren, en Raeden van Amſterdam dat men henluiden wel heeft willen overzenden de voorzeide relatie van den Deurwaerder, mitsgaders dubbelt van de Acte daer af mentie gemaekt wordt in de voorſz. Relatie van den Deurwaerder, daer op men niet verſtaet dat de voorſz.

Hen-

Hendrik Laurenſz. hem eenigzins mag fundeeren om de voorſz. Executie te ontgaen, gemerkt de Commiſſie van den Deurwaerder daer na gegeven en de meening van de Staeten niet en is, dat onder pretext van eenige Acten de zelve Executie verder zal worden uitgeſtelt of gedilayeerdt.

Den 27. December. 1589.

Op het verzoek van Hendrik Laurenſz. Spieghel van Amſterdam om de penningen van zijn opgeleyde boeten te mogen verſtrekken ten behoeve van den armen in den Haeg, gemerkt de Staeten dezelve penen, volgens haerluider ſchryven aen den Suppliant hebben gedeſtineert, is geapoſtilleert als volgt:

De Gecommitteerde Raeden van de Staeten van Hollandt verklaeren, dat zoo de boeten en penen in dezen geroert ter Somme van 96. ponden grooten Vlaems, by de Staeten voornoemt tot behoef van den armen zijn gedeſtineert, dat dezelve penningen, overmits den nood van den armen alhier in den Haeg verſtrekt zullen worden voor een derdendeel aen de Huisarmen in handen van de Diaconen, en een derde tot behoef van 't Weeshuis, en 't laetſte derdedeel tot behoef van Sint Niclaes Gaſthuis alhier in den Haege, mits dat de Suppliant gehouden zal zijn voornoemde penningen aen te tellen den Deurwaerder Arent de Paap om by hem, aen den voornoemden armen onder behoorlyke recipiſſe uitgereikt te worden ende voorts te betaelen, de koſten van de Executie, na behoren.

Zo

Zo verre was hy van ſtaetzucht vervreemt ook keurde hy de wyze van oorlog, diemen voerde, geenzints voor goedt. en hoe ſlordig men met de Vrybuitery tot den tydt zelfs van het Beſtandt toe te werk ging en wat al moedwil over en weêr gepleegt werdt kan men niet als met ſchrik herdenken. Menſchlievenheidt en waerheidt waeren het oogwit van Spieghel en niet alleen zichzelven maer anderen ten nutte te zyn. 't meeſte was hy beducht over 't verval der zeden van zyn Landgenooten dat buiten anderen blykbaer is uit deezen zynen brief aen Lipſius, die my door de beleeftheidt van den Heere Profeſſor Burman, medegedeelt is

t'Amſterdam Sprokkelmaants 24. *'t Jaar* 1606.

Altemet heeft 't hem laten anſien, datter hoop was om uyt dees Landverderffelyke burghertwiſt te raken: maar na dat 't ons vaak gemiſt is. Soo ſchynt 't, dat wy moeten van, of onder Spanjen. van Spanjen te raaken met gemoe, nu haar Hooght: geen Kinderen krygt, iſſer voor eerſt geen kans, Onder Zullen wy node al zoument tot de Leſte Stadt houden, ik kan ook qualyk gelooven of de Omleggende Prinſſen zullen daar Swarigheyd in vinden. Ja de ſtoel zelf: om dat 't haar ſchynt by naaſt een zeeker middel tot een Opper Vooghdy.

Nu zie ik (in u Senecas toe-eygenbrief) dat gy van zyn Hooght: Vreede eyſcht, dit doet my Vriendelyk eyſchen, uytlegging (zo veel als my geoorloft is te weeten) hoe zijn Hooght: magt heeft u Verſoek

ſoek te believen. hier ſchijnen wy geheelijk an de Vre te wanhoopen, en verworden daar over in Vrijbuijtrederij, al wat daar an hangt wint rijkdom en magt: ook valter 't Zeevarend volk langs zo meer toe, waar over dat 't ſchijnt of dit werk alleen het oorlog wel lange jaaren zou mogen rekken, die 't niet an en ſtaat, vermindert in goed en ſtaat, zo dat mijns agtings al 't voorige oorlogs verderf het tiende deel de oudhollanſche goedaardigheijd niet zo zeer verbijſtert heeft, als dit ſpel. Weshalven ik die heijligheit int ſpel wenſche, die dees heijlloosheijd zou konnen doen ſluijten en ſtorten. Liever helpt ons uijt den droom, en zijt hertelijk gegroet van u trouwhertige

Henric Laurens Spiegel.

Wel betrachtte hy de ſpreuk van Cicero in het verdeelen van zynen Levenstijdt. hy gaf daer een gedeelte van aen zich zelven door zijn huis met den koophandel te verryken, en zich de Deugdt eigen te maeken, door het bejaegen van zielnutte wetenſchap; een ander deel aen zijn vrienden door heuſchen ommegang en bereidwilligheidt tot hulpe; het overige aen zijn Vaderlant door 't herſtellen der taele en 't vormen van de dichtkunde. De geleerdheidt, die hy poogde te bekoomen, beſtondt geenzins in beuzelingen of woordenſtrydt, maer in alles wat hy vermocht over te brengen tot ſieraedt en oeffening der Deugdt. Houdende de leſſe van Pythagoras in 't oog, poogde hy met alle middelen van zyn lichaem ziekte af te weeren; van de ziel, onwetenheidt;

van den buik, koſtbaerheidt; uit het gemeenebeſt, oproer; uit zyn huis, tweedracht, en van alle dingen de onmaetigheidt. waer door hy in alle vergenoeging en vreugdt geleeft heeft en eeuwig leeven zal.

De eerbied, die ik voor 's mans edelmoedige gevoelens draeg, deedt my van overal verzamelen het geen ik meende hem tot lof te kunnen ſtrekken, om in hem een voorbeeldt te vertoonen, dat alle rechtſchaepen menſchen tot navolginge mocht aenprikkelen. Indien dit my eenigzins gelukt is, reken ik het my tot eer, en genoegen; gelyk de oudſte en eerſte huizen van Regeeringe in deeze ſtadt en elders (welke ik niet optelle, om dat ik miſſchien met eenige te vergeten, tegen het betaemen zondigen zou) met hem pronken, als het ſchoonſte ſieraedt van hunne Geſlachtregiſteren. Want het is niet minder zeldzaem onder de zijnen te moogen tellen een volmaekt deugdzaem menſch, die in geleerdheidt weinigen zijner eeuwe toegaf, en in zeden en leven mogelyk allen overtrof, dan dat men een groot getal van Zeehelden en mannen van Staet onder den Voorvaderen vertoone.

GE-

GETUIGENISSEN
VAN
HENRIK LAURENSZ. SPIEGHEL,
EN DESZELFS
HERTSPIEGEL.

JOHANNES ISACIUS PONTANUS

In zyne Beſchryvinge van Amſterdam.

2. Boek. cap. XXVIII. pag. 285.

Daar is ook voor twee jaaren herwaarts overleden Hendrik Laurenſz. Spieghel, *een aanzienelik ende achtbaar man, borgher ende ingheboren dezer ſtadt: dewelke neffens zijnen handel ende traffycken, als weſende van grote middelen, nochtans de vrye konſten ende de gheleertheyt altijt heeft gheeert en na getracht. Waar door hy ook by* Juſtus Lipſius *ende* Joſephus Scaliger, *in grooter waarde ende eſtime (daar by komende zijn eyghene ende ſinguliere wetenſchap ende ervarentheyt) geacht ende ook ghehouden is: gelijk ook dat in 't byzonder uitwijzen ende te kennen gheven de brieven ende miſſiven van* Lipſius *aan hem dikwils, zo van Leyden, als van Loven, overghezonden: van dewelke eenighe uitghegeven zijn, ende veele noch ook onder zijn brieven ende papieren beruſten: waar van ik zelve tuyghen kan, als den welken hy, in zijn leven, eenighe der ſelver in vryheyd ende vriendſchap te leſen ende ook op begeeren, gecopieert gegheven heeft. Deſghelijcken den voortreffelijcken ende Edelen Heere* Janus Douza, *by zijn leven Heere van Noortwijck, ende* Jan van Houten, *eertijts Secretaris van Leyden, hebben ſeer groote alliancie ende vrientſchap met* Henrick *ſtadich gehouden: ende beſonder* Janus Douza *heeft dat te kennen ghegeven met zijn voorrede gheſtelt voor de Hollandſche Rhijm Chronijcke by* Henrick *in 't licht ghegeven in 't jaar* 1591. *Voorts wat*

zijne ſchriften ſelfs belanght, kan uyt deſelve, weſende in 't Nederduytſch geſchreven, geſpeurt werden, dat hy, beneffens zijn vriendt Coornhert, *groote vlijt aangewent heeft, om onſe Nederlantſche tale van uytheemſche woorden te ontladen, ende die met haar eyghene veren te vercieren: waar over by hem ook behalven de* Grammatica *ende* Rhetorica *uytghegeven ende geſtelt is een Nederduyts* Dialectica, *dewelcke hy met het woort van* Reden-cavelinghe *heeft willen uytſpreken: gelijk hy ook de* Grammatica *noemt* Letter-konſt, *ende* Rhetorica Reden-rijk-konſt.

VALERIUS ANDREAS.

Bibliothecæ Belgicæ pag. 360.

HEnricus Laurentii Spigelius, Amſtelodami patricia familia oriundus, Poeta Vernaculus, lingua ſua Lucilium, aut Venuſinum, aut ſi qui alii Romanorum Veterum rotundo & ſuo ore carmen dederunt, referre atque in uſum deducere ſtudio habuit, ita de eo ſcribente in deſcriptione Amſtelodami Joan. Iſacio Pontano. Spigelii opera atque induſtria editum eſt Chronicon Vetus Hollandiæ rythmis vernaculis compoſitum, auctore Aemilio Stockio Amſt. 1591. ad plures abiit Amſtelodami an. 1612. fratrem habuit Joannem Spigelium & ipſum lingua noſtrate poëtam inſignem, multoque rerum uſu & variis in republica functionibus clarum.

H Enrik Laurenſz. Spieghel, te Amſterdam uit een huize van Regeringe gebooren, een Nederduitſch dichter, hadt tot oogmerk met vlyt Lucilius of den Venuzijner, of welke van de Oude Romeinen een rechtſchapen dicht na lieten, in zijne tael naerte bootſen, en tot gemeen gebruik over te brengen, gelijk Joannes Iſacius Pontanus dus van hem getuigt in zijn beſchryving van Amſterdam. Door Spieghels toedoen en vlyt is de Rymkronyk van Melis Stoke te Amſterdam in 't jaer 1591. uitgekomen. hy ſtarf aldaer in den Jaere 1612. zijn broeder was Jan Spieghel, mede een uitmuntend dichter in onze tael en beroemt wegens zijn bedrevenheidt in zaeken, en verſcheiden ampten en verrichtingen ten dienſte van 't gemeene beſt.

ziet, naer mijn gedachten, zekerlijk in zijnen brief aen de Kaemer in Liefde Bloeiende op H. L. Spieghel en deſzelfs Hertſpieghel daer hy zegt:

In Hollandt klimt men ook tot Lof langs deugdens trappen.
Ook tracht geleerdheidt hier Oudt Room' verby te ſtappen.
Men vindt tot Amſterdam, die met zijn hoog gedicht
Den duiſtren weg tot Lof en Zuivre deugdt verlicht.

JOOST VAN DEN VONDEL.

In het eerſte deel zijner Poëzye pag. 344.

Spiegel van MARIA SPIEGELS, gemaelin van Burgermeeſter GERARD SCHAEP.

O Spiegels kint, terwyl uw ſchoone ſchijn
Recht voor u leeft in zuiver kriſtalijn,
En gy u tooit van vlek en misſtal ſchuw
Zo ſpiegelt zich de Minnegodt in u. enz.

Als gy daer na gebruikt tot Levenstoom
Het Zedeboek van Henrik uwen Oom,
En voor uw Ziel de Harteſpiegel hangt,
Waer van uw hart verlicht zijn wet ontfangt;

Dan

Dan leert gy hoe de zedigheid en deugt
By vrouwlyk beelt en lichaems ſchoonheit veugt;
Hoe waere deugt in wel gedaen geſtalt
Als ſteen in gout het ooge meer gevalt.

Gy overlegt wat wel, wat niet betaemt,
En verft de wang met eerbaerheit en ſchaemt.
In dat cieraet verluſtigt zich uw geeſt,
Die poëzy, als bloemen, zamen leeſt,

En 't eelſte ſchoon tot eenen ruiker ſchikt
Waer mede gy uw waerden Schaep verquikt,
Als die vermoeit van Lantzaek of geſchil
Zijn Lief ontmoet, daer 't hart by ruſten wil.

Dan heldert hy zijn voorhooft van de kreuk,
En wort vermaekt met aerdighêen of ſpreuk;
En hoort hoewel 't een hooft der Rechtren ſtaet,
Dat het niet paſſe op's volleks gunſt of haet.

Dan ſtapt gy, als vrouw Porcia, hem voor,
En wyſt uw' man uw eigen Grootvaers ſpoor,
Die Amſtels Raet verkoos tot vryheits mont,
Toen zy zich wees en zonder vader vont:

Toen hy verſtrekte een Kato van zijn tijdt,
Waer van ik roem dat gy de dochter zijt,
Niet ſlechtelijk geſproten uit dat bloet,
Maer uit zijn' aert en eerelijk gemoedt. enz.

ANDRIES PELS

in

de Dichtkunſt van Horatius p. 3.

——— *waarom benydt en doemt men my*
Zet ik een woord of twee myns moeders taele by?
Daar Roemer Viſſchers en daer SPIEGELS
pen doen blyken
Dat zy tot hunne Lof het Nederduitſch verryken,
En veele dingen met een woord nieuw opgebracht.
Uitdrukken. ———

p. 27.

Alleen blonk te Amſterdam met menig treflyk Dichter
Voorzien, de Dichtkunſt vry wat helderer en lichter.
Hier letde men op ſtof, en ſtelling, ſtyl en trant;
En hier ſchreef SPIEGEL *zyn Hartſpiegel, vol verſtand*
Zyn zuivre moedertaal eerſt zettende in de Zetel.

in 't

in 't

Gebruik en Misbruik des Tooneels.

p. 12.

Ook waaren 't gaauwe, en doorgeleerde Letterhelden,
Die zulk een braave wys op deze kamer ſtelden
Als SPIEGEL, *Koornhart, en Viſſcher, lien van eer*
En achting, neffens veel aanzienelyke meer.

D. V. HOOGSTRATEN

Op 't afbeeldzel van Spieghel.

De Neerduitſche Ennius ſtaet in dees print ten toon,
Die yverende voor den roem van 't Vaderlant,
Beſchermde Hollants tael met onvermoeide hant
Van zijnen lantgenoot misbruikt met ſmaet en hoon.
Maer onbedrevenen ſtaet af van dit banket,
Dat aen geen menſch, dan fijn van tong, wort voorgezet.

Uit

* *Zy waeren 't die verzelt van Koſter, Viſcher, Ketel*
En Victoryn; de tael volmaekten, te vermetel
Verbaſtert en verdraeit door wufte onwetenheidt.
Zy volgden SPIEGEL, *die de gronden had geleidt*
Met Coornhert van 't gebouw, dat binnen zeſtig jaeren
Begonnen, en voltooit, op zulke hoofdpylaeren
Zal eeuwig ruſten, en verduuren allen nydt
Ja nimmer eindigen voor 't einde van den tydt.

* Hooft en Vondel.

Op den Hertſpieghel.

Een heldre zonneſtrael van 't opperſte Verſtandt,
Wiens kracht in Dieren waert, in Hoofdſtof, en in Plant,
Bezielde Socrates met wijsheid in Athenen.
Die Heldt der Deugdt, voor wien alle Ondeugdt beeft en vlucht,
Verrees in laetere Eeuw, en zuivert Neerlants lucht,
Door glanſſen die ons zijn uit Spieghel toegeſchenen.
Wyk Samos, wyk Atheen: dit Goddelyk gedicht,
Toont ons, op Chriſtus ſpoor, de Waerheidt en het Licht.

P. V.

BERICHT

Aan den Beſcheiden

LEZER

Geſtelt voor den druk van H. Wetſtein. 1694.

Zie hier weder op nieuws tot uwen dienſt in druk gebracht de *Hertſpiegel*, van den vermaarden HENDRIK LAURENSZ. SPIEGEL. Onze meening is geenzins hier in 't breede van de waardye dezes Boeks, welke door onze gantſche Vaderland genoeg bekent is, te ſpreken. Alleen zullen wy vertoonen, waar mede wy deze nieuwe druk, om dezelve u aangenaamer ende ſmakelijker te maken, hebben verbetert, en volkomener gemaakt dan de voorgaande. Ieder een weet, dat de duyſterheid van dit Schrift veelen heeft afgeſchrikt om het zelve te lezen. Die gene, die door des zelfs waardye tot het lezen aangelokt zijn, vinden echter haar zelve dikwils belemmert door de duyſterheid, die hun op veele plaatzen ontmoet. Deze hebben wy getracht eenigzins weg te nemen. De oorzaken van de duyſterheit zijn veelerhande. Eerſt eenige oude duytſche woorden, die nu al in ongebruik zijn, en ook eenige waarſchijnelijk van den Schrijver zelf uytgevonden, om zijne meeninge krachtig uit te drukken. Ten anderen, dat hy zomtijts met een woord of twee aanroert

eeni-

eenige oude geſchiedenis; ofte eenig oudt ſchrijver ofte vermaard man niet en noemt met zijn naam, maar met eenige beſchrijvinge aanwijſt; 't welk dan van een lezer in de outheid onervaren niet wel kan verſtaan werden. Deze twee oorzaken zijn niet wel weg te nemen, als met eenige aantekeningen aan de kant; die wy vertrouwen dat van een ander als van ons netter en beter zullen kunnen gemaakt werden. Doch benevens deze is wel de voornaamſte oorzaak van de duiſterheit, de ſtijl des Schrijvers, welke niet alleen is beknopt, met weynig woorden veel zin vervattende, maar ook hoog-dravende; waar by komt, dat hy, om zijne meeninge in verſen en op rijm uit te drukken, dikwils de order der woorden heeft moeten veranderen, ende alzoo zijne ſtijl, van zelf eenigzins duiſter, noch duyſterer maken. Voegt hier by, een groote meenigte van quade diſtinctien, die men in de voorgaande drukken ziet; waar door het dikwils gebeurt, dat een zin vertoont werd als ge-eindigt, en zonder eenig onderſcheid met de volgende als in een zin vaſt-geknoopt werd: dat op veele plaatzen den zin, anderzins klaarder en lichter om te verſtaan, geweldig duyſter maakt. Deze twee oorzaken van duyſterheid hebben wy getracht na ons vermogen te verminderen. De laatſte wel, door het verbeteren der diſtinctien, en den druk van fouten te zuyveren; daar door wy vertrouwen op zeer veele plaatzen groot licht toegebragt te hebben. Om hier in 't minſt te miſſen, hebben wy de twee oude drukken by *Cornelis Dirkſz. Kool*, d'eene in zeſtienen, vant 't jaar

CIↃIↃCXIV.

CIↃIↃCXIV. de anderen in achten, van 't jaar CIↃIↃCXV. naukeurig tegen malkanderen vergeleken, en altijt gevolgt 't gene in ieder druk het beſte was. Doch ook veele diſtinctien verbetert, die in beyde drukken qualijk waren gezet. Om de duyſterheit zijner ſtijl eenigzins te verlichten, hebben wy eenige ſchriftjes, niet op rijm geſtelt, en in welke dezelve ſtoffe die in zijne *Hertſpiegel* met een duiſterer ſtijl gevonden werd, in klaarder ſtijl werd verhandelt, hier achter gevoegt; als namentlijk een Tafel van de *Wellevens kunſt*, een *Brief aan den Profeſſor Peter Pauw*, en een ſchriftje *van Natuurlijke Geneichtheit*, en een ander *van Socrates en Ariſtoteles verſchil:* op dat eerſt uyt deze ſchriftjes zijne meening gevat zijnde, des te beter dan zijne *Hertſpiegel*, die het zelve verhandelt, verſtaan moge werden. Hier in hebben wy gevolgt oude handtſchriften, ende ons aan de de manier van ſpelling, aan Spiegel eygen, naaukeurig gebonden. Van de brief aan den Profeſſor Pauw hebben wy zijn eygen handtſchrift, en daarom die van letter tot letter zorgvuldig gevolgt. Van de andere ſchriftjes hebben wy mede oude handtſchriften, daar in ook eenige letteren komen vry groote gelijkheit met den brief aan Pauw hebbende, doch evenwel, dewijle deze kleiner zijn van ſchrift, ende ook eenige letters van de letters van Spiegel verſchillen, zoo en kunnen wy niet geloven, dat het de eigen hand van Spiegel is. Of mogelijk iemand in deze ſchriften eenig woord ontmoette, dat hem aanſtotelijk zoude kunnen ſchijnen, die gelieve te denken, dat wy het handtſchrift des

Schrij-

Schrijvers hebben moeten volgen, en niet vermochten iets daar in veranderen of uytlaten. Verder om de *Hertſpiegel* te verlichten, hebben wy hier ingevoegt een print van het *hol van Plato*, van Spiegel zelf voor henen uitgegeven; als ook een van *Cebes Tafereel*. Ende om alles wat op de *Hertſpiegel* ſlaat, zoo veel mogelijk, volmaakt te geven, hebben wy achter de zelve gevoegt eenige gedichten van Spiegel, ende zijne *Hieroglifica*, ofte *Verderf-traps Beeld-ſchrift*: ende achter aangeſtelt zijne *Byſpraaks Almanak*, om daar mede deze gantſche ſtoffe te beſluyten. Eyndelijk om niet van 't gene dat ons van Spiegel, ernſtige en ſtichtelijke ſtoffe verhandelende, voorgekomen is achter te houden, hebben wy eenige gedichten van verſcheyde ſtoffe, van welke zommige voor henen over veele jaren zijn gedrukt geweeſt, en andere nu eerſt in 't licht gegeven werden, tot een ſlot van het gantſche werk achter aan gevoegt. Wy hebben alles zoo volkomen gegeven, als het ſtond in de copie die ons terhand gekomen is. Gebruik dezen onzen arbeid t'uwen nutte. Vaar wel.

LYST

LYST der SCHRIFTEN

in deeze Verzamelinge te vinden.

De op nieuw uitgegevene zyn met een ſterretje getekent.

De Hertſpiegel door aentekeningen opgeheldert. Pag. 1
Kort begrip van Kebes Tafereel. 149
Uiterſte wil. 151
A. B. C. Ketting-lied. 155
Hieroglifica. 159
* Andere Hieroglifica, uit het handſchrift van J. B. Foucquart en geſchilderde glazen in 't huis van wylen den Heere Burgermeeſter Hudde. 169
Lieden op 't Onze Vader. 177
* Nieuwe-jaer. 1578. uit het Yſſelſteinſch exemplaer 203
* ——— 1580. uit het zelve. 206
——— 1581. 208
* ——— 1582. uit het Yſſelſteinſch exemplaer. 210
* ——— 1583. uit het zelve. 212
* ——— 1584. uit het zelve. 214
* ——— 1585. uit het zelve. 215
Jubel-jaer lied. 1600. 218
Kerk-twiſtts jaer-lied. 1601. 220
May-lied. 1588. 225
Een burgherlijke ſtrijdt. 228
Wenſch lied. 230
* *Ghy enig ewigh ghoed.* uit het Yſelſteinſch exemplaer. 233
* Leerlijke Rijmſpreuken. een kort begrip der Gulde Vaerzen van Pythagoras. uit het Yſelſteins exemplaer. 234
Tafelen van Wellevens-kunſt tuſchen. 234 & 235
Brief aen Pauw. 235

*****

Van

Van Natuurlijke geneichtheid. 245
Socrates en Aristotels verschil. 257
* Brief aen P. K. Hooft. uit het oirspronkelijk van den Ed. Heere Gerard van Papenbroek, voorzittent Schepen der stadt Amsterdam. 260
Byspraax Almanak. 265
* Ghebet ofte uitlegging op 't Vader ons van St. Franciscus. uit het Yselsteinsch exemplaer. 305
* Lofgedicht ter eere van Amsterdam. uit de beschrijving van Amsterdam, door Pontanus. 309
Aen C. A. Bogerd. 311
* Vrijerszang. uit de verzameling der Nederduitsche Gedichten. 312
Op Coornherts Ghebruik en Misbruik van Tydelijke Have. 313
Grafschrift op den zelven. 313
* Tafereel van Cebes op nieuw vertaelt. 315
* Lof der Vriendschap, door P. V. 353

HERT

HERTSPIEGHEL.

VERVATTINGH

Van de boecken van H. L. Spieghels.

HERTSPIEGHEL.

I. II. III. Boecken begrypen den Wegh. IV. en V. beſchrijven Zelf-kund. VI. en VII. Zedevorms beleydt. VIII. Huis-zorg. IX. Land-beſtier. En diervolghens bevat.

I. Heyl en onheyls oorzaken, andachtlgheid, verzoekzaemheid, redeneringh, achteloosheid, ende qua ghewoont.
II. Dat natuurlik alle zonde zmert, ende alle deught verheught.
III. Hoe 't komt dat de heilgherighe menſch onheilzaem leeft.
IV. Zelf-kennis waerdye, ende ziel ghedeelten eighenſchap; ook dat elk volgens zijn verſtand leeft naer Socrates.
V. Gheneghentheden en wil beſchrijvingh.
VI. 's Menſchen levens verderf-trap. } op Kebes
VII. 's Menſchen levens heil-trap. } tafereel.

HERT-

J. Goeree inv. et fec.

HERT-SPIEGHELS

EERSTE BOEK.

ACHTNEMING.

ZIET, WAEKT EN BIDT.

Liedsghewijse na den vois:

Ik heb de tijd gheſien; waar is die nu gevaren?

KALLYOOP.

GHevalt mijn toeleg u; 't ſal, Heer, mijn geeſt ontfoncken.
Zóó 't kind of kinds-kind ſticht, z'iſt wel verdient geſchoncken.
Behaagh ik, lezer, dy, gebruykt my tót uw heyl.

Merkt

Vers 1. HEER] Aanroeping der Godheidt. de Dichter kon dit leerzaem Rymwerk zynen aenvang niet eigentlijker doen nemen, door dien het een ſtoffe bevat die recht goedt en goddelijk is. buiten veele andere der Ouden volgt hy Aratus, wien Gods geeſt door den H. Paulus zich heeft gewaerdigt aen te trekken. deze begint zijn beſchryving der ſterren aldus:

O Zanggodinnen neemt uw' aenvang van Jupyn,
Jupyn vervult het al enz.

2. Z'] Zo. Want de *o* wordt hier uitgelaten, als ſmeltende door den volgenden klinkletter;

Merkt yemand laſſchel-woords óf herder vaarſſen feyl,
'T zy hem ten bake nut volmaakters iet te dichten:
Die óók onwis bewijs anwijſt, zal vriendlik ſtichten:
Recht als Apelles, ſtel ik zintoetzen ten tóón.
Hi breidt, dien t'ſpótten luſt, zich, mi niet, ſpótters lóón.
'K misjon diens quel-zondsplaagh geenſins een korte vrueghde,
Die óórzaak liever ghaaf dat elk in dueghd verhueghde.
Daar dient Hertſpiegel toe: mi ſelven meeſt te nut.
'Kzoek heil natuerlik: doch ſchriftmatigh. zo ik dut,
Vry waarheyds-kenner ſtraft. zoekt ander aes, verachter.
'K en ding gheen eer, dit weet: dus treft mi óók gheen lachter.
Ik wenſch, ik wenſch alleen, een rein eenhertich menſch:
Die ſiet tgheen dat ik ſie, die wenſcht tgeen dat ik wenſch.
Maer zeldzaam, overzeldzaam, vind ik ſulcken menſche.
Vergeefs ik vrientſchap, jonſt, of ſin-ghelijkheid wenſche.
Verachting, lachter, hóón, verwacht ik, anders niet.

Wat

welke manier van doen zedert door Vondel en zyne navolgeren veel verzacht is.

4. LASSCHEL-WOORDS] Koppelwoorden, die hy zomtyts op ongewone wyze uitrekt en aen een laſcht; ten zy men hier lap- of ſtopwoorden verſtaan kan, welke ter noodt en om het rijm goed te maken, of het vaers aen een te laſchen gebruikt worden; dewyl zodanige woorden en de hardheidt van vaerzen veel tot den qualijkſtandt van een gedicht toe brengen; daer koppelwoorden in tegendeel, als men ze gevoegelijk gebruikt een weik kracht en ſieraedt byzetten.

6. ONWIS BEWYS] Bewys dat niet vaſt gaet.

8. BREIDT] Weeft.

9. QUEL-ZONDSPLAAGH] Luſt om anderen leed te doen, te quellen, en te plagen.

10. IN DUEGHD VERHUEGHDE] De zinſpreuk van den Dichter was *Dueght verhueght.* zie van dezen onze Voorreden.

12. ZO IK DUT] Indien ik my vergiſſe.

13. AES] Voedſel.

14. 'K EN DING GHEEN EER] Ik ſta naer geen eer.

14. LACHTER] Laſter, dus mede by Melis Stoke gebruikt.

15. IK WENSCH] Dus zegt hy elders en voornamelijk in zijn wenſchbede:

Ik wenſch alleen (maar 't blyft een wenſche)
Een openhertigh ander-ik;
Een eensgezint ontworſtelt menſche,
Van Gheldliefds, Eerzuchts, Staatzuchts ſtrik.

't Welk hy mede herhaelt in den brief door hem aen den Droſſaert Hooft geſchreven, en hier achter te vinden.

20. BOË-

Wat is Boëthius, wat's Socrates gheſchiet;
Demokrijt, Heraklijt, en ander waarheids helden?
Zegt hadden die gehóór, of vreeſden ſy het ſchelden?
Ziet iemand mijn faalgrijping, onmacht, waalbaarheid?
Die ziet niet dan ik zelf wel zach en heb ghezeyd.
Tis menſchelijk te dolen. Hoe? zal ik verſchóning
In zullix eiſchen? óf verwachten lof-belóning?
Tzy verr'. Wat is al ſwerrelds lóf? my is genoegh
Des waerheid-zoeking eyghen ziel-ghenóts gevoegh.
Dat heeft ſchrijfluſt ghelókt; geaaſt, my kracht gegeven:
Mits óók erbarming over't misverſtandigh ſneven.
De burgertwiſt en krijgh, die't Neerland overtrekt,
Die't vollik ſlecht en recht, tot lóch en dróch verwekt,
Ghoedrondſe dueghds en vrueghds ghezellicheids verdieren, Ons

20. BOËTHIUS] Burgemeeſter van Rome, en bemindeſtaetsdienaer van Theodoricus, koning der Gothen, werdt van denzelven, op vermoeden van verſtandt met den keizer Juſtinus, te Pavië gevangen gezet, en na een zesmaendige hechtenis, waer in hy de Vertroóſtinge der Wysheidt ſchreef, met den zwaerde gedoodt.

20. SOCRATES] Het einde van dien groten man was, door vergift, op valſche aenklacht, te moeten ſterven.

21. DEMOKRYT] Deeze zegt men dat van de Abderiten (die waenden dat hy raeskalde, als hy zyne Filoſofie uitleide, die zy, dewyl't gaeuwerts waren, niet verſtonden) in gemene bewaring geſtelt is, en dat Hippocrates, ontboden om hem te genezen, van hem veel onderrichting ontfing, wegens het nagaen der hartstochten door het waernemen der galle, polſſe, enz. die daer op gezegt zoude hebben dat niet Democritus, maer die van Abdera het Nieskruit nodig hadden.

23. WAALBAARHEIDT] Wankelbaerheidt, losheidt, dwaling; want dwalen komt van *walen*, dat, onder andere betekeniſſen, in de oude moedertael voor veranderen, verwiſſelen en dwalen gebruikt wordt.

28. GEVOEGH] Geſtalte, bevinding. het eigentlijk beſtaen dat de ziel tot het zoeken der waerheidt heeft.

29. GEAAST] Gevoedt.

30. MISVERSTANDIGH SNEVEN] Vallen uit misverſtandt; want *ſneven*, dat nu gemeenelijk ſterven betekent, was van outs *vallen*.

31. BURGERTWIST EN KRYGH] Hy ziet hier op de oneenigheden der Roomſchen en Onroomſchen, by 's Dichters tyde in zijn Vaderlant in volle vlam; wanneer het gemene beſt zich van 't Spaenſche juk ontſloeg.

32. LÓCH EN DRÓCH] Logen en bedrog.

33. VERDIEREN] Zeldzaem worden, dat zeldzaam is wordt dier.

Ons mê na luſt en ruſt des ziel gronderings ſtieren.
Dies vriendſchaps hengel-aes verſtrekt alzo mijn pen.
Wie weet waar in een hoek zit, dien ik niet en ken,
Of hier, óf elders, prins óf boer, óf leek, óf klerke?
Tis my alleens: heeft hy maar oghen om te merken,
Als ſinte Frans, Heer wie zijt ghy, en wie ben ik?
Is hy weetgherigh en los-hertigh, die een blik
Des waarheids hogher acht, als alle ſchoolgheleerdheid,
Of gheld, óf eer, óf macht: Die kerketwiſts verkeertheid,
Erfleer, en erref-zond, ontworſtelt en ontzweeft:
Die liever mette vijgh, olijf, óf wijnſtok leeft,
Als metten dórenboſch, ontruſt, in ſtaat verheven
Te woelen, datmen naulix denkt om vry te leven.
Wiſt ik een zullik een, ik zócht hem wijd en breit:
Een, die met Triſmegiſt ken waarheids zeldzaamheid:
Met Myſon lacht te meer om dat hy lacht alleene:
Een, die met Heraklijt (zelf welvernoecht) moet weenen:
En

37. LEEK óf KLERKE] Gemeen menſch of gelettert perſoon. geeſtelijk of waereldlijk.

29. SINTE FRANS] Franciſco Moroconi, te Aſſiſium, in Umbrië, geboren, ſtichter der Franciskaner orde, verkreeg door 't gevoelen van zyn eenvoudigheidt, en ſtrenge levenswyze den tytel van Heilig. deze hadt veeltyts in den mondt. ziende op de grootheidt van Godt en de geringheidt des menſche, *Heer, wie zyt gy? en wie ben ik?*

40. LOS-HERTIGH] Die zijn hart niet vaſt aen de waereldſche zaken hecht.

44. DIE LIEVR enz.] Spiegel ziet hier, naer myn gedachten, op de gelijkenis die Jotham maekte omtrent Abimelech en de Sichemiten van de bomen die een' koning begeerden; te vinden in 't boek der Rechteren.

48. TRISMEGIST] Hermes, van velen ouder dan Moyſes, en voor den Egyptiſchen en Celtiſchen Theut gehouden, voerde den toenaem van Triſmegiſt, den driewerf allergrootſten, zo men wil, om dat hy 't ampt van Prieſter, Koninк en Filoſoof. by de Egyptenaren waernam. wat de ſchriften betreft, die onder zynen naem omwandelen, en zelfs in onze tale overgezet zijn, men vindt in dezelve vele ſtellingen met den H. Schrift gelijkvormig. doch de meeſte geleerden zyn van gevoelen, dat dezelve van hem niets of weinig hebben, dan den bloten naem. zy zyn in 't Griekſch geſchreven, en behelzen een mengelmoes van Platoniſche, Pythagoriſche, en Chriſtelijke leerſtukken.

49. MYSON] Deeze in een dorp van 't Laconiſch landt geboren, werdt van het orakel de wyſte der menſchen geheten. zyn Filoſofie beſtondt in weinig te ſpreken en veel te doen; het huisgezin wel

te

En met Demokrijt doch belacht de zotterny:
Met Socrates voor ſpót, verdriet, en quets is vry:
Met Solon waakt, dat hy zijn heil niet zelf verjaghe.
Prins, zó u Solons wóórd, óf zijn bedrijf behaghen,
Is Numae, Epaminundas, óf Licurgus doen,
Timoleon oprecht, d'Utijkſe Cato koen,
Of Conſtantinus wit, 't gheen daar ghy na ghaat haken,
Zo mocht ghy wel mijn toeleg niet ghchelik laken.
In d'huydendaaghſchen oegſt van boeken ijl óf ghail,
Zoekt mijn aal-duytſche pen kort en goed waarheids heil.
'Tmaat-voeghlik vaars-gedicht (na taal-geleerdheids wenſchen
Van ons verworden eews misdragen ſtorting-menſchen)
Meeſt

te beſtuuren; 't landt naerſtig te bebouwen; kuiſch met een vrouw te leven, en een goede opvoeding aen zyn kinderen te geven. hy wiſt van geen ſchoolgeleerdheidt, en lachte nooit in de tegenwoordigheidt van menſchen: gevraegt zynde waerom, gaf tot antwoort: dat hy des te meer lachte. Zie Diogenes Laërtius en Maximus den Tyrier.

53. SOLON] Deeze, Wetgever van Athenen, leide nergens op toe als anderen wel te doen en zich zelven niet te beledigen.

54. PRINS] Een oude gewoonte der Rederykers, hunnen aenſpraek te richten aen den Prince hunner kamer; derhalven vindt men dit Prins, of Prince zeer overvloedig in hunne rymen. Even als de Provenzalen, en na hun de Italianen het *Canzon*, of aenſpraek aen hun liedt gebruiken, gelijk dit in Petrarcha, Sannazaers Arkadië, en andere oude Italiaenſche Dichteren geſtadig voorkomt.

54. WÓÓRD] Het woordt, het zeggen van Solon; dat niemant voor zyn doodt gelukkig te noemen is.

55. NUMAE enz.] Is uw inzicht de menſchen door wetten tot plicht te brengen, en het gemene beſt eerlijk te beſtuuren, gelijk Numa, Epaminundas, Lycurgus, en Timoleon gedaen hebben?

56. en 57 UTYKSCHE CATO KOEN—ÓF CONSTANTINUS WIT] Haekt gy naer het oogwit van Cato den Uticenſer, of Conſtantinus, die beide van den Akkerbouw ſchreven? omtrent Conſtantinus vergiſt Spiegel zich, volgende 't gevoelen van zynen tydt, dewyl die Keizer geenzins, maer Caſſianus Baſſus ſchryver van dat werk is.

59. YL OF GHAIL] Ydel en lichtvaerdig, vuil en dartel.

60. AAL] Geheel: dus *aeloudheidt*, volſlagene oudheidt, en *aellyk*, gehelijk.

62. STORTING-MENSCHEN] Die als misgeboorten zyn, onvoldragen, zonder volſlagen oordeel omtrent de waerheidt.

Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

Gelijk het aerdrijk nu de lichamen der menſchen
Te voorſchyn brengt.

Meeſt liefkóóſt, boert, óf byt: van uylen valken maakt:
Haar cier-ſpraak zulk na kunſt looft, dien haar herte laakt.
Den aterlingſchen dwergh, een kind blind en ontzinnig,
Licht-dwingbaar, dichtens' op een gódheid onverwinnig.
'T ondankbaar ploeghe-ſpoor in 't vruchteloze zand,
Rooft hen tyd, arbeid, koſt, ja zielheil voor de hand.
Anſchout voordanſſers tróts, buurtaligh, zulcker benden,
Na lang pluymſtrijcks gheprach, haar leven beedlers en-
Vierdubbeld ſlaven ſtaegh: zó van de blinde min, (den:
Van Princen vrek óf lóós, van eer, van ſnóód gewin.
Wat 's haar gepronkte min? een zelf-geſmeede boeyen.
Wat hoeftmen om een mond vol bróód een vórſt te moeyen?
Geen armoe, geldzucht drukt, genoeghſaem nodruft voed,
Die licht verkrijghbaar is. men ſlóóft om overvloed.
Hun kunſtigh ſpinneweb om ydel-eers verlakken (ken.
Ontweeght hen, laas, en die na kunſt kunſtgherigh ſnak-
O deerlijk jammer-zang, daar hóógh-gheleerdheids gaaf
Dient, zich en even menſch, te maken tót een ſlaef!
Is dit de ſein nu? zegt: en zouw men niet vermoghen
Goed dicht te ſineen, óf 't moet ghegrond zijn op een lo-
Stinkt u Theognis nu? me d'Aſſchgraſe poëet? (ghen?

Ver

Zingt Maro, ziende op 't oudt gevoelen, dat de menſchen in geſtalte en deugden verkleinen en verergeren.

65. ATERLINGSSCHEN DWERGH] Den onechten, of baſtard Cupido. Hy volgt hier het gevoelen van Simonides, die Cupido geboren ſtelde uit het overſpel van Mars en Venus.

69. VOORDANSSERS] *Chorazi*, die den dans leiden, de voornaemſten onder hen.

69. BUURTALIGH] Tegens elk even vriendelijk; genomen van menſchen, die, om bemint en geprezen te worden, hun buren gaerne een praetje verlenen.

70. GEPRACH] Bedelery; een pracher, bedelaer.

73. BOEYEN] Voor boei. Hier van daen, in de boejen, voor in den kerker, en boejens voor kluiſters, dat de Amſterdammers dus gebruiken.

77. VERLAKKEN] Of door het Verlokken van Ydele eere.

81. IS DIT DE SEIN] Is dit dan het oogmerk?

83. THEOGNIS] Van wien ons noch een werk voorhanden is, indien al geheel van hem, dat de zeden betreft en van de zelve goude leſſen geeft.

83. ASSCHGRASE POËET] Heſiodus, te Aſcra in Beotië geboren, geeft overal zeer heerlijke onderwyzingen ten opzichte van ons Levens beſtuur enz.

96. VRÓED]

Ver zy met my van honk zulk ongegrond beſcheet.
'K veracht u dwaze ſchemp. wil gheenſins dóch verachten
Die beeldſpraak vruchtbaarlijk en kunſtelijk by brachten.
Die't onverſtandigh vólk (dat kluchten meeſt begeert)
In ſchyn van boert en ſpel vaſt hebben dueghd geleert:
Die's vollix fabel-ſucht ter leeronthouding trekken:
Die waarheids kern, met dóp en bolſter, konen dekken:
Op dat de waan-wyz' niet, tot zijn en leeraars ſchand,
De waarheid naakt vertrê, in yvers onverſtand;
En dat die fabelſpraak des ſpinrox wikt andachtigh,
Door ghaw opmerking wert 't verborgen licht deelachtich.
Zó kooktmen ſpys voor man en kint bey in een pót.
De vroed' op by-zin merkt, na klucht-min ghaapt de zot,
Hóógh-lóflik zijn my waarlik zulke wys-ghezinde.
Maar doorheid iſt, de kunſt gheheel daar an te binden,
Een kluchtigh Rijmer raapt licht-boertwijs loghen-zin:
Ghegronde waarheid heiligh heeft wat meerder in.
'K ben gheen poëet, ik ken 't: zouw óók gheen willen wezen,
Zó die niet zonder loghen taal magh zijn ghepreſen.
Ons Toeleg, waarheids kund, óók zedevórmings dueghd
In't zielgronderen is: wat ziel ſtuert óf verhueght.
Dat ons dit onderzoek een heil-trap magh verſtrekken.
'T is buyten-kans, kant and'ren óók tót dueghd verwekken.
Op dees voet, ik doorwroet ons grondwóórd-ryke taal,
En

56. VROED'] Wyze.

98. DOORHEID] Dwaesheidt.

101. IK KEN 'T] Ik beken't.

104. STUERT] Verſtoort, ontruſt, hindert, gevende hy zyn onderzoek dan recht te kennen, in de twee uiterſten van de ziel te ontruſten en te vetheugen. Hy ſpelt ook altoos met ue, daer wy heden eu voor gebruiken, en noch zegt men ſteuren voor ſtoren.

106. 'T IS BUYTEN-KANS] Het is een onverwacht voordeel, indien ook anderen tot de deugdt mochten opgewekt worden. Dus zegt men noch van een onverwacht geluk, 't is een *buitenkansje*.

107. GRONDWÓÓRD-RYKE TAAL] Onze taei, die zo ryk van grondwoorden is als mogelijk geen der andere. Zie wegens dit zelve de Verſtandige Tweeſpraek van de Nederduitſche Letterkunſt, door de kamer in Liefde bloeiende uitgegeven, omtrent het begin des boeks: een werk voornamelijk door Spiegel opgeſtelt, en in den jare 1584. de Regeringe alhier opgedragen.

En my uytheemſe pronk: kort valt myn dicht en ſchraal:
Licht werd' ik Ketter dies, by Rimers en Poëeten.
Kan dóch gheen duitſche ſant na griex mirakel heten.
Dies Juppyn-dochters kunſt vreemdwoordig niet verwacht.
Gheen Demogorgons króóſt, nóch Herebus gheſlacht,
Nereus noch Doris Nimf, nóch boſch-gód, my behaghen,
Naiaden óf Napeen, die ons lui nóit en zaghen.
D'onduitſe Hamadrijen wy zelf met voorſicht vlien:
Zouw ons wantaligh ſpóók hand-reiking konen bien?
Den Phoox en myter-bergh, diens dubbel toppen dringen
Door wolcken hemelwaart, mijn ſchinkels niet beginghen.
Ons

108. EN MY] Vermy, ontga, ontwyke.

109. KETTER DIES] Lichtelijk zal ik derhalven als een ketter gehouden worden.

110. KAN DÓCH GHEEN DUITSCHE SANT enz.] Ik wil met het doen, dat is met het melden van mirakelen, daer de Griekſche ſchryvers van overvloeien, geen ſant in Nederlant heten.

111. DIES JUPPYN-DOCHTERS KUNST VREEMDWOORDIG enz.] Derhalven behoeft gy hier geen Dichtkunde te verwachten, met vreemde woorden opgetooit. De Zanggodinnen zyn dochters van Jupiter en Mnemoſyne, van Godt en 't Geheugen. 't Was een ziekte van des Dichters tydt, dat de Nederduitſche rymers waenden boven anderen te zullen uitmunten, door hun geleerdheidt ten toon te ſtellen, en met vreemde namen der Godheden enz. hunne vaerzen te proppen. Gelijk noch buiten anderen in J. B. Houwaert, anders een man van verſtandt, overvloedig te zien is.

112. DEMOGORGONS KRÓÓST, NOCH HEREBUS GESLACHT] De Chaos, Vader van alles, hy ziet hier, naer alle waerſchynelijkheidt, op de geſlachtlyſten der Goden by Heſiodus, Orfeus in zyn tocht der Argonauten, Apollodorus in zyne Bibliotheek, en elders te vinden.

114. ONS LUI NÓIT EN ZAGHEN] Bron en Boſchgodinnen ons onbekent, die onze luiden, onze Nederlanders nooit aenſchouwden. Dus ſpreekt de Droſſaert mede van den Lar of Huisgodt, by Plautus, in de Voorreden van zynen Weergalozen Warnar.

'T is een Huisgodt, die by hem de Voorreden doet,
Doch om dat gy van zulken goed niet veel hebt horen zeggen enz.

116. WANTALIGH SPÓÓK] Onduitſche herſſenſchimmen, die zich in onze tael niet wel voegen.

117. PHOOX] Van Phocis, zo veel als Phocisberg, de Parnaſſus, in Phocis, een gedeelte van Grieken, gelegen, hebbende twee toppen als een Myter, waer van hy den zelven terſtont Myterberg noemt.

119. ONS

Ons lippen hebben noit den hoefflach-brun ghenaakt,
Die't vollik, 't botte volk, volmaakte dichters maakt,
Diens kunſt-goddinnen wijs en zijn my niet zo gunſtigh,
Noch óók Latones zoon, dat ick recht-cierlik-kunſtigh
Elk na wel-dichtens eiſch alhier vernoeghen zouw.
Stoutmoedigh ben ik; nechtigh, ſchimp-getrooſt, en trou.
Moet juyſt een duyts Poëet nu nodich zijn ervaren
In Griex-Latijn? daar d'eerſte en beſte herders waren.
Parnaſſus is te wijd, hier is gheen Helikon,
Maar duynen, boſch, en beek, een lucht, een ſelfde zon.
Dies nutter dit lands beek, veld, ſtroom, en bóómgoddinnen
Met machtelooze liefd wy hartelik beminnen.
Doch wil ik nu noch ſtróóm, bergh, of boſch, of fonteyn,
Noch eenich veld-goddin, liefkózen: maer allein
D'onnoemelike God, die alder dingen vader
En hoeder is, alwys en goed, om wysheyds ader.
O licht, o brun des heils, alſcheppende natuer,
Hertkenner, zielen-arſt, ſtort ghy te dezer uur
Of ſtraal, of kracht, of gheeſt: jont my wyſdoem en zeghe:
Dat ick tot waare deughd my, en mijn krooſt, beweghe.
Ach heylzaam zielenzon, o leyſtar, tóónt uw macht,
En zuyvert myn gemoed, verdrijft de aertſche nacht;
Dat ſchuldig onverſtand, of waan, my doe geen ſchennis:
Jont my een ſcherp begrip, ghoed oordel, ware kennis,
Dat erfleer niet, noch erfzond, my drijft uyt het ſpoor:
Uw inſpraack zy mijn ſtier, jont my daar gauw gehoor:
Der

119. ONS LIPPEN] Dit ontleent de Dichter van Perſius, daer hy zegt in zyn voorreden:

Nec ſonte labra prolui Caballino,
Nec in bicipiti ſomniaſſe Parnaſo
Memini.

124. NECHTIG] Naerſtig, dus buiten anderen der ouden by Hooft in den Reye van Velzens Treurſpel gebruikt:

Als nyver, nechtig, *trouw gezant.*

124. TROU] Trouwhattig, vol van vertrouwen.

126. GRIEX-LATYN] Griex en Latyn.

136. ARST] Arts, Geneesmeeſter.

137. WYSDOEM] Wysheidt.

Der dingen onderſcheid door u uyt my te leeren:
Te ſchiften goed en quaed: Valt dit, wat magh my deeren?
Door grondigh onderſcheid de menſch zyn ſnóódheyd
Dit inzien leidt hem vóórt tot Godes kund in 't end. (kent:
Maer lacy zow een menſch, met duiſter ſtikziend' oghen,
O'ók grondigh onderſcheid der dingen merken mogen?
Waer dit, zou d'ouwe eew (dit 't al naſpuerd' en wiſt)
Door ſtridigh miſverſtand, zijn vol onnutte twiſt?
Waan quam het gróót ghetal der heillozer ſchyngoden?
T' menſch-móórdigh offerplicht? veel gódlózer ghebo-
Zow Sofroniskus zoon (dien elk de wijſte heet) (den?
Ik weet alleen, dat zeggen, dat ik niet en weet,
Waar waarheid alghemeen? en iſſer niet waarachtigh,
Hoe wiſt hy dat? dit hiel my twyfligh, ſtil, andachtigh.
Ghelyk een ſchijn-ſtar ſnel zinkt in de nare nacht,
Viel doe verbeeldings-beeld in 't ſtók-ſtil ghauw gedacht,
Met onlichaamlik licht: dat al de plaats verlichte,
Die eerſt hel-duiſter was: verſterkt óók 't ziel-geſichte,
Dat ik ghedaanten zach onwezigh gróót ghetal:
Een liveloze ſtem die deed my dit verhal.
Zó d'oude 't waan-beſluyt der jongen licht beſeffen,
Moet Goods alwyze óógh ons kennis overtreffen:
God is de waarheid ſelf, dien tijd noch maat bepaalt.

Wy

145. DOOR U] Door uwe hulp te leren in of uit het onderzoeken van my zelf.

146. VALT DIT] Gevalt, geſchiedt, gelukt dit.

153. WAAN] Qualijk leeſtmen in Wetſteins druk *waar*: in den oudſten ſtaet *waan*, verkorting voor *waanen*, dat by Melis Stoke in zyn Voorreden gebruikt wordt voor *waer van daen*. Hooft heeft dit zelve in zyn Klinkdichten.

O geeſtige natuur vol juiſter zinlykheit.
Wat moeſt gy op uw dreef en op uw ſnedigſt wezen,
Wanneer 't u inviel zo veel ſchoonheen zaem te leezen,
Als zyn aen 't ſcheppen van myn lief te koſt geleit!
Die geeſt, wiens tovertael uit zoete lippen vleit,

Waen *puerde gy hem* enz.

165. SOFRONISKUS ZOON] Socrates.

159. SCHYNSTAR] Het nederſtorten van verdikte dampen, 't geen in 't vallen een ſtar ſchynt, door de onkunde *het verſchieten van een ſtar* genoemt.

164. LIVELOZE] Lyveloze, lichaemloze, een geeſt, gelyk de Demon van Socrates.

Wy zijn een ſchijn: al uur ons kund, ja weſen, waalt.
Ons weten ſtukwerk is, vol ongheſtadicheden.
Wy ſluyten huyden aars vaak dan wy ghiſtren deden.
Meeſt als de menſch hóógh vlieght (en miſt uw hulp o heer)
Hy ſneuvelt onbewaart, met Ikarus ter neer.
Die weet-zuchts vlerken maar ſtaegh oeffent byder aerden,
Dien helpt u trouwe hulp, wil-vaerdigh vóórt, met vaerden.
Goods wysheid roept op ſtraet, zy biet elk een de hand.
Wie maar zyn ghangen gha ſlaat, raakt an recht verſtand:
En't ondervinden leert ons op ons weghen achten.
Die voor-vals óórzaak ghaw en na't ghevólgh wil trachten,
Die merkt, dat ellik dier, ja plant, ſó is gheſint,
Dattet zyn zellefs quets al vliet, en heil bemint.
Daar toe is nóch de menſch weetgherigh van naturen:
Dit doet hem zaligh nut, wil hy't ten beſten ſturen.
Door't weten wertmen wijs. ſteekt eens uw hant in't vier,
Dit leert u zó, dat ghy in ghenerley manier
Daar na gezint mooght zyn (door ſmertigh voor-gevoelen)
Met wil hand in de brand te ſteken, om te koelen:
Maar Achtelóósheid ſnóód (die na den ouwen trant
In ellik woont) heeft ſchuld dat ghi u dikmaals brand.
Dóch valt' er iet in't vier't welk is de pijne waerdigh,
Men kieſt de kleine ſmert, de hand wert dan flux vaerdigh.
Zó mê, die zonde-ſmert eens merklik heeft gheproeft,
Dat alle dueghd verhueght, dat al ondueghd bedroeft,
Dat hómoet, ghiericheid, nyd, ghulſicheid, ghequel,, is,
De ſtaert-ſleep elker zond des ſonders aerdſe hel,, is:
Dat Tem-luſts yder trap en wijz' O'ótmoedicheid (heit
Den heilgheer vrueghde baart: zal dien 's dueghds goedich-
Niet

168. WAALT] Verandert, verwiſſelt.

170. SLUITEN] Beſluiten.

172. SNEUVELT] Valt.

172. MET IKARUS] Dit is, myns oordeels, ongerymt, ter oirzaek der tuſchenwerpinge, *en miſt uw hulp o Heer*, waer door de ware Godt verſtaen wordt. beter had hy Lucifer voor Ikarus genoemt.

176. VOOR-VALS] Van het geen voorvalt.

178. ZELLEFS QUETS] 'T geen hem ſchadelijk is.

196. HEILGHEER] Die begerig naer zyn heil is; dus Wysgeer voor Filoſoof, die begerig

naer

Niet lokken tót zyn heil? en 't pynlik zond-ghequelle,
(Zó hy zyn doen ſlaat gha) doen blyven uyt de helle?
Of ſchóón der dueghden heil óók vólght lijfs ongenueght,
Het ſcheelt op reenwix ſchaal te veel by herte vrueghd.
Thangt al an rechte proef der dingen puur waardye.
Schyn-ghoed door óórdeel ſnel brengt ons alleen in lijen.
Meeſt kentmen dueghd van verr, de welluſt inder daad:
Diens heil ghenóts mis-bruik, voert vande middel-ſtraat.
Waar elk de luſt bekent in wellufts maat gheleghen,
Hy kreegh meer luſt genót in temluſts meerder pleghen.
Wie op zijn doen bedacht let, en der dinghen aard,
Die voelt dat maat geeft baat, dat al onmaat beſwaart.
Tblykt dan, weetghericheid, heilgheert, en kuer na ken-
Behoeden dieze lieft, voor alle ſneuvel-ſchennis. (nis,
Ras valt u jet wat voor, na d'oorſaak ſpuert van dien,
Als wardy gram of droef: zo moet' er jet gheſchien
Dat u mishaaght en quelt: let of ghy ſelf zijt ſchuldigh.
Iſt zó; 'tzy u een leer: maar wart niet onverduldigh.
Iſt niet uw ſchuld: 't quetſt niet. verlies dy vaar of moer,
Gheld, eer, of ſtaat, of wijf of kind, of vriend, of broer?
Denckt, Gods natuurs belóóp, en t' volgh-gheſchik der dingen,
Die 't ghaf die nam 't: wilt ghy die na uw wille dwinghen?
G' en meught: ghy weet ook niet oft heil of onheil zy:
God weet en jont ons 't beſt: laat hem 't beſtieren vry.
Liefd ellik ding na waard: God, dueghd, en 't ewigh leven
Met ſtaeghe liefd: maer tijdlik, 't gheen u zal begeven;
Zo voeldy gheen verlies. want hier niets niet ghebuert,
Dat

naer wysheidt is. Hoewel heilgeer vry wat beter is dan wysgeer, het welk uit twee byvoegelijke woorden gelaſcht, niets ter werelt zegt, en daarom nooit van Hooft of Vondel gebruikt is.

200. REENWIX SCHAAL] De ſchael daer de reden ingewogen wordt, de overweging.

204 MIDDEL-STRAAT] Middelweg.

209. KUER NA KENNIS] Verkiezing, na dat men der dingen rechte waerdye weet en kent.

210. SNEUVEL-SCHENNIS] Misdaedt die hem deerlijk doet vallen.

219. G'EN MEUGHT] 'T is in uw vermogen niet zulx te doen.

223. TYDLIK] Voor den tyd dat gy 't bezit en als het zelve kunnende verliezen.

Dat ons met recht bedroeft, verdriet baart, of verſtuert.
Koondy (dat doch zijn moet) zelf willigh leeren ſterven?
Licht zuldy't zonder vrees hier hebben al, en derven.
Verſtuerd u jemands ſpót, of dreigen onverſaaghd?
Tis oorſaak gheen: maar ghy; om dat u dit mishaaghd.
Want hebdyt zelf verſchuld: 't is recht dat zy u ſchelden.
Des niet: laat hen (niet ghy) hun boosheid ſelf ontgelden.
Wildy? 't quetſt u niet meer als 't blaffen van een hond:
Een woord en is gheen pijl. maar ſchrikt u dóód of wond?
Een ſteenval, lucht of beeſt, vermoghen zulx in deſen:
Die mijt, en mijt verdriet voor wond of ſtervens vreſe.
Natuur, of s'werrelds-vooghd, die 't eens heeft goed
Dat zullix hebben zou al zulke quetſens macht, (geacht
Heeft óók vernuftigh, mê heilgherigh, ons gheſchapen.
Dies ſtuernis niet, bedaart verſtand, als tegen-wapen,
Beſt ongheval verhoed. eerſt vocht heel zonder nót
Met dieren wreed in lijfgevaar, uyt wreekluſt zot,
Elk: na door na-verſtand men, zonder haar te ſchennen,
Heeft mak tot ons gemak ten deel die leeren wennen:
De reſt ſtrekt ſpijs en kleed: zo trekt de vrome menſch
Uyt aller menſchen doen al ziel-genot na wenſch.
De laſter monden bits, hem ſchemp-gheduldigh maken:
Der zotter znevel-val, ſtrekt ſtaegh alom een bake:
Zijn dueghd ſteeds zellefs heil, med' elker jonſt verdient:
Hi ſchuwt, of maakt dies meeſt den quaden hond te vriend.
Hi merkt, dat móórders wreed, en dieffe geldzucht liſtigh,
Vaak

229. WANT HEBDYT ZELF VERSCHULD] In Wetſteins druk is de t vergeten. In de oude ſtaet duidelijk, *want hebdyt zelf verſchuld*, hebt gy u daer aen verſchuldigt, hebt gy u daer ſchuldig aen gemaekt? Bredero gebruikt dit mede in zyn Lucelle.

Straf my zo ikt verſchulde.

238. STUERNIS] Gramſchap, toorn, en moeilijkheidt.

239. NÓT] Genot, nut, vrucht.

246. ZNEVEL-VAL] Struikeling, en val.

248. HOND] De vrome mydt den quaden, of maekt door lydzaemheid hem tot zyn' vriendt.

240. HI MERKT] Hy begrypt dat de liſtige en diefachtige geldzucht den menſch zelf tot moordt noopt, en het licht verkregen geld, licht verquiſten doet; dat wederom die zelve geldzucht, door reden bedwongen, voorzichtige huisbezorgers maekt.

249. LISTIGH] 'T kon zyn dat in Spiegels handſchrift *lichtig* geſtaen heeft, dat liſtig wilde zeggen, gelijk lachter, laſter, anders rymt de volgende regel niet.

256,

Vaak geldkleinachters maakt: huyszorgers mê vóorſich-
tigh.
Zulk nechtigh onderzoek, en waarneming met vlijt
Der dinghen oorzaak by verzochtheid ende tijd,
Die gheven rechte kund, en waare ruſt na wenſchen.
Dit deden óit met vlijt recht wijsgheſinde menſchen.
Die nemen alle dingh niet na hun blote ſchijn;
Maar na 't geen dat die louter in der waarheid ſijn.
Groote heilghevaar zy zien int rokelóós toeſtemmen:
Hertstóchten ſchichtighs leerd dit wakkerlijk betemmen:
En baard ſtaagh afterdocht, op voorval, daad, of luſt:
Datmen niet ſchielijk ſluyt, maer datmen weet, of ruſt.
Wie niet doet dan hy goed weet, moet van 't quaad-doen
ruſten.
Wat jemand quetſlijk kend, dat magh hem geenſins luſten.
Kund heilghevaars dan voed Andachticheid heilbaar:
En ghauw andachticheid teelt kennis van 't ghevaar.
Wat iſſer nutters dan als wakker ſtaegh anmerken
Op ſchyngoeds luſt, op hertstócht, reenwik, woord en wer-
ken?
Dit heet, ziet, waakt, en bid; dit's d'eerſte trap ter dueghd:
De hier bedreven ſtier-man mijt veel ongheneught.
In ze-bezeilens hacht, uyt weeld, na ryker landen,
Tracht elk te kennen ghaw, kaap, klippen, gronden, zan-
den.
Op hemel-bakens hoogh neemptmen daar ſcherplik acht:
Land-

256. OIT] Betekent altoos, doch niet als in den voorleden' tydt, volgens Kilianus.

258. HERTSTÓCHTEN SCHICHTIGS] De hertstochten, die als ſchichtige paerden van het een in 't andet ſpoor ſpringen, of liever die ſchielijk zyn.

260. WEET, OF RUST] Spreuk van Dirk Volkertſz. Coornhert.

261. WIE NIET enz.] Die niets doet, dan hy goed weet te zyn, zal geen qnaed doen.

262. MAGH] Kan, zal.

263. KUND HEILGHEVAARS] Kennis dat het heil gevaer loopt.

264. KENNIS] Kennis waer het heil gevaer loopt.

266. REENWIK] Weging van de reden.

267. ZIET, WAEKT EN BID] Spreuk van Mr. Jacob Gysberti, Notaris.

269. HACHT] Avontuur, hier van ons hachelijk.

271. HEMEL-BAKENS] Zon en ſtarren.

Landmerk, compas, noch roer, zyn nimmer uyt 't gedacht,
Wie heeft zulk' andacht, ſegt, op ſchipbruek zijner zielen?
Daar ons de zond-plaegh doch al ſtaegh byt in de hielen.
Zeer weinigh menſchen, laas! bevoelen hun onruſt. (luſt.
De qua-ghewoont maakt celt: Wenſt vórmt van onluſt,
Ontwaakt, bedaart en wikt: onandacht doet u ſneven:
En niemand als ghy zelf en kan u andacht gheven.
God lokt dóór zond-ghequel, van zondaf, en tot dueghd.
Ons heilgheert, wantſe ſchóón is, ruſt gheeft en verhueght.
Qua wenſt, en achteloos, zó hebben elk beſeten,
Dat hy ſchier ſchijnt gheaart zich ſelven te vergheten.
Te meer behoeftmen ſtaegh, zo teghen-wenſt, als vlijt
In andachts oeffening, denkwekking, plaats en tijd.
Hier zijn, haar-kóórd, en kleed, denk-cedels, tal-ghebeden,
Verſcheiden kerk-ghebruik, behulp om an te leden.
Al dieſe daer toe bruikt, ghebruiktſe recht na waard,
Ter god-vrucht zijnſe nut. haar ſtuenſel-bruik beſwaart:
Maar ware vreſe Goods is zeker meeſt, en heiligh.
Die zuympt zich niet, behoet' et hert, en hout' et veiligh.
Dees lieft. wildy, ghy kuent. hoe dat? ziet, bid, en waakt.
Dit's al dat ghy vermueght: al dat God eiſcht: die maakt
Dan machtigh, als ghy pooght te werken groter zaken:

Uw

272. LANDMERK] Hoe zich de landen opdoen, aen de gedaenten en ſtrekkingen der bergen enz.

274. ZOND-PLAEGH] Quelling die de zonde ons aen doet.

279. ZOND-GHEQUEL] Plaeg die de zonde veroirzaekt.

280. WANTSE SCHÓÓN IS] Dewyl zy ſchoon is.

281. QUA WENST] Quade aenwenſt, gewoonte.

281. ACHTELOOS] Achteloosheidt. Dus beneden, in het derde boek, vrouw *ſtaloos* voor achteloosheidt.

283. TEGHEN-WENST] Strydige gewoonte.

285. HAAR-KÓÓRD] Haire koorden en klederen ter tuchtinge op 't blote lyf te dragen.

285. DENK-CEDELS] De Naemrollen van overledenen, voor welke de Roomſchgezinden, en in 't byzonder de Geeſtelyken, gewoon zyn om op zekere tyden zielgebeden te doen enz.

285. TAL-GHEBEDEN] Waer by het gebed des Heilants, de groetenis aen de maegt Maria, of worden opgelegt tot boete, of vrywillig aengenomen, ten zekeren getale te zeggen, by de Roomſchgezinden gebruikelijk; en bekent onder den naem van paternoſters, rozekransjes enz.

286. LEDEN] Leiden, ter aenleidinge.

290. ZUYMPT] Verzuimt.

306.

Uw heil dat kompt van hem: onheil, uit niet ontwaken:
Dus let gauw op u doen: dat heil u niet ontvliegh:
Op voorvals ſchijn-goed óóght, dat dat u niet bedriegh.
De luſt-verbeelding wikt: dat s' u niet vals becoore.
U herts-tocht hout in tóóm, dat s' u gheen ruſt verſtoore:
Let op beraads beſluyt: dat ſtier de wil en daad.
Na dit beſtier ſo is de menſch of ghoed of quaad.
U woord en tong beſnoert: ſpreekt niet voor wel beraden.
Hoed dat u werken u, noch ook u naaſten, ſchaden.
Doch na de molen meeſt van dijn ghedachten taalt.
Zulk zaad als ghy die geeft, zó iſt meel al datm'er maalt.
Want u beraads beſluyt, wil, toeleg, woorden, werken,
Die volgen, uyt ghedachts onleeghbaer molen-vlerken.
Verbeelt'er lekker-beet in, of vrou Venus zaad;
Na af of toeſtem, wert ghy kuyſch, ghail, nuchter, vraat:
Zo ghy der voglen vlucht gheen boven 't hooft koont keeren?
Maar dats'er neſtlen niet, dit koondy lichtlik weren.
Zo is vaak buyten u 't invallende ghedacht:
Maar wortelings belet, dat ſtaat heel in u macht.
Verbeeldings inval, mooghdy toeſtaan of verjaghen,
Na redenerings raad: iſt wel? iſt u behaghen?
Ghy teelt verbeelding-beelds: maar zouw 't vermindren
Men in-vals voorſlagh drijft, tót anwas, of ter ruſt: (luſt?
En ſmyten 't vander hand: of wil 't u niet begheven?
Neemt yet aars voor: 't gedacht wert door gedacht verdreven.
Gheen twe beelds t'ſeffens vats': en ſtorty vollerhand
Iet ghoeds: zy vint gheen wyl, om ydelheyt ter hand

Te

306. ONLEEGHBAAR MOLEN-VLERKEN] De gedachten, welke geſtadig drajen, en nooit ſtil kunnen zyn, als molen-wieken nooit ledig van windt.

316. MAAR ZOUW 'T enz.] Maer, volgens dat het onzen luſt of vergenoegen verminderen of vermeerderen kan, moet men den voorſlag der invallende gedachten brengen, door hen aen te queken, tot meerder aenwas; of, door hen te vernietigen en te dempen tot ruſt en ſtilte.

320. WYL] Zy vindt geen' ledigen tydt, gelijk dit in onze oude Tael, volgens Kilianus, beteken. In den druk van Wetſtein heeft men *wil* gedrukt, tegens de lezing van beide de oude drukken, en des Dichters inzicht aen.

322.

Té nemen. Zit ghy leegh? denkt ghy gheen ghoede zaken?
Een duyvels ſchilder-ezel zal u leegheid maken.
T'gedacht eiſcht ſtóf. na 't een, oft aar, dat ghi haar geeft;
Verbeelding werkt: en brengt u voor wat daar aankleeft.
Bedenkings oeffening maakt luye dieven liſtigh:
Grond-kundig den peilloót: den pleitgier ſchallick-twiſtig.
Die óók zó, vreze Goods, dóód, helſchrik, hemel-wenſch,
Al ſtaegh verbeelt, hy wert een heel bedachtzaam menſch.
Maar is't gedacht verwend na ydelheid te rennen?
Men moet'er metter tijd, en tegen-wenſt, ontwennen.
Andacht ſtier uw ghedacht: verbeeld ſtaegh uw opzet:
Op God, op hel, op heil denkt: maakt u zelf een wet
(Om weldaad meer te doen; en faalgreep bet te ſchouwen)
Op zeker uren daags denk-rekening te houwen.
Dees oeffening vermeer uw Godsvrucht aan end aan.
Wat zond of zotheid heb ik dezen dagh beſtaan?
Waer heb ik naaſtens nut, zelfs heil, of Scheppers eere,
Verzuymt, of trouw gewrocht? en had ik niet noch meere
En beter moghen doen? 'k heb ſonder weerwil, ſmert
Ghedóógt. dats wel: maar haddet met een dankbaar hert
Tot God geſchied; 't waar meer. met ſtraffe waarheid moe-
Ik boosheid heb beriſpt: villicht had ghi dien goedig (dig
Met reden onderrecht. ghy had u min verſtuert,
Hem meer ghelticht: 't zy u een leer alſt weer gebuerd.
Verplichty u dees wet, gheen óghelaap te doghen,
Gh'en hebt eerſt al u doen zó op de ſchaal ghewoghen;
Ten minſten driemaal daags: in't korte ghy bevind;
Dat ſlalóósheid vervoerd, en hoemens' overwind:
Door Godsvrucht, door andacht, en wakker tegenwennis:
Mê door ghoed óórdeel van der dinghen héil of ſchennis.

Het

322. DUIVELS SCHILDER-EZEL] *Een ledig menſch is des duivels oorkuſſen*, zegt ons ſpreekwoordt. de Dichter vergelykt hier zeer naturelyk een ledig menſch by een ſchilderezel, daer de Duivel een ſtuk van quade gedachten op ſchildert,

326. PLEITGIER] Pleitzuchtige.

335. AAN END AAN] Gedurig. *An end an*, zegt Hooft.

342. VILLICHT] Veel licht, miſchien.

348. SLALÓÓSHEID] Achteloosheidt.

Het oordeel ſtierd de wil, daar dueghd of zond uyt ſpruyt.
Dit oordeel vonnis veld in u beraads beſluyt,
Des ziels verſtandel kracht: dit's redens redenering:
Die recht ſich na de rechte óf dinghen bril-waardering,
Na ghi die quetſlik acht, of nut, by weet, of waen.
Wie ſluyt, of oordeel-veld, bet dan hy can verſtaen?
Maar wie ſlijpt zijn vernuft op waerheids toetſteen nijver?
Elk volghd ghemeen verſtands en wieghleers blinde yver
Meeſt: want voor reens begrip hi voorleers hulp behoefd
Tot ziel-ſpijs, die't gemoed of zalight, óf bedroefd:
Ghelijk het voebaar of vergiftigh zók den lijve:
In beyden is gevaar, treftmen pok-vuyle wijven
Ter min: dit ghift uw zucht en bloed alzo ontſteld,
Dat lichaams pijnlikheid u voort gedurigh queld.
Treft ghy een booſe am off voeſter-voogden zondigh?
Haar quaad-zok, voorgang, leer, verghift uw heilzucht grondig.
Zijns'ook godvruchtich wijs? uw ziel krijght zulken vouw,
Die u ghenieten doet meer heil, en minder rouw.
Wat lucht een nieuwe teſt eerſt inneemt, zalze houwen
Lang: zómen t' rijsken vroeg buighd, zal 't ghemeenlik ou-
Zulk erfdueghd, ofte zond, ghevalligh uyt uw macht (wen.
Zijn, tot dat uws ghemoeds verſtandelijke kracht
Vermoghen krijght, om lijff en ziele-ſmert te wikken:
Dan iſt u buerd, bedacht op tegen-raad te mikken.
Neemt of ghy hongrigh in een duyſter aerdhól ſtond,
Vol vreemde ſpijs en dranck, zo ghiftigh als ghezond,
Daar

354. BRILWAARDERING] Een oordeel by vergroting en niet naer de waerheidt, als of men de dingen door een bril of glas, welke vergroten, beſchoude.

361. ZÓK] Zogch.

365. AM] Voedſtervrouw, hier van, mogelyk, 't Spaenſche *amo*, voedſterheer. 't Wordt hier voor minne genomen; gelyk dit woordt *amme* noch heden op veel plaetſen in de Nederlanden voor een voedſtervrouw gebruikt wordt.

369. WAT LUCHT enz.] Dit ontleent de Dichter van Horatius, daer hy zegt:

Quo ſemel eſt imbuta recens ſervabit odorem
Teſta diu.
Een aerde vat zal lang zyn eerſte lucht behouden.

380;

Daar faalt gheſicht, en kuer, ook artſen om te raden;
De nóód port blindeling ter taſt u te verzaden,
Ghy ſlokt, en ghelptet in ghekleinſt niet noch gheziſt,
O'ón proef of kuer, oft rein, onrein zy, ſpijs, of ghift.
Maar ſo by Zon-gheſtraal (het zy door ſpleet of ſchueren)
Half zat iet ſcheemrigh lichts u namaals mocht gebueren;
Uw zinnen zin-ghauw zout ghy ſtellen vry te werk:
Op ſmaak, rook, en ghedaant, na kund wel nemen merk.
En of daar middel waar tot ſchaduw nachts verjaghen,
O'ók om kruidkenners, kox, óf artſen raad te vraghen;
Wat gheldt of yemand vlyt, of kunſt, of kóſten ſpaart,
Voor lijfziekt, of voor dood-ghevaar te zijn bewaart:
Ook om trouw hulp en raad, of tegen-ghift, te weten:
Zo hy iet doodlix eerſt onkundigh had ghegheten:
Dat uyt te braken, of te breken quetſens macht:
Zó even ghatet met uw ziels verſtandel cracht,
S'ghemoeds inwendigh óógh, dat inde domme kindheid
Geſicht noch kennis heeft: maar krijght de vroegh geſint-
En zucht tot weten: ſlokt dan hongrigh (zonder kuer. (heid
Van waar, waarſchijnlik, vals) al watmen hem ſtelt vuer.
Plant d'am haar zuyghlingh in luſttocht tot moye kleeren?
Zal't kint natuurlik niet pronk als iet ſchoons begeeren?
Leert zy't óók toren-wraak, op ſteen, of kat, of hond?
Voedt dit niet krachtigh wreek, en torenluſts erf-ſond?
Slaat acht, hoe kleen het ſchijnt, 't'zijn grond en groter za-
Die heler landen volk, of woeſt, óf zedich maken. (ken,
Landswijs, huiswennis, am (voor redens recht gebruyk)
Dus leyden by gheval, in heil óf onheils fuyk:
Door weetzucht blind, veraaſt, an onwaardeerde kennis.
Zó haaſt doch reenbegrip der dinghen nut, of ſchennis,
Maar iet waarderen kan: z'iſt tijd ſelf toe te ſien:
Om wakker met beraad, te zoeken óf te vlien,
'Tgeen zielheil waarlik geeft, en 't geen ons doet bedroeven:
Te

380. OON] Zonder, hier van *on*, het tegenſtelde van het woordt daer het een voorzetſel van is.

382. ZAT] Verzaedt,

387. GHELT 'T] Wat baet het?

397. D'AM] Voedſter, minne.

407. Z'] Zo,

Te wikken hoe wy zijn gheneyght wat wy behoeven,
Tot zaligh onderwijs in onſer zielen grond:
Indien wy ghaeren ziel als lijf hielden ghezond:
Wat in 't bevinden heil-begeert verzadight waarlik: (lik.
Wat heilſaam ſchijnt, maar valt in daad-ghebruik beſwaar-
'K en prijs hier geensſins doch dat iemant meeſtren wil,
Vroegh, hoogh of zware zaak, of kerkelik gheſchil:
De kloekſte, welgheleerde, oude en verzochte,
Vint daar gevaar genoegh: jong, doetet onbedóchte.
Maar naſpuert, wat u ziel maakt vryer meer, enghoed.
Na s'heillands leer ſoekt eerſt, óótmoed, en zachte-moed.
Geen hondertjarigh kind blijft: maar ſchikt al uw luſte
Na zielheil: ſulke leer alleen baart vrueghd en ruſte.
Liefdy uyt voorganghs leer, eerſt lekkerheid en pracht?
Zó na, dat vraatluſt ziek, en hoovaardy veracht
Maakt? uw ziel redeneert, in 't onderzoex bekennen?
Blijkt daar niet voorgangs feil? iſt dat niet tijd t' ontwennen?
En 't vorigh misverſtand gehelijk te vertreen,
Door beter reenbeſluyt? verdoemen óók met een
Dees land-leer; als het God al even zeer zal loonen
In 't hemelrijk, zo eet ik liever bout als bonen? (man,
Geen ſpijs; maar hongher geeft u ſmaak. 't kleed maakt de
Onvaſt gaat: mê 't ghevolgh, die 't heeft die trekket an.
Zulk een misgreeps ghevoel, met recht u twyffelachtigh
Maakt, an aar landghewoont, en zou u doen aendachtigh
Na ſpueren elx beduyt, ghevolgh, grond, heil, onheil:
En voeldy in u zelf, an redenering feil,
Te trachten na behulp by wyzer luy, óf bóeken,
Van reenbeleed, van raad. zoekt waermen hulp magh zoe-
Om woeker-oordeel-winſt van uw ontfanghen pond. (ken,
Aaſt het natuurlik licht in dyner zielen grond
Met ónderſoeck-ſmout. wikt (dit dient u meeſt ten goeden)
Wat ghy weet, wat ghy waant, wat noch maer is vermoe-
Hoedanigh, óók waar heen, en wat de kennis is: (den,
Haar kracht, verdeling, eind, hoe onwis, hoe ghewis.

Wie

431. GEEN SPYS] Men vergelyke hier mede het begin van Hoofts gedicht:

Weet iemant beter ſats dan honger tot de ſpyzen?

440. AAST] Voedt, ſpyſt.

461.

Wie zo Sokratizeert, dien zal bezinning ſpoedigh
Van waan-al-wetende, doen worden recht oótmoedigh.
Kennis, is een begrip (des ziels verſtandelkracht)
Voorvals ghedaant komt uyt de zinnen, door 't ghedacht,
Of uyt verbeelding-beeld. de ſchoonheid van een menſche
Verbeeld u door 't gezicht: uw overleg uw wenſchen
Vergróót des ander-daags vaak 't eerſt ghevatte beeld,
Zo wonderbaarlijk, dattet hondert-fout verſcheelt.
Die ſchoonheids anwas van uw lief, niet door de zinnen
Komt, maar verbeeldings beelden telen dolle minne.
Verbeeldingh, in 't verſtand beeldt en ghedaanten bracht,
Al eermen weet of waant, als huiſvoogd în't gedacht.
'Tghedacht heeft krachten drie: begrip, verbeelden, hue-
Begrip, ghedaanten al, die uw vijf ſinnen mueghen (gen:
Voorvallen, haaſt ontfangt door zenuw-pijpkens teer:
En in verbeelding zent dit die gedaanten weer. (den;
Dees óórdelt, onderſcheidt, verlijkt, verbeeld meer beel-
Hueghingh onthoud, wat d'eerſt ontfinghen, wikten, teel-
Der zinnen proef is enkel, en dies zeker meeſt. (den.
Weeſt, in verbeeld-beelds waagh, en vonnis, meeſt be-
vreeſt.
Die wikking, ſchept uyt welbekende zaken waarheid,
Of waan uyt waarheids ſchijn, óón ondervindings klaar-
heid.
De reenberading bruykt die waaghſchaal in't verſtand.
Daar oordeltmen, na weet of waan iet brengt ter hand.
Waant ghy dat wetenſchap (na ſtraatwoords) maakt ho-
vaardigh?
En ziet een wetend' man? dan ſluyt uw reenwik vaardig
Dat die homoedigh is. vindy doch namaals feil?
Dat niemand wetende bejaaght ghequel voor heil?
Dat hovaards ſtaertſleep quelt? bezinning zal verklaren,
d'Onwetenheid, niet wetenſchap, moet hómoed baren.
En merkt, dat reenwik faald' uyt vorigh miſverſtand:
Ook dat ſich miſverſtand op ſchijn van waarheid plant.

Waar

461. VERLYKT] Vergelykt.
466. OON] Zonder.
469. STRAATWOORDS] 't Gemene zeggen.

Waarſchijnlikheid die faalt, door reenwix onvermogen,
Vermetel vonnis, wert door voorleer of bedrogen.
Wieghleers bedrog, bevrijt van ſchuld'(zóót is gheſeyd)
Vermeetlik, onverſtand ſluyt, of uyt haaſticheid.
Meeſt, ylen uylen maakt. ſchijn-nut vervoert ſnel oordel:
Zo ſtruyckeld' Eef. haaſt miſt, in kuer van quets of voordel.
Geen haaſt is immer ſpoed. berouw volgt daad voor raad.
Verſint eer ghy beghint. 't naklaghen komt te laat.
Haaſt maakt den menſch verbaaſt: Dat hindert reen-bele-
In ſchielik ongheval, in overval van ſteden, (den
In brand, in waternóód, daarmen geen toeleg wikt,
Meert haaſt óók ramp. bedaart verſtand beſt alles ſchikt.
Vermetel haaſt beſluyt maakt, door onandacht, ſchuldigh.
Ons ſchort maer ſchruem-beraad, en achtzaamheid eenvuldig.
Haaſt is gheen ſpoed. te recht men haaſticheid hier heet
De gramſchap: deſe tócht, al eermen wikt of weet,
Beſluyt, breekt uyt, ja doet haaſt, 't geen wy haaſt beklagen.
Heil gramſchap ſoekt: maar of ghy reen hebt, oft verdragen
Ook nutter waar, daar werd in haaſt niet op gheacht:
Of ja? zo is meer quaad te toornen met voordacht:
Ghemerkt, de ſchepſels al in rechter vryheyd wandren,
Maakt miſverſtand, onrecht dy rechter over andren.
Ons onverſtand, in haaſt, mis en vermetel ſluyt.
On, in de grond wat aars, als miſverſtand beduyt.
Zo doolt de zot, en kind, uyt onverſtand onſchuldigh.
By miſverſtand, woont ſchuld, en zonde menichfuldigh.
Niet voelen, onverſtand is, dat de vrekheid queld:
Maar miſverſtand, zoekt rijkdom door anwas van gheld.
Gheen kennis, heeft des onverſtands verſtandeloosheid:
Qua kennis, miſverſtand uyt kund-verzuim: dits boosheid;
Ver-

478. OF] Dikmaels, gelyk de Hoogduitſchen noch *ofien* gebruiken.

482. ZO STRUIKELD' EEF] Zo quam onzer aller moeder Eva te ſtruikelen.

483. IMMER] Altyd.

497. WANDREN] Wandelen, leven.

501. ZO DOOLT enz.] Zie beneden in het III. Boek v. 166.

Zo doolt eerſt zonder zond het jonge kind eenvuldig enz.

En in het zelve Boek v. 299.

Onſchuldig doolt het kind.

Verzuym van woekerwinſt met dijn ontfangen pond.
Ons heiland dit verzuim ſtraft als een onheils grond.
Dit heil-verzuim maakt ſchuldig an verſtands ontbering.
Vermetelheid doch teeld de valſche redenering.
Daar waſt het miſverſtand: dat levert ſtof dan uyt,
Zo lang men daar op ſtuent, datmen al onvaſt ſluyt.
Zydy in miſverſtand dat ghy zijt erenwaardigh?
Dit grond-beſluyt u maakt, trots, toornigh, en hovaardigh,
Sluyt ghy vermetel, dat, ook onrecht ghoed maakt rijk?
Dit miſverſtand, dat ſchaft reenwikking valſche blijk.
Want reenberading ſluyt uyt toegeſtemde kennis.
Na dit wis of onwis is, baardſe heil, of ſchennis.
Dus weeght uw kennis ghauw, proeft, óf s'ook is ghezond,
Waar heen, hoedanigh, dats is waars' op is gegrond.
Wikt ellik grond beſluyt ghauw: ſpuert óft óók alwaar is.
Ik acht, ghy vind, dat meeſt uw kindſchap wankelbaar is.
Dat wy als blind óón kund van al der verwen ſcheel,
Of papeghais-ghewijs, na voorſpraak, ſpreken veel.
De Ghoedheid, waarheid, wi, ook zalicheid en dueghd,
Gheloof, Hoop, Liefde, Trouw, Reinherticheid en vruegd
Al noemen wel: voorwaar't zijn namen die beteeknen
Jet groots, jet treffelix. maar laat ons eens na-reeknen
Of wijz' ook kennen daatlik, ende by wat blijk.
Zomen u veel van wijn, brood, ghoude berghen rijk,
Toekalde, zou die praat uw hongher iet vernoeghen?
Of zóze vollerhand vaſt ſchilder-ſpijs toe-droeghen?
Uw kunſt-ghier óógh raapt luſt: maer boetſe honger-nood?
Zo ſpeeld ons weetzucht laas met beelde kennis ſnood.
Weeght in u hert ten proef, 't woord voor verhaalt, andachtig.
Wats Goedheid? kendyz' ook? waart gy die oit deelachtig?
Heeft oit ghoedwording-tocht u recht an 't hert gheraakt?
Hebdy oit in't bezoek haar heilgenot gheſmaakt?

Goods-

523. OON] Zonder.
525. DE GHOEDHEID] Hier vergiſt zich de Dichter met zyn ſtaende regels, ten zy'er twee ſlepende zyn uitgevallen.
529. DAATLIK] In der daedt.
532. SCHILDER-SPYS] Geſchilderde ſpys.

Ghoods-goedheids beeld, zal 't licht, zo quaad' als goede delen:
Die 't laſtert en vernield, zal 't heel-kruyd lijkwel helen.
Tſchijnt Ghoedheids aard. is die, zegt, vooghd in uw gemoed?
Liefdy uw vyand? lóónt ghy alle quaad met ghoed?
Dees blijk, zo ghyze kond, zou u grondkennis gheven.
„Gheen menſchen weten waarheid meer, als zy beleven.
De Ghoedheid ſchijnt zo ſchoon, en heilrijk, inder daad,
Zi magh haar kenners trouw niet payen metter praat.
Hun heilbegeert, en liefd tot ſchóón, zouw t'haarwaarts rennen:
Zo niet: 't is blijk dat zy die gheenſins waarlik kennen,
Onghoed, ongodlijk zijn, rampzaligh, heillóós, zot.
Die hier een vland heeft, heeft niet een vriend by God.
Weeght d'ander mê. wat dunkt u, koondy die wat beter?
Of is meeſt zonder grond elk-een een waan-vermeter?
Bevindy dit? iſt waar dat blijk u veeltijd miſt?
Zo twyfelt meeſtentijd, op dat gh'u min vergiſt.
Wel twyflen oorſaak is van ghoede redenering.
Het twyflen, kennis-proef is, van grond-kunds ontbering.
Die ziet de wyze meeſt: d'onwyze twyfelt minſt.
Die niet weet; twyfelt niet: z'iſt weten twijffel-winſt.
Niet onbekends beſtaat, noch ſluyt, ghy mooght niet miſſen.
Weeſt in u reenberaad (wilt ghy u niet verghiſſen)
Heel lang-zaam, zyëlóós, bedacht; de zaak wel kund,
Dat vorigh miſverſtands party u niet ontmunt:
Dat ghy niet achteloos ſluyt, óf door haaſt bedroghen,
Noch by onkund. en voeld ghy reenkunds onvermogen?
Het baar' u oordeel-ſchruem. ruſt tot ghy zeker weet.
Het porr' te ſporen na behulp van reenbeleed.

Dat's

539. GHOODS-GOEDHEIDS BEELT] Godt, die de opperſte goedheidt is, en wiens aert ons dezelve recht verbeeldt, deelt het licht aen quaden en goeden uit.

556. HET TWYFLEN] De twyfeling is de proef dat gy de kennis van den grondt der zaken miſt.

558. Z'] Zo.

562. DAT enz.] Dat het geen u uw vorig misverſtandt kennen leerde, u niet ontmunte, niet onkenbaer worde.

566. REENBELEED] Beleid, leiding van de Reden.

567.

Dat's redenkavlings ampt, die ſtiert beradings waghe.
Wie die veracht, met wil ſoekt blindheid, doling, plaghen.
Looft, liefd, leerd, volgt gy die; loopt dan de werreld duer:
Naſpuert omzichtigh, ſchift, wikt, al wat u comt vuer,
In zinbegrip, verbeelding, reenverſtand, of neighing,
Hoe elke voorval voordraaght heil, of onheils dreighingh:
Hier dien' t'reenkavlen toe. maar mijt ſluytvlechtings liſt.
Die ſchoolſe revelkal, dóód waarheid, voeſtert twiſt.
Maer houw Kallioop, iſt nu niet ſchier tijd te zwighen,
Dat ook die na u komt te ſpreken, buert magh krijghen?
De ſpreekduer ſtaat in keer, de vaart is op ghebijt,
Trekt uw ſchuyt nu op 't land, tot op een ander tijd.
Ment ons niet af. myn luſt ter ruſt nu rechte voort„ is.
De eerſte dagh-reis duer magh alſinen uyt de poort„ is.

567. WAGHE] Weegſchael der overweging.

573. SLUITVLECHTINGS] Scherpzinnige, doch bedriegelyke wyze van redenering, door *ſyllogismi*, dat is ſluit-bewyzen.

577. DE SPREEKDUER STAAT IN KEER] Staet op zyn keer om voor een ander open te gaen.

571. TREK UW SCHUIT NU OP 'T LAND] Gelyk de Viſchers die hunne Viſſchuiten, als de vangſt gedaen is, op het ſtrandt halen.

579. MENT ONS NIET AF] Mat ons niet af, doe ons niet te lang draven.

580. DE EERSTE DAGH-REIS enz.] Het mag wel voor een dagreis verſtrekken als men uit de poort is, door de toebereidſelen der reize enz. Dus, als men de beginſelen der ſtellingen, waer uit het verdere opgemaekt zal worden, gelegt heeft, mag men wel wat ruſten.

J. Goree in. et fec.

HERT-SPIEGHELS

TWEEDE BOECK.

ACHTNEMING.

DEUGD VERHEUGD.

TALEYE.

DE kouwe nare nacht met duysterheid omhanghen,
En Sterren, weken al des uchtens rode wanghen.
Ons aarden kreis ghenaakt het wenschelyk ghezicht
Der stralen groeyzaam-heet des Hemels groote licht:
Dat liet d'onvruchtbaar Ram, om inden Stier te stieren,
En't Noorde-gordel weer met lover-schauw te cieren.
De veld- godinnen wuft zich paren an de rey:
Hen Koekoekt Zomers-bo de zoete koele Mey.

Taal-

Vers 4. HEMELS GROOTE LICHT] De Zon uit den Ram gegaen bereikte den Stier, en maekte dus onzen voorzomer in Bloeimaendt, verstierende met schaduwe van bladeren des waereldts Noorderkring.

8. HEN KOEKOEKT enz.] De zoete koele May, des Zomers voorbô, doet haer 't geluit van den Koekoek horen.

Taal-leye leid ons uyt, langs d'Amſterlandſe ſtrómen,
t'Anſchouwen 't nieuwe kleed, van 't natte veld en bomen:
Diens vrolik-bleke-lof, drong plotſelijken uyt
(Met ſwanger knoppen bol) der takken dorre huyd:
En 't gras, dat onder t'ijs in d'herrefſt was gheweken,
Begon zijn ſpichtich hoofd door 't water op te ſteken:
Het veld, dat korts noch ſcheen een water rijke meer,
De ruighe kanten toond', en kreegh zijn verwe weer,
Daar lang de ſpertel-vis na luſt had ghaan vermayen,
Daar zoumen alle daagh melkrijke beeſten wayen:
Dien walght het doffe hoy, en tochten zeer na 't veld
Dat beter voedt: tot vett en grazich zuivel ſmelt.
O gróte wonderbaar verandering der dingen!
Hoe leeft dit al door een, hoe ſterftet onderlinge!
De aerd teeld, voedt, en neemt weer watmen taſt en ziet.
Merkt: iet werd niet uyt niet, tot niet komt niet het iet.
Ben ik een Matelief, en ſta ik in den graze:
Dan ſlokt de koe my op; zo word ik haar tot aze:
Na klaver-voebaar mis: valt die in 't groene gras,
Haaſt werd' ik weer een bloem, zo ik te voren was.
Duer buert-verandering 't zelfſtandigh ghoed wil zeeghnen.
Al 't water loopt in Ze, om weer van daar te reeghnen.

Het

9. TAAL-LEYE LEID ONS UYT] Veel van deze ſpelingen met de gelykheidt der woorden gebruikt de Dichter; dus beneden in het vierde Boek, Oorhuis voor Orus; en Voeibus voor 't Griekſche Φοίβος enz.

10. 'T NATTE VELD] Want de velden aen den Amſtel, en rondom des Dichters Tuin lagen alle Winters, zelfs tot in May toe, onder water; zynde ten zynen tydt noch in hun Polders niet gedeelt, of met Kaden, gelyk heden, gedekt.

15. SPERTEL-VIS] Dus mede in den Rey van de Eubeêrs gebruikt by Vondel in Palamedes:

En overlenende met yver,
Trekt ſpartelviſchen uit den vyver.

Broekhuizen ſtondt het niet aen, en meende het van Vondel te zyn verzonnen, die het uit Spiegel heeft aengenomen, gelyk hier blykt.

27. NA enz.] Daer na wordt ik mis die de klaver voedt en doet groejen. Hy ziet hier op het bekende liedtje, dat byna uit dezelve woorden beſtaet.

29. 'T ZELFSTANDIGH GHOED] De Godheidt wil door de geſtadige verandering der dingen ons heil en vermaek toebrengen.

31. MOER-

Het Moerlicht herwerts nu den middel-hoep genaakt:
Dat hier een blye Lent, en Zuidwerts Herreft maakt.
Zijn zuſter kleint en rond, by buert, haar ſcherpe ghieren.
'T gheval-ſchik hemel heir, by vaſt beleed vertieren.
'T onweeghbaar land, eerſt lof brengt voort, dan bloem, dan vrucht:
't Hout ſtreek al wat zich roert, by aerd, vier, water, lucht.
Wat zin of ziel begrijpt, 't volght al natuurs beleden.
Maar laas d'onachtzaam menſch misbruikt zijn ele reden.
Die hi alleen, of meer, heeft als het ander vê:
Daar toe de nutte ſpraak, en wakker handen mê:
Die alle bey den menſch (te recht ghebruikt) verheffen,
Ver boven ſchepſels, die hem elders overtreffen.
Want eermen 't ſpreken vond, (zo ſtom of vreemde doen)
Moſt yder an 't gelaat des anders zin vermoen:
Met knikken, winken, zucht, of hand-bewys, of teken,
Deed' elk zijn meening kond (zo noch veel vryers ſpreken:)
't Gheluid wrocht mê: de nood, die kunſten vind bequaam,
In 't leſt door oeffeningh ghaf alle dingh zijn naam.

Zo

31. MOERLICHT] De Zon, als moeder van al het licht. Heerlyk zingt Hooft van dezelve in Velzens Treurſpel:

En gy welzaelge Zon, de moeder zulker klaerheidt,
Die dat ontallyk heir en al der Sterren rey,
Zo hoſtyk dag op dag beſchenkt met uw lievrei.

Antonides gebruikt Spiegels koppelwoordr zelf, daer hy zegt:

Zo dra wy 't moederlicht in Hoimaendt voelen blaken.

23. GHIEREN] De Maen wordt vol, waſt of neemt af; ghieren zyn hier de horens, of haer omkring.

34. 'T GEVALSCHIK] De Starren, die, volgens de ſtelling van velen, het noodlot ſpellen van de menſchen die onder hun geboren worden, en van derzelver levens gevallen ſchikken.

34. VAST BELEED] De Starren, die op en ondergaen naer een vaſte order en beleidt. *Beleed* is hier *beleidt*, gelyk terſtont v. 37.

't Volgt al natuurs beleden,

beleden voor *beleiden* gebruikt wordt. Dus *beſcheet* voor *beſcheid*, by Vondel meermael, en onder anderen in Gysbrecht van Amſtel:

Wy gaven Voren kort en duidelyk beſcheet.

34. VERTIEREN] Verwiſſelen; dus het vertier van goederen, het afzetten en verkopen derzelve.

35. ONWEEGHBAAR] Onbeweegbaer.

42. ELDERS] In andre gaven, als ſterkte, ſnelheidt van reuk, gezicht enz.

49. Zo

Zo vint behoefte noch (vant ongewone) ſpraken:
Zo zietmen potters ſnó een eighentale maken.
In veellerleye wys het ſpreken ons gherijft.
Dit wert noch zeer vermeert, daarmen de woorden ſchrijft.
De nieuw-ghevonden werld meeſt zonders letters leven.
'T is noch gheen duyzent jaar dat wy luy niet en ſchreven.
O kunſt-voebare vond, vernuftelijk bedacht,
Die eerſt de woeſte ſtem in ſchikking hebt gebracht,
Die na (met letterlaſch) hebt duydlik konen ſchildren,
Wat ſinenſchen tong al klapt, hoe zeer die magh verwildren:
Het zy wat taal hy ſpreekt, hoe hi ook buight zijn blad,
Het werd in merkers vijf en achtien al vervat. (derven?
Denkt, moeſtmen nu 't gebruyck van ſchrift en ſpreken
Onghalijk ongherijf, ſchijnt, zouden wy verwerven:
Elk zouw des anders zin heel zelden recht verſtaan:
Met ſchoolgeleerdheid waart, ja kunſt meeſt al, ghedaan.
De letter-dood alleen zou ghants den ſtand verkeren.

Men

49. ZO VINT enz.] Zo vindt noch tegenwoordig de behoefte der onderlinge hulp; zo vondt, of, gelyk Spiegel zegt, vant zy voor deze ſpraken die in geen gebruik of ongewoon waren.

50. POTTERS enz.] Zo ziet men dat de boeven en dieven onder zich een byzondre tael hebben, die van anderen niet verſtaen wordt. Potters betekent de luigte des volx, bedelaers enz. zo zegt Koſter in Teeuwis de Boer, daer hy van de Rol ſpreekt:

Want de krakeelen groejender als in een potters kleed de luizeneſten.

53. DE NIEUW-GHEVONDEN WERLD] In de drukken van 1614. en 1650. vindt men het woordt van werldt niet. Spiegel heeft willen zeggen, dat de nieuw-gevondene Americanen, in den jare 1492. door Colombus of eerſt, of op nieuws weder ontdekt, merendeels lezen noch ſchryven konden.

54. 'T IS NOCH] Hier tekent de Heer Alkemade op aen, dat voor de aenkondiging van den Chriſtelyken Godsdienſt, omtrent den jare 700. en te voren, in deze landen byna niets geſchreven werdt, en dat daer na, alleen in 't eerſte klooſter Egmond, de eerſte en eenige lees- en ſchryfkonſt geoeffent is.

57. LETTERLASCH] Het aen een voegen der letters tot woorden.

60. MERKERS] Karakters. de letters van onze tael zyn vyfentwintig, die Spiegel heeft willen uitmonſteren, gelove ik, zyn de w en y geweeſt, als ſlechts verdubbelingen van letteren.

62. ONGHALYK ONGHERYF] Waer door de menſchen zich niet zouden kunnen verenigen, of elkander overeenbrengen, gelyk de gade met zyn gade doen moet.

61

Men moſt noch alle kunſt, van mond tot monde leren.
Tot ſpraak en ſchrijvens dienſt (iſt ramp of iſt geluk?)
Voor dees eeuw, is (Godwouts) bedacht de letterdruk.
O Haarlems kloeke gheeſt, u lof ſal ewigh ſlonkren,
Al heeft de roem van Ments u faam heel doen verdonkren:
Ghi hebt houtſtaefkens, eerſt in houtplaats feil, gepaſt:
En

68. GODWOUTS] Een gemene ſpreekwyze van onze Voorvaderen, willende te kennen geven, Godt wil het zo, of, 't zy dus behagelyk aen Godt. Voor dezen de gewone aenvang der behandelingen van gewicht, zo by monde als geſchrifte. De Heer Alkemade geeft hier een voorbeeld van, my ſchryvende, dat het zelve gevonden wordt in 't hoofdt der grote rekening van de Abdye van Rynsborg, door Heere Jan van der Woude, een' voornaem Hollands Edelman, als algemeen Rentmeeſter van dien Godshuize, omtrent den jare 1300. gedaen. Het heeft derhalven by ons de plaets gehad van QUOD FELIX FAUSTUMQUE SIT, *het geen den volke tot heil gedye*, in 't hoofdt der Senatusconſulta, of Raedbeſluiten by de Romeinen. Doch heeft zints andere betekeniſſen aengenomen, gelyk als hier, daer dit *Godwouts*, eenvoudig betekent, het behaegde Godt zo, of, Godt wou het zo, niet wenſchender wyze. Want hy voegt 'er by, *is 't ramp of is 't geluk?* Want gelyk in velen de Drukkonſt den menſchelyken geſlachte dienſtig is geweeſt, is dezelve in veele anderen ſchadelyk gevonden. Zie hier van den ſchonen Iambus van P. Scriverius, te vinden in de reis van Hegenits. Dit *Godwouts* werdt ook by wyze van een aenwenſt, zonder dat het iets eigentlyk betekende, by onze oude Blyſpeeldichters, gebruikt, gelyk by Koſter in zyn Teeuwis de Boer op verſcheide plaetſen te zien is.

69. O HAARLEMS KLOEKE GHEEST] Laurens Koſter, vinder van de Drukkunſt, 't welk van velen betwiſt, door nieuwe bewyzen, boven de voorgaende van Junius en Scriverius, beveſtigt kan worden; dewyl voor enige jaren in 's Gravenhage een koffer met verſcheidene ſtukken te koop is gekomen, dat zo langen ryd onder het geſlacht van Koſter verborgen is geweeſt, zonder dat Junius, Douza, Schryver, of andere voorſtanders van Koſters vinding dit hebben geweten. Deze kiſt is voor rekening der ſtad Haerlem gekofr, en heden in bewaring der Ed. Groot-Achtb. Heeren Burgermeeſteren dier ſtede. Welker goedgunſtige mededelinge, mogelyk, ter zyner tydt, gelegenheidr geven zal tot breder verhandeling over deze ſtoffe.

71. FEIL] By gebrek of in de plaets van een houtplaet: dat is gy hebt letterſtaefjes van hout, op de wyze van een houtplaet, te zamen gevoegt.

En na, met ſnoerkens die (als ſchrift) by een ghetaſt.
Maar knechts ontrow won d'eer. doch iſt waar niet min waarheid,
Al derftſe roemgherucht van wijt-verbrede klaarheid.
Maar boven ſpraak en ſchrift, wat heeft des menſchen hand,
Al werkbaar werk verziert, tot roem van zijn verſtand?
Ghemak, en ſlaafſe pracht, brengt ons het weven inne.
Of heeft men dit gheleerd, óók't ſpinnen, vande ſpinne?
Het huiſſelijk ghebouw, ſcheen wenſchelijk bedocht.
Doch heeft de zwaluw dit (min dertel) oit bewrocht.
De Byen wijſelijk haar koning-rijk beſtieren.
Voorzichtigh en bezorght iſt burgherrecht der Mieren.
Dees kleine dierkens ghaw, voortreffen ons, 't is ſchand,
In kunſt: te meer, gemerkt't behulp van tong en hand.
Nueſwijs noch zal de menſch (door eighen liefds beroemen)
Vernuftigh zich alleen, hen onvernuftich noemen.
Zeght hebt ghy meer vernuft? en dient dat tot gequel, (fel?
Door pracht, door vrekheid, luſtghezoek, en wreedheid
Die doch meeſt leven al bequaam na Goods beſturen:
Tot zelf, en anders quets-, wy teghen ons nature.
Tis waar de kat de muis, de wolf het ſchaap najaagt,
De ſnoek eet ander viſch, de ſpin den vliegh belaagt,
De hond den haas, de leuw en lyberts gheitkens kluyven:
De ſparwer en de wuw verſlind onnozel duyven:
Ter nood na hun natuur bejagen zy haar aas.
Wy zoeken voedzel mê. maar zijn zy ook zo dwaas

Als

72. GHETAST] Gevoegt, byeen gebracht. Kiliaen vergelykt dit woordt niet oneigentlyk by 't Griekſch ἐντασσειν.

80. OIT] Altoos, ten allen tyde voor dezen.

83. VOORTREFFEN] Overtreffen, niet ongemen is het dat *over* en *voor* beide meermalen in dezelve betekeniſſe by de oude Schryvers worden gebruikt, dat by Melis Stoke buiten veele andere plaetſen in de bekende rymen van

Die grave hiel het overſpel,
Want hi loeg dat weet ic wel;

genoegzaem voorkomt. Van dit *voortreffen* komt noch ons *voortreffelyk*.

90. QUETS] Quetſing. Dus ook *trots* voor *trotſing*.

93. LYBERTS] Luipaerts.

94. WUW] Wouw, een bekende Roofvogel.

101

Als menſchen woeſt, dats' om onnodruft te bejagheñ
In hertſeer en gevecht hen zelf en andren plaghen?
God gheeft hen klauw en bek, vin, horens en gebit:
Maar zijn de wreeſt, ook zelf zo krijg-ziek en verhit
Dat arends teghen arends, leuw op lewen loeren
Als menſchen weerlóós die met leengheweer krijgh voeren?
Elk kieſt of bouwt; zó blijkt, tot lijfghebergh zijn neſt;
Dat hi voor overval na macht beſchermt en veſt.
Natuurlik zoeken zy al koſt om af te leven. (ven;
Doch dwinghd hen ſterker dier, t'zwak moetet overghe-
Ongaaren: zou dies ook d'oor-ſprongh natuurlik recht
Zijn onder menſchen mê van hun verwoed ghevecht.
Eerſt klein, een teghen een, na groot door ſtaatbegheren;
Doortralijd vygheblad van onſchuld en blameren
Des alghoede natuurs, valſch-oorzaak van dit quaad:
Aldus: natuurlik tracht elk dattet hem welgaat:
't Zóekt al zijn eighen heil, 't zy ſchoon tot anders hinder:
't Zorght al alleen voor zich: en 't goed hóórd den verwin-
Dit ſnode miſverſtand verſnode d'eerſte tijd. (der.
Dit brocht beangſte zorgh uit boſch-leven (bevrijd
Van landzeed, die nu plaaght door onnodrufts behoeven)
Een naerſtigh huysheer wierd dies buyt der luyer boeven,
Der welker overmoed, trots, onnatuurlik-ſtout,
Maakt zilvrigh, koprigh, yzer-hart, met ſinijdigh ghoud.
Doch wies der vromer deughd ſtrak met des tijds verſlimmen:
Vant Herkles doe den wegh niet hemelwerts te klimmen?

Der

101. ARENDS TEGHEN ARENDS] Horatius:

Non niſi in diſpar feræ.

Geen wild gedierte woedt als op zyn's ongelyken.

102. WEERLOOS] Welke geen geweer aengeboren is.

102. LEENGHEWEER] Dat zy elders, en van buiten halen, daer den beeſten 't geweer is aengeboren.

104. AN MACHT] Naer zyn macht, zo goed als hy kan.

104. VEST] Sterk maekt.

109. NA GROOT] Daer na groot.

110. VYGEBLAD] Daer men doorheen ziet; wordende de natuur die goet is, onze quade involging der luſten aengewreven, om ons vuil op haer te werpen.

Der zwakker werden schutters helden sterk en ghoed:
Tot dat Orpheus kunst't vólk by een komen doet.
Door't burgerlik bestier eindt het onmenschlik vechten.
Natuurlik ellix heil vind reen ghemeene rechten.
Dus sterft dit waan-besluyt, als dolings mist verdwijnt.
Dees eighen-welvaarts liefd, die in't beginsel schijnt
Een oorzaak in natuur, van onduegh en onvrede,
Naspuerdijt, 't is den wegh ghebaand tot dueghd te leden:
Boosdaden strijden al hier teghen in't ghemeen:
Oprechte vroomheid stemt hier ghants mê over een:
Onchristen Christen-mensch onbuiglik door schrifture,
Komt leerd dat dueghd ook nut uyt wet is der nature:
Al waarder God, noch hel, noch hemels-ewe-vrueghd,
Dat dy dijn eyghen-heil pord trachten na de dueghd.
Niet wy alleen, 't volghd al natuur wets dueghd vol trou-
Al watter is zoekt heil, 't zal quel-verderf al schouwen. (we:
De bóóm, haar murgh met hout, met bast en schors bezet,
En wast steil, zo iet hooghs, haar zonneschijn belet.
Het lucht-vê, als de tijd wil heten of verkouwen, (wen.
Zoekt na verschil ghevoegh dan warm' dan koell' landou-
Het vier zoekt rust om hóógh, schóón in een klip beknelt.
En 't klay zinkt na de grond, alst al int water smelt.
De visch ghewond, tracht an de Zeelt te medecynen. (nen.
De muis-hond, quijnt haar maagh? weet kattekruyd te vy-
Wat is, dat volghd zijn aard: wat leeft, mijt al wat queld.
De mensch verkeerd, alleen zijn hert na onheil held.
Theel-zaligh, vrederijk, natuurlik, zorgh-leegh leven
Men heeft om onnodruftse zucht en pracht begheven.
Al wat natuur hier schept verzorghtse van behoeft:
Ist niet verkeerd dat zich jemand hierom bedróeft?
Het zorghen breekt geen stro, 't gheeft niet om af te leven:
Maar

123. SCHUTTERS] Helden, die sterk van krachten en deugtzaem waren, werden beschutters, beschermers der zwakken.

126. NATUERLIK enz.] De reden vindt de gemene rechten naturelyk ieders heil te zyn.

135. EWE] Eeuwige. Dus by Koster en anderen gebruikt.

136. TRACHTEN] Te trachten.

141. LUCHT-VE] De Vogels, als Oyevaers, Vinken, enz.

142. VERSCHIL GHEVOEGH] Naer verschillent gemak, daer hun aert naer tracht.

145. MUYS-HOND] Wezeltje.

Maar wakker naerſticheid en arbeyd moet dat gheven.
Zo vlieght ook onbetruert de voghel om zijn koſt,
Met luſt in 't werk, daar toe is hi met doen ghedoſt.
En arbeid is den menſch, recht als den voghel 't vlieghen,
Ook tot lijfs welvaart nut: dies jookt jong inder wiegen
Het kind beweeght te zijn. dies achtment groote baat
Voor zwanger vrouw, en vrucht, dat zy te met wat gaat.
't Beweghen ſtarkt den menſch: en wilmen 't zich onthouwen,
't Lijf ſwakt, het leefbaar-heet lijfvoedigh zal verkouwen.
Al 't Vê óók aaſt en ſtarkt dóór arbeid zijn natuur:
En hebben koſt ter nood. 't behoeven koſt niet duur.
Maar overvloed teeld zorgh. hier dolen alle menſchen,
Dat zy, al ſchort hen niet, noch meer te hebben wenſchen.
Wy zijn elkanders laſt: ja quel-duyvels onvroed,
Maar meeſt ons eighen zelfs: dat elk na overvloed
Dus jaaght: genoechden wy an nódrufts ſlecht behoeven,
Elk had ghenoech: gheen menſch zou van gebrek bedroeven.
Tot lichaems onderhoud natuur eiſcht koſt en kleed.
Dit ſchaftſe dat de menſch vind alle jaar ghereed.
Voor hondert jaar behoefts, zietmen ons huyden zuchten
Vergeefs: natuur want geeft maar jaarlix leefbaar vruchten.
Bevrijd voor ongheval, peſt, vurm, krijg, vloed of brand,
Tot s'levens heel behoef, al is men Heer van 't land,
Kan ghener menſchen zorg hem een maal vaſt verwiſſen:
Ook mê, wat d'een te veel inſlokt, moet d'ander miſſen.
T'pijnlik miſtrouwen Goods en d'angſt vlo voor gebrek,
In zorge woeden doen, ja vechten, menſchen ghek.
Is dit niet ghekheid, dat wy ghoe luſt der naturen,
Door ikheids eighen wil tot ons verderven ſturen?

Na-

156. DOEN] Is dons; hy ſpeelt hier met doen, *facere*, en doen, dons.

162. LEEFBAAR-HEET enz.] De natuutlyke hette, die ons leven doet.

167. QUEL-DUYVELS ONVROED] Dat de een menſch des anders duivel is, vind ik niet nieuw.

onvroed, is onwys.

175. VURM] Wurm.

177. VERWISSEN] Verzekeren, van *wis*.

179. VLO] Vluchtig, ſchuw.

182. IKHEIDS] Eigenzinnigheid, en dat wy de natuur, die goet is, niet volgen, maer ons hooft.

194.

Natuur-luſt heeft een eind: de waanluſt nimmermeer.
Al hóóptmen ſchóón veel ſchats, noch ſlooftmen even zeer.
Stelt Plato elk gheen taxt, die niemand mach vermeeren?
En Chriſt verbied de zorgh. dit wil natuur ons leeren:
Die gheeft meer alſſe eiſcht. waar elk hier mê te vreen,
Al't volk waar rijk. ſlaat gha, of u van't al ghemeen
Iet meer als nodruft komt. Ja ghi moet droeflik dolen,
Zo meer ghi eighent iet: 't werd andren ook ontſtolen.
Doch werd u nimmer iet meer eighen, als't gebruik:
't Ghoed blijft ghemeen, al iſt al ſchoon in vrekkers fuik.
Heilzamer rijkdom was der vrije ghulden jaren:
Der Chriſt-navolghers al, der eerſte kluyzenaren.
An ziet het pluymghediert, de lelijkens op't veld,
Natuur verzorgtet al. of zijn wy min geteld?
Zy heeft ons meer beghaaft inwendigh en uytwendigh.
Wy maken zelf ons zelf door miſverſtand ellendigh.
Geen ſchat maakt iemant rijk. God heeft het wel ghevoegt:
Ghy zijt, al zydy naakt, rijk, zo u wel ghenoeght:
Ghaat heen ten boſſche waart, den ekel ſpijs laat ſtrekken,
Drinkt water toe, laat riet, of ſtro, of rijs u dekken,
Tot kleed neemt beeſte wol. of is der kleeren dracht
Maat

189. KOMT] Toekomt.

194. CHRIST-NAVOLGERS] De gezanten en leerlingen des Heilants.

196. MIN] Minder, geringer, ſlechter gerekent.

200. RYK] Zo waet is her, dat Cicero zegt, dat met zynen ſtaet te vrede te zyn de grootſte rykdom is. Vergelyk met deze redenering de ſchone zederymen van hem, aen wiens voorzichtigheidt, naeſt Godt, het Vaderlandt, zyn behoudeniſſe dank heeft te weten, den groten Pieter de Groot, onder den Tytel van

GELUKKIG MENSCH.

Die in ſtilheidt leidt zyn leven,
Met een eerlyk kleedt bedekt;
Meer vergeten, dan verheven;
Door geen quaden luſt gedreven,
Niet benydt, noch niet begeekt.

Die geen' leenheer heeft te vieren
Dan alleen den groten Godt:
En zyn wezen en manieren
Weet te leiden en te ſtieren
Naer het vallen van zyn lot.

Die, van ſtaetzucht afgezondert,
Geenerhande boosheidt voedt,
Of het blixemt, of het dondert,
Niet verſchrikt noch niet verwondert,
Maer eenparig van gemoedt;

Die met zyn beroep te vreden,
Kan betomen zynen wenſch:
Die zyn tochten heeft beſneden
Niet naer luſten, maer naer reden;
Dat is een gelukkig menſch.

Maar qua ghewoont? slaat gha, dat ghi licht buyten klacht
Bloot went uw teerste leen, de maaghkróp, óren, óghen:
Zouwd niet al 't lichaam doen, wild' iemand daar napogen?
Zo wie na nodruft slecht behoeft en zorghe stelt,
Is rijk: van ongheval en ziekten min gequelt.
De teringh, water, bort, gicht, steen, en ander qualen,
Door zorgh en overvloed de menschen meest behalen.
Elk is haast rijk. anmerkt, Diogenes, Sint Jan:
Die waren rijker bey als ellix tijds tieran.
De reedste rijkdoms wegh (óón zorgh en zot bedroeven)
Is in ons macht: door 't teren luttel te behoeven.
Al willens martelaars zijn wy van overvloed.
Zeer luttel, of gheen mensch, merkt wat voor heilbaar goed
Ghereed in klein behoef van nodruft is verborghen:
Vry vau ghekijf, ghevecht, van moorders angst, van zor-
Laas overvloed door valsche noeming rijkdom heet, (gen.
En lekker, diere spijs. uyt brood men suyker eet,
Als honger ghaeve smaak door arbeyd zoet doet rijzen:
Terwijl de luyert walghd van kostel-lekker spijzen.
An 't klein ghenoeghde eerst de zaligh ewe slecht.
Na zietmen baard terstond het mijn en dijn ghevecht.
Doch 't heeft ook onderscheid. elk dier behoeven noodlik
Hier mijn en dijn. het veel toe-eighnen is maar doodlik.
Zo wel gherekte zorgh voor ons, als kind, of wijf:
Die 't vaak tot schade dient, en 't quetst ons ziel en lijf:
't Zijn veeltijds doornen fel. Zal ook de vader draven
Voor 't kind? die na voor 't zijn? zo zijn wi ewigh slaven,
En niemand trekt genot. maar zulk is wijs en vroed,
Dien nodruft rijkt, en die zijn kindren zo opvoed,
Leeft in 't gemeen, wil niet vrek om zijn deelken wroeten,
De Snijer schut zijn koud, de Schoester kleed zijn voeten,
De Bakker en de Brouwer koken brood en bier,

De

207. SLECHT BEHOEFT] Gering behoeven van de natuur.

212. ELLIX TYDS TIERAM] Alexander en Herodes.

213. ÓN] Zonder.

234. SCHOESTER] Schoenmaker.

235. KOKEN] Hier van 't Latynsche *coquere*, gaer-maken; of 't onze van de Latynen,

236.

De huyſman zuyvel ſchaft, de veenvos boet zijn vier,
Dit vreemd land levert rog, en 't ander parſt zijn wijnen.
't Was in de gulden euw niet zo gereed te vijnen.
Hy werkt óók in 't ghemeen, en vind zo bet gherieft
In dees tijd, als in die. wat dunkt u, waar 't u lief
Dat ghy u brouwer zelf, u bakker, wever, ſnijer,
U ſmit, u timmerman, moſt zijn? ghy zijt veel vrijer.
Nood-wiſſel-ambachts oorzaak zijn van gróót gemak:
En 't gelt hun makelaar, al heeftmer op die hak,
Tis in zich zelven nut. 't lieght al an ons mishandling.
Het komt u al te ghoed zydy oprecht van wandling.
Maakt zellef lauwer ſpruyt, de tijd die ghi beleeft
Dats' u (wildy ghi mueght) een gulden werreld gheeft:
De tijd is al al-eens. geen beter wilt verzieren.
Iſſ' u quaad, dat doen u verkeerde ſno manieren.
Ghi vind an huiſghebouw, an kleders, drank en ſpijs,
In dees tijd als in die, meer voordel, zydy wijs.
Zouwdy voor tarwen brood, rauw ekelen begheren?
Slaapt ghy beter in ſtro, als op ghedrooghde veren?

Woondy

236. VEENVOS] Turfboet.

243. NOOD-WISSEL-AMBACHTS enz.] De ambachten, voortgekomen door noodzakelykheidt der onderlinge hulpe, zyn oirzaek van groot gemak, dus ook het gelt, het geen hun Makelaer zynde, door zyn tuſchenkomſt ons de vruchten van den arbeidt der ambachtslieden doet genieten, ſchoon men hen, te weten brouwer, bakker, wever enz. geſtadig van noden en als op de hielen heeft, want *die* is hier waerſchynelyk als van ouds *de. hak*, een *hiel*. In zich zelve is het gelt nut, het *lieght*, het ſchort al aen onze quade behandeling.

247. MAAKT ZELLEF LAUWER SPRUYT] *Nectte tibi lauream*, verwin de zwarigheden zelf, en omvlecht u dan met laurier.

249. DE TYD IS AL ALEENS] Dezelve gedachten voert Koſter in zyn Ifigenie breedvoerig uit, wanneer de Rey der Grieken dus zingt:

Elk klaegt dat hy niet onbekommert heeft,
Vrolyk en vry, den guldentyd beleeft,
Deez', op dit pas, al zyn wy vol geweens,
Is alsze was, maar 't volc is niet aleens.
Tot noodruſt kleen heeft dat volc haar gevoeght,
Daar nu elc een aen overvloet misnoeght,
Gheeft dan de ſchuld den tyd niet maar 't gemoed,
Dat niet vervult en wert met overvloed.
Was in den menſch naivering noch nyd,
Hy kreegh zyn wenſch als in den gulden tyd.
Nu leven wy in volop noch bedroeft,
Dan 't komt daar by dat elk te veel behoeft. enz.

Woondy in 't dampigh duyſter hol met meerder luſt,
Dan dat ghi warm en droogh in 't woonhuys voechlik ruſt?
Ghenoeght maar an de tyd en voorval uwer jaren.
Leeft dankbaar teghen Godt in al u weder varen,
Zo leefdy wenſchelijk: 't zy ook wat u gheſchiet.
Denkt, my komt hier niet toe, 't is ghift, wat ik geniet.
Volgh der naturen wet, zo queld u geenen morgen.
En arbeid zonder zorgh, dan zal u God bezorgen.
Dijn handen rept. natuur gheeft ruym wes men behoeft.
Daar ſtreeft ghi mê, zo 't hert door vrekheid is bedroeft.
Alsook, komt kommerkans door traghe leegheid plaghen,
Werkt, wint, ſpaard, in u juechd, voor winneloze daghen
Maar heel t'onrecht beheerſcht de gierigheid den menſch.
Doch ſteeld dees door den bank meeſt elkeens zielheils
Zom ander quellen haar met ydel eer hovaardigh: (wenſch.
Zulk acht hem zelven eel, zijn even menſche onaardigh.
Daar wy elkander doch van oorſprongh zijn ghelijk.
Wat is de hoogſte menſch? wind, aſch, drek, vuylnis, ſlijk.
Van aard zijn wy al een, de heer, de ſlaaf, de vrije.
Dus drijft natuur den menſch gheenzins tot hovaardije.
Natuur port al tot heil, en affchrikt van ghequel.
Nu is homoeds onmacht der pralers aerdſe hel:
Dit wederſtreeft gheheel der menſchen heilluſt teghen:
Al ſchijnt hy, ten verderf, tot eighen-liefd gheneghen:
Die zoekt eenvuldigh heil: maar waan en miſverſtand,
Misbruyken ghoede luſt tot quelbegeertens brand,
Door achteloos verzuim in 't noodigh overweghen
Onheils, in hógemoeds miſgrijpen blind gheleghen.
Wat zoekt u eighen liefd? nut, voordel, heil, geluk.

Wat

260. GHIFT] 'T is een geſchenk. 't is winſt; *in lucro eſt.*

263. WES] Betekent, volgens Kilianen, *wat.* Zie beneden v. 285.

Wes draaghdy hooghmoed?

264. STREEFT] Met te denken dat de natuur ruimelyk verſchaft, het geen men van noden heeft, dempt men de vrekheidt, wanneer zy het hart met droefheidt vervult. *Streven* is hier *doorgaen*, met deze tedenering gaet gy door.

265. KOMMERKANS] Tegenſpoedt, bekommerlyke ſtaet. Dus mede by Bredero gebruikt, in zyn' Spaenſchen Brabander, daer Robbeknol zegt:

Wat loopt een menſch op aerde verſcheyde avontuuren?
Wat moet men al kommerkans *en ongemaks bezuren?*

285.

Wat gheeft hovaardicheid? ſcha, onvernoeghtheid, druk.
Wes draeghdy hooghemoed? op ſchoonheid? ſnelheid?
By lely, voghel, ſtier, is u bóógh ring te achten. (krachten?
En 't is noch al gheleent, en niet u eighen ghoed.
Of gheeft ghewonnen haaf dijn ikheid hoghemoed?
Wat is in rijkdom dyn, daar du op trotſt met reden?
In 't koſtel baggen-ſchat, kleed, hoven, huyzen, ſteden?
Der ſtenen ſchone glans, der perlen maxel rond,
Des werkmans kunſtigh werk, de verw, wol, zijde vont,
Uytheemſchen bloem en kruyds hoogachtbaar welghedaanheid, (heid,
Verſcheiden welffels groen, boomvlechtings angenaam-
Ghezaaghde ſprokkelſteen, toets, porphier, ghit, albaſt,
De hoghe tóren-zaals, met ſchilder kunſt ghetaſt,
Zegt iſſer iet daar op du dy met recht mooghſt roemen?
Iſt ſchóne niet de kunſt des werkers, ſtenen, bloemen,
Ghewas, of dierkens vlies, dat dy geenſins betreft?
Maar waans-laat-dunk iſt die dyn trotſe moed verheft.
Aerdbevingh, óórlog, brand, vloed, peſt, ja ſchijnvrunds dagge,
Ontſchaakt licht, ſchoonheid, ſterkheid, ſnelheid, hof, kleet, bagge,
Al zy-dy koningh-rijk, of eel, of ſterk, of ſchoon.
Dees ijl goed-dunkenheid behaalt onmacht tot loon,
Het Avontuur tot vrou. wat maakt dy dan hómoedigh?
De ghaven des fortuins, zo wankelbaar rampſpoedigh?
Of trotſt ghi zinrijk op u wakker ghauw vernuft?
Dyn trots, tuyght diens gebrek, of 't is by dy verſuft?
Wie iet verſtandigh, merkt niet hier in onvermoghen?
Wie heeft zich kloek geacht oit die niet is bedroghen?

Dus

285. WES] Wat. Zie bovenv. 263.

286. BOOGH RING] Uw roem gering; men zegt noch van iets dat niet veel byzonders is, het heeft geen boog. ook, *ergens op bogen*, voor op iets roemen, mooi met iet zyn.

288. DYN IKHEID] Uw onmatige eigenzelf-liefde.

295. SPROKKELSTEEN] Marmer of andere ſteen, met aderen en vlekken door de natuur beſprenkelt.

296. GHETAST] Opgehoopt, vervult. Want *Taſſen* beteekende van ouds ophoopen.

304. YL] Ydele.

309. IET VERSTANDIGH] Eenigzins verſtandig.

Dus blijft hovaardigheid, ijl, ongegrond, onnut,
Gheen heilbegheertens wit, maar waanlufts valſche ſtut.
Diens ſchijnheils onverzadicheid baart heilloos wroegen,
Wat praal-zot zaaghdy oit an eer- ontfangh genoegen?
Natuurlik ſpoort de menſch na vreughdelijke ruſt.
Maar is door miſverſtand hóócheid dijns hertſen luſt?
Staat ghy na grote faam, na landen te beſturen?
Het rooft u ruſt, ghi moet die vreemde luſt bezuren.
Tot ſtaat noch eerzucht dan is niemands aard bereid.
Des ſchijnheils valſche waan ons onbedócht verleit.
De Faam, en hoghe ampten ſchijnen heil te gheven,
Den zotten ruekeloos die z'onbedocht ankleven.
De waan lókt heilbegheert door ſchijnghoed in ghetruer:
Zy zien op eer-gherucht en ſtaten, maar van vuer:
Na vindmen onruſt, angſt, verdriet daar in gheleghen,
Bedaart men zich. hoe can natuur daar toe beweghen?
Of ook tot nydicheid? ofhaat? maar achteloos
Werd elck door miſverſtand en ikheid zellef bóós.
Wats Nijd? een herteleed in ſpoed van ander menſchen.
Mach iemands heil-begeert natuurlick hertſeer wenſchen?
Wats haat? verdilgens luſt van recht of ſchijnbaar quaad.
Zegt, tot natuurlik quaad voel ik natuurlik haat:
'T is recht: die haat is ghoed: uytbeeld nu waare quaadheid,
Goedheid onberings ſchuld, door zuymnis of verſmaat-
Haat die vry daarze is. doch in u zelven meeſt. (heid:
Zelf werden ghoed bezorght, meer als voor andren, weeſt.
De ghoedheid ellix heil, en quaadheid is heillóósheyd.
De wijz' erbarmend' haat dies ander menſchen boosheyd;
Om die ziel-ziekt uyt haar te dryven hi zijn beſt
Doet, als een heilzaam arſt uyt lichaam koorts óf peſt:
Die bruikt, na zaak en ſtond, of zoet of bitter dranken,

Met

324. VAN VUER] Van voren, niet in 't wezentlyke of binnenſte, noch van achter.

325. NA enz.] Daerna, als men zich bedaert, vindmen onruſt, enz.

329 SPOED] Voorſpoed, geluk.

334 GHOEDHEID enz.] Onze ſchuld dat wy de goedheid derven ſoo die te verachtelozen of te verſmaden.

336. ZELF] Weeſt meer bezorgt om zelfs goed te zyn, dan dat anderen goed worden.

337. DE GOEDHEID enz.] Ieders geluk is naturelyk gelegen in goed te zyn, en ieders rampzaligheid in quaed te wezen.

347.

Met juekt of ſmert, door luſt of pijn, na eiſch der kranken:
Hi vlijmt, hi ſnijt, hi zaaght, wel leden af uyt nood.
Zo doet ook d'overheid daar boos-daads anwenſt ſnood
Onhelijk, tot verderf van landen ſtrekt en ſteden:
Ghelijk een vierigh lid doet rotten ander leden.
Als ziektens, quaadheids haat, natuurlik ſtrekt tot heil,
Van dieze heeft. doolt hier u wit? zo blijkt u feil.
Zo ſnó ondankbaarheid, op dien u dank is ſchuldigh
U hert tot haat beweeght? en werd niet onverduldigh:
Spuert na deſſelfs grond, zoekt wat tot haat becoort:
T'is daar ghi ghoedheid wenſcht en hoopt, ghi quaad beſpoort.
Ghy waande, hoopt'en wenſcht, hem dankbaar u te wezen:
En dankbaarheids heilddueghd die zou zijn ziel genezen.
Zo wenſcht' u haats begin hem zielheil inden grond.
Het eind ook zullix zy: d'ondankbaar ziel ghezond
Te maken doet u beſt: en wilt door haat niet krenken:
Bruikt alle middel die ghi hier toe koont bedenken,
Met zachtheid alderlieſſt: want elk is zo ghezint,
Dat toeghift reklik, meer als ſtrakke ſtrafheid wint. (ken:
Maar zo gheen zachte dueghd tot dueghdmin kan verwek-
Laat daar rechtvaardicheids en ſtarkheids plaiſter ſtrek-
Doch wijſſelijk beſtuurt na heil-luſt u begin: (ken?
Dat nevel miſverſtands u niet drijf van de pin:
Laat die u haat van 't quaad op't ſchepſel ghoed niet ſturen:
Of ghi misbruikt de ghoe haat tegens diens nature:
Tot u en anders quets. zo byt de hont den ſteen
Uyt waan, tot zellefs ſcha: vergeefs en tegen reen

Doet

347. ALS ZIEKTEN enz.] De goedheid, zynde de gezondheid onzes gemoeds, ſtrekt de haet van de quaedheidt, die de ziekte van 't gemoedt is, ons naturelyk tot genezing.

348. DOOLT enz.] Indien dit uw oogmerk niet is, blykt het klaer dat gy mis zyt.

352. 'T IS DAAR enz.] Het komt daer van daen dat gy quaed beſchouwt in uw' evennaeſten, dien gy, gelyk u zelf, natuurlyk vol goedheidt wenſcht.

364. PIN] *Pin* of pen is eigentlyk het doelwit daer men naer ſchiet. Hy zegt hier, dat de duiſterniſſe van uw misverſtand u niet belette het rechte wit te beſchieten, dat is, uw eigen heil en dat van een ander te bezorgen; dog zoo niet dat gy hem haet, maer zyn quaedheidt.

Doet hertstochts onvernúft diens eygen tanden breken,
Wiens hielgheer óógh is, op den quetzer zich te wreken.
Zo ook u haats beghin: 't ghoed ſchepſel meent die niet,
Maar quaadheid: die als ziekt zijn ziel houd in verdriet.
Zo voelt ghi u gheneight u naaſten te erbarmen,
Ziet ghi verdrukken vrouwen, kind, zot, kranken, armen,
Door menſchen, beeſten, ziekt, of waternood, of brand,
Die help-luſt werk' hier ook, om naaſtens miſverſtand
En zielziekt (die ghy haat, uyt jonſt tot hem) te helen.
Dus blijkt wat ghoed' en quade haat natuurlik ſchelen.
Nu an de tóórnicheids verwilghde razery.
Die ſchielik, eermen 't waant, ſteelt redens heerſchappy.
Zo dat wy als verrokt, verwoed, eenrins, onralijk,
Een ander als ons zelfs op 't allerhoogſt zijn ſchalijk.
Zó thuis bouw-valligh zich, mê 't geen breekt, daar 't op
Vergeet ons heil en plicht: 't verhitte bloet dat walt, (valt.
't Hert klopt verbaaſt, 't gheſicht dat brand, de leden trillen,
Ons luſt ghekijff', ghevecht, ja móórd uyt dronken wille.
De gramſchap waſt by wijl: hoewel zy meeſt uytbreekt
In 't ghalziek hete bloed, dat lichtelijk ontſteekt:
Dies ook in jonghe luy, in 't brein verhitticht dronken:
Zo boskruid eer als nat of dróógh ſtró zal ontfonken.
Snel 't pulver, dróógh ſtró re, maar 't natte langher hand:
Doch zonder vlam of vonk noch't een nóch't ander brand.
Ghelijk, vernuftigh, dom, blood, ſtout, truerziek, blymoedigh,
Meer d'een als d'ander is koelzinnigh, of heet bloedigh.
Maar geen licht-terchlik-menſch, verbelght of ſtuert zich
Ten zy by weet of waan, dat onrecht iet geſchiet. (iet,
Is

379. VERWILGHDE] Ingewilligde, in- en opgevolgde.

381. EENRINS] Koppig, eigenzinnig, alleenloopend; afkomſtig van *Een* voor alleen, en *rinnen*, *rennen* voor loopen. Dus gebruikt van Bredero in zyn Lucelle, daer Adelaer zingt:

Een Deenſche Eenrins
Verſtaater toe geenſins.

381. ONRALYK] Niet te raden, noch te gezeggen.

383. Zó enz.] Dus breekt een bouwvallig huis zich zelf, benevens het geen daer het op valt.

384. WALT] Dit wort eigentlyk van eenig kokend nat gezegt, als het zelve bobbels opwerpt. Dus zegt men noch: Een *walletje* te laten opkoken.

391. RE] Voor dra, gereed; en LANGERHAND voor langzamerhand.

399.

Is gramſchap dan een luſt om onghelijk te wreken?
Hoe maghſe immermeer in zulken menſch uytbreken?
(Dat waan van anders doen zijn relikheid vertut)
Die weet, al watter ſchiet dat ſtiert God elk te nut?
Daer toe, dat hi is vooghd noch rechter over andren,
Maar dat de ſchepſels al in rechte vryheid wandren.
Staat elk der zelver iet mê onder ander macht?
Een wijſmans heil-luſt dies voorzichtelik zich wacht.
Als ſlang of bitſigh vê, wijkt hy der bozer zeden.
Te toornen over die vint hy noch recht noch reden.
Maar om t'erbarmen wel (want boosheid ſmertigh quelt)
Vint hi (naſpuert hy 't) dat zijn hart natuurlik held.
De kracht heet-bloedigh is noch quaad, noch onnatuurlik:
Heerſch miſverſtand dat bouwt u rechterſtoel balſtuurlik:
De moed is ghoed: zy reikt grootmoedicheid de hand,
Zijt ghi wijs: werktſe quaad? dat doet u quaad verſtand:
Dit gheeft de toren kracht ook eighen heil te deren:
Natuurlik mach geen menſch aars zellefs quets begeren,
Noch hier, noch ghulzigh door des vraatluſts overlaſt.
Natuur eiſcht voedſel ſlecht: de waanluſt lekker braſt.
Natuur niet, miſverſtand leed af, die 't wel beſporen.
Door anwenſt maakmens' al, daar wert geen vraat gheboAlſt voedſel is verteert, men dorſt en honger boet (ren,
Met luſt: die is lijff nut, natuurlik, heiligh, ghoed.
Maar zo ghi zat maakt luſt, door lekker ſpijs verbeelden;
Die luſt natuur verkracht, en maakt u ſlaaf der weelden,
De luſt natuurlik eiſcht maar voedſel ſonder kuer.
De waanluſt tegen meugh maar lekkerny ſtelt vuer.

Verbeelde

399. VERTUT] Mogelyk verdooft, als door den klank van een Hoorn of Trompet, zie Kiliaen in 't woordt *Tuiten*. Of komt het van *tuien*, dat binden is, zyn redelykheit *vertuit*, zo vaſt bint dat zy haer werking niet doen kan? het betekent ook verwaerlozen, bederven, vermallen; dus kan men 't hier uitleggen, zyn redelykheit bederft.

401. DAAR TOE] Daerenboven.

410. BALSTUURLIK] Qualyk beraden. Want *bal* is in ons oud Hollantſch quaed, en ſtuurlyk komt van ſturen, die zich qualyk beſtuurt, draegt.

412. ZYT GHI WYS] Indien gy wys zyt.

414. AARS] Anders, anderzins.

417. LEEDT] Leidt.

417. BESPOREN] Nagaen, gelyk de brak het ſpoor van 't wildt.

425

Verbeelde luſt voorkomt goe luſt tot u beſwaren.
Des volgh-luſts aardſe hel maakt duivels martelaren,
Natuur en-teghen niet natuurluſt iet begheert.
Wie dorſt of hongert eer het voormaal is verteert? (den?
Wiens heilbegheerte eiſcht voor heil 't geen maar can ſcha-
Zijn maagh tot hóóft en buikzeer ghulzich t'overladen?
Maar 't onwys land-gebruik of vraat-luſt aengewent,
Vaak meer tot lijfs-gequel, als nodruft, inwerts zent,
In koortſen, quining, bort, ſteen, gicht, en ſwaerder uevlen,
Doet teghens heilbegheert, volgh-luſt haar dienaars ſnue-
In gailheid, als in ſmets, ſpuert elk den ſelven trant. (vlen.
Wat draaghter willigh veel met onluſt Venus brand?
Aard-teel-luſt zoekt een gha, om na-gheſlacht te winnen:
Die, en hen erven, port natuur hen te beminnen:
Zo menſch als 't ander ve: die tocht, en 't eind is ghoed:
Na ſpuert hoe ghaile luſt die bey verkeren doet: (ogen:
Heeft eind, noch wet, noch maat, noch zellefs heil voor
Vint door onmaticheid en volgh-luſt zich bedroghen.
Veracht, miſtróóſtigh, ziek, en krachteloos, hi ſpuert
Dat teel-luſts maat gheeft heil, en ghailluſts onmaat truert.
Dus quelt u alle zond: en is de menſch gheneghen
Zijn quets te vlien? hoe kan natuur daar toe beweghen?
Het zoekt van aard al heil: de wegh daar toe is dueghd:
Slaat maar u weghen acht, die gheeft u ruſt en vrueghd.
Merkt of niet heilluſt lokt tot dees hoofd-dueghden plech-
Of zy niet port te zijn wijs, matigh, ſterk, gherechtig? (tig:
Weetgerigh zijn wy al: dit's 't pond daar Chriſt van zeit:
Dat

425. VERBEELDE enz.] De luſt dien gy u verbeeldt, komt de goede luſt der nature voor tot uw ongemak.

427. NATUUR] De naturelyke luſt begeert niets tegens de natuur aen.

428. VOORMAAL] De maeltydt te voren gedaen, de ſpys te voren genuttigt.

433. UEVLEN] Uvel, ubel, evel, van outs boos, quaed, waer van voet-euvel, en zelfs, volgens de gedachten van den Heere C. v. Alkemade, Duivel.

435. SMETS] Braſſen, overdaedt in ſpys en drank.

437. AARD-TEEL-LUST] Onze ingeſchapene drift tot voortteling.

438. HEN ERVEN] Hun nakomelingen, krooſt.

453.

Dat u (acht ghi u zelf) recht tot de wijsheid leit.
Onmaat haar volghers plaaght in ellik ding onruſtigh:
Zo moet dan matigheid zijn wenſchelijk en luſtigh.
Verwaande hómoed, quelt den menſch daar an verzot:
En door klein-moedigheid vloekt hi hem zelf en God.
Het middel van dees twe is ſterrikheid van moede:
Die dient ter menſcher heil, in voorſpoed of onſpoede:
In ſpoed, verhoedtze ramp, ſno dertelheids bejach.
In rampſpoed, weertſe druk, angſt, moedeloos beclach.
Gherechtigheid ſchijnt iet dit eigen heil-zoek tegen:
Maar is elk eighen-heils bezorghing meeſt gheleghen
An welvaart alghemeen? en heeft die gront noch ſtuur,
Dan door rechtvaardicheid? zo iſt geen quel-natuur.
Ja zijn wy al gheneight 't bekende ſchóón te minnen?
En blijkt gherechticheid recht ſchoon dien dieze kinnen?
Zo zijn wy al van aard te lieven die verplicht:
Elk immers na den eiſch en maat van zijn ghezicht. (dig.
't Blijkt dan, dat dueghd verheught, dat zonde quelt ellen-
Men doolt in miſverſtand door achteloosheid ſchendig.
Die, die eilaes alleen, ſtiert in verdervens gracht.
Die quaadheids wortel eiſcht hier na bet na getracht.
Maar zang-vruegh ghy beſwijkt: zo iſt ook tijd te ruſten.
Ten duegh niet watmen dicht, ten zy men dicht met luſte.

452. ACHT GHI U ZELF] Slaet gy acht op u zelf.

461. GHERECHTIGHEID] De gerechtigheid ſchynt tegenſtrydig te zyn met deze eigene heilzoeking, dewyl haer bepaling zich uitbreidt, tot niet alleen ons zelven, het onze, maer ook aen ieder in 't algemeen het zyne te geven.

464. QUEL-NATUUR] Zo kan zy onze natuur niet hinderlyk zyn.

473. ZANG-VRUEGH] Zangluſt. *Vrugh* zei men van outs voor vreugdt.

HERT-

HERT-SPIEGHELS

DERDE BOECK.

ACHTNEMING.

QUA WENNIS, SCHENNIS.

MELPOMEN.

MElpomen t'is u buert te mennen waarheidsjachte:
Melt u gheheimenis, slijpt, en stiert ghy 't gedachte
Te peilen onheils grond. Zweeft met ons hemelhoogh
An't end-kreis top-punt stail, in s'werreldt mantel-boogh,
Den mellik-wegh hen op: doch mijt het zeer verhóghen:
In

Vers 1. MENNEN] De Bejaging der waerheidt te besturen. *mennen* is besturen en voortdryven; dus by Hooft mede gebruikt in zyn gedicht, dat tot opschrift voert:

DANKBAER GENOEGEN.
Gy plante m' in een landt, welks
roem de Roomsche pennen,
Gepaart met Roomes roem, ten ha-
gen hemel mennen.

Zoo zegt hy in de Historien: *Iemant in zyn bederf mennen.*

5. HEN] Heen.

6. MEN-

In Merk-uurs ring ons plant, om daar vlak te beoghen
(Zo t'oogh-ſtrael dat vermach) der menſchelkens gewoel:
Die (als in Lentsmaants teelt in 't moerigh paddenpoel
Wanſchapen kiekens half der Zeeuwſcher nachtegalen
Kryolen overhoop) vaſt woeden, zwoegen, dwalen.
Naſpuering-Maaghdelijn wes zuimdy zaak en ſtond?
Doch iſt geens rijzens tijd, zinkt met ons inden grond
Des werrels aerden boom, om grondigh na te ſpueren
Heeromnes doen: hoe 't komt dat zy onzaligh trueren,
Den doch natuurlik heil (dats vreed'en vrueghde) luſt.
Met dit ghepeins beghort na d'hoghe Veluws kuſt
(Recht als den dagh-krick toond' haar ghoud-rood-marmer vlechten,
Het gras met uchtend-douw bezwaart begon te rechten,
Zó 't vlammig rad des Zons diep uyter ze op ſteegh,
En door diens helder licht elk dingh zijn verwe kreegh)
Hol-bollands uytkant ſchier ik Ghoeywerts was doorwandert
By Hilfers beken Zoom: ziet flux het weer verandert,
Een dikke Nevel-nacht het luis-ſtilboſch betrekt:
Die 't al-licht-ghevigh licht met zware damp bedekt.
Ik zach noch hoorde iet, ik voelde niet met allen,
Ook rook en ſmaak-vermaak was heel in my vervallen:

Op-

6. MERK-UURS] De Dichter eiſcht hier in den orbis of ring van Merkurius geplaetſt te worden, en heeft weder dergelyke ſpeling, als in Tael-leye, Oor-huis enz.

8. TEELT] Gelyk in den tydt dat de Vorſchen voorkomen. Zo

9. ZEEUWSCHER NACHTEGALEN] Kikvorſchen, noch dagelyx *Hollandſche Nachtegalen* geheten. Zo dat de zin is, gelyk in de Lentemaend in 't modderige Paddenpoel de jonggeteelde Kikvorſchen, die nog wanſchapen zyn, zonder poten en met een ſtaert, overhoop ondereen krioelen.

14. HEEROMNES] 't Gemeene volk, 't onwetende graeuw; van *Heer*, en 't Latynſch *omnes*, dat allen betekent. Jan Alleman.

15. DEN] Dien.

16. BEGHORT] Bezwangert, Dus zegt Oudaen in Konradya:

——— 't ſtaal doe Ceſones worden
Al die, daar 't Franſch geſtacht de
zwangre mee begorde.

21. HOL-BOLLANDS] Den uiterſten kant van Hollant; hy ziet op 't oude Hollantſche ſpreekwoordt:

Holland, Bolland,
Zeeland, geen land,
Ik hou my aen de Heykant.

21. GHOEYWERTS] Gooywaerts, of naer 't Gooy.

22. HILFERS-BEKEN ZOOM] Hilferszoom, een dorp in Gooyland.

23. LUIS-STIL] Luiſterſtil.

33. BOSC-

Opmerkingh hield my ſtaan, omzichtigh onvervaart.
Maar als na d'eerſte ſchrik myn moed heel was bedaart,
Wracht nare eenzaamheid ſteekblind eerbiedigh ſchroomen:
Reenwikkende, dat dit vergheefs niet was ghekomen,
Dat blind gheval niet heerſcht, of ſwerrelds ſchepper viert:
Maar dat, die 't Al in Al is, alle dingh beſtiert
Tot ellix heil: heb ik met boeghzaam hert en leden,
Aldus dien Albeſchik en Oppervooghd ghebeden.
O Al-vervullend' Een, die alles Schepper zijt,
Zelfſtandigh wezen, zonder ſtof, of form, of tijd,
Of ict dat ons begrip bedenken kan of vaten,
Alſchoon, almachtigh, wys, en goedich boven maten,
Die 't al ten goede ſchikt, en elk het beſte jont,
Die alles oorzaak zijt, gheen oorzaak doch van zond:
Iſt u wil, iſt my nut, u inſpraak niet verſtomme:
Verbeelding. inval, gheeſt, of engel, zeg' waaromme
My dees hel-duyſterheid dus ſchielik overvalt.
Zinwakker, ſtok ſtil, doch geſtrekt in een gheſtalt,
Quam my een helle ſtem al lizelijk ter ooren:
Gheblindhokt, dwaalbaar ewigh blijven zy, die ſporen
Vermetel, achteloos, in laat-dunks ſchaduw-licht,
Zo uyt als hoogh te zien, met perl of ſchil-gezicht;
Uyt, om haar medeknecht doen danſen zo zy pijpen:
Hóógh, om met klein begrip groot ewicheid begripen:
Te weten, 't ſterflik hoe 't d'onſterflikheid ghenaakt:
Te ſluyten, dat van niet gheen iet oit is ghemaakt.
Daar zy, hoe iet uyt ict aars ſpruyt, voor haren oghen
(Van ſlijm, zaad, dier en boom) doch niet begripen mo-
Het alderwonder-baarſt, als zijt maar zijn ghewent, (ghen.
Hoe ongrondeerlik 't zy, men acht' et voor bekent.

T'min

33. BOEGHZAAM] Buigzaem.

34. ALBESCHIK] Die alles beſtuurt en ſchikt.

45. LIZELYK] Een zachte, ſtille, fluiſtrende, doch duidelyke, ſtem. Ook: *Lizelyn* van ouds, volgens het oude Hollantſche Minnedeuntje:

Hy klopte zo lizelyn *ane den ring.*

46. SPOREN] Trachten.

49. DOEN DANSEN enz.] Te doen danſen, zo als zy haer voorſpelen op de fluytpype. *Pypen* is ſpelen op de fluitpyp, *herpen* op de herpe, *trommelen* op de trommel enz.

52. SLUITEN] Beſluiten.

60. NESCH]

M.

H.I. Spiegel figurari & sculpi curavit, ac Doctiss. Ornatiss. q3
D. Petr. Plancio in Lugdun. Acad. Professs. Merito D.D. 1604.

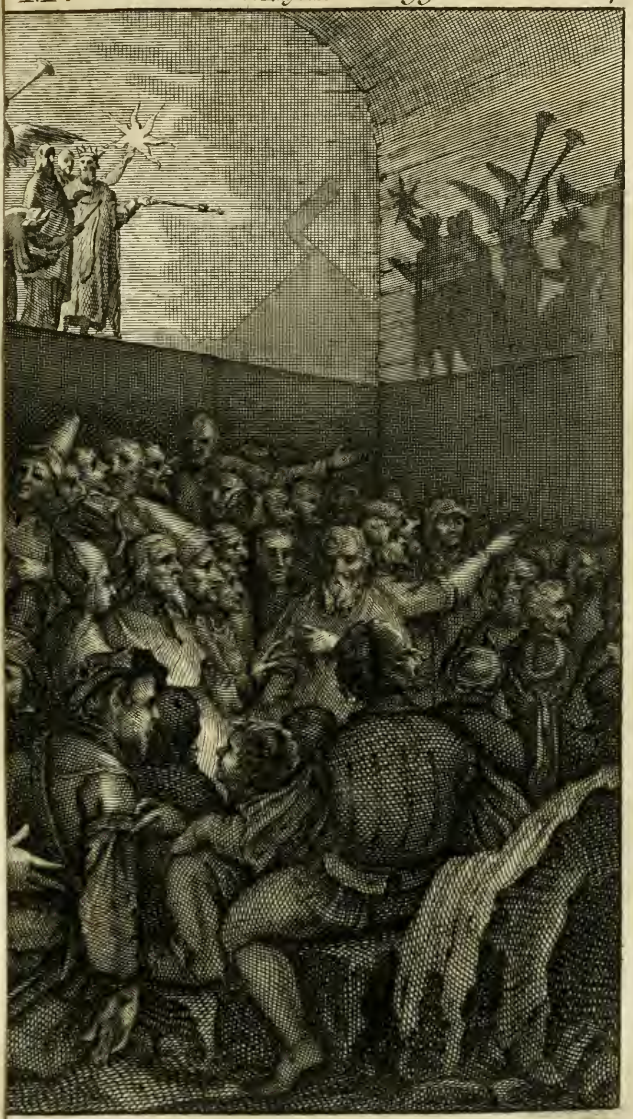

Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Joan. 3. 19.

ANTRUM PLATONICUM.

H.L. Spiegel fecerat & sculp. curavit. a Decaſſ. Ornatiſſ.ꝰ D. Pet. Plaat in Lugduno-Bat. Profeſſ. Aſtris D.D. 1604.

T'min vreemd, maar onghewoon, dat noemtmen wondertekenen:
Zy konen hemelgang thien hemels hóógh na reekenen.
Door wat ſter vreed of ſtrijd hier eindight of begint,
Weet, die in ſlechter ding is neſch en molligh-blind.
Zegt: iemand kan een kracht begrijpen zijner zinnen?
Dit vruchtloos uyt-zien wijſt u weet zucht billik binnen,
Te zoeken hemel-heil in dijner zielen grond:
Daar aard-weetghericheid met woeker loont terſtond:
Als uytwerts weet-zucht baart maar endlik bitter ſchennis.
Hebdy nu ware luſt na dure waarheids kennis?
Zo u heilgherichéid en weetzucht niet vaſt ſlaapt,
Betovert en verrokt, door erref-zond betraapt?
Merkt waar heilloosheids grond, en heil in is ghelegen.
Dit is ghezeyt. ik voel der bómen boôm beweghen,
En voor mijn voeten berſt een holle aarden ſpleet:
Afbruekigh-eng den ingangh: onder vlak en breet.
Van maxel was dit hol eens menſchen hert gheleken,
Vol volx in ſcheemrigh licht, diens woord'rijk twiſtig ſpreken.
Als een ghemommeldons my eerſt in d'óren ſcheen:
Dies ſchoorvoets, deized'ik, nieuwſghérigh na beneen:
In 't twiſthol ſchadurijk, vol trotſich waan-vermeten,
Zagh ik ontalbaar menſchen ruggelings ghezeten,
Na 't ſlonker-fakkel-licht, dat Zon en Maan verbrant:
Elk

60. NESCH] Dwaes, dus een *Neſchebol*, een dwaeshoofdt. Komt van 't oude *nes*, nat, week, ſlap, ſlap van verſtandt. men ſchreef ook van outs *nesk*.

68. VERROKT] Verrukt.

68. BETTAAPT] Betrapt. Dus by Vondel in Joſef in Dothan:
Zy mochten ons betrapen.

70. BÓMEN BOÔM] *Boôm* is hier *bodem*, en betekent de aerde op welker bodem de bomen ſtaen.

72. AFBRUEKIGH-ENG] Naeuw, en afgebroken.

73. MAXEL] Maekſel.

73. HOL] Deze gelykenis heeft de Dichter genomen (echter met eenige verandering, voornamelyk omtrent de toepaſſing) uit het begin van Platôs zevende Boek van 't Gemeene beſt. Hy liet den inhoudt daer van aldus in plaet brengen, en droeg dezelve, in den járe 1604. op, aen Peter Pauw, Hoogleeraer der Geneeskunde in de Leidſche Hooge Schole, van welken, zynen neve, wy breeder denken te ſpreken, in de aenteekening over Spiegels brief, beneden te vinden.

Elk ſtaar-ooght nechtigh op een voorgeſtelde wand:
Daar buerts-wijs ſchaduw-beelds vaſt allerley vertieren:
Die liefd elk zonderling na luſt of erf-manieren.
d'Een loert verſuft op ghouw en zilver ſchijfkens rond:
D'aar ghuwt na ſchaduw-taart en vla met open mond:
Zulk lonkt, na valſche króón en ſchepters maxel heerlik:
Die loer-ooght, op de ſchauw des naakten Venus gheerlik:
Dees faam-ziek ſteelwijs gluurt, na d'opper lauwerkrans:
An't traghe ezels beeld, hangt d'aar zijn zinnen ghans:
Der pawen ſtaert-gepraal, zulk ander mint hovaardig:
En menigh liefd verzot een ghulzig zwijn onaardigh:
Dees wolven bloedigh pryſt: die, lewen, beren fel.
Elk ſchept beangſte vreughd, in ſchauwbeelds apenſpel:
Opt pluymrijk veder-bos, op paarden, honden, bloemen,
Onwaardigh ſchaduw-ghoed, ondoenlik al te noemen.
Byzonder zonderlingh ziet ellik nyver op:
En prijſt, met anders ſmaad, hoogh zijn ghekoren pop:
Tot kyf ja vechtens toe; maar wil hen iemand ſtraffen,
Als honden kreghel-bits, zy meeſt al teghens blaffen.
Zeer zelden iemand daar op ziel-bezinningh acht.
Of buertet ſomwyl? flux werd die leerghier gebracht
Te rug, verby een muur die hy de rug toekeerde:
Daar beelden (welker ſchaw hy eerſt voor al begeerde)
Ghedraghen werden, die hy dan voor ſchauwſpel prijſt.
Doch twiſt en onruſt mê by beelde-minners rijſt
Verwaant halsſtarrigh: want elk liefd daar even nechtigh
De beeld-kun, als hy voormaals hing an ſchawmin plechtigh.
O'ók by dees kleine hoop, heeft heil-leer klein gehoor.
Het is zó 't was: elk waant ook dat hy 't beſt heeft voor.

En

79. FLONKER-FAKKEL-LICHT] Dit licht vergelykt Spieghel geenzins met het licht van't Euangelie maar wel het Goddelyk Zonnelicht waar van hy beneden v. 112. ſpreekt, het licht der waarheidt. Hier ziet de Schriftuur-plaets op, de ſpreuk, die hy boven de afbeelding van Platôs Hol ſtelt, en uit Joannes III. ℣. 19. ontleent. *Lux venit in mundum & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.* Het Licht is in de waereld gekomen, en de menſchen hebben de duiſternisſen liever gehadt dan het licht.

79. VERBRANT] Den glans van Zon en Maen verdooft.

81. VERTIEREN] Verwiſſelen.

84. GHUWT] Geewt, gaept met gretigheidt.

En zelden, immer zelden, dees van beeld-liefd ſcheiden,
Om uyt (door herthols engte) zich te laaten leiden,
Van lamplichts ſchaduw-beelds, van 't donker valſch gezicht,
Tot warer dinghen tóón, in 't Godlik zonnen-licht:
Derwaerts ik zagh en rees. daar wel-bedaarde menſchen
Ghenoten ſtille vrueghd na al haar herten wenſchen.
k'Aanrand' een dik-lip grof, wanſchapen, hooch-gebult:
Na groet en weder-groet: hebdy kund, tijd, ghedult,
Berecht my (zeid ik) wat dees hol-twiſt is te zeggen:
Dees beeld en ſchaduwliefd. hy ging 't aldus uytleggen.
T'hol is een yders hert: het lamp-licht, ydel waan
Die ellik eerſt ontmoet: blijft hy daar ſtip op ſtaan,
Hem plaaght onruſtigh leed, door ydel liefs behaghen.
Moet niet na droom vangſts waan, aerd-heilluſt honger plagen?
De ſchauw-beelds die ghi hen aenſchouwen ziet met luſt,
Iſt ſchijngoed valſch dat d'achtelozen al ontruſt:
Als rijkdom, hoogeſtaat, faam, welluſt, weetzucht prachtig,
En zulke ylheyd meer: daar menſchen onandachtigh
Recht als hun hoogſte goed, partidigh hart en zin
Op ſtellen: dit maakt twiſt. wie enigh luſt-gewin
Verkrijgt, verblijd een tijdt: dewijl doch wankelbaarlik
Hun blijven is, zo valt verlies of vrees bezwaarlik
Dien, die of zoekt, of liefd zulk waanghoed onbedocht.
Maar

115. 'K AANRAND'] Ik ſprak met yver aen. Wy gebruiken dit woordt nu niet als in een' quaden zin.

115. DIKLIP enz.] Ik geloof dat hier Socrates gemeent wordt, die zich in 't gaſtmael van Xenofon, zynen leerling afmaalt, als uitpuilende van oogen, gelyk een kreeft; kort, en opgetrokken van neus; groot van mondt; dik van lippen; zwaer van buik, gantſchelyk een Silenus gelyk. Doch dat hy hoog gehult of gebuchelt geweeſt zou zyn, ſtaet my niet voor ergens gelezen te hebben.

122. MOET enz.] Moet het niet volgen, dat de luſt tot heil, welke ons ingeſchapen is, noch even hongerig en onvoldaen blyft, na de inbeelding van het vangen eens drooms, eener herſſenſchimmer, dewyl zy geenzins het waerachtig heil, maer ſlechts een ingebeeldt en valſch bekomen heeft.

123. SCHAUW-BEELDS] Schaduwbeelden.

Maar of fortuins onſta daar iemand noyt bezocht,
Die vind niet lijkewel in valſch-ghoed waar genoegen:
Hun prikkelt onderwijl zijn ziel heil honghers wroeghen.
God, waarheid, ware deughd, is onzer zielen ſpijs.
Vergheefs el zoeken menſchen rokeloos onwijs
In-ſchauw-luſt haar ghenoegt. kan ſchijn 't gemoed vermaken
Ghedurigh? en of zy tot beelde kennis raken;
Leit die niet tot de daad, z'iſt maar een valſche ſtut:
Beeldkennis dadeloos, als ſchaaw-kun, blijft onnut.
Waarſchijnlik vande deughd veel treflik konen ſpreken,
Ja lokken ander aan, door haar boetvaardigh preken:
Maar zo ghy al haar doen en leven wel bezeft,
De daad zeit, klappingh-kunſt haar zellefs hert niet treft.
Ghi Spiegel, ſpiegelt u, u heil zoekt in 't bewerken.
Door vreemde zorgh, zich zelf verzuimen waankuns klerken.
Koopt nijver waarheids kund, die over al is vail:
En brengt die inder daad: daar vindy daadlik heil.
Ter daad moet waarheids kennis nóódlik hullip gheven:
't Beleven maar doet dode kennis in ons leven.
T'is anders niet dan droom, verbeelding, ydel waan.

Maar

132. ONSTA] Maer of 'er al iemant was, die de ongeſtadigheidt der fortuine niet bezocht, noch derzelver beſchadiging gevoelde. *Onſta* komt van 't oude *onſtade*, 't geen by Kiliaen voor *ongemak* en *ſchade* genomen wordt. Dus gebruikt men ook noch het woordt *ontſtaen* voor *miſchen*. *Dat onſtaet hem*, en, *dit komt hem te ſtade*, voor *dit doet hem dienſt*. Voor ongeſtadigheidt genomen geeft het mede een' goeden zin.

134. HUN enz.] Het wroegen en knagen van den honger. naer heil prikkelt hem midlerwyl zyn ziel. *Hun*, mogelyk voor 't Amſterdamſch *hum*, en dus voor *hem*.

136. EL] Elders, dus door de ouden gebruikt, en by M. Stoke te vinden.

139. LEIDT] Indien zy u tot de daedt, tot het doen niet leidt.

139. Z'] Zo.

140. SCHAAW-KUN] Schaduwkunde.

144. KLAPPINGH-KUNST] Kunſt van wel te ſpreken.

146. DOOR VREEMDE enz.] De waenwyzen en geleerden in ingebeelde kennis, verzuimen zich zelven, door zorg, die zy voor vreemden en voor andere menſchen of zaken dragen.

148. DAADLIK] Wezentlyk.

149. NOODLIK] Noodzakelyk.

152.

Maar liever (zeid ik) zegt wat gaat dit vollik aan,
Dat s'in dit duyſter twiſthol dus onruſtigh wonen, (nen?
Daar hen gheen middel ſchort na wenſch hier uyt te ko-
Recht zo een ghangher ghauw het ſlibber-ſnuevel pad
Treet hy aendachtelijk, al is het ſtail en glad,
Afbruekigh, ſinal, en krom, daar reizighers noch boeren
Hulp doen, op bergh of klip, door grondeloze moeren,
Vaak vailighlijk doortreet, voor ſtruykelen bevrijt,
Die diepe dellen ſchuin en loſſe kluyten mijt:
Maar treet hi dolkes toe, vermiit hy plas noch huevel,
Let hy niet op zijn wegh, wis wedervaart hem ſnuevel.
Zo zijn wy al ghelijk op 's leven wegh gezet,
Om recht te mogen ghaan, of ſtruykelen te met, (dig.
Door onkun of verzuim: 't voorſt doetmen wel onſchul-
Zo doolt eerſt zonder zond het jonge kind eenvuldigh:
Het weet niet, twijfelt niet, derft toeleg en beraad,
Ook wroeghen en berouw, gevolgh van uevel-daad.
Maar krijght'et mooghlikheid om goed en quaad te weten?
Verzuimt dan wijsheids winſt? wil iemand ook vergeten
Tot raadſinan kund en reen? zo wart hy ſtraffens waart,
Die eerſt was buyten ſchuld. bet weten, wroeging baart.
Zo heeft de zond altoos ghequel en ſtraf tot knapen.
Ghaef, maar veranderlik, heeft God den menſch geſcha-
Hi ſtelt ons allegaar de dood en t'leven vuer, (pen.
En laat het relijk dier een vrye wille kuer.

Wie

152. LIEVER] Ei lieve. mag ik u bidden, wyzen van vriendelyk en vol verlangen, iemant een verhael af te ſmeeken.

154. KONEN] Voor *kunnen*. dus ſchryft hy overal.

155. Zo] Gelyk.

156. TREEDT HY enz.] Indien hy aendachtelyk treedt.

160. DELLEN SCHUIN] Schuine dallen, of afhellingen. *Del* en *dal* is van ouds het zelve, verſchillende maer in den uitſpraek. Dus houden de Vriezen noch *del* voor *neder*. By voorbeeldt, doet dat luik *del*. *ron* dat *del*, gaet dat neer. Noch zeggen wy *dalen* voor nedergaen, en afklimmen. Dus by Hooft in Velzen:

Zy daelde *van de wenteltrap.*

161. DOLKES] Dol en los, zonder te zien waer hy treedt.

162. SNUEVEL] Tuimeling; zal hy zekerlyk vallen, het geen *ſnevelen* van ouds betekende.

167. DERFT] Ontbeert.

172. BET] Meer en beter.

173. KNAPEN] Dienaers, gevolg, en ſleep.

176. RELYK] Redelyk.

Wie ghauw dan op zijn doen let, vint dat achteloosheid
Grond-oorzaak is alleen van onheil, ſchuld, en boosheid.
Die is, een haaſtigh blind toeſtemmen onbedacht,
Of ruekeloos verzuim, van 't geen in onſe macht,
Meer kund, of moghlikheid is van noch meerder kennis.
Wie van ons voelt met ſmert niet daaghlix zonde-ſchennis?
Dat volgh-luſt, nijd, hovaerd, en gramſchap baart gequel?
Dat ghiericheid of ſtaat-zucht ſtrekt een aerdſe hel?
Noch grijpt'er ellik an, doch niemand mach bejagen,
Met voordacht, willigh 't geen hi quellik weet te plaghen.
Alleen 't onachtzaam blind toeſtemmen maakt ons bóós.
En ghauw andacht vernielt 't verzuimen ruekelóós.
Ghelijk des vaak-ghequetſt óud ſmits voordacht op letten,
Zich vailichlijk behoedt voor 's viers bekende hetten.
Maar doch zo onverhoeds zijn ruekelooze hand
't Heet element ghenaakt, hem treft onlieve brand.
Een die vaak ghaat de kenbaar naaſte wegh ter kerken,
Die dwaalt niet onderweegh, ten zy door 't niet opmerken.
Zó du ghenoodzaakt biſt, een holtwegh onbekend
Doolbaar ghebaant, te ghaan, maar datter wel omtrent

Of

179. DIE IS enz.] Achteloosheid is een haeſtig toeſtemmen of beſtaen van zaken, zonder de zelve wel te overwegen, of na te denken; ook is zy het roekeloos verzuim van dingen, die in onze macht gelegen, ons zelf meerder kundigheidt kunnen doen bekomen, of de mogelykheidt erlangen van meerder kennis te verkrygen.

182. ZONDE-SCHENNIS] 't Ongemak, de zielſchade, de ſmart die de zonde naſleept.

185. AN] Na.

185. MACH] Zal bejagen willen. Mach is hier en elders meermael *kan*, of *zouw*.

187. BÓÓS] Ondeugent.

189. GHELYK enz.] Gelyk het voordachtelyk opletten des ouden Smits, die vaek of dikmaels door 't vuur gequetſt, gebrandt is.

191. MAAR DOCH ZO] Maer nochtans indien.

192. ONLIEVE] Onaengename, onzachte.

195. HOLTWEGH] Een woudt, of houtlyke wildernis, van *holt* hout, dus noemt men 't Haerlemſche Boſch, het Haerlemmer Hout.

196. DOOLBAAR GHEBAANT] Waer van de gebaende wegen zo verwart en menigvuldig door een kruiſſen, dat men 'er lichtelyk in verdwalen kan, gelyk als in een Doolhof. Dus vergelykt Vondel mede de verſcheidenheidt der wegen in den Rey der Eubeërs:

Of rydt, by klaren zonneſchyn,
Door wegen, die geſtrengelt zyn
Als voormaels der Kretenzen Doolhof.

197.

Of volk of middel is, het wis-ghaan te bevraghen,
Verzuimſtu dat en doolſt, biſtu ook te beklaghen?
Dit ſchuldigh onverſtand en achteloosheid quaad,
Hoe 't valt, al oorzaak blijſt dattet hier qualik ghaat:
Dat ons tot groot ghequel, waan ende ſchijnghoed hindren. (kindren.
Qua voorghang ſtarkt ook 't quaad, in't opvoen onzer
Landswijs baart errefzond, en wennis wort natuur.
Verderflik oud-gebruyk maakt heilzaam dueghde duur.
Merkt, of hier qua ghewoont zy oorzaak veler zonden.
Eer d'oven-koken-kunſt en 't brouwen was gevonden,
Eer wenſt an honighmê, of wijn-ſmaak zich vertaſt,
Wat dronkert ofte vraat heeft ſich alſdoe verbraſt
An ekel, ooft, of brun? mê, daarze 't geld niet delen,
Wie pórt tót lóch en dróch? tot moorden, roven, ſtelen?
't Waan-koſtelijk bezit van popgepronks cieraat,
Lokt dat den zotten niet, tot praal-laſts overdaad?
Tot hate-nijd? tot twiſt? tot zorghrijk herts-bedroeven?
U waan is nimmer zat. 't veel hebben leert behoeven.
Zulk eighen zinlikheid ſtort u (natuurs eiſch niet)
Zulk ikkers miſverſtand. dat brengt ons in verdriet.
De bloem waſt onbetruert in open veld en wayen, (mayen
Het pluynghediert toont vrueghd, de beeſtkens hen ver-
Na luſt in 't groene woud, ook 't water-vê in 't Meer:
De meer-beghaafde menſch alleen truert even zeer
Altijd. dient hem tot laſt zijn meer-vernuftigh oordeel?
't Waar teghens de natuur: die jont tot ellix voordeel
Haar heil-baar ghaven al. ons hel-ghequel en druk,
Is gheenſins in den aart. qua wenſt baart ongheluk.
De ghulden eerſte eew, die wy nu dwaaſlik wenſchen,
Wes prijſtmen die zo zeer? zegt waren 't meer als menſchen?

Quaad

197. HET WIS-GAAN] Het zeker gaen, de rechte weg.
205. OVEN-KOKEN-KUNST] 't Bakken.
209. BRUN] Bron.
209. MÊ] Desgelyks.
210. LÓCH EN DRÓCH] Logen en bedrog.
215. STORT U] Werpt u neder, doet u vallen.
216. ZULK IKKERS] Zulk een misverſtandt omtrent de liefde tot onze Ikheidt, of Eigen zelf.
226. WES] Waerom? wat?

Quaad voorbeeld, noch gevolgh, noch wenſt, bracht haar geklag.
Een zot die maakter veel. Merkt wat land-wijs vermag.
Men drinkt, by landgebruyk, door volghzaame goedrond-
Hier vrienden heil vergeefs, tot eigen ongezondheid. (heit,
Ja hate-dronkaers vaak, in ſchijn van goede cier,
Zich dringen drank in 't lijf, door toedrinkens manier.
D'onnutte koſtbaar ſteen, d'erfleer van 't gouds waardije,
Duur-dek-kleeds onghemak, prachts yle hovaardije,
Op land gebruik ghegrond, veroorzaken die niet
Der menſchen zot ghewoel, en hertzerigh verdriet?
Dees onwaarde waardy elk hert breyt kluyſter-hechten
Van 't woeligh Avontuur: 't doet kijven, plaiten, vechten.
En alſmen 't naakt beooght, z' en iſſer gheen verſcheel
Of u kaal watmer dekt, of pluyſter-rijk fluweel.
Onnódrufts dwaze bóóm, draagt koſtbaar bitter vruchten.
Het dient tot onheil al, daar wy om angſtigh zuchten.
Is d'opper-waanheils króón, den Koning-vorſt iet waard,
Die hem met rijzens hoop óf dalens angſt bezwaart?
De vrek armhertigh trekt die voordeel van zijn ſchatten?
De praler van zyn kleerrijkſchap, erf-rijk der matten?
Merkt of de lekkerbeet, zo walgh maagh ſmaakt en voedt,
Als

229. VOLGHZAAME GOEDROND-HEIT] In volgende gulhartigheidt. *Dus goed rond, goed Zeeus*, voor gulhartig, voor de vuiſt. Een deugdt, voor dezen onze Vaderlanders zo eigen.

231. HATE-DRONKAERS] Vyanden van dronke menſchen.

234. DUUR-DEK-KLEEDS enz.] Het ongemak van koſtelyke klederen.

237. BREYT] Vlecht.

239. EN enz.] En, als men het recht inziet kan het u noch in warmte, noch gemak verſchelen.

240. KAAL WATMER] Een grove en ſlechte dracht van arme menſchen. In een zyner liederen zingt hy:

Doen men grof watmer *droegh.*

240. PLUYSTER-RYK] Ryk van *pluiſters*, ryk van opſtaende pool, zynde de zyde draden doorgeſneden, en als zo veel pluiſters. Een *pluisje* heet men op heden noch een vezeltje, of kort einde draets, dus zegt men: neem dat *pluisje* eens van dien rok.

246 KLEERRYKSCHAP] Rykdom in klederen.

246. MATTEN] Motten.

247. MERKT enz.] Overdenk eens of de lekkre ſpys zulk goedt voedtzel geeft en zo wel ſmaekt, aen de maeg die geſtadig zich tot walgens toe verzaedt, als gemene ſpys den werklieden vol van honger.

249.

Als werkluy honger-rijk de slechte kost wel doet?
En om de lekker brok, om spaarbek, staten, prachten,
Leeft elk meest in ghetruer, door snó lanswijs hoogh-ach-
Merkt hoe door landgebruyk een yeder zich begeeft, (ten.
Tot onnodrufts bejach: dat nauulix of hi leeft,
Veel min waar toe, niet een van duyzenden zal weten.
Heeft anwenst niet de schuld, dat ziel-ziekt wort vergeten
Al waar zulx niet van nood, terwijl men twist verwoed,
Wat 't onbegrijplik goed, is, wil, vermagh en doet?
Belet u eigen anwenst, anwensts kracht te wikken? (ken.
Ziet, wat die voormaals kond', en elders, vreemds beschik-
Zulk willigh koos de dood, door Romens land-manier.
Na Abrams voorbeeld, menigh smeet zijn kind in 't vier.
Hoe mocht ghi vaarlik hert dees gruwel-wrok gedoghen?
Hier blijkt, dat anwenst overtreft natuurs vermoghen.
An straffe slave-straf streng heerschen 't Spaans kint leert:
d'Italer wraak op 't hóóghst door voester-leer begeert:
Avoezen leerd de Duyts: na wester werlds manieren
Is 't volk hier dueghdenrijk, en daar als wilde dieren.
Zom leefden godloos, laas! noch meer als wy verweent:
Zom hadden d'oude eeuw, natuur-wis, ongespeent:
Elk was daar, zonder naam of storykund', een Christen,
Onnozel, heiligh, vailigh, voor ons baat-ziek twisten.
Zy toonden, nameloos, 't Christ-leven inder daad.
Wy leven godloos, maar zijn Kersten metter praat.
De naam ons, hen de daad was: ons veel groofste zonden
Heeft-

249. SPAARBEK] Gierigheidt.

259. ZULK enz.] Deze verkoor het sterven, naer de zede van veel deftige Romeinen, welke zich zelf, uit warschheidt van 't leven, of om hoon te ontgaen, ombrachten.

260. ABRAMS enz.] De gruwelyke offerdienst van den Moloch kan zyn voorbeeldt gezocht hebben in de gehoorzaemheidt van Abraham.

261. VAARLIK] Vaderlyk.

265. AVOEZEN] Elkander hartelyk toe drinken.

265. WESTER WERLDS] America.

267. VERWEENT] Kiliaen legt dit uit *roemzuchtig geyl en dartel.* In de laetste betekenis is 't meest by onze oude Schryvers gebruikt, en by Koster en anderen te vinden.

268. NATUUR-WIS ONGESPEENT] Natuurvast, gelyk die in de eerste natuur geweest is, zonder dat zy door erfleer of erfzonde vervalst en bedurven werdt.

Heeftmen daar niet ghebruikt, ja niet benaamt gevonden.
Wie heet of vrek of dief, daar 't goed blijft onverdeelt?
Behoefte, nood, gebruik eerſt naam en woorden teelt.
Dunkt u dit vreemd? en gaat ghy dan van hier na Roemen,
Zult ſchendaad onderweegh veel zwaarlik konen noemen.
In nazaats dueghd of zond, na 't voordoen, anwenſt ſtift.
Ghelijk die Prins door wenſt wiert ſchootvry voor vergift:
Zo wenden Braakmans zich ('t ſchijnt boven ons nature)
Strak in een ſtant te ſtaan, vaak vierentwintigh uren,
Op ghul zand, ſplitter-naakt, te ſtaar-óghen de zon.
Zo vond zulk huiſ-ghemak ghenoeghzaam in een ton.
De dóper rijkdom vond, alzo, in 't gheld begheven,
Doen hy in 's kemels huid, by ſprinkhaans, rijk kon leven.
Blóótshóófd eet watren-brood, een py kleedt hem bequaam,
Woont in een hut, daar hy in leggen kan noch ſtaan.

O

277. DUNKT U DIT enz.] Door 't beſchreven exemplaer van den Heere Fouquart wordt my berichт, hoe eerſt in 't handſchrift van Spiegel ſtondt.

Dunkt u dit vreemd? en ghaat ghy
dan van hier na Roemen,
Zult ſchendaad vinden veel die men
hier niet magh noemen.

't Welk, hoewel beter, om de aenſtotelykheidt verandert ſchynt.

277. ROEMEN] Romen, men ſpelde dus van outs naer de uitſpraek. Dus ſtaet in den Duitſchen Doctrinael altyt *Catoen* voor 't Franſche *Caton*, *Cato*.

279. IN NAZAATS] De aenwenſt griffyt deugdt of zonde in de nazaten, naer dat hun wordt voor gedaen. De Heer Tenkate meent dat men hier *ſtift* ook voor *ſticht* zouw kunnen verſtaen, volgens een oude Duitſche Dialekt, by Kiliaen en anderen te vinden.

280. PRINS] Mithridates, koning van Pontus, welke, door het geſtadig nuttigen van venyn, zich voor 't zelve ouquetsbaer zou gemaekt hebben. Zie Plinius aen het tweede Hooftdeel van het twintigſte Boek.

281. BRAAKMANS] Brachmans, in Indiën, Gymnoſofiſten, aen welken dergelyke en ongeloovelyker wyzen van doen, op heden zelfs door de Reyzigers worden toegeſchreven. zie beneden IV. B. vſ. 64.

283. SPLITTER-NAAKT] Gantſchelyk naekt, moeder naekt.

284. ZULK] Voor *zulkeen*, namelyk Diogenes.

285. DÓPER] St. Jan de Dooper.

287. BLÓÓTSHÓÓFD] Ten tyde van den Dichter leefde zekere Jooſt, Blootshoofdt gebynaemt, door dien hy geen hooftdexel gebruikte. Zyn woonplaets was een hut, die hy in 't Duin by Haerlem hadt opgeſlagen, van biezen en andere ruigte. Deze gewende zich allenx van alle toeſpys af, dronk enkel water, nuttigde niets dan Broodt, en gebruikte geen ander kleedt als een geringe py. Zie beneden, in het zeſde Boek van dezen Heer-

O menſch acht dies noch God, nature ook niet ſchuldigh.
't Is wonder wat ghy mooght door yvers vlijt geduldigh,
Gebruykty die te nut. Ziet Job in druk verhueght.
Wat wenſt in 't quaad vermagh, vermaghs' ook inde dueghd. (ſchen.
En niet alleen voor een. 't goed voorbeeld helpt veel men-
Na-neven leven deed' zo Rechabs voet na wenſchen.
Maar na landſwijs ſteekt elk nu hand noch vingher an,
En zeit doet dus, doet zo: het zelf doen is de man.
Dus, ſchuldigh onverſtand, onandacht, quade wennis,
Grondoorzaak blijken heel van aller menſchen ſchennis.
Onſchuldigh doolt het kind, de zot, en 't klein verſtand:
Zy voelen onluſt min, ook gheen hert- wroeghens brand:
Of immers buyten ſchuld: maar iſſer merk en machte
Tot waarheids kund? en wert die dan verzuimt, verachtet?
Alzulk verſtands verzuim baart bitter zond-gequel:
Men leefter onvernoeght, men heefter wroeghens hel,
Onheil, beangſte ſchuld. Zy moeten Heil verliezen,
Die 't ydel waanghoed, voor de ware goedheid kiezen.
Dus waar 't voor al hoogh-nut, dat elk voor oghen hild'
Staegh 's levens hooghſte ghoed. die anders doolt in 't wild:

Of

Hert-ſpiegel vſ. 87.

Jóóſt Blóótshóófd zelf een hut, die kouw ſchut, bout van biezen,
In't Duin gheraapt om niet en vreeſt dies geen verliezen.
Ghenoegzaam dekt hem warm al 't jaar een ſlechte py.

En verder vſ. 397.

Ziet Jóóſt Blóótshóófdt, die leert aan lapkens eten leer,
Breekt van zyn toeſpys eerſt de helft af, daarna meer.
Tot dat by welvernoegt by watren brood kan leven,
En dat een py alleen hem kleedt: de duinen gheven
Noch rys en ruigt om niet daar hy een hut af maakt.

289. O MENSCH enz.] Let op dat voorbeeldt en ſmyt de ſchuldt van 't moedwillig verzuim van uw eigen geluk niet op de goede natuur, noch op Godt, welke de goedheidt zelf is, maer wyt het uw achteloosheidt.

294. RECHABS VOET] De Rechabiten, een geſlacht onder de Joden, volgden het voorbeeldt en voetſpoor hunnes voorvaders Rechab: zy woonden in tenten, dronken geenen wyn, en bezaten huis noch hof. Zie het XXV. Hooftdeel van den Profeet Jeremias.

301. MERK enz.] Indien 'er opmerking en vermogen is op en tot de kenniſſe der waerheidt, zo is uw verzuim de oirzaek uwer quelling. Deze en de volgende regel rymen niet te zamen. waerom te denken is dat de Schryver zal geſchreven hebben *magter*; hoedanig eene Paragoge dikwils voorkomt by Melis Stoke en anderen.

313.

Of kieſt iet inde plaats: daar toe dan voort moet ſtrekken
Zijn doen. dit 's nu meeſt Gheld: wie zal dien niet be-
Die hier om niet en waaght zijn leven, of verlieſt (gekken,
Zijn ruſt, en al zijn tijd? die hier voor wijsheid kieſt?
By veel, iſt weelde-luſt, vrouweren, ſluymen, duymen:
Dit doet ghezondheid, eer, ja zalicheid verzuimen.
Maar by de wereld-wyze, iſt eer en hoghe ſtaat.
Die hierom ruſt en luſt (hem wenſchelijck) verlaat,
Staegh afterdochtigh leeft, en nimmermeer recht vailigh.
By Schriftgeleerden maar, iſt maar te ſchijnen heiligh.
Daar 't doch veel lichter valt recht dueghdelijck te zijn.
De dueghd geeft vrueghd te loon: onluſt en laſt, de ſchijn:
Hy vainſt, en quelt zijn hart met angſt, en 't lijf met pijne,
(En dat al tegen muegh) aars als hy is te ſchijnen.
Zulk hooghſte ghoeden noemt de ſchrift en relikheid
Afgodery: want waar de menſch zijn hart an leit
Daar iſſet ſtaagh: dit mint hy ook uyt al zijn krachten.
Verzuimt en miſt hierom, wat hy aars hoogh zouw achten.
Anziet, nu ellik waant zijn hooghſte ghoed zijn geld,
Het vollik rokeloos daarom in waaghſchaal ſtelt
Hun lijf: daar doch het gheld maar dient om af te leven.
Hun zalicheyd, en ruſt, ia luſt en gheld begheven
Zy, die hier hanghen 't hert an eer of hooghe ſtaat.
Maer ziet een dronken ſlet, een ghulzigh lekker vraat,
Een hoeren-aas, hoe zy om 't kitteligh ghevoelen
Verwaarlozen hun heil: Ja om zijn moed te koelen,
Alleen wraack-ghiericheid den menſch alſo verhert,
Dat hy kieſt om zijn viand een veel meerder ſmert.
Dees lieven 't valſche ghoed met ghanſcher hert en zinnen.
Iſt dan onmoghelik d'alghoede God te minnen?
Wel teghen God het quaad, en 't ghoed met Gode niet?

Daer

313. SLUIMEN, DUIMEN] Sluimeren, ledig en vadzig zyn.

315. WERELD-WYZE] Polityken.

318. SCHRIFTGELEERDEN] Theologanten. Wat volgt hier een ſchone redenering!

320. DE DEUGHD enz.] Vergelyk hier mede het liedt van Kamphuizen:

O Deugdt gy zyt zo ſchone. enz.

323 RELIKHEID] De rede of redelykheidt.

327. ANZIET] Merkt aen, let'er op dat elk heden het geldt waent zyn hoogſte goedt te zyn.

Daer toe hy hulpe doet, het welk hy herd ghebiet?
Dat ſchijnt heel buyten reen. iſt doenlik voor ons lieden?
Hoe zietmen 't dan zo zeldzaam of ghants niet geſchieden?
Wat niet of ſelden ſchiet, is dat niet in ons macht?
Wie heeft met rechte ernſt ghebruykt oit al zijn kracht?
Iſt moeghelijk een vrouw, een kind, een vrund. een ko-
Uyt ionſt te lieven met, ia zonder hoop-beloning, (ningh
Ver boven ghoed, of eer, of lijf, of zielen heil?
Doet dit een onderdaan, lijf-vrund, of minnaar ghail?
Of zot? z'iſt moghelijk: ia 't valt om doen veel lichter,
Dat mannen manlik wijs, den grooten werreldſtichter
Recht lieven, die haar ſchept, en hóóp-lik weldaad doet,
Die zy te zijn ghevoelen wijs, almachtich, ghoed,
En boven alles ſchóón. ia niemand magh ontkinnen,
Wie God recht kend en ſmaakt, hy moet hem noodlik
minnen.
Want 't ſchoon te lieven zijn wy al van aard verplicht:
En hy's alleen recht ſchoon. 't ſchort dan an ons ghezicht,
(Zo meermaal is ghezeit) an heilbaar waarheids kennis.
Die derftmen door veroud' half angheaarde wennis.
Natuur niet, maar ghewoont (een twede vrouw-natuur)
Drijft elk: verheert natuur, en maakt ons 't leven zuur.
Byzonder maar vrouw ſla-loos drijft ons als ketijven,
Dat wy in onverſtand en qua ghewoont verſtijven.
Wert dan andachtigh, kent, ontwent, ſchaaw-luſts on-
Hier toe koopt nutbaar kennis die alom is veil. (heil.

Hoe

340. DAAR TOE] Tot het welke Godt u hulpe toebrengt.

345. MOEGHELYK] Mogelyk. de zelve reden van ſpelling als in *Roemen* voor *Romen* enz.

346. HOOP-BELONING] Hoop van belooning.

349. Z'] Zo.

351. HÓÓPLIK] Vol op, overvloedig, met hoopen.

352. GHEVOELEN enz.] Die zy gevoelen dat wys is, almachtig enz.

353. ONTKINNEN] Mag het ontkennen.

354. NOODLIK] Noodzakelyk.

361. SLA-LOOS] De achteloosheidt.

361. KETYVEN] Dit wordt hier voor ſlaven of gevangens genomen. het komt van 't Latynſche *Captivi*. als blykt aen *katyvig* (gelyk men oulinx zeide) her geen nader aen 't Latyn komt. Van ouds betekende het mede, *rampzalige*, *boeven*, en *quade menſchen*. Dus wordt het by M. Stoke, buiten anderen, in beide deze beteekeniſſen gevonden.]

Hoe duur? ter ſchenk, om niet: na 't ware Heilands zeg-
ghen, (t'anleggen.
Ziet, waakt, bit, zoekt, ghy vint: poogt maar u pond
Al om, altijd, by elk, is waarheids winſt ghereed:
Zy roept u toe op ſtraat: u weet-luſt maar beſteed.
Orpheus dier-gheſpel, en 's barrevoeters preken, (ken
Is my noch klucht noch dróóm: ik hoor vaak dieren ſpre-
Met gróte nut en luſt, door naakt en kort bewijs (wijs.
Doordringend meer als 't roem-rijk mond-geklap waan-
Het ſchob- en pluymghediert, ja 't velt-gewas der aerden
Anſpraak ik hoor, bewaar, en houw in gróter waerden.
Waant ghy met Midas óór, o neen, ghi vangter niet:
Tis 't óór diens opening ons Heilland u ghebiet.
Tis 't óór, daar mê de ziel 't geluid ontfangt door d'óren.
Het werld-beſchouwing-boek, leert my dus dier-ſpraak
horen. (ſpijſt
Ziet gheen moſch zijn onmondigh jongskens buertswijs
En 't vlugge flux verbijt: weet dats' u onderwijſt
Gherechte kinder-zorg: tot hen, in 't buertſwijs gheven:
Tot zich, in 't weighren ſtraf, als zy zelf konen leven.
T'is recht. Natuur die port 't onmachtigh kind te voen,
Tot dattet koſt verdient: maar port u die te woen
Als ſlaaf, uw luye neefs meer als behoeft te werven?
Op datſe ſloven mê, of door u ſchat bederven?
Ziet, wakker ghinder breyt een rapſe ſchalke ſpin
Haar ſpijzigh net, daar valt het rookloos vlieghsken in.

En

369. ORPHEUS] 't Is een bekent verdichtzel, hoe Orfeus (dien hy hier en elders, doch qualyk, tot drie ſilben uitrekt) de dieren, boomen enz. op 't klinken van zyn Lier tot zich deedt vergaderen. Bonaventura ſchryft dergelyke dingen te zyn geſchiedt omtrent de prediking van Sinte Frans, wien hy hier den BARREVOETER noemt, als Inſteller en Vader dier orde.

375. VANGTER] Met zodanige ooren vangt men hun ſpraek niet.

379 ZIET enz.] Ziet gy een [ziet gh'een] mus, die zyn jongen beurtelinx aeſt enz.

380. 'T VLUGGE enz.] In 't vlugge krooſt of de genen die in ſtaet zyn geraekt om te konnen vliegen, en haer eigen koſt te zoeken, flux verbyt of uit het neſt dryft.

384 TE WOEN] Met geweld te arbeiden.

385. UW LUYE NEEFS enz.] Om voor uw nakomelingen, welken uw vergaderit goedt lui maekt, meerder by een te ſchrapen als de natuur van node heeft.

38p.

En deze mierkens rijk haar winterkoren zonnen.
De bedel-vliegh die sterft, van hongher overwonnen.
Zegt, spreken dit gediert niet daadlik zonder stem,
Elk arbei om behoeft, en yeder hoede hem'?
Schout, dees beslobde visscher met zijn zeghen zeghe
Schier heeft, had d'oude baers zich niet snel uyt den weghe
In grond gheboort, en zo het slepend' lood ontslipt,
Of had de loze snoek de dobbers niet ontwipt. (zichtigh.
Die 't merkt, dien spreekt dit, weest daadvaardigh en voor-
Ziet dees pauw veder-rijk, ziet ghene zwanen wightig,
Zich nauw met arbeid zwaar opheffen van der aard:
Den leewrik dun geveert, steil vlieghen hemelwaard,
En singhen Scheppers lof. blijkt hier niet, na uw oordel,
Groot-hof-bezittings last, en kleinbehoevens voordel?
Ooght op dit brakjen mê, dat honghrigh knaegde 't been,
Door schrik hij 't draghen laat doch gróter blaffert heen,
Heel truerloos. kiezen leert dit klein voor groot ghequelle,
En dat ons kiesbaar ghoeds verlies niet zeer ontstelle.
Dicht voor u voeten neer, trouw aerdrijx preken hóórt:
Brengt daar 't begraven zaad niet zaad veelvoudigh voort?
En straft ons van 't ontfangen ponds verzuimde renten
Die wasbaar korrelplant; ook mê voor mis en enten,
Met vrucht betaalt ghenoten weldaads woeker ruym;

Tot

389. ZONNEN] De Heer Ten Kate meent, en het is, naer myn gedachten, niet onwaerschynelyk, dat *zonnen* komen kan van *zonderen*, *afzonderen*, in haer afgezonderde huisjes, tegens den Winter tet bewaringe brengen, dewyl de NN dikwyls van ouds voor ND quam. Of anders ['t geen hem en my noch gevoegelyker dunkt] van 't verouderde *zomnen*, vergaderen, gelyk *somnian* beteekent in 't Angel-Saxisch. Waer van ons hedendaegsche *zommig*, een afgezondert en verzamelt getal. dat de M meermael in N verandert, is te over bekent aen zulken die zich in de talen en derzelver verwisselingen hebben geoeffent.

390. BEDEL-VLIEGH] Zie de Fabel van de Mier en de Vlieg, by Fedrus de XXIII. van 't vierde Boek.

391. DAADLIK] In der daedt, wezentlyk.

393. SCHOUT] Aenschouwt hoe enz.

409. STRAFT] Bestraft.

410. WASBAAR KORREL-PLANT enz.] Het boomgewas, dat alle uit korrels en zaed gewonnen kan worden en waschen, betaelt de weldaedt van 't missen en de inenting met ruimen woeker in zyn vruchten.

414.

Tot hoon der hoogh beghaafder menſchen dank-verzuim?
Ten oordeel teghens ons, dees kyzelſteens oprijzen:
Die met groen mosfluweel haar ſchepper eer bewijzen.
Dees haan, de dierbaar ſteen weghſchrabt, en koren bikt:
Dit preekt, dat zotte waan u oordeel heeft verſtrikt:
Hi kieſt nodruftigh voetzel voor d'onnutte bagge.
Zwijght, praalzot, tegens u voert wijzer haan de vlagge.
Of luſt u boghen? Zeght, wat 's u leen-pronx onmaat,
By dees verachte rijps gheſprenkelde cieraat?
Ziet deſe byen honigh zoeken en vergharen,
Merkt, hoe zy afterdochtigh winter-koſt bewaren.
Dees ſpreken wijſlik ſtrak den jonghen menſchen an,
Voor winneloosheid ſparen, en voor d'ouden man. (ven,
Anſchout, Natuur-dueghs aard, in nieu-kruid-lievers ho-
D'inlandſe rook-rijk bloem en kruid, veracht, verſchoven,
Bewijzen doch haar dueghd, ook dien die haar veracht,
En tónen onverſtuert haar ghoede ſcheppers kracht.
Die elk in allen val, met weldaad komt bejeeghnen:
Die laet op goed' en quade, zonnenſchijn en reeghnen.
Zijn ghoedheid blijkt in al dat hy geſchapen heeft. (geeft
Maar laas d'ondankbaar menſch (doch meeſt begaaft) be-
Zijn heil: dat 's goedheid: die hem zalighmaken zouwde:
En leeft verkeert, met wil in weer-wil, al na 't oude:
Door miſverſtand verrokt, quelt hem ſchijngoeds onluſt.
Noch roemt hy zijn vernuft, ſnapt veel van heil en ruſt.
Ziet ghi bet? zoekt ghy vrueghd, door waarheids heil te winnen?
't Nutſt waar an zellefs-kun van voorvoets te beghinnen.
Merkt,

414. MOSFLUWEEL] Dus mede by Hooft in Bato:

En ſtammen, nimmer los
Van klimop geborduurt op groen fluweele mos.

415. HAAN] Vergelyk 't verdichtzel van den Haen en Perl, by Fedrus in 't derde Boek, de XII Fabel, en het daer op aengeteekende door den Heere David van Hoogſtraten.

419. BOGHEN] Roemen, pochen.

419. WAT'S enz.] Wat haelt de onmatigheidt van 't oppronken uwer leden by de ſchone kleuren van die verachte rupſe.

429. ALLEN VAL] Allen gevalle, over al in.

435. AL NA 'T OUDE] Zo als hy gewoon is, en anderen voor ziet gaen.

438. ZELLEFS-KUN] De kenniſſe van zich zelven.

459.

Merkt, wie, en waar ghi zijt, en wat u hoogſte goed
Magh wezen: daar toe ſtrekt gheheel al wat ghi doet.
Menſch is een relijk dier, van twee ondeelbaar delen
Ghemengt: als lijf en ziel, die onderling verſchelen.
In 't lijf op zinnen acht, teellid, hert, brein en hand:
Op ziel-neighing, op moed', op hertſtocht, op verſtand.
't Vernuft heeftet beſtier. het lichaam laat zich leden:
Hertſtochten terghlik-wuft, meeſt horten teghen reden:
Als gramſchap, min en haat, vrees, droefheid, hoop en vruegd.
An 't goed beſtier van dees, ſtaat 's menſchen eerſte dueghd.
Gheneight, tot wetenſchap, en heil, te weren ſchennis,
Te lieven t'ſchóón, en meeſt het ſchóónſt (dats God) na
Ook kinder voeſtering, afweer van onghelijk, (kennis;
Erbarm en dankens tocht, is rechte neighinghs blijk.
De menſch wort in dit dal al ſtadigh omghedreven,
(D'een min doch d'ander meer) rampzaligh al zijn leven.
Zwaar arbeid, ziekte, koude, oudheid, hongher-nood,
Bedrogh, nijd, haat, geweld, krijgh, vangenis, de dood,
Verlies van wijf en kind, ghoed, ouders, vrienden, maghen,
(Meeſt onvermijdelijk) met wil of onwil draghen
Men moet. op zulke voorwaard zijn wy in dit foreeſt,
Daar ramp valt velerley: doch dwaze krijgen 't meeſt.
Al kan 't natuur gheſchik niet weren ghy noch ikke,
Wy konnen doen en toeleg, licht al, daar na ſchikken,
Dat ongheval min tref of quets, door ghauw andacht.
Ja meer, ramp-quetſeloosheid ſtaat heel in u macht:
Door willigh draghens wil, van 't nood'lik wedervaren.
Gheen weer-wil onruſt kan in zulken wijſ-ghier baren,
Die niet lieft boven waard: dien 't ſchijngoed niet bekoort.
Wie ghauw in al zijn doen zijn meeſte heil naſpoort,
Die truert om gheen gheval. Doet ramp in droef heid ſne-
Zo weet dat ghi dat zelf hebt zulke macht ghegeven. (ven?

Vraagh-

459. FOREEST] Woudt. Hier van de Houtveſters, of Boſchwachters, *Foreſtiers.*

465. NOOD'LIK] Noodzakelyk.

466. GHEEN WEER-WIL] Geen wederſpannigheidt, tegenſtreving en ongedult.

469. SNEVEN] Vervallen.

Vraaghdy wat in dees tijd zy ſmenſchen hoogſte ghoed?
Ghoedwordingh: neighings bluſſchingh van lijf en ghemoed.
Het lijf behoeft hier toe, ghoe lucht, huis, dexel ſpijzing:
De ziel, ervarentheid, en kund, en onderwyzingh.
Ghewis terwijl de ziel en 't lichaam hier zijn een,
Moet ſmenſchen hóógſte ghoed die beiden zijn ghemeen.
Maar kanmen elker nut niet evenwel verlijken? (wijken.
Het ſwaarſt weeght meeſt, de knecht die moet de meeſter
Merkt: beterdy 't gemoed door temmen van u vleiſch?
Doet arbeid, waakt, of vaſt, of zo iet na den eiſch:
Maar zwaktet u verſtand? ofkan 't de ziel met vromen?
't Schijnt zotheid dat u lijf zijn welvaart wert benomen,
Zal d'ezel overwegh, daar moet zijn opgepaſt,
U draghen, of hy ſtort ter neder met zijn laſt.
Maar meer ontzinnicheid iſt, d'ezel zo te meſten,
Dat voor den drijver niet of weynigh blijft ten beſten.
Bezorgh-verdelingh zoekt, die minſt elk-ander let.
En heeft natuur 't beſtuur heel inde ziel ghezet?
Zo dient die eerſt verzorght, om alles wel te ſturen:
Die acht elk minſt: dies zietmen 't hen ook meeſt bezuren.
Nadenkt en weeght dit ghauw, in dyner zielen grond,
Door waarheids kennis: maakt voor al dijn ziel ghezond:
Uyt alle voorval leert hier toe wijsleringh trekken,
Maakt dat een anders miſgreep dy een baak verſtrekke,
En niet verley of quets: dit doet Andachticheid.
't Schort an 't beſtaan. Adieu, 't is haaſt ghenoegh ghezeyt.

477. VERLYKEN] Vergelyken, over een brengen.

481. VROMEN] Verſterken. Ook vroom en deugdzaem maken.

487. BEZORGH - VERDELINGH ZOEKT enz.] Zoekt zulk een verdeeling te maken van de bezorging uwer ziele, en die van 't lichaem, dat zy elkander het minſte hinder doen.

496. BESTAAN] Het ondernemen, het aenvatten van 't werk.

496. ADIEU] De Dichter kon hier het Duitſch *Vaer wel* gebruikt hebben, doch vindende dit woordt zo krachtig niet van beteekenis, neemt hy affcheidt van zyn' Lezer met den zelven aen Godt te bevelen. Want *a Dieu* is zo veel als ten *Gode*.

HERT-

HERT-SPIEGHELS

VIERDE BOECK.

ELK SPIEGEL HEM IN 'T HART.

KLEIO.

DEs viſch-dyx ſteiler ólmen blader-ryke armen,
(Zo't moerlicht, rind-vleeſch zat, den twelingh dreeght te warmen)
De ruyk-blad-ryke nuet, en 't bondel-miſpel lof,
Bekoelden Bloeimaants hitt' in't Muze toren hof:

Tot

Vers 1. VISCH-DYX] Amſteldyx.

2. ZO enz.] Wanneer de Zon uit het teken van den Stier in dat van den Tweeling ſtondt over te gaen.

2. DREEGHT] Dreigt, ſtaet te doen.

3. DE enz.] De Noteboom, ryk van welriekends bladeren, en 't loof van den Miſpel dat by bondels aen een zit.

4. MUZE TOREN HOF] Des Dichters tuin, aen den Amſteldyk, en, niet ver van de ſtadt, ſchuins over de Diemermeer gelegen, nu Paeuwentuin en daer naeſt, Meerhuizen by 's Dichters tydt geheten. Hy noemt het Muze toren hof, als een hof daer

Tot dat hun brede ſchaaw, te melkens avond-malen,
Den ghantſchen boomgaard roofden daghlichts lichte ſtra-
Na naſpuers hete tocht, mijn leer-gheer-hert om ruſt (len.
Doe jóókt', óók óógh en nues ter bloem en lover luſt.
Elx vyoletten óógh-ſchóón verwe-ſcheel-gheſlachten,
Door lucht en ſchouw-ſucht, 't hert veel herte vruegd toe-
brachten.
Lavenders droef-blaaw bloem, d'eel loof-ſinal Roſmarein,
Ruekzwaar Bazilikom, wild Balſem, Mariolein,
't Bleek roderóósken ruck-lief, ſtaegh-groen Lauwerieren,
Mê 't waarde ruyk-zoet lof, en Roos der Eglentieren,
Fyool ruex zoete lucht, Tyloos, Mey-bloemkens eel,
Damaſtbloem, Anjers, pluymkens, Lely wit en gheel,
Door ruek-loos onkruyd, hier niet waren wegh geſchoven:
Zo niew-ghier koſtbaar pronkt in praal-kruid-lievers ho-
ven, (ſchóón?
Wes walgt gemeenheid ons? maakt vreemdheid goed of
Wat haalt by ruekrijk Lely hun ſtink-keizers-kroon?
Dees kooptmen graag om't geen zijn heer een jaar kan
voeden: (den.
Die, kryghtmen licht te gheef: zo doet verwaántheit woe-
Wy achten't ding na waard geen inlands nutbaar ſpruyt
Ver-

de toren der Muzen op ſtondt. Deze was een groote Lindeboom, naer de wyze van dien tydt gevlochten, en met trappen in de hoogte gelegt en gevormt tot een Prieel, waer in men wel twintig menſchen in 't ronde eerlyk kon onthalen.

5. MELKENS AVOND-MALEN] 's Namiddags, tegens den avondt, omtrent den Melktydt.

9. 10. ELX enz.] De geſlachten der Violetten, verſchillende van verwen, ſchoon in't oog, brachten het hart veel harre vreugdt toe, door begeerte naer den reuk, en 't gezicht van haer ſchoonheidt.

13. RUEK-LIEF] Lief van reuk.

18. ZO NIEW-GHIER enz.] Indien de Nieuwsgierigheidt met grote koſten pronkt en praelt met haer vreemde en onbekende bloemen in de hoven der Liefhebbers van zeldzame planten en bloemen. die hy hy hier prael-kruid-lievers noemt, heet hy boven in het III. Boek v. 425. Nieuw-kruid-lievers.

19. WES] wat, waerom?

20. STINK KEIZERS KROON] De ſtinkende keizers-kroon, een bloem tegenwoordig zeer gemeen, doch die ten tyde des Dichters als tegens gout werdt opgewogen.

22. ZO enz.] Dus doet de hoogmoedt, en iet te willen bezitten dat een ander niet heeft, met dulheidt en zonder oordeel te werk gaen.

84.

Verzetten wy, om turx onnutte bloem of kruid.
Met dit gepeis al diep was's werrelds óógh gheweken,
Des aerdrijx zwarte ſchaaw die ſpand haar bruyne deken,
Beſprengt met flonker-vonken, om ons aerden-kreis:
En 't horen-licht zijn paerd en waghen ſchikt op reis.
Ter ruſt ſteegh ik om hoogh in 't tempelken der Muizen.
Van daar, ſcheen in 't Zuidooſt de Diemer Zêe te bruyzen:
Ik hoorde zoet gheruyſch, dat in een hoos quam voort,
Al lyzelijk, duer d'Amſtel tot Meerhuyzens boord.
Daar uyt, zó trad op land een Jongeling onbaardigh:
Dien volgden neghen Juffers, ſchóón, kuyſch, vrolik, aardigh.

Een

24. TURX ONNUTTE enz.] Die geen reuk hebben, gelyk Tulipanen en Ranunkels, herkomſtig uit Turkyen.

25. 's WERRELDS óógh) De Zon.

27. FLONKER-VONKEN] Sterren.

28. 't HOREN-LICHT] De Maen.

29 TEMPELKEN DER MUIZEN] Volgens de beſchrevene Hert-Spiegel van den Heere Fouquart, was dit een achtkant Speelhuis ſtaende in Spiegels tuin, waer op men met een trans of tinne in 't ronde kon gaen. Hier heeft de Heer van Noortwyk, Jr. Jan van der Does, naer alle waerſchynelykheidt, het oog op, wanneer hy in de ſchone voorreden van Melis Stoke, zynen gemeenzamen Spiegel onder anderen dus begroet.

Om Douſam, dynen vrunt, tot uwer hoger tinnen,
Te brengen aan den dans der Duitſcher Pierinnen.

Het ſchynt dat dit Speelhuis beneden een vierkant, daer boven een achtkant, en noch hoger een rondt vertrek gehadt heeft, dewyl hy daer van in het zevende boek dezes Hart-Spiegels v. 59. dus ſpreekt.

Daar biedt ons 't Muzentorenhof, op eenen grond,
Drie ſchuil-huts boven een, vierkant, achthoekig rond.
Diens tinnen ſingeltrans vertoont ons in 't Noordooſten,
d'Inlandſche Zuiderzê, 't hoog Gooyerboſch, in 't Ooſten.
Na 't Zuiden leit d'ondiepe ronde Diemermeer, enz.

30. DIEMER-ZÊ] Het Diemermeer toenmaels noch niet droog gemaekt. Zee gebruikt hy hier als de Hoogduitſchen, die de Zee het Meer, en de Meeren Zeën heten.

31. HOOS] is een luchtdraeying welke 't water opvoert, optrekt en als opſchept, gelyk ook *hoſen* of *oſen* by ons ſcheppen beteekent.

32. LYZELYK] duidelyk, maer zachtjes. zie het boven in III. Boek v. 45.

32. JONGELING ONBAARDIGH] Apollo, die zonder baerdt verbeeldt wordt. hier zag Dionyſius de kerkrover op, wanneer hy Eſculapius een zwaren gouden baerdt afnam, en ſcherſende zeide; hoe het niet voegde dat een Zoon zo ſterk gebaerdt zou zyn, daer de Vader een kaelkin was.

34. NEGEN JUFFERS] De negen Zanggodinnen.

Een oud-freux horen-herpe droeg hy in zijn hand,
Ghegordt met pijl en boogh, om 't hoofd een Louwer-rand.
De maaghden hadden ellik reedschap zonderlinghe.
De voorst scheen uyt een open letter-rol te zinghen,
Haar zuster met een zot-stok hieldt den zelfden toon,
Diens Speelnood volgd' een bok, zelf droegs' een gouden kroon,
De volgh-maaghd met een uurglas bezigh in 't aanteeknen,
Dan een met meet ghereetschap, heel bemoeyt met reeknen,
De naaste deerne speelde zoet op veel of luyt,
Maat-voeghlik haar ghespeel blies lieflik op een fluyt,
Met Merkuurs stok de volgmaagd maat sloeg, voor 't verwerren,
De lest met boogh en passer, óóghd maar op de sterren.
Recht voor Meerhuizens middel-visbeek (dicht omringt
Met ólm en yp) zich zet Apollo neer en zingt.
Al schijnt al 't oud-verhaal verziering noch in 't leste Gauw-

35. OUD-FREUX] een oude slag van herpe, een ouderwetsche herpe met hoornen, een Lier, gelyk dezelve op penningen, marmers, en gesteenten voorkomt.

36. LOUWER-RAND] Lauwerkrans.

38. VOORST] Calliope, Godin van 't Heldendicht.

39. ZUSTER] Thalia, voorzitster van 't blyspel

40. SPEELNOOD] Melpomene, beheerschster van het Treurspel of de Tragedie.

40 BOK] dewyl men den naem van Tragedie van *Tragos*, dat in 't Griekisch een bok betekent, meent ontleent te zyn, vermits de verwinnaer in zulk een zang een bok ten pryze kreeg.

41. DE VOLGMAAGD] Clio, schryfster der Historie.

42. DAN EEN] Terpsichore, die hy dan de Meet-en Rekenkunde toeschryft.

43. DE NAASTE DEERNE] Erato, Godinne van 't snaerespel.

44. HAER GESPEEL] Euterpe, vindster van de fluit.

45. DE VOLGMAAGD] de volgende maagd, Polyhymnia; welke de Redenrykkunst of Rethorica wordt toegeschreven, dat hy hier door den staf van Mercurius, teken der welsprekenheidt, uitdrukt.

46. DE LEST] Urania, de hemelmeetster. ik heb hier de Zanggodinnen, volgens de bygestelde tekenen van Spiegel getracht te verbeelden, zynde hier in voorgelicht door den rang die haar in de opschriften van den Hert-Spiegel wordt gegeven; my hier breder omtrent in te laten, loopt buiten myn bestek, te meer om dat het den geletterden genoeg bekent, en by Gyraldus in zyn byzondere verhandeling over de Zanggodinnen, en elders, ten overvloede te vinden is.

47. MIDDEL-VISBEEK] De middelvyver van zynen hof.

52.

Gauw-opmerk merkt licht, dat ouw duentjes zijn de beſte.
De warrheid ewigh was voor alle tijds gheval:
Acht, die Uperijoon, of duitſlik boven al.
Het oudſt iſt eerſte naaſt, en dies meeſt vry van ſinette.
Zy heeft my als een zoon en zon, met ſtrakke wetten
Des kleine-werrelds moerlicht zulker wijs geſtelt,
Dat haar rein wezen nieuwlings niet zy naakt vermelt,
God-vruchtigh maar bewimpelt. datmen zwijns noch honden
Haar rooskens ſtroy: op peen, onrijp te zijn verſlonden.
Dies heeftmen onder bolſters, ſchors en dop bedekt,
Oyt, wat tot nutte leer en heil der menſchen ſtrekt.
In d'eerſte ghulden werreld eerd' my Boer en Koning.
An d'Arrik-bergzaam berghen was ons eerſte woning.
Daar duurde lang mijn leer in eren hoogh vermaart,
By trouw naaktwyze Braakmans wyzelijk bewaart.

Die

52. UPERYOON] Hypetion, een Griekſche bynaem van Apollo of de Zon; in het Nederduitſch beteekenende, *bovenal.*

58. OP PEEN] Op ſtraffe, van 't Latynſche *pœna.*

60. OYT] Altoos voor dezen.

62. ARRIK-BERG-ZAAM BERGHEN] By de bergen, daer de Arke zich borg, of op nederzette, (de Ararath, in Armenië), was onze eerſte woonplaets: te weten 't is het oude gevoelen, dat de Chaldeen, een volk, of geſlacht, of ſecte der Armeners, de eerſte de Filoſofie en Sterrekunde hebben onderwezen. dus zegt hier Apollo, die de oirſpronk der letteren, en derzelver voortplanting verhaelt, hoe zyn leer daer lang vermaert en in eere gehouden was.

64. NAAKTWYZE BRAAKMANS] Indiaenſche Filoſofen, welke volgens de ſtelling van Spiegel de leer der Chaldeen, zouden gevolgt en bewaert hebben. Gymnoſofiſten, dat is, naaktwyze geheten. Strabo noemt hen Brachmanai, en noch een ander ſoort Germanai, ook boſchbewoners. deze huisveſten in geen ſteden, quamen onder geen dak, doch onthielden zich in de wouden en aen de rivier de Ganges, gingen merendeels naekt of met baſten van boomen bekleedt. Onze Dichter noemtze *Braakmans* met een zinſpeling op 't woordt van braken. dus zegt men waken en *braken* braken is oudt en beteekent breken, dus hier onze leden door vermoeitheidt en waken, als breken. hadt hem de plaets van Strabo en Germanai in 't hoofdt gekomen, voorzeker hadt hy van die mede *Gaermans* of volſlage, geheele mannen gemaekt. Deze Brachmannen meerendeels ſtellen de verhuizinge der zielen, en onthouden zich in ſpyze van al 't geen dat leven ontfangen heeft. dat de eerſte Filoſofie en Theologië dus beſtaan heeft, is waarſchyne-

65 Die toonden heimlikheid gheen onverzochte klerken.
Door temluſt oeffningh leerden z'eerſt de dueghd bewerken.
Strak zonder roeren lid, door moeheid koud' of brand,
Een etmaal moeder-naakt te ſtaan in 't ghulle zand.
De witte Kaukazus en ſaams klap-ſnelle wieken
70 Prometheus brachten ghins uyt 't innerſte van Grieken.
Sems na-neefs langhewijl daar aan d'Eufraatſe kuſt,
Die

ſchynelyk te bewyzen: en Spiegel heeft derhalven reden gehadt om hen terſtont na de Chaldeen te doen volgen. Zy waren kuiſch en ſtreng van leven, verlangende, volgens Porfyrius, in het boek dat hy wegens de onthouding van 't eten der dieren heeft geſchreven, naer de doodt als een overgang tot beter ſtandt, achtende het leven als een zaek die van de natuur geſchikt is, om door ons te worden geleden, en eerder quaedt dan goedt, ten minſte onverſchillig te zyn. 't is verwonderenswaerdig, dat zy tegenwoordig in Indië (daer hun ſecte zo oud is, dat men die aldaer geboren denkt) noch met den zelven naeme, in grooten getale in wezen zyn, dezelve gevoelens ſtaende houden, en de uiterſte proeven van ſtrengheidt uitſtaen, zelfs zulke, daer de menſchlykheidt voor yſt, met wonden, waken en braken, onbewegelyk op eene plaers te blyven ſtaen in 't heete zandt, tegens de zon te ſtaroogen, en hondert andere proeven eener onverzettelyke ſtandvaſtigheidt. de oude Filoſofen ontleenden veel leerſtukken van hun, welke zy in hun reyzen bezochten.

65. HEIMLIKHEIDT] Die toonden hun geheyme wetenſchappen aen geen onbedrevene en onbeproefde leerlingen, niet alleen was dit den Brachmannen eigen maer ook den Prieſteren in Egipten, van welke der Grieken Filoſofie gevloeitiis. Hoe noode dat de zelve tot ontdekking van hun gevoelens, en leerſtukken quamen, blykt buiten vele anderen by Jamblichus omtrent Pythagoras.

67. STRAK ZONDER ROEREN LID] zonder lidt of leden te verroeren.

69. DE WITTE KAUKAZUS] De kaukazus, wit van ſneeuw en 't gerucht der wysheidt van de Chaldeen trokken Prometheus derwaert uit het binnenſte van Griekenlant, mogelyk het Eilandt Lemnos, om op dien Sarmatiſchen berg, door zyn hoogte, zo bequaem tot de oeffening der Starrekunde, zyn weetgeerigheidt te voldoen. want hier meenen zommigen dat het verdichtſel uit geſproten zy, waer by hy verziert wordt op den Kaukazus vaſt te zyn geklonken, dewyl hy door zyn yver in de geſtadige waerneming zyner kunſte daer op gehecht ſcheen. de Grieken hebben aen eenen Prometheus de zaken van verſcheide toegeſchreven, gelyk zy met allen gedaen hebben, met Jupiter, met Juno, met Hercules enz.

71. SEMS NA-NEEFS] De afkomelingen van Sem, bewoners van Meſopotamiën, de Babyloners en Perſiaenſche Magi,

73.

Die ſpeurden ernſtelyk na waarheids heil met luſt.
Hen porde d'helder lucht, en ſter-rijk-berghen hoghe,
Met ringen, huyzen, beelden, ſchild'ren s'hemels boghe.
Na t'erfland trok een na-zaat, na voort ande Nyl.
Faam, oogh en veder-rijk, drong ons doe inder yl,
Aſyens rug en beken ſomwijl te begheven,
Om by de land-bevruchtend op-wel-vloed te leven.
Daar wierd ik hóógh-geeert. Flux klapperzieke faam.
Ghaf my, na mijn verſcheiden leer, meer als een naam.
Oorhuis der kunſten al, en Voey-bus der verſtanden,
Wiert ik vernaampt ook in de Achaiſe landen.

Van

74. MET RINGEN enz.] Den hemel met ringbanden af te deelen, de Sterren naemen te geven, en den boog des hemels met ingebeelde beelden te beſchilderen, den hemelſchen Globus, of kloot toe te ſtellen.

75. ERFLAND] Paleſtine, het landt der Hebreen, als hun Erf van Godt aen Abraham en zyn nageſlacht toegelegt.

75. NAZAAT] Abraham, die uit Ur der Chaldeen getrokken, zich in Paleſtine vervoegde, en naderhant daer van daen naer Egipte, werwaert hy zyn geleerdheidt ſterrekunde enz. die hy of van de Chaldeen geleert hadt, of aen welke hy dezelve hadt onderwezen, met zich over bracht.

76. FAAM enz.] Het gerucht, ryk van oogen en vleugels, meldde ons de geleerdheidt der Egyptenaeren en trok ons derwaert.

78. OP-WEL-VLOEDT] De Nyl, die door zyn overſtrooming de akkers vruchtbaer maekt.

81. OORHUIS EN VOEIBUS] Ooros en Foibos, Griekſche namen van de Zon, 't ſchynt dat de Dichter luſt gehadt heeft, om, op het ſpoor van Becanus dusdanige woorden Duitſch te doen worden. Dat de Griekſche tael in veel deelen met de oude Schytiſche en Keltiſche, waer van de onze af komſtig is, overeen quam, valt gemakkelyk te bewyzen. Boxhorn heeft een goede reex van woorden, die in der Grieken en onze tael byna dezelve zyn, tot een proeve vergadert, en achter zyn Letterkunſt ten gebruike, van Koningin Chriſtine geſchikt, laten uitgaen. doch het zo grof te maken als Becanus, Schrieken anderen gedaen hebben, kan my niet voldoen. *Oorhuis* zou kunnen zeggen groot of eerſt, of uitnement gaſtmael, want *oor* en *huis* wordt dus ook uitgelegt by Kiliaen. of liever oppersſte hof, als de Zetel van de alverlichtende Zon. *Voei-bus* kan een *bus*, *huiſe*, of pyp zyn die de verſtanden *voedt*.

82. VERNAAMPT enz.] Oulinx voor *vermaerdt*, dat is, ik kreeg dus een beruchten naem in Griekenlandt. de Dichter gebruikt hier weder een woordſpeling, met vernaampt en vernoemt, en wil zeggen hier: onder de namen van Oorus en Foibos werdt ik by Grieken bekent, vermaert, en vernoemt. Orfeus was de eerſte die den Godsdienſt en Filoſofie uit Egipten in Grieken overbracht, naderhant daer in door Thales en

Van daar quam menigh wys-ghier over zê om veer,
Zijn aard-leergherigheid verzaan met waarheids leer.
Zulk na-ſpuers errenſt, ons doe vóórt anlokt te trekken
Na Hebrus ghulden ſtroom, en Tempes groene plekken.
De boſch, ſteen, dieren-leider zong daar menigh lied:
Verzuim maar waarheidshoofd-wets bracht hem in 't ver-
Wy lieten by d'Egiptſe buur-olimp te woonen, (driet.
Om op de Griexe bet verzelſchapt ons te tonen:
De blinde dichter-Prins, hoogh eerd' ons daar met vlijt,
De prieſter Helikons mê. voort in korter tijd
Zo koeverde 't getal der lieve-kunſts verſtanden, (den,
Dat bergh, noch boſch, noch beek, in heel Pelaſghers lan-
Bleef onvermaart. dit veld-geſchrey wend onſen ghangh
Om 't werld-vooghd Tybur-volk mê delen ons ghezang.

Ghy

ontelbare anderen gevolgt.

83. VAN DAAR enz.] Menig Filoſoof quam daer van daen, over Zee gevaeren, om zo verre buiten lants, de leergierigheidt, welke ons ingeſchapen is, met de leer der waerheidt te verzadigen.

86. HEBRUS] Een goudryke rivier in Thracië.

87 De BOSCH enz.] Orfeus, 't verdichtzel, dat hy de boſchen, ſteenen, en dieren door zynen zang kon leiden, is bekent. Deze, in Thracië geboren, bracht de geleerdheidt en Godsdienſt uit Egipten, werwaert hy gereisdt was, in zyn Vaderlandt, en van daer in Theſſalie. zyn werken beſtonden in Poëzy, zelf daer hy den Godsdienſt in verhandelde, en den naem van Godgeleerden by uitſtek door verwurf. Hy was tydgenoot van Herkules, en de eerſte der bekende Dichteren.

88. VERZUIM MAAR enz.] 't kan zyn dat Spiegel hier 't oog gehadt hebbe op de beſchuldiging, welke Orfeus nagaet; als of hy door de Thraciſche vrouwen om het verachten van vrouwemin.van een geſcheurt ware.

90. OP DE GRIEXE BET enz.] Op den Theſſaliſchen Olympus beter vergezelſchapt enz.

91. DE BLINDE DICHTER-PRINS] Homerus, Prins der Dichteren, wil men blindt geweeſt te zyn.

92. DE PRIESTER HELIKONS] Heſiodus, prieſter der Zanggodinnen op den Helikon.

93. KOEVERDE] vermeerderde. Zie Kiliaen.

93. LIEVE-KUNSTS] Kunſtlievende.

94. HEEL PELASGHERS] Gantſch Griekenlandt.

95. VELD-GESCHREY enz.] Dat alle landen in Grieken dus gezamentlyk en als in een Veldgeſchrey de letteren verhieven deedt ons den gang wenden naer Italie, om den Romeinen, de Regeerders der waereldt, aen den Tyber gezeten, onzen zang mede te deelen.

97.

Ghy kaar Lukreetſe ſpruyt, doorzocht natuurs bedieden.
De Andeſſche Homeer, des Venuziners lieden,
De Min-beſchrijver, eerden ons opt hooghſte wel.
Twee ſlaven hoogh in eeren brachten tboerdigh ſpel.
De Spaanſe Treur-ſpel rijmheer, dicht zinrijke zangen;
En ghy Rooms-raadsheer in Pavijs bevangh ghevanghen.
Na met des werelds ſchepter zagh ons Maas en Rijn.
Daar Otfrid zong eerſt moedigh Duyts voor ſnood Latijn,
Maar zonder hulp of Faam. voort bleven wy vergheten.
De woeſtheid langhe tijd heeft land èn taal bezeten.
Tot dat de Lauwer-Minner koen op d'Arn brak uyt:

In

97. KAER LUKREETSE SPRUYT] T. Lucretius Carus heeft van de natuur der dingen geſchreven, waer in hy den voet der Epicureen volgende, de oirzaken en 't beſtaen van dit heelal ontvouwt. hy ſpeelt hier weder met den toenaem van *Carus*, dat zo wel by de Latynen, als *kaer* by ons, waerdt en dier beteekent.

98. ANDESSCHE HOMEER] Deze is Virgilius die te Andes by Mantua geboren, van verſcheidenen gelyk met Homeer, van zommigen boven den zelven geſtelt word.

98. VENUZINERS LIEDEN] De lierzangen van Horatius te Venuſium in Umbrië geboren, onder welke zo ſchoone gevonden worden dat Julius Ceſar Scaliger dezelve liever wilde gemaekt hebben, zo hy zeide, als Koning weezen van gantſch Arragon.

99. MIN BESCHRYVER] Ovidius, ſchryver der minnekunſt.

100 TWE SLAVEN] Plautus en Terentius; de eerſte verhuurde zich om broodt in den molen; de tweede was een vrygemaekte.

101. DE SPAANSE TREUR SPEL-RYNHEER] Seneca, te Corduba in Spanje geboren, Dichter der Treurſpelen.

102. ROOMS-RAADSHEER] Boëthius. zie het geen van hem aengeteekent is, op het twintigſte vers van 't eerſte Boek dezes Hert-ſpiegels.

103. NA enz.] Daer na zag de Maes en Rhyn, de Keizerlyke Kroon op 't hoofdt van den Frankiſchen Vorſt Karel den Grooten, een herſteller en voorſtander der geleerdheidt, en ons, te weten de Zanggodinnen met Febus aen de bovengenoemde ſtroomen verſchynen.

104. OTFRID] Deze was een Monnik, van de ordre der Benediktynen, leerling van Rhabanus Maurus, dien geleerden en vromen Biſchop van Ments. Hy leefde in de negende Eeuw, en vertaelde de Euangelien in Duitſche vaerzen, noch voorhanden en te Bazel in den jare 1571. uitgegeven.

104. SNOOD] Quaed, ſlecht, zo als het toen viel.

106. LAUWER-MINNER] Petrarcha, minnaer van Laura.

106. D'ARN] De rivier Arno, die door Florenſſen loopt.

In woeſte baſterd-taal bracht dees een zoet gheluyt.
Dien volghden veel, ook in buur-lantſche-baſterd'ſpraken.
Op Sein, Simoon, en Loir, wy vaak nu woningh maken.
Maar in dit bolle-Hollands water-rijke kuſt,
Verkeren, ja te wonen, is ons hertſen luſt.
Om d'ouwe Rijnbargh wy dik ellik land verlaten. (mate.
Diens vrienden-choor daar hout en wint 's dichts rechte
De Blenk verd-blikkigh hier een Kaukaſus verſtrekt.
Sdueghds held, die weet of ruſt, ons veeltijds derwerts trekt.
Dees Elze-voedend' Amſtels vlakke, brakke, ſtrómen,
Een Spaerts' Eurotas lijken dicht van lauwerbomen

De

110. OP SEIN, SIMOON, EN LOIR] Rivieren van Vrankryk.

113. RYNBARGH] De burg te Leiden, een half oudt en nieuw geſticht, gelegen op een heuvel, tuſchen den Rhyn, aldaer in tweên geſplitſt. Leiden was in des Dichters tydt, met de alleruitmuntenſte vernuften verſiert. toen zag men daer Scaliger, Baudius, Dan. Heinſius, Douza en Lipſius, beide de laetſte groote vrienden van Spiegel.

114. HOUT EN WINT] Zinſpeling op het devys van Jan van Houten, geheimſchryver der Stadt Leiden, een fraai Dichter naer die tyden, zeer gelettert man, en in onze vaderlantſche tale, en oudheden ten uiterſte bedreven.

115. BLENK] Een hoge duin by Haerlem, ver boven anderen uitſtekende, heden de Blinkert geheeten.

115. VERD-BLIKKIGH] Ver blinkende.

116. SDUEGHDS HELD, DIE WEET OF RUST] Deeze is Dirk Volkertsz. Coornhart, Amſterdammer, een man van uitmuntent vernuft en deugdt. hy gebruikte voor zinſpreuk *weet* of *ruſt*. Van te voren ſchreef hy *verkiezen* doet *verliezen* dat op zyn huwlyk zag. men zie zyn leven voor zyn werken geplaetſt. Hy woonde meeſt te Haerlem daer verſcheiden zyner werken geſchreven zyn, waer Spiegel hem dikmaels bezocht. om ons hier niet te breedt uit te laten, wyzen wy den Lezer tot onze voorreden.

118. EEN SPAERTS' EUROTAS LYKEN] Gelyken de Spartaenſchen rivier Eurotas.

118. DICHT VAN LAUWERBOMEN] Amſterdam, des Dichters Vaderſtadt, was toenmaels zo vruchtbaer, als nu ſchaers, in geleerde lieden, beminnaers, vaders en opbouwers der dichtkunde; de kamer in liefde bloeiende, van welke Spiegel een zeer aenzienlyk lidt was, verſtrekte toenmaels het Trojaenſche paerdt, waar uit, om my van Cieroos gelykeniſſe te bedienen, de groorſte helden der geleerdheidt, wysheidt, en deugdt te voorſchyn quamen. De voornaemſten der wethouderen en aenzienlyke burgeren maekten daer 't lichaem van, en vormden onze tael tot die volkomenheidt, waer in wy dezelve aenſchouwen. Zie Brandt in zyn uitlegging der vertooningen, en den Droſſaerdt Hooft in den ſchoonen brief dezelve kamer uit Italie toegezonden. 159.

De velden grazich an diens ſlang-trek-hobbel dijk,
Mijn vaak bewaid' Amphriſus oever, beemde-rijk.
Elk heil-gheer-rijmer koen, te wil, ons hier magh vinden.
Want wy an beek, of bergh, of landſchap, ons niet binden,
Noch an gheen landen-taal: elk ſla de zijne gha.
God, óók des hemels boogh, zijn alom even-na.
Ghi heft ten hemel-hóógh, der Griek en Romers werken;
Het waren in hun taal niet meer als duytſe-klerken.
Hun onzorghvuldigheid, kunſtmin, en ſtaeghe vlijt
Door-wrocht dicht teelde: dies voor ſtervens-nood bevrijt. (men:
Wie dezen heer-baan volght, ter zelver plaats moet ko-
Dat tijd-ghenóót en nazaats hen dies zullen vromen,
Maar meeſt zijn eighen ziel. ons leer is zulker aard,
Dat s'eerſt haar leerling betert, eer zy wel leeraart.
Hoe? kan een wilde boom onghoed, ghoe vruchten gheven?
Des leiders voorbeeld quaad den volgher wel doen leven?
Om ſtrijd leert elk nu aar, die zelf blijft ongeſchikt,
Door landzeed zedeloos die erfzond hen verſtrikt.
En ſchóón zy noch verdwaaſt in 't heilloos ſlimgaan blijven, (kijven.
Om 't gheen hun heil niet raakt, zy blindling grimmigh
Doch dits voor tijdverdrijf: maar meeſt ſtrekt hert en zin,
Van kinsbeen af, óón onderlaat, na gheld-ghewin. (ken
Hy zweegh. t'zweegh al. Na aaſſem-haal kreeg Kleio te-
Haars

119. SLANG-TREK-HOBBEL DYK] de dyk, die zich volgens den loop van den Amſtelſtroom, gelyk een ſlang met bochten kromt en kronkelt, welke door de losheidt van zyn grondt, door het ryden van een wagen, enz. beweegt en hobbelt.

120. VAAK BEWAID' enz.] Den oever van den Amfryſus, rivier van Theſſalie, by welke ik, (Apollo) zo dikmaels de kudden van Admetus gehoedt heb.

121. TE WIL] Als hy maer wil.

126. HUN ONZORGHVULDIGHEID] Dat zy zich van onnutte zorg ontſloegen.

130. VROMEN] Moed geven, verſterken, in dengdt toenemen.

132. LEERAART] Dit woordt, volgens de getuigenis van den Heere D. van Hoogſtraten, gaf Oudaen voor van zich gevonden te zyn, en ziende het in Vondel, meende de Agrippiner wiſt hem dit dank.

138. SLIMGAAN] Qualyk, mank gaen.

142. óón ONDERLAAT] Zonder ophouden.

Haars buerts. mit hief zy an op maat en ſpel te ſpreken.
Werkzaligh watelaar, ghy bouwt het weekgrond Y
Met menigh hondert ſchip, op hacht om koopvaardy,
Zo ſtaegh, zo ernſtelijk, na ooſt, zuid, noord, en weſten,
Alleen om ſlechte koſt en kleed, u lijf ten beſten.
Vergheet ghi ghants u ziel? lijd die gheen hongher-nood,
Door anwas des verſtands verzuim, u daaghlix brood?
Is niet u wijſ-gheer hert om nutbaars iet te weten,
Als d'yle maagh, gheneight tót voebaar drank end' eten?
Wes ſloofdy onbedocht, één-óógt, al heen om ſchat?
Aandenkens, tot de dood u dringt opt enge pat.
O Hemelvooghd, iſt dan, wout ghi my uytſtel gheven,
Ik zouw naſpueren nu hoe dat ik hóór te leven.
Mocht ik mijn jonghe jueght herhalen noch een poos,
K'en zou mijn zielheil niet verzuimen achteloos:
K'en zou met ſtaegh ghewoel niet durigh zijn beſlommert,
Noch voor lijfs klein-behoef gheſtadigh zijn bekommert.
Voorwaar ghi leeft hier niet om heel na ſnood' ghewin
Te woelen. S'levens wit heeft verr' iet beters in.
Bezint u, op u zelf maar let, u moed moet koelen.
Of pijndy als een ſloof, tot na-zaats ruſt te woelen?

Gheeft

143. WERKZALIGH WATELAAR] Gy zeeman, (want *watelaer* ſchynt hier van *wateraar* te komen dewyl de *r* niet zelden in de *l* verandert wordt) die geſtadig de handen vol werk hebt enz. doch veel waerſchynelyker is hier *watelaar* het zelve met der Zeeuwen *zwaie aar* dat een zwerver, en dus hier zwerver te water betekent. *werkzalig* is overkropt van werk, dus *rampzalig* van ramp overſtulpt.

144. HACHT] Avontuur, hier van noch ons *hachelijk*.

148. DOOR ANWAS enz.] Door verzuim van aenwas des verſtands, het geeſtelyk dagelyx broodt onzer ziele. De Schryver ziet hier, naar alle waerſchynelykheidt, op die bede van 't Onze vader, waer in wy van Godt ons dagelyx broodt bidden, en op de Latynſche vertaling, van 't zelve: gelykmen in de *Vulgata* vindt, voor 't Griekſch ἐπιούσιον, *ſuperſubſtantialem*, als of het zeide, ons geeſtelyk broodt; gelyk het by veelen der ouden genomen is.

149. IS NIET enz.] Is uw wysgeerig hart niet geneigt om iets nutbaers te weten, gelyk een ydele en hongerige maeg naer drank en ſpyze tracht, die ons voedzel toebrengen?

151. WES] Wat, waerom?

151. EEN-OOGHT] Mikt, gelykt men door 't viziet van ſchietgeweer doet met het eene oog ziende.

151. ALHEEN] Geſtadig.

152. AANDENKENS] Geſtadig daer aen denkende, tot dat de doodt hem ten grave dringt.

161. KOELEN] Bekoelen.

162. PYNDY] Verpynt gy u.

164.

Gheeft dit reen, dat ghy zelf leeft quellijk rechte voort,
Op 't onwis, dat u erfgheer leve zóó 't behoort?
Ist billik, dat als ezel d'ele menſch zal ſlaven,
Om weligh leven doen, die willigh hem begraven?
Dat elk, hoe kloeker, kloekſt wroet als een mol in't ſlijk,
Alheen, om die hem volght, alleen te maken rijk?
Maar waar dit ſchóón gegrond, wat weet ghy oft ſal baten
Hem eenighſins tot heil, dat ghy hem ſchat ſult laten?
Het rechte teghendeel zietmen meeſt al geſchien.
Noch woeden als verbaaſt, tis vreemd, meeſt alle lien.
Zal ik, zegt, met de mier in tijds niet nechtig werven,
Zo magh ik als de ſprinkhaan t'ontijd broloos ſterven.
Veel weet-als zietmen vaak verzuimen wijf en kind
Zulk kunſtghier truert te laat, als hi de broodzak vind.
Ghi zijt ter ſlinker hand verdoolt: om die te ſchouwen
Geen rechter hótwegh voeght, maer 't middelpat te hou-
De ziel hoeft voedſel, om wel ſtieren lijf en ghoed: (wen.
Het lijf ſchort voedſel, als een woning vant ghemoed.
K'en porr' gheen ydel kunſten zorgh-loos na te ſporen:
Maar nutte kennis om te leven naar behoren.
Verzorght voor al u ziel, dat die wel zy gheleert:
U lijf, u haafs bedrijf, werd dan óók recht beheert.
Zouw anwas des verſtands doen onverſtandigh dwalen?
Zal 't onvernuft recht ſtieren daar 't vernuft zal falen?
Zal, die kloek zielheil zoekt, klein achten lijfs ghevaar?
En die zijn ziel verzuimt, zijn huis beſt nemen waar?

Wel

164. ERFGHEER] Die van u erven moet, en naer 't zelve reets reikhalſt.

166. OM WELIGH] Om zulken te doen in weelde leven, die hem met groote graegte ter aerde zullen brengen, verblyd zynde wegens hun erffeniſſe.

168. ALHEEN] Geſtadig.

172. WOEDEN] Met kracht en geweld arbeiden.

173. NECHTIG] Naerſtig.

173. WERVEN] Met moeite vergaderen.

174. BROLOOS] In armoede, zonder broodt.

175. WEET-ALS] Die in de Letter-oeffeningen zig ophouden, en alles zoeken te weten.

176. BROODZAK] Bedelzak.

178. HÓTWEGH] Mogelyk de weg ter rechterhandt, dewyl in Brabant en elders de paerden gewent zyn, op het roepen van *hót* het rechter, en van *hár* het linker ſpoor te kiezen. Of veel liever een ongemakkelyke en ongelyke weg, gelyk men noch de melk die met brokken geſchift is *gehot* noemt.

Wel eer liet menigh wijs-gheer zorgh-goed ſtaan en woningh
In 't boſch, om onbecommert leven als een Koningh.
In vryheid, kemels-mantels, veld-ghewas tot koſt,
Voor-treft landzede-ſlaven, lekker, rijk-ghedoſt.
Zy volghden waarheids hoofd-leer, angſt niet voor den morgen;
Die zich, en elk te nut, vlien t'onnut huis-bezorghen.
't Zuurr' u niet blijven die 't na-apen in den dut,
Behoeſtigh, heilloos, meeſt hen zelf en elk onnut.
Wat werter niet misbruykt? zalmen hierom verachten
Den Doper ant Jordaan? des Pathmoziers na trachten?
Japetiers erf verſchenk? de weenziek Epheſeer?
Die leegh, bedacht des Samiers en Askrëers leer.
Wy zijn gheen doeniets luy verſuft op 't ledigh zingen;
Maar wakker onderzoekſters, heilzaam, nutter dingen:
Al ſtaegh bemoeyt met werk. vraaght iemand ons geſlacht?
Naſpuering-dochters zijn wy, in 's menſchs gau gedacht:
Daar d'hemel-voogd ons teeld', in 's werrelds vro begin-
Tot waarheids not, na hun begrip, in ellix zinnen. (nen,
Tot ſelf, en ellix heil, ons luſt en werking ſtrekt:
Hier toe wy hebben oit elk eel verſtand verwekt.

Zulk

189. ZORGH-GOED] Goedt, dat zorg baert.

192. VOOR-TREFT enz.] Overtreft hen die ſlaven zyn van hun lantgewoontens, van dit voortreft zie boven. 1. B. v. 83.

195. 'T ZUURR' U NIET enz.] Het ſta u niet tegen, dat zulke, die zonder oordeel, en duttende, dit naäapen, behoeftig blyven, zonder heil te veikreigen, en noch hun zelven noch hun naeſten tot eenig nut verſtrekken.

198. DEN DOPER] St. Jan den Doper.

198. PATHMOZIERS] St. Jan de Euangeliſt, door Domitiaen op 't eilandt Pathmos gebannen.

199. DE WEENZIEK EPHEZEER enz.] Heraclitus, te Efeſen geboren, kreeg den naem van Schreyer, door dien hy het doen der menſchen beſchreide. hy verliet de ſtadt, en begaf zich naer 't gebergte waer hy van kruiden leefde, en in die eenzaemheidt, onbelet door andere voorwerpen, de leerſtukken van Pythagoras den Samiër en Heſiodus den Askreër nadacht. Zie Stanley in zyn Filoſofiſche oudheden.

205. VRO] Vrolyk, *vro* en *vroe* wordt dus by Stoke gebruikt; echter twyffelik is of men hier geen *vro* voor *vroeg* kan verſtaen.

206. NOT] Genot.

208. OIT] Altoos.

211.

Zulk vant de Artſeny, die 't burgherlijk beſtieren,
Ons fabel-wijs verbeeld, in 't volgh-boſch, ſteen en dieren.
d'Askraſche ſchapen-vooghd wel huis-bezorghen leert,
Met werk en woord: was way-man zelf, en paap ge-eert.
Meilſigenes vroom-daad-beſchrijver ſtrekt dier tijden.
Magh óók een blindmand leecheids opſpraak bet vermyden?
Ons Mantuaner arſt, ook 's Keizers raad verzelt.
De Lier-verzorgher, ſtrekt een deftigh oorlooghs held.
Zulk ſtichtlik boertſpels ſtof ſchenkt, heerſchend in Afrijken.

Door

211. d'ASKRASCHE] Heſiodus, de Askreër, geeft heerlyke leſſen van 't huis beſtier en zeden aen zynen broeder Perſes, in dat gedicht het geen hy werk en dagen noemt, en noch van hem voorhanden is.

212. WAY-MAN EN PAAP] Veehoeder en prieſter der Zanggodinnen.

213. MEILSIGENES] Homerus aen den Meles geboren, ja van eenigen de Zoon van die rivier geheten.

214. MAGH enz.] Kan een blind menſch, gelyk men Homerus wil geweeſt te zyn, op een beter wyze den opſpraek van ledigheidt vermyden, dan door het beſchryven der dappere daden van de helden.

215. MANTUANER ARST enz.] Virgilius by Mantua geboren, wordt hier *arſt* genoemt, van *Artiſt* geneesheer. Spiegel ziet hier op de leſſen der landbouw, waer in de genezinge van 't vee geleert wordt, en op het leven dat van hem onder den naem van Donatus omwandelt, waer in hy tot een paerdenmeeſter enz. wordt gemaekt. Hy was zeer gemeenzaem met den Keizer, en men ſchryft hem den raedt toe, die Auguſtus uit zyn twyffeling riep, en 't hoofdt van 't gemeene beſt deedt blyven, welke by Dio werdt toegeigent aen Mecenas den groten begunſtiger van Maro, welke aldaer het tegengeſtelde gevoelen van Agrippa om ver werpt, die den keizer het afſtaen van 't gebiedt met kracht trachte in te boezemen.

216. LIER-VERZORGHER] Mogelyk Alceüs, die tegens Pittacus, den Lesbiſchen Tyran, met pen en zwaerdt ſtreedt.

217. ZULK enz.] Dit is duiſter? wil hy hier ook zeggen: dat Scipio, die Africa overwonnen heeft, Terentius hielp in het toeſtellen van zyn ſtichtelyke blyſpeelen, dat een oudt gevoelen is? ik zou het denken waer te zyn, dewyl hy Boethius terſtont d'ander balling noemt. Want Scipio, dien de gemeenslieden balling trachten te doen worden, maekte zich dat vrywillig, ontweek Romen en begaf zich naer Linternum, zyn gebeente zelfs 't ondankbaer Vaderlant ontzeggende.

Door vryheids ſchuts, zingt d'ander balling zedighlijke.
De zelfkunds zedeſtuur is voor al onze werk:
Zo Chriſtus u leeraart, zo Sokrates nam merk.
't Is gheenſſins onze werk dit bits ſchriftuurlik twiſten:
Noch zedeloze woord-ſtrijd óók der Sokratiſten.
Woord-rijkheid en verdray, ja threen-rijm-kunſtigh lied,
Is 't bywerk onzes doens: ons werk en iſſet niet.
Maar eighentlijk ons werk, en 't geen alleen wy prijzen,
Is zelf ghoedwordings ernſt, wijs zijn voort onderwijzen.
God kennen, lieven, volghen, is ons volgers wit:
Hy ſchent ons, die heil-leert en zelver heil-loos zit.
Daar is geen zotter ding als heil en dueghd leeraren,
En zelf door onueghds onheil blijven in beſwaren.
Wort elk vroom, blijf ik boos, wat baat my haar ghenueght?
Blijft elk boos, word ik vroom, wat ſchaat my haar onduegh t?
't Gelt elk zelf al alleen. dien 't luſt in heil te leven,
Zie op zich zelf: dan moghen wy handreiking gheven.
Ons hulp is alghemeen. maar zelden iemand let,
Op zich, op onze heil. de erfzond dit belet.
En d'afgod eighen-wil, door ſchijngoeds valſch becoren,
Maakt, dat van duyſtigh duiſt niet een na ons wil horen.
Elk offert licht de mond: maar 't hert blijft an d'een zy.
Gy die 't Hertſpieglen drijft, iſt errenſt, komt ons by.
'k Verſchoot: myn hert vliegt zonder uytvlucht of verſchoningh
By haar: Zy in mijn ziel, als in haar eighen woningh.
In 't linker hertſ-hol zet Apollo zich te recht:
Hy monſtert, onderzoekt, wie vry, heer, ſlaaf of knecht,
Erf-

218. DOOR enz.] De andere Balling Boëthius zingt zedelyk in zyne vertroofting der wysheidt, te Pavië in den kerker geſchreven. door *Schuts*, door beletzel van vryheidt.

223. THREEN-RYM-KUNSTIGH] Reden-rym-kunſtig. dus ſpelt hy meerder beneden in dit zelve boek v. 297. *threenberaad*. Voor de berading der reden, 't kan zyn dat hy weder heeft willen ſpelen met het Griekſche Θρηνος, klaegliederen, gelykmen die van den Profeet Jeremias Threni noemt.

238. DUYSTIGH DUIST] Duizent duizenden.

245.

245 Erfheer, intoghelingh, of vreemd is, wie 't beſturen
Heeft by buert, of gheweld, of wetlik van naturen.
D'inwoonders woelden eerſt verbaaſt en heel verſchrikt,
Maar

245. INTOGHELING enz.] Daer wel van buiten ingekomen, doch eigener dan vreemdt. Om dit wel te begrypen, zal het niet onnodig zyn deeze redenering met eene uitbreiding op te helderen. Hy zegt hier; dat Apollo zich als Rechter in de linkerholte van 't hart neder zet, waer hy monſtert, en onderzoekt, welke dingen ons aengeboren, welke vry, en onafhankelyk, heer, ſlaef, of knecht zyn, wie van ouds daer de heerſchappye voert, welke daer ingetogen, en welke gantſchelyk vreemdt zy. aen wien het beſtuur ſtaet, of het by beurten ga, of het by geweldt geſchiede, of wettelyk, als door de natuur ons ingeſchapen en geboden. De bewoonders van 't hart woelden door elkander, verbaeſt en verſchrikt van den glans der waerheidt, welke van Apollo afſtraelde, doch Clio ſchikte elk op zyn plaets en in zyn gelidt: voor aen ſtelde zy vernuft en moedt die de erfvoogdye toekomt, en de beleiding, het beſtuur der ziele, benevens de genegenheden van ziel en lichaem. Toen die van buiten ingetogen zyn, als de luſt, hertstocht, wil en verſtand, vervolgens de vreemden, velerhande erfzond en aenwenſt. 't vernuft ſcheen een paerel, of luchtkloot van kriſtal, waer om een ring liep, gelyk die van den Zodiak of Hemeltekenen, gantſch doorſchynende en zo glad gelyk een Spiegel, op welke ring menigerhande verbeeldingen geſtadig ſtralen door veelerleie ſchichten, die uit de harſſens nederdalen, welker weerſchynen verders recht of met verſcheidene bochten eindigen aen en by de genegentheden, naer dat de tekenring zich langzaem of ſchielyk omwentelt, indien de zelve langzaem draeit en met bedachtzaemheidt, zo wordt het beſluit van 't vernuft naturelyk recht gebracht by de neigingen die eenvoudig en blindt zyn. Indien die tekenring ook ſchielyk draeit, en bevochtigt wordt, door de dauw van achteloosheidt, zyn de ſtraelen van de ſchichten der verbeeldingen krom en bochtig. De erfzonde, misverſtandt, en de quade gewoonte van 't geen u voorgeleert en voorgedaen wordt, zyn van gelyke dikmaels oorzaken dat gy dus bedrogen wordt. Bemin derhalven de aendachtigheidt, en de ware kennis van u zelf en der dingen, daer legt de grondt waer door wy in alle ongemak en val komen. Zes genegenheden zaten dicht by elkander, als zo veel kleine en witte kapellen, op deze ſcheenen al de weerſchynen. De rechte ſtralen doen haer witte jongen uitbroeden, de ſchaduw van de krommen, zwarte woeſte en onbedwongene, die menigwerf in een ogenblik zo groot worden, dat zy noch beheerſcht, noch in toom gehouden, noch bevat kunnen worden door Hemel of Aerde. aengeboren drift tot weren, genegenheidt tot eigen heil, liefde tot aengename ſchoonheidt, ontferminge, kinderliefde, en drift tot dankbaerheidt zyn de namen van de zes moederkapellen, die geſtadig ſtil blyven zitten, en

Maar Kleio heeft terſtond elk in zijn g'lid geſchikt.
Voor aen, die d'erfvooghdy toe komt en tziel beleden:
Vernuft en moed: ook ziel en lijf-ghenegentheden:
d'Intoghelinghen doe, luſt, hertſtocht, wil, verſtand:
Doe erref-zond en anwenſt, vreemd en velerhand.
't Vernuft een perrel ſcheen, of luchtklóót kryſtallynigh,
Een teken-ringh daerom heel ſpieghel-glad doorſchijnigh,
Daar beelden menighfout ſtaegh werden heen geſtraalt,
Door ſchichten velerley, uyt d'herſnen neerghedaalt.
Der welker weerſchijns vóórt recht of veelbochtigh enden,
Ghenegentheden-werts: na tekenrings omwenden
Of traagh of ſchichtigh: drayt die langzaam wel bedocht?
Zo wert vernufts beſluyt natuurlik recht gebrocht

By

broeden. De jongen vliegen aenſtonts, deeze heet men luſt en wil, ook begeerlykheden, hartstochten als de ſtralen van de moedigheidt haer met geweld doen arbeiden en van het ſpoor der reden afdwalen. De moedt ſchynt een wazemende vlam, die haer ſtralen uitzendt zo wel tot het vernuft als by de genegentheden, die blind zyn; de werking dezer ſtralen is verderfelyk en heilzaem gelyk de wyn tot belediging van 't lichaem of verſterking ſtrekt. Lichaem en ziel beiden quynen door trage moedeloosheidt, lichaem en ziel gaen te niet door groote hevigheidt. De bedaerde krachten van de moedt voegen ons vernuft den aendacht van de wakkere ernſt, en de vrolyke vergenoeging toe, en geven aen onze genegentheden een ruſt die haer gemakkelyk valt, doch zo die krachten te heet zyn, werkenze overalonluſt. Zy doen door haer onmatigheidt de rechte, natuurlyke, eenvoudige verkiezing en begeerte verkeeren in driftige hartstochten. Haer onbedachte hetzigheidt verhit deze jonge kapellen, verwtze bondt die anders ſneeuwit zyn, derhalven prangen zy met naeuwe ſchoenen huns meeſters hart, en magmen haer met recht en in goed duits ſchoenlappers heeten. Doch de moedt heeft geen ſchuldr in 't beginder hevigheidt, de moedt zendt geen ſtralen uit als naer de zin en wil van den menſch. Beſluit die door zyn overweging, en lokt die den moedt tot hevigheidt door 't beraedt van de reden; dan kent zy maet noch palen, dan heerſcht zy met de uiterſte ſtrengheidt over het vernuft, daer zy eens in gelaten is, daer teelt zy de erfzonde van aenwenſt, die zulk een dwinglandye oeffent, dat zy het vernuft als in ſlavernye houdt, aen het welk anders, volgens de natuur, de leiding en beſturing van de ziel toekomt en te houden ſta. zie hier achter de Tafel der wel-levenskunſt en vergelyk die ten dele met deze redenering.

248. G'LID] Gelid.

249. BELEDEN] Beleiden.

264.

By neigings slecht en blind. draayt die óók snel, en vochtigh
Door achteloosheids douw zy werden krom en bochtigh:
De erfzond, misverstand, ook voor-leers quaghewoont,
Zijn dikwils oorzaak mê, dat ghy dus wert ghehoont.
Dies lieft Andachticheid voor al, en ware kennis.
Hier, hier, hier is de grond van alle snuevelschennis.
Ghenegentheden ses die zaten dicht by een,
Als klein koppelen wit: daer 't weerschijn al op scheen.
De rechte stralen doen haar broeden witte jongen,
Der krommer schaduw zwarte, woest en onbedwonghen.
De welke vaak zo groot ook wassen metter vaerd,
Dat haar bevoogt, betoomt of houd hemel noch aerd.
Aardweetzucht, heilzucht, liefd tot schoonheid angename,
Erbarming, kinderliefd, en dank-zucht, zijn de namen,
Der moer-koppellen zes, die broen staegh: zitten stil:
De jongen vlieghen flux: die noemtmen lust, en wil,
Begeerlikheden mê, hertstochten, als de stralen
Des moedicheids die doen verwoeden of verdwalen.
De moed een wasem-vlam schijnt: die haar stralen zent,
Zo ant vernuft, als by ghenegentheden blend.
Verderflik, heilzaam mê, is dezer stralen werking:
Ghelijk het druyf-zap dient tot lijf quets of versterkingh.
Door moedeloosheid traagh, bey ziel en lichaam quijnt:
Door groote hevicheid ook lijf en ziel verdwijnt.
De wakker errenst andacht, 't vrolik wel-ghenoeghen,
Des moeds bedaarde krachten, ons vernuft toe voeghen:
Ook by ghenegentheden voeghelijke rust.
Maar al te heet, zo werktz' alom end' om onlust.
Het recht natuurlik, slecht verkiezen of begheren,
Zy door haar onmaat doet in hertstochten verkeren.
Haar hitticheid, dees jong koppellen heel verhit,
En maaktze bont van verw, die anders zijn snewit.
Zo doense 's meesters hert dies ghaan in nauwe schoenen:
Dus

264. GEHOONT] Bedrogen, zie Kiliaen.
266. SNUEVELSCHENNIS] Van den ramp van ons deerlyk vallen.
268. KOPPELLEN] Kapellen, wywouters.
280. BLEND] Blind.
293. SCHOENEN] Deze en de volgende regel rymen niet op elkander.

Dus magmen s' in goed duits met recht ſchoenlappers noe-
Doch heeft de moed geen ſchuld, in ſevicheids begin. (men.
Moed zent geen ſtralen uyt, als na des menſchen zin.
Maar lokt haar threenberaad? zo weetſe van geen mate,
En heerſcht ſtrengh in 't vernuft daars eens is ingelaten,
Teelt anwenſts errefzond. die zulke tyranny
Anrecht, dats' het vernuft hout als in ſlaverny:
Die anders na den aard betreft het ziel-beleden.
Wat heerſcht in u? zegt menſch, wat iſſer aars als reden,
Of reenberaads beſluyt? dat recht zich na 't verſtand.
Want valter wat te doen, dit is terſtond ter hand,
Stiert u beſluyt, en heet u iet te doen of laten.
Is dat nu recht of valſch, ghegrond of uyter maten?
Z'iſt werk of nut, of 't quetſt op 's boermans domme zin,
Zo voer hy dolkes voort: zo ſchaft hy zijn ghewin:

Al

294. SEVICHEIDS] Waerſchynelyk 's hevigheids, in 't begin der hevigheid.

301. DIE enz.] Aen het welke anderzins volgens de natuur de beleiding en 't beſtuur der ziele ſtaet.

304. TER HAND] By der hand.

306. UYTER MATEN] Buiten maer, buiten den haek.

307. Z'.] Zo.

307. BOERMANS enz.] Naer de domme zin van den boer. Hy heeft hier het oog op het oude liedt, naer wiens inhoudt Teeuwis de Boer door Koſter ten toneele gevoert is, gelyk Bredero zyn ſpel op het daget uit den Ooſten, en anderen op andere onzer oude liederen gedicht hebben; het zelve luidt aldus:

Een Boerman had een domme ſin
Daer op ſchafte hy zyn gewin,
Her voer een boer uit weye
Hy brocht zyn heer een voeder hoy
Syn vrouw de koele meye enz.

De boerman op de hove trad,
De vrouw op hoger timmen lach
Sy lach op hoger zale
Mocht ik een korte wyl by u ſyn
Ik gaf myn ros myn waghen.

De vrouw de reden zo haaſt vernam,
Sy liet den boerman komen an,
Soo heymelyk en ſtille,
In een klein duiſter kamerkyn
Daer deden zy twee haer wille.

Doen hy zyn willetje hadde ghedaen
Den boer moſt van de kamer gaen,
En hy beſtondt te klagen
Ik zegh dat het een als ander is
Myn rouwt myn ros, myn waghen. enz.

het voornemen van Spiegel is in het voorbeeldt van dezen boer af te beelden, onze ongeregeldheidt in het verkiezen en ſchielyk aenvatten van dingen daer ramp aen vaſt is, en die nauwlyx gedaen hebben, of berouw en bezinning van 't geen wy gepleegt hebben komt daedlyk met verdiende wroeging toegeſchoten.

308. DOLKES] Dul en los, zonder te zien wat hy doet.

308. SCHAFT HY ZYN GHEWIN] Dus behandelde hy de zaek als of 't winſt was. zie Kiliaen.

309.

Al vilt ſcha onder-hand: doe anderd' hy van zinne.
't Docht hem doe by zijn wijf, zo zoet als opter tinnen.
Elk wert na zijn verſtand, en na hy kennis heeft:
Na dat die weeght, of waalt, daar na iſt dat hi leeft.
Des grooten Ariſtotels hoogh gheachte klaarheid,
Schijnt duyſter in mijn oogh, by zulke ghulle waarheid.
Maar zoud ik zellefs zin ook durven nemen an,
Al ſcheent grond vaſt, en ſtrijdt met zulken groten man?
Wel ja: volgh ik zijn raad, daar is hy mijn verweerder:
Veel Platoos anzien gheld, noch is de reden meerder.
Doch op mijn zin alleen in deſen ſtuen ik niet.
Noch groter als die grootſe man, ſchijnt my 't bediet
Zijn tegenſprekers ſlecht, die kloeke kon verkloeken:
Schijn-ſchikkelik beſluyt vaak los wort door 't bezoeken.
Wie heeft met groter vlijt, en ook met meer vernuft,
Als dees ſlecht-effen man, betoont dat ellik ſuft
In zellefs kund, en meeſt diet meeſterlik uytleggen?
Haar wijsheid, wijſt zijn toets, heeft grond uyt hore-ſeg-
Of onbezochte waan, in zin-rijk by de ghis. (gen,
's Mans leven, niet zijn woord, tuyght hoe zijn weten is.
Des ſchijn-gheleerdheids prins, ſtelt ziel-beſtierens machte
In onbedwinklicheid: dat derving is van krachte.
Maar heeft hy zelf zijn kracht op 't uyterſt oit bezocht

Wat

309. ANDERD'HY] Veranderde hy.

310. TINNEN] Is eigentlyk de ommegang en trans van torens op huizen, welke boven omzet zyn met een baluſter die het nederſtorten belet. Hier en elders wordt het by overbrenging genomen voor de kamers die in de hoogere verdieping zyn.

312. WAALT] Mogelyk verkieſt. zie Kiliaen.

315. ZELLEFS ZIN] Myn eigen oordeel, gedachten.

318. PLATOOS] Ariſtoteles, leerling van Plato ſprak zelf aldus.

320. GROOTSE MAN] Ariſtoteles; uitmuntende in rykdom, afkomſt, en macht.

321. TEGENSPREKERS SLECHT] Socrates, van weinig middelen en eenvoudigen wandel verſchilt van Ariſtoteles die in den menſch eene onbedwinklikheid ſtelde. zie hier van Spiegels korte verhandeling wegens het verſchil van Ariſtoteles en Socrates.

321. DIE KLOEKE KON VERKLOEKEN] Die door zyn wyze van redeneren de kloekſte betrapte, met hen, door vragen, en hun daer opgevolgde roeſtemming, en beantwoording, de ongerymdheidt hunner ſtellingen te doen aenſchouwen.

329. SCHYN-GELEERDHEIDS PRINS] Ariſtoteles.

Wat hi (deed' hy zijn beſt) in luſt bedwangh vermocht?
Heeft hi niet zijn vernuft gheheel in ander zaken
Beſteet, als om zijn reen alleen zielvooghd te maken?
En daar men zijn vernuft te werk ſtelt, daar iſt kloek:
En is dan elders dom, door 't derven van 't verzoek.
Maar Sokrates zijn werk alleen maakt van zich zelve:
Die dagh an dagh niet doet als zielheil na te delven.
Wie heeft meer inder daad zijn luſten oit beſnoert,
Als deze dueghd-held? die ſtaat, dat hy niet verroert
Een etmaal lid ant lijf. leert niet meer in 't bezoeken
Dit ondervindingh-boek, als hore zeggers boeken,
Kunſtrijke laffe praat? hy tuyghde dat hy wiſt:
Wie ſchijnt u van dees twe dat zich meer heeft vergiſt?
't Bezoeken is het nauwſt. ſchoolwijsheid meeſt verblin-
Baart: ware kennis komt uyt daadlijk ondervinding. (ding
In zich gha ellik zelf. ſtuent op geen yle praat.
Wilt ghy een zaak verſtaan; na ſpuertſe inder daad.
Wat port den dommen boer te waghen ros en waghen?
Waſt onbedwinglikheid? of waſt zijn groot behaghen
In Juffermin? in pronk? zou hem zijn na-verſtand
Niet efter hebben licht gheredt uyt zulke brand?
Hebt groote hongernood, en vint de vult van eten:
Vaſt om een kroon, of duyſt, zeit een: zuldy niet weten
Te kiezen 't waarſte ghoed in u zin, als ghi mooght?
Is onbedwinglikheid, of reenberaad, hier vooghd?
Elk heeft verſtant, en is heel zullix als zijn werken:
Al zeit, ja meentmen aars, men zal in 't doen beſt merken.
Met meningh menigh dueghd lieft, maar 't voor-miſver-
Dat on-ontwortelt blijft, behoud noch d'overhand. (ſtand,
Ja in 't luſt volghen zelf heirſcht ook het reen-beraden.
An dees ſpijs zal zich d'een, an d'ander die verzaden.
Ook veelerley verſtand in onbedwinglikheid.

Vaak

334. REEM] Reden.

336. VERZOEK] Beproeving, onderzoek, onderſtaen.

349. BOER] Zie boven. v. 307.

353. HEBT] Hebt eens groten honger, en vindt overvloedt van ſpyze, doch iemant biedt u een duizent kronen aen, zult gy niet terſtont weten wat gy verkiezen wilt, het geldt te nemen, of den honger te boeten?

355.

Vaak ſtrijden teghen een, en teghen relikheid.
Zal ik vernoeghen vraatluſt? oite minluſt ſtelpen?
Of wil ik ſparen 't gheld, dat my hier toe kan helpen?
Of zal ik d'opſpraak vlien? of pok-ſinerts onghevoegh?
Of is in dit ghevecht mijn dueghd-min ſterk ghenoegh?
Elx eighen hert (de daad niet) moet dit grond-gat uyten.
Daar heerſcht in niemand niet, als eighen-zins beſluyten:
En dit beſluyt zich na 't verſtand recht, dat elk heeft
Van elke dings waardy, daar ellik heel na leeft.
Elk leeft zo hyt verſtaat. het zwaarſte moet meeſt weghen.
Een yders hooghſte ghoed blijkt uyt zijn daadlik pleghen.
Het geld begeert de werld: ook eer, en hoghe ſtaat,
De welluſt, hate-nijd, en wraak-luſts overdaad,
De trotsheid, toornicheid, ook luyheid, boerten, jokken,
Na ellix zinlikheid, hem by de oren fokken.
Des menſchen zinlikheid dat is zijn hemelrijk,
Of hóóghſte ghoed: hier van zo gheeft zijn leven blijk.
In praat ghaat elk vermom, ook voor zich zelf. het vainzen
Is me een zinlikheid, een groot-vorſt. wildy klainzen
In alles u verſtand door nauw opmerkings zeef?
U mening die ghy recht waant, vindy meeſt al ſcheef.
Des wieghleers miſverſtand, ghewortelt in't langh duren,
Waant elk te zijn een qua gheneichtheid der naturen.
Hy voed het miſverſtand, en vecht in grote nood
Met errenſt teghen zulken ſchauw-beeld tot zijn dood.
Koel en zachtzinnigh is d'een, d'ander is heetbloedigh
Van aard: maar daarom niet gheduldigh of grammoedigh.
Het boſkruyd, drogh, nat ſtro, verbranden raſch of traagh:
Maar 't vier brand-oorzaak is alleen. nu is de vraagh,
Wat maakt u toornigh? wat ontſtelt heetheid van bloede?

Iſt

378. FOKKEN] Leiden, trekken. zie beneden. B. VI. v. 469.

Zyn 't niet of gicht of pokken,
Of kommer, die de quiſtgoeds by de oren fokken?

381. VERMOM] Vermomt, bedekt.

382. KLAINZEN] Ziften of naeuw onderzoeken.

391. DROGH] Dit moet naer myn gedachten, droog zyn, en wil dan zeggen als men de comma wegneemt, het drooge buskruid.

Iſt niet u miſverſtand? alleenlijk u vermoeden
Dat iemand onrecht doet? die erfzond zoz' ontwort,
Daar blijft niet dat (ook d'heetſte menſch) tot toren port.
Ons heilands heyligingh dees' erfzond komt vermoorden:
Zo wie ghelovigh volght, en vaſt blijft in zijn woorden,
Ziet, waakt, en bid al ſtaegh, dien tóónt zijn waarheid
Dat wy gheen rechters zijn van ander luyden werk. (ſterk,
Zo ſwakken ſchepſel is de menſch, dat hem mach krenken
Een qua lucht, ſteenval, beeſt of menſch: hier wilt geden-
Dat gheen van deze u dan onghelijk doet aan. (ken
Daarop verbiet u Chriſt, de boze weer te ſtaan.
Dit heet rechtvaardicheid te lieven en betrachten
Als ſchoon: dees neiging-boet, doet vrê en vrueghd verpachten.
Chriſt leert u lieven God (dats wijsheid, goedheid, macht)
En wie hem lieft, verkrijgt door wijsheid goedheids kracht.
Wie God niet lieft, die ſneeft onwijs, onghoed, onmachtigh.
Zo wie rechtveerdicheid begeeft, die ſneeft onzachtigh,
In eighen willens hel, in onruſt, in verdriet.
Hy quetſt zich, quetſt hy u: maar u en lettet niet:
Of eighen-wil en will' God en natuur weerſtreven:
Die ſchikkent al te ghoed. zo ghy in al u leven
Ten beſten alles keert; zoo wordy wijs en ghoed,
Rechtvaardigh, maghtigh, bly en vry van gramme moed.
Wil jemand des natuurs en Chriſtus wet toeſtemmen,
En 't blijkt dat hy zijn toren niet en kan betemmen,
Die lieght: hy waant te zien, maar hy is ſtekeblind.
U wegh is op ghedelft; des waarſchouwt u uw vrind:
Ghy zeght dat ghyt ghelóóft, ghaat lijkwel daar en boven
Al voort, en valt. Zal ik hier woord of werk geloven?
Of krijght ghy ook ghezicht, en ghaat op weghen glad,
Ghewaarſchouwt wildy vailigh ghaan te zien op 't pat,
Ghi ziet om hóógh en gliſt: Wie 's d'óórſaak van dit gliſ-
U achteloosheid iſt, gheen miſverſtands vergiſſen. (ſen?
Ik

395. ONTWORT] Te niet gaet.
406. VERPACHTEN] In bezit kreigen, gelyk een Pachter of huurder een hoeve.
409. SNEEFT] Valt.

427.

Ik kent, maar wie dwinght u tot achtelozicheid?
Ghi zelf, ghi hebt de ſchuld: niet onbedwinklikheid.
Ik heb my vaak verlaſt door 't veel of haaſtig eten:
Al neem ik 't, zegdy voor te myen, dik vergheten
Iſt my terſtond: dit weet ik immers dat my krenkt,
z'Iſt onbedwinklicheid die my dit onheil brengt.
Gheenſſins; 't is u verzuim: dat 's óórzaak deſer ſmerten.
De zond, of na-ſmert, ghaat u niet ghenoech ter herten.
Zo brand de ſmit hem vaak die op zijn doen niet let.
By u wort temluſts dueghd niet hoogh ghenoech gezet,
Of vreze Goods, lieft die, zy zal u wel behoeden.
Des dueghds waardy by u gheen kund is, maar vermoeden.
De Gheld-god dwingt licht datmen ſpaarlik eet óf vaſt.
Goods vrees veel ſterker is, ſtaat maar haar grond zo vaſt.
Die ding-waardering werkt in al u onderwinden.
Doorzoekt u ziel-grond, ghauw, ghi zultet waar bevinden.
„ Geen onmacht, maar 't verſtand grondoorzaak is van 't quaad.
Van 't quaat is hy ook vry, die quaad verſtand verlaat.
Den duyvel wederſtaat, en hy zal van u vlieden. (bieden.
„ Waar miſverſtand de ziel ruymt, daar krijgt God 't ge-
Gheen onbedwinglicheid of on-andacht heeft macht
Daar God en 's duegds waardy zy hóógh genoech geacht.
Elk lieft het ſchoon en heil. uyt neighingh der naturen.
Schijnt welluſt, gheld, of eer, of hoogheids land-beſturen
In u zin ſchoon en heil, door miſverſtands beleet?
Ghi hebt die noodlik lief: maar zo ghi namaals weet
Dat zy maar ſchijn-heil zijn? dat haar onmaats verderven
U ſmert en lelijk is? zo moet ook nóódlik ſterven
Die trek en liefd tot haar: daar groeyt in 't jegendeel
Liefd tot het ſchoon en heil van zedevormingh eel.
Dit na-verſtand dan heerſcht, (iſt krachtigh) als te voren
Het miſverſtand u dreef: dat niet meer magh verſtoren,
Iſt dóód: iſt ghants vernielt: 'tblijkt zoot niet uit en puylt.
Maar 't quelt u wis, zo lang het noch inwendig ſchuylt.
Hier is de ſchort, en 't lek. Die beter waant te weten,
Hoe-

427. KENT] Bekent 't.
432. Z'] Zo.
451. BELEET] Beleidt.
452. NOODLIK] Noodzakelyk.

Hoewel noch in zijn grond ſchynheil hoogh is ghezeten.
Men weet, men looft, men lieft, duegd met de mond, maar
Van daar is u bedrijf; want ver zo is u hert. (verd
Zulk truert vaak om zijn zond, en, zo hy meent god-
vruchtigh:
Hy acht zich ſwak te zijn: neen, ghierigh of eerzuchtigh,
Is hy, of gail, of trots, door quaad verſtand, door waan.
Die beker zuyvert binnen eerſt, leert recht verſtaan.
Bezint u, u bezint, dits d'allereerſte trappe
Des heils: in onheil blyvenz' al diez' overſtappen.
Bezinningh is verlies van miſverſtands bedrogh:
Bezinningh iſſer niet, zó miſverſtand leeft noch.
Daar ziedy, Spiegel, in u Hertenſpiegel klaarlik,
Dat u niet buyten u of quetſt, of is bezwaarlik:
Dat u verſtand alleen, 't zy recht of valſch, is vooghd.
Zoekt ghi heil, liefdy 't ſchoon; ziet dat ghi wakker pooght
Na recht verſtand: wort wys, ghy word ook goed en
machtigh.
Bekoomdy recht verſtand? waakt dan alheen andachtigh.
Vint ghi noch lykwel ſchort, als die door broosheid ſneeft,
Zo bidt al ſtaegh om hulp Dien, diet wilvaardigh gheeft.

463. VERD enz.] Vondel breidt dezelve gedachten, op een ſchoone wys verder uit daer hy in den Roskam, zingt:

De waerheidt greep wel eer die menſchen by de ſlippen,
En ſprak: uw hart is verr'; gy naektme met de lippen,
De waerheid eiſcht het hart en niet zo zeer 't gebaer; enz.

478. ALHEEN] geſtadig.

HERT-

HERT-SPIEGHELS

VYFDE BOECK.

NATUUR IS ONS NAASTE GEBUUR.

TERPSICHORE.

TE herpen zeker-ſcherp heil-lering-zang is luſte,
En meeſt als onſen gheeſt (verquikt doort ſlaap zoet ruſten)
Geen muffigh bed het beſte levens luſt ontſchaakt:
Een wakker haan, voor dagh voor douw, ons wakker maakt,
En kittel-luſt om 't groene luſthof van de werreld
Te zien met uchtend-tranen zilver ſchoon beperrelt.
Huid',

V. 1. HERPEN.] Op de Herp te ſpeelen, dus pypen, als boven, op de Fluitpyp, Trompetten, op de Trompet.

5. KITTEL-LUST.] Luſt die ons prikkelt en noodigt.

7.

Huid', huisbezorghing ſtier op Rijnlands Y-ſtroom-dijk
(In d'eerſte optreks teelt der velden webbe-rijk)
Ons ghangh, in 't duyn-grond-water rapſe nuery-dillen
By koppels 't melkte bleek-webs melk-zop zien uytdrillen.
Het graſ-rijk groene veld met lywaat wit bedekt
Strak teghen weer en wind an d'hennikken gheſtekt:
Op half wit linnen ſchouwen buertswijs ghieter-reeghnen
Uyt ooſt en weſter ſloot zich onderling bejeeghnen,
Of bleek-heer baat-ziek mocht mijn vroeg-ghehennikte
Door yl-aards overloon, vergheten in den hoek. (doek
Nauw toezien wis verhoedt trouw dieners ſnó veraarden.
Zelf is de man. des meeſters óógh maakt gladde paarden.
Op 't leeghbaar karrers bidden Herkles zeit uyt ſpot,
Slaat hand ant rad, vrund, helpt u zelf, zo helpt u God.

Dit

7. HUID' enz.] Heden doet my de bezorging van myn huis mynen gang wenden om over den dyk, die zich langs het Y ſtrekt, en onder de zorge der Heemraden van Rhynlant gelegen is, my te begeven naer 't duin buiten Haerlem, om aldaer, nu het in den rechten bleektydt is, nu de velden vol webben staen, in het duinwater op den Bleek de rapſe meiden, by paren al zingende de karnemelk uit de webben te zien wringen, en de velden te aenſchouwen zo groen van het dichtſte gras bedekt met wit Lywaet, dat ſtrak tegens weer en windt aen de Henniken met ſtokken ſtaet uitgerekt, en het linnen noch halfruw behozen met water dat by beurten uit de Ooſt-en Weſterſloot over het zelve als een regen wordt uitgeworpen.

12. HENNIKKEN] Banden van gaeren, die aen de webben vaſt gemaekt zyn om de ſlekken door te kunnen ſteken, en dezelve op de velden uit te rekken.

13. SCHOUWEN] Te aenſchouwen, te zien.

15. OF BLEEK-HEER enz.] Of de Bleker myn lywaet, dat al vroeg gehennikt is geweeſt, niet in een hoek laet leggen uit baetzucht, daer een ander die groten haeſt maekt, hem door overloon toe mocht bepraeten.

19. LEEGHBAARS KARRERS enz.] De Karreman die geen handt aen 't werk ſloeg, en Herkules badt hem te willen helpen, wanneer het radt van zyn kar diep in 't ſlijk gezonken was, volgens de fabel, te vinden by Camerarius en Faërnus wiens vertaling de Nederduitſche lezer aen den Heere David van Hoogſtraten heeft te danken. Spiegel, ziet hier op als hy in zyn A. B. C. kettingliedt dus zingt:

UITSTEL AFTERSTAL.
Uitſtel van uur tot uur, van dagh tot daghe,
In jammer houdt den achtelozen traghe:
Wie leeghbaar wenſcht, erſt wel verdiende ſpot:
Slaat hand an, helpt u zelf, zo helpt u God.

21.

Dit was vroe-uyttochts werf. wes voetlings? om te mijen
In ſchuyt ghekaekels ſtuernis, waghe-val in 't rijen:
Tot lijfnut hebben mê, lijf oefning, en daar by
Ziel welluſt, in des ziel-heils naſpuer eenzaam-vry.
't Gemoed ik leegh, die leeg-gangs tijd, van koopmans handel,
't Verſtand is zorgh-leegh in dees uchtend zin-luſts wandel,
Het Y, en 't Spaar verby, langs Albrechts berrigh heen
Tot op den witten blenk. daar plotſelijk verſcheen
Terpſichoor aan den voet. die lokte my beneden
An d'Overveenſe beek: daar hoord ick deze reden.
Het werreldlijk beloop by yemands byghebot
Ontwijflik wert beweegt: en tuyght daar is een God.
Ook dat die machtigh, ghoed, en wijs is, uyt zijn werken
Blijkt van dit ſchepſelboek zijt ghi al leerbaar klerken.
Al oogh-blik, elke daad, en voorval, ſtrekt een les:
En ellik ſchepſel zelf een letter daar in es:
Die yghlik zijn ghemeen en leeghlik in 't verzinnen,
Goods wijsheid, ghoedheid, macht, doen kennen: ook beminnen,
Om dat hy ſchóón, ja 't ſchoonſt is: en dies boven al.
De willigh-blinde, diet ontkennen, die 't gevalligh t'ſamen-kleven van 't ondeelbaar ſtuyf-ſtofs horten Grond-

21. WERF] Kiliaen vertaelt dit *actio*, *actus*. zou het hier niet moeten zyn, de reden van mynen vroegen uittocht?

21. WES VOETLINGS?] Hoe, te voet?

27. ALBRECHTS BERRIGH] Aen het duin gelegen. voor dezen een Slot der Graven van Hollant, gelyk verſcheidene handveſten, aldaer gegeven, betuigen. het heeft zyn' naem van den H. Albrecht; en is nu een burgerlyke buitenplaets daer niets als zeer weinige overblyffels van zyn en ouden ſtandt te zien is.

28. BLENK] De Blinkert.

31. BYGHEBOT] Macht, bevel, die geſtadig medewerken tot onderhoudt van 't zelve.

32. GOD] Heerlyk bewyſt dit de boſchpapinne Zegemond in Bato van den Droſſaert.

36. ES] Is.

37. LEEGHLIK enz.] Lichtelyk te begrypen.

41. STUYF-STOFS] De *atomi*, onzichtbre ſtofjes van verſcheidene gedaenten, welke, volgens Democritus, Epicurus, Lucretius, en zelfs van de nieuwen dit, Heelal, by gevallig zamenvloeien, zyn gedaente zouden gegeven hebben en noch doen beſtaen,

42.

Grond-oorzaak zeggen van dit al te zijn, die ſtorten
Haar zellefs loochening. dat nietigh' Avontuur
Dit wert zo God: doch blóót van macht en van beſtuur,
Onwijs, onghoed, zo blind als zy blind-ſchermers zelve.
Wie kan des werrelds ſtand en 's Hemel-loops omwelven
Vermoeden oon beſtier? dees ſchikking-kunſt ghewis
Tuyght van zijn Schepper u: doch gheenſins wat hy is.
Zo is ook eighen ziels ghedaant on-ondervinlik.
Voor u: maar datſer is is yder licht verzinlik.
Een letter-moer verſtrekts', of een klein-werrelds boek.
Ja 't nutſte werreld-les krijghts' uyt zelfs-onderzoek.
Door zellef-kunds verzuim ſneeft ellik in verkeertheid:
Maar zellefs kennis voert tot ware Godgheleerdheid.
De zellefs kennis leit in kund van zellefs kracht,
Wat lijf en ziel-heil gheeft, en hoemen dat na tracht.
Ziels eerſte hooftgrond-kracht, is 't lijfs en 't zielighneiZulx om te werven heil is ellik ſchepſel eighen. (ghen:
Gheneichtheid, aerd na 't laegh, het vier na d'hooghte heeft (leeft,
Ook macht daar toe: 't ghediert en kruid, dat flechtlijk
Heeft zullix mê, daar toe ook neighing-tocht tot ghoedheid
En heil: diens derving quelt, verwerving maar heeft zoetheid.
Het relijk dier heeft meer (tot ſcheppers meerder prijs)
Gheneghentheid om worden maghtigh, ghoed, en wijs,
Dats Godlik: zo veel zijn natuur die is deelachtigh.
Na u verſtand, is God alleen wijs, ghoed en machtigh.
Wat hy meer is in zigh, dats boven u begrip:

In

42. STORTEN] Werpen hun eigen ſtelling om ver, en brengen de lochening der zelve mede, het avontuur, dat niets om 't lyf heeft, tot Godt makende.

47. OON] Zonder.

50. VERZINLYK] Begrypelyk.

51. LETTER-MOER] De vorm daer men de letters in giet, de *matrys* geheten, dat van *matrix*, de *moeder* komt.

53. SNEEFT] Valt.

58. WERVEN] Met moeite vergaderen, bekomen.

59. GENEICHTHEID enz.] De aerde neigt naer de laegte, gelyk het vuur naer de hoogte.

60. SLECHTELYK] Zonder zodanige redenering als de menſch.

68.

In zijn graads ommetrek moet ellik blyven ſtip.
De blind weet van geen zien, 't onrelijk van geen reden:
Ghi van gheen zeilſteens kracht, of honde-rueks beleden:
Noch u vijf ſinnen kracht, of werking zelf behend.
Iſt vreemd dan dat ghy God, na zijn is, niet en kent?
Doch vint ghy in u graad volheil; wildy te deghen.
Volheil is neighing-boet: dus hoe ghy zijt gheneghen
Grondeert voor alle dingh. dats u natuurs behoeft.
Meeſt 't onnatuürlik (niet natuurzucht) u bedroeft.
De neighing ongeſchent, die in u van naturen
Is, is Gods kracht in u, om u tot hem te ſturen.
Dees leidſman recht en ſlecht, die maakt u recht gheleerd?
Zo wie met errenſt ziet, en waakt, en hulp begheert.
Macht is het wit, daar ghy na trachtet al u leven.
Macht is het pond, dat u op woeker is ghegheven.
Macht, om te werven wijsheid, ghoedheid, meerder kracht,
Gheeft God: daar woekert mê, zo krijghdy volle macht.
Wie wijs wort ende goed, die wort daar duer ook machtig:
Die onwijs en onghoed blijft, die blijft ook onkrachtigh:
Des menſchen hoogſte macht, is 's menſchen hoogſte goed:
Dats, lieft God boven al, krijgt macht, krijgt geen onſpoed.
Wie God lieft, die lieft macht, verſtandicheid en goedheid:
Daar toe gheeft hy u macht, en neighing: eerſt tot vroed-
Weet en heilghering bey: zo is de menſch ghe-aard: (heid,
Maar wetenſchap, wat heil of onheil zy verklaart.
Om heilghericheids boet, weet-gherigh ghy gheneghen
Zijt: die toch tot ghequel dijt, waarder niet en-teghen

Het

68. STIP] Elk moet vaſt blyven in den omtrek zyner bepaling. *ſtip* betekent *vaſt* zonder daer van te kunnen, *geſtadig*. dus zegt men: *hy is daer ſtip mede bezig*. enz. zo is her zeker dat, niemant verder kunnende gaen dan zyn bepaelde omtrek, ons verſtandt, het geen door de werking der zinnen en vleeſchelykheidt van 't Lichaem bepaelt is, zich niet kan uitbreiden, tot een rechte bevatting van het Goddelyk wezen, door dien het zelve onbepaelt en niet ſtoffelyk is, gelyk geen kleinet kring een groter in zich kan beſluiten.

70. BELEDEN] Beleiden.

71. BEHEND] Behendig.

72. Is] Wezen.

73. DOCH enz.] Doch gy vindt volkomen heil in den *graed*, *trap* uwer bepalinge, dat is de voldoening der neiging van uw natuur.

83. WERVEN] Te verwetven, te bekomen.

Het ſchepſel boek, daar weet-zucht door mocht zijn ge-
U onvernoegde weet-zucht diend'aars tot onruſt. (bluſt;
Die drong Goods goedheid hem, dit middel te beſchikken
Dat vailigh en ghereed u neighingh mocht verquicken.
Dit levens boek, den menſch diet gha ſlaat zo verlicht,
Dat hy zich zelf en heil kent, mê zijn ampt en plicht
Tot God, en tot zich zelf, óók tot zijn evenmenſche:
En niet alleen verplicht, maar ook beweeght na wenſche,
Door neighing-tocht, om dat uyt liefd te doen met luſt:
't Geeft kundſchap na behoeft óón kribſe ſchool-onruſt.
Ghelijk ook niemand zonder letter-kund kan lezen,
Zo moet, voor waarheids kennis, noodlik by u wezen
Eerſt ſchepſel-letter-kund. Want zonder haar bediet
Wel grondigh te verſtaan, is alle kennis niet.
Dies elk, ja meeſt de meeſters, miſverſtandigh zwerven.
Leert dees voor al, wilt ghi ghegrond verſtand verwerven.
Om dees wel te verſtaan, ter nood, hoeftmen geen grond
Van ſchoolſe-kunſt-behulp, het leerd zich zelf terſtond.
In alle reenbeleed des ſchijn-gheleertheids boeken
Is zy de ſtof, daar elk in ſuſt, voort zelf bezoeken.
De ſchijn-gheleerdheid ding-waarderingh reikt de hand:
't Gha-ſlaan der dinghen aard dat gheeft ghegrond verſtand:
Hoeft niemand tot ghetuygh, zy zelf gheeft alle klaarheid:
Des menſchen eighen hert ghetuigh is van haar waarheid:
In ondervinding-kund haar grond-bediet beſtaat:
Wie dat verzuim blijft blind, doolt, weet niet waar hy gaat.
Door haar ſlecht effen laecheid wert dees zonderlinge
By elk verzuimt: want zy beghint an ſlechte dingen,
Die elk klein acht. maer die ant laeghſte eerſt beghint,
Klimt hóógſt. ontwaakt: bedaart u: Spiegel u bezint.
Ghi zijt al vroegh verrokt. u kindsheid valſche beelden
Zijn ingedrukt: ghi ſneeft: begheeft waanwijsheids weelde:
U kundſchap wakker weeght op reenwix waagſchaal vry,
Wat ghy weet, wat ghy waant, dat heil of onheil zy.

Be-

104. óón] Zonder.
104. KRIBSE] Kyfachtige, twiſtgierige. wy zeggen noch *kribbig*.
106. NOODLIK] Noodzakelyk.
113. REENBELEED] beleiding der reden.
122. SLEGTE] Geringe, eenvoudige.
126. SNEEFT] Valt.

140.

Beghint van onder op, an d'aller kleinſte zaken:
Elk onluſt in 't ghedacht, laat u die zijn een bake;
Let waart heeft zijn beghin, en werwerts dattet ſtrekt;
Of neighing, of verſtand, natuur of waan u trekt.
Een kind dat letters leert verkeert, of dat verſmalijk
't Welſpellen overſlaat, leeſt al zijn leven qualijk:
Zó iſt hier ook: naſpuertet: doet nauw onderzoek
Van voor voets op in u, in 't kleine werrelds boek. (ſtadigh?
Wat denkt, wat wilt, wat vreeſt, wat hoopt, wat wenſcht ghy
Wie dwingt tot wederwils hertknagen ongenadigh?
Wat heerſchten in u ziel? iſt neighing? reen? of wil?
Wat is die? waar ontſpruytſe? hoe? wes ſwijghdy ſtil?
Kent ghi gheen eigen wil, de grond van u ghequelle?
Voelt ghy door anwenſts eelt de brand niet van haar helle?
Niet vreemd iſt. Alleman leit in dit ghaſthuis ziek:
Dies haar grond-taſter ghauw behoeft een lange piek.
Een dikke nevel-nacht van voorleers erf-gheleerheid
Dringt, ja dwingt, eel verſtanden in droom-ziekts ver-
Z'is, zeitmen, in ons ziel een redelijke kracht; (keertheid.
En die als Koningin daar heerſcht met volle macht.
Gheenſſins. Z'is als een buel, die werkt en ruſt met ſtaden;
Zy waſt, dort, wort, ontwort, na 't waalbaar reenberaden.
Wat iſſe dan? en waar ontſpruytſe? zegt? haar grond
Dat is gheneghentheid: die blind is: maar terſtond
Als reenberaad yet toeſtemt, wort daar wil gheboren:
En tienderley beraad zal tienmaal haar verſtoren:
Dus heeftſe door haar zelf ghebieden noch gewouwt:
Die ſlap of ſtreng is na 't verſtand is ſwak of ſtout.
Grondeert dit in u ziel: erf-voor-verſtands verwennen
Zet an d'een zy: leert grondigh dees hooft-letter kennen.
U lijf gheneichtheid breng u honger in 't gedacht,
't Welk zielghenegentheid (tot heil) port, dat die tracht
Dit onheil te ontghaan: dits gheen wil, 't is haar moeder:
Daar zy ſpijs: maar 't verſtand (dat God als u behoeder

En

140. WES] Wat, waerom?
155. GEWOUWT] Geweldt, kracht, macht.
162. DAAR enz.] Daer de neiging van uw lichaem u tot honger port, en zegt: daer is ſpys: doch het verſtandt u toont dat het venyn is, lydt gy liever den honger, als de doodt, en by gevolg is de neiging geen oirzaek van de wil, maer de overweging der reden.

En vader van de wil u ghaf) zeit 't is fenijn:
Daar wort gheen wil, al doet u honger ſmert en pijn.
Of komter ghoede ſpijs, en krijghdy wil om t'eten,
Zeit u ghedacht, 'tis vaſtel-dagh, en u gheweten
De kerk is onderdaan; de wil ghaat flux te niet.
Zo neen: en dat u een, een duyzent kronen biet,
Of eer of ſtaat, of zulx iet, dat ghi acht hóóghwaardigh
Na u verſtand, wert ghi of waighrigh of wilvaardigh
Hier blijkt de wil te zyn een werk-vóóghd in u hert;
Door reenberaad, uit neighingh, zy gheboren wert.
De neighing een grond-oorzaak aller ſchepſels werking
Is, en zy ſtrekt altóós tot heil en tot verſterkingh.
In ſchepſels redenloos, daar werkts' als opper vóóghd:
In't redelijke dier (hoewelz' ook zullix pooght)
Daar magh het reenberaad haar wel of kwalyk ſturen.
Gheneghentheid tot ghoed ſtrekt: doch blint van naturen
Is zy: zy drijft den menſch (zoz' al 't gheſchapen doet)
Dat hi niet anders magh als trachten na haar boet:
En meeſt na 't meeſte goed. het zwaarſtemoet meeſtwegen.
Hier magh wil, noch verſtand, of zielkracht, ſtrijden tegen.
Weet, en heilgherigh, minnen 't ſchóón, en 't ſchoonſte meeſt,
Erbarmingh, kinderlievigh, dankbarig van gheeſt,
Zyn wy al gh'lijk gheneight: dees magh niemant verwerpen, (pen.
De ſnoodſte ſchelmen niet, hoez' ook haar zinnen ſcher-
Is al ons neighingh ghoed? is zy alleen die roert? (voert.
Waahn komt het quaad dan heer? de valſche ſchijn ver-
De vrek, de dief, de moorder achten 't gheld-verkrijghen
Voor heil, voor ſchoon: dit doet haar lieghen, ſtelen, krijghen.
Natuurlik lieft de moer het kind, doch ſterker miſverſtand,
Of waangodsdienſt, mach't haar doen werpen in de brand.
Dien welluſt, ſtaat, of eer, ſchoon ſchijnen en hóóchwaardigh, Hy

168. DUYZENT enz.] Zie dezelve gelykenis hier boven B. IV. v. 353.
177. MAGH.] Kan, vermag.
180. BOET] Voldoening.
188. WAAHN] Waer van daen is dan het quaedt herkomſtig?
190. KRYGHEN] vechten.

194.

Hy moets' uit neighing lieven, en wort dies onaardigh.
Brengt ſnode wraak, en ſaam (het allerylſte niet)
Niet door waanwaardicheid de grootſt in groot verdriet?
De neighing, die haar 't hoogſte ghoed in haren oghen
Te lieven port, is ghoed: door waan zijn wy bedroghen:
Dat zy een ydel niet, het onheil, 't quellik quaad,
Zich achten 't hooghſte ghoed. Ja menigh willigh laat
Zyn luſt, zijn gheld, zijn ſtaat, zijn eer, ja lijf en leven,
Om wraak om hoeremin, door miſverſtand ghedreven.
Teelt neighingh en verſtand noodwendigh wil in my?
Heb ik gheen willekuer? is mijn wil dan onvry?
Geen wil is vry: die moet verſtand en neighingh volghen?
Maar vrye willekuer (zo ghi niet zijt verbolghen,
Of door moetwil verſtokt) is by de menſch. vermoeyt,
Verhit, en dorſtigh weeſt, daar kil-koud water vloeyt:
Heilghericheid die port u dorſt-ſmert te verzaden;
Te mijen portſe ook des kouden waters ſchade:
So ſtrijden meeſtentijd de neighings teghens een:
Daar hebdy willekuer te kiezen een van tween:
Doch moet u willekuer nootwendigh zijn gheneghen
Na 't geen in u beraad op die tijd meeſt zal weghen.
Is u beraad bedachtzaam, langſaam, recht en ſlecht;
Gheneghentheden heilzaam leiden u te recht.
Maar zo onandacht u, of eigen wil beheren;
Dicht zal u willekuer van heil tot onheil keren.
Is eighen-wil iet aars als wil? doet ons 't beduyt.
Natuurlik is de wil, en welghegrond, die ſpruit
Uyt recht verſtand, en neighing, beide recht natuurlik.
Recht iſt verſtand, dat in haar rechte waarde puurlik
De dinghen acht en lieft. Maar zo u eigen-zin
Der dingen rechte waarde acht of meer of min,
Wilt ghi het ſchynheil kiesbaar, 't kieſbaar waar heil ach-
Of eighen ſchatten, 't geen niet heel ſtaat in u machte, (ten,
Zoo teelt die eighen-zin de eighen-wil onwijs.
Natuurlik honger hebt en ſlechtſte voebaar ſpijs,

Ghe-

194. ONAARDIGH] Vervalt van zyn aart, en de natuur te volgen, welke niets zoekt dan 't geen waerlyk ſchoon is.

222. PUURLYK] Zuiverlyk, enkel en alleen.

Ghenegentheid natuurlik port u om te eten,
Die baart dan voort een wil, gheteelt in u doort weten
Des ſpijſes dueghd: in 't eten zo gheniet ghi luſt:
Die volght ſo waar natuurs behoefte wert ghebluſt.
Die neighing, het verſtand, de wil, en 't luſt gevoelen,
Zijn noch natuurlik ghoed. na honger-ſmerts verkoelen
Zo ghi dan eten wilt om lekkerheid ghenot;
Die wil, verſtand, en neighing ſtrijden teghen God,
Natuur-begheert, en heil. 't natuurlik honger boeten
Dat ſtarkt u lijf: an lijfheil hangt lijfluſts verſoeten.
Maar 't lichaam krenkt. zo wie luſt tot een eind verkieſt.
Dies hy lijf-heil-genot, ook rechte luſt, verlieſt.
Natuurlik, godlijk, ghoed, is honger-bluſſchings neighen;
Niet 't lekker-luſt-bejach: dat is gheheel u eighen.
Dees eighen zinlikheid, natuer-behoeftes ſil
En neighing ghants verkeert, en teelt zo eighen wil.
Wort die dan vierigh, wenkt'ſe d'heetbloedighe krachte,
Zo werts een moed-wil trots, die ſtrak met vollen machte
Gheheel den menſch beheert, zo langh die hitte duurt;
Haar aanwenſt eelt ook menigh ewelijk bezuurt.
Zulk eighenzinnicheid, en eighen wil trots-moedigh,
De menſchen meeſt beheert, en maaktſe zo verwoedigh,
Dat zy haar eighen aard, haar heil, haar God, haar ruſt
Verzuymen: 't is in haar door miſverſtand ghebluſt.
Maar die door achterdocht kan eighen zin begheven,
En Chriſtelijk onnozel kindheid wil aankleven,
Die zal door waarheids kennis waarlik worden vry
Van eighen-zin en wil, godvolgigh, vredigh, bly.
Hy volght d'onnozel kindſe neigingh der naturen,
(Als Sokrates) die moet hem (bit hy) tot God ſturen.
De ſchijngheleerdheid laſter' of acht my voor zot:
Zy dedent Sokrates: en Chriſtus was van God,
Van heil, van wijsheid, verr'; hy ſufte in haar zinne:
Hy revelkald' als ik: hy had den duyvel inne.
Als hy de ſchijngeleerde kerrik-vooghden blind.
Beveelt eenvoudigh-ſlecht te werden als een kind.

Dees

243. SIL] Zout, hier van noch *siltig*. Van outs zeide men ook *sel*.

265.

Dees heb ik op mijn zy. 'k veracht het kribbich vlechten
Haar schik besluytings-kunst, haar reen-loos reen-bevechten.
Zo Aristotels-feil, door erf-leer, hen aankleeft,
En meer als Christus waarheid aanzien by haar heeft;
Acht ghy haar aanzien klein, en al haar trotse klerken:
Doch onderwerpt u zin de alghemeene kerke,
De waarheid slecht en recht. wie die alleen bemint
En treet in 't parck, tis wel als zy u reklijk vint.
Zy zy alleen u wit (niet overwinning-luste)
Die u weetghericheid, door neighingh-boet, gheeft ruste?
Gh'lijk al onnozel kindse neighingh drijst tot ghoed,
Weetghericheid voor al, die puur na wijsheid spoed,
Om die Gods-eighenschap te werden meer deelachtigh:
En wijsheid, dieze krijght, dien maaktse ghoed en mach-
Heilghericheid, die u tot heil-bejaghing dringt, (tigh:
En van verscheiden heil het meest te kiezen dwingt.
Natuurlik 't grootste heil de grootste neighings boetingh
Is: zulke neighing-boet gheeft ook meest heil-versoeting
Liefd tottet schoonste schoon, al ander neighing-kracht
Voortreft: maakt datmen d'ander ieghens haar kleinacht,
Ja wederstreeft. wie wraak of min zo heeft verheven,
Dat hyze dient als 't schoonste schoon, dit wert gedreven
Dat hy verzuimt, ook, ziel en lijf-ghezondheid derft.
Ja (om dit zelf ghemaakte schoon) zelf willigh sterft.
Na waard natuurlik is doch onder alle dinghen
Gheen schoonder schoon als God: dies dringt ons zonder-
Dees schoonheids liefde, God te lieven boven al, (lingen
Als hy maar werd ghekent: en uwe weetzucht zal

U

265. KRIBBICH enz.] Hy ziet hier op Aristoteles en zyn volgers met hun fyne en Logische Sluitredenen.

267. ZO ARISTOTELS enz.] Indien de faut, of dwaling van Aristoteles hen aankleeft, door dien zy dus zyn onderwezen; deeze kantte zich tegen het gevoelen van Socrates, omtrent het stuk der onbedwinklykheidt, mogelyk om van Plato af te wyken, dewyl 't verschil meerder in de letter dan in de zaek gelegen schynt. Zie van den staet des geschils Spiegel zelf in de Verhandeling van deze stoffe beneden in zyn Onrym.

276. PUUR] Enkel en alleen.

284. VOORTREFT] Overtreft, wy hebben noch *Voortreffelyk* enz. Zie boven het aengetekende B. IV. v. 192.

U God doen kennen, wilt ghi bidden ende waken,
Ook 't lelijk heilloos quaad doen kennen ende laken.
Barmhertigheid en kinder-liefd ook niet alleen
Zo wijsen God en 't ghoed: maar maken u gemeen (sche,
Met God. die neighing-boet, die maakt u ghoed na wen-
Zy maakt u als een God der hulphoeftighe menschen.
Ja deze vonk alleen u krachtigh overtuyght,
Dat God in u zy: dat zich ook zo t'uwerts buyght
Het heel barmhertigh ghoed. u hert dat moet verhueghen
Doort voelen van zijn liefd: maar meer heil ist, te muegen
Zelf heil-rijk hebben lief, als lief ghehat te zijn.
Hy weet dit, die daar duer vry wort van ik en mijn.
Waar ikheid is by heilzucht, zelf om te ghenieten,
Daar quelt heil-derving, en verlies-angst moet verdrieten.
Maar daar vernoeghen is, is wenschelijke rust.
Liefd en ghoed-dadicheid die gheven d'hooghste lust
Den mensch: als zy na wensch dees neighingh in hem stel-
pen:
Waar toe ghenegentheid tot dank ook meest kan helpen,
Tot u heil, God u staegh oorzaak te danken gheeft,
Dat ghi ziet, dat ghi denkt, dat ghi weet, dat ghi leeft.
Zijn licht, lucht, kost en kleed, zijn ghaven menighvul-
digh, (digh.
Die maken dat ghi staegh zijn goedheid dank zijt schul-
En dankbaarheid doet u noch zelf de meeste dueghd:
Een dankbarigh ghemoed is d'allergrootste vrueghd.
Een welghenoeghen ist an jonst genot, ghenegen
Tot jonst-vergheldingh, staegh met lust, waart valt gele-
Dies is, en leidt tot heil, dees zielgheneichtheid zoet: (gen.
Is in 't ontfang, en in 't belonen, neighingh-boet.
Dus aller neighings boet u leiden tot vernoeghen,
Tot rust, tot heil, tot God: die, al 't natuurlik wroeghen
Nood-dwang, anprikkelingh des neighingh, maakt dat
In alle schepsels tot volmaaktheid. Mensche ghek, (strek
Ziet, u schort niet als slechte neighing-boet hoogwaardigh,
Ziet,

305. IKHEID] Eigenzinnige eigenbaet.

320. BOET] Voldoening van uwe neiging.

325. SLEGHTE] Geringe, onkostelyke, eenvoudige.

327.

Ziet, dat ghi niet dit heil fluyt uyt u hert onaardigh,
Door achteloos verfuim, door misverstand verkeert.
Dit ist, dit ist alleen, o menfche, dat u deert.
Daar ist dat ghi u vlijt u pond, in mooght besteden.
Daar toe hebdy dees neighingh: daar toe hebdy reden.
Dit is dat tot u heil leyt, ook dat u verdoemt:
En maakt u snoder dier, als die ghi reenloos noemt.
De hond die knaaght het been, met lust, met grote vlijte:
Een groote blaffert wil dat nemen, of hem bijten;
Hy mijt de sinert, begheeft dees, zoekt een ander lust.
Maar Menelaus bruikt min reens: die in onrust (digh:
Zich in de werreld stelt, door moort, door oorlogh bran-
Wats hier de schort? alleen dat hy is misverstandigh.
't Verliezen van een hoer, is dat zo grooten zaak?
Of eischt de reden datmen weegh zo zwaar de wraak?
Doet Sokrates alzo? doe hi eens was gestoten,
En dat zijn volgers (blind in 't onghelijx vergroten)
Hem rieden dat hy zich beklaghen zou in recht:
En oft een ezel waar, zou ik in woord-ghevecht
Ook met hem treen, zeid hy. Diogenes een jonghen
Zach drinken uyt zijn hand: dit heeft hem voort ghedron-
Zijn nap te werpen wegh: bly dat hi min behoeft. (ghen
In 't iegendeel zit Alexander heel bedroeft,
Nu al des werelts heer: alleen door 't overweghen
Der werreld-menichts droom. dus isser veel gheleghen
An recht of misverstand van elke dings waardy.
't Rijk weighert Numa eerst, wil liever leven vry:
Verbeden, neemt hy 't an, bevooghtet ghoedertieren.
En Sylla raakt door moord en schendaad ant bestieren:
Daar na verlaat hy 't rijk, door heerschens last bezwaart.
Het recht of misverstand maakt goed of quaad van aard.
Wat drong eerst Numa om zich zelven te verschonen?
En na in dienst te treen? 't begin en 't eind betonen,
Dat hy des hoogheids last voor zich niet heilzaam acht,
Doch uyt barmherticheid anvaarde d'oppermacht.
D'een ken der dingen aard, en draaght zich dies natuurlik.

En

326. ONAARDIGH] Ontaard.

En d'ander door onkun, sneeft voor en na balstuurlik:
Dus hangt al's menschen heil, ant ding waarderen recht.
Maar om 't verschil in dezen was oit meest ghevecht.
Niet in 't gemeen alleen, maar by school-wyze menschen:
D'een hecht an lust, in dueghd stelt d'ander, al zijn wen-
De darde dielt het ghoed in drieerley geslacht, (schen.
Des ziels, des lijfs, en diemen der fortuynen acht.
Zulk ziet daar is niet zekers als het komt op 't knijpen:
Een ander, dat wy zwaarlik zekers iet beghrijpen:
Gheen zeit, ik weet alleen dit, dat ik wete niet:
Dat recht is alsmen hóógh op Goods alwijsheid ziet.
T'en is gheen mensch van nood Goods wijsheid te door-
groeven:
't Schijnt billik doch dat zy zo veel als zy behoeven.
Hier vinden weetzuchts boet: mits dat gheen schepsel derft
Hun neighingh-boet: een steen, een boom, en beest verwerft
Voor zijn gheneghentheid ook middel die te boeten.
Zou dan de mensch alleen in onvernoeghtheid wroeten
Natuurlik? dat zy verr'. de grond van haar gescheel
Komt niet door nodrufts feil, maar ikkers weten veel.
Het kind, met aessem-haal, met zuiken, met bewegen,
Heeft middel om te boeten daar 't toe is gheneghen.
Heeftet an lucht, an zok, af roeringh-tocht ghebrek?
Het derft dies macht te krijghen wasdoms groey-bestek.
Derft ook het kruid of boom de Zon óf wasbaar aarde;
Zo wertet nimmermeer een cierfel van de gaarde.
Daarom zo dees of die, dit of dat, komt te kort;
Dats geenslins blijk, dat dies zijn hete aard iet schort.

Zijt

362. SNEEFT] Valt.

362. BALSTUURLIK] Moedwillig. dit woord komt van Bal, dat volgens Kiliaen in' oud Hollants quaed betekent, gelyk *Baldadig* noch moetwillig, quaeddanig, betekent, en dus zoud men gevoegelyk dit woord kunnen uitleggen die qualyk stuurt, die zich qualyk bestuurt.

364. OIT] Altoos.

375. BOET] Voldoening.

380. IKKERS] Eigenzinnige trotsheid.

381. ZUIKEN] Zuigen.

383. ZOK] Zoch.

386. GAARDE] Tuin. hier van daen 't Fransch *Jardin* en 't Italiaensch *Giardino*. wy zeggen *Wyngaard*, *Boomgaard*. &c.

388. HETE] Gretige, die met yver iet najaegt.

395.

Zijt ghi geneigt tot weet en heilzuchts boet verzoeting?
Ontwijflijk na u aard, vint ghi ook neiging-boeting
Wert meeſt elk door verzuim, en errefzond verrokt?
Of doolt hy die te veel erfmiſverſtand inflokt?
Dit veſtight niet, dat niemand dies komt tot bezinning,
Tot kinds onnoſelheid, tot die Spings overwinning.
Ik weet wel dat ik hier iet heldachtigs beſta,
Dat ik met Herkles tegens't hoofd-rijk Hydra ſla:
Dat heele werlden nu zijn in verkeerde wennis:
Dat elk een Chriſten heet, heel zonder Chriſten kennis.
Doch zellef in zijn eeuw wie heefter doe ontwaakt?
Hy deed' mirakels veel: maar heeft hy oyt ghemaakt
De zotten wijs? of rein van herten de verkeerde?
Wie brocht hy tot bezinning oit der Schijn-geleerde?
Zy zijn te zeer beghochelt door haar ſchoolſe praat.
Zou iemand hem verſtaan, eer hy zich zelf verſtaat?
Dus zijnz' in onzen eeuw meeſt zellef te beſpotten,
Die om de zotten wijs te maken zich verzotten.
Wie bet ziet? beter leef, godvolghigh, ſimpel, ſlecht:
Keer zich niet an zijn naaſtens feil, maar leve recht:
En laat de werreld, werren, kijven, ſchrijven, razen:
Het is zóót was. meeſt krijten meeſt de grootſte dwazen.
'k Weet dattet hen een droom ſchijnt dat ik u voorſtel.
Maar die uyt d'algemene eigens-willens hel
Ontwaket en ontvlucht; ziet en zeid onverbolgen,
Dat niemand Chriſten is of hy moet Chriſtus volgen:
Eerſt duer bezinnings zeegh, en duer ootmoedigheid.
Die Heylland geeft tot heil zijn aard, zijn goedicheid.
Dit valt niet zonder eerſt te worden rein van herten:
Dan ziet men God en 't goed. Zo lang u ikkers ſmerten
Of eighen-wil noch drukt, zo komtmen tot geen heil
Dat heelt: wie die ontwort, die ziet (nu wakker) 't feil
Daar 't

394. SPINGS] Fraei is deze vergelyking van 't miſverſtand met de Sfinx, alzo die dwaling geſtadige raetzels uitgeeft, en ons in verwarring en doling helpt, en houdt. zie onze Vertaling van Cebes Tafereel, hier achter te vinden.

407. SIMPEL] Eenvoudig, van *ſimplex*, dus zegt Vondel van den Burgermeeſter Hooft,

Ervaren, wys en ſimpel.

415. ZEEGH] Zege verwinning
417. VALT] Gevalt, gebeurt.
418. IKKERS] eigenzinnicheids

421.

Daar't ellik ſchort: dat zy door 't zellefwijs verkiezen
Van heil van goed in ſchijn, waar heil en goed verliezen.
De ſneuvel-boom die in elx hert verheven ſtaat,
Is wikken naar haar zin, en achten goed en quaad,
Dat in zich van natuur noch ghoed noch quaad kan wezen.
Waan-kennis die belet, dat zy gheenſſins ghenezen.
Elk gha zelf in zijn hert, en zie daar waart hem faalt.
De menſch heeft heilloosheid zelf op zijn hals ghehaalt.
Maar Chriſtus vrijt van deze knechticheid der zonden.
Wie trouw in woeker-winſt met zijn pond wert ghevon-
Die ziet, en lieft waar heil, en leeft dies onbedroeft. (den,
O menſch, u wenſch is klein, kent ghy u klein behoeft:
U lijf heeft ſlechte koſt en kleed alleen van node:
U ziel wijsheid en ghoedheid, leeft van's Hemels brode.
Wilt ghy zien wat verſtand en neighingh zy ghezond?
Wat wil, en wat begheert, dat recht zy en ghegrond?
Ziet of ſe hebben eindt, wikt of ſe zijn naturigh,
Of dat ſe zijn geteelt door eighen-zin balſturigh.
Ghy hoeft wel ſpijs en 'drank, ghy hoeft te zijn gedoſt;
Maar niet dit zijden kleed, niet lekker drank en koſt.
Slechts nodruft u natuur eiſcht, koſtelheid u ikker:
Natuur niet, u verkiezingh dat is u verſtikker:
Begheeft die, wederſtreeft hem, hy zal van u vlien.
Blijft ſlechte neighing-boet u wit? wis zuldy zien
Dat al des werrels wijsheid, al des ſchooltwiſts woeden
Maar ikker-warringh is: en al haar hoogſte goeden
Zelfmaakt' afgodery: een ſchijn, een ſchim, een niet.
Wat is haar afgods welluſt-zoekings eind? verdriet.
De hongher-bluſſching krijgt door neighingh-boet wel-
luſte; (ruſte.
Maar welluſt-zoekinghs luſt, weert luſt, plaaght met on-
Natuurlik u vernuft hier ſpuert, dat 't hoogſte ghoed
Gheen

421. ZELLEFWYS] Eigenwys.
423. SNEUVELBOOM] Boom des Vals. Hoofdigheid in de verkiezing van luſten en 't keuren van quaed en goed, verſtrekt elk den boom die in 't Paradys ſtondt en Adam vallen deedt.
426. WAANKENNIS] Schynkennis, ingebeelde Wysheidt.
429. VRYT] Beviydt.
439. BALSTURIG] Moedwillig zie boven v. 362.
447. ZELFMAEKT' AFGODERY] die door hen zelf gemaekt is.

Gheen welluſt-zoekingh zy, maar ſlechte neighing-boet,
Die blijft God-volghers wit: heeft welluſt tot ghezelle:
Neempt ghyze tót een wit, zo dients' u tot gequelle.
Dees eighen afgod-making, deze ikkery,
Let u natuurlik heil-genót, maakt u onvry.
Weeght op dees evenaar al' miſverſtandigh ſneven:
Eerſt rijkdoms afgód, die by elk is hóógh verheven.
Na u behoevens eiſch, en ſlecht vernufts beleed,
Is rechte rijkdoom niet als hebben koſt en kleed.
Zy zijn rijk, ja óók godlijk, die niets niet behoeven:
Noch rijker, die haar in gebrek niet en bedroeven.
Des lijf-luſts kiesbaar heils-verwerving, die haar vrueghd:
Maar dervingh dies gheen óórzaak is van ongenuegt.
Die wijſlijk let op zich, en 't goddelijk beſtieren,
Diet alles tót zijn heil bruykt, wijs en goedertieren,
Dien wedervaart niet quaads. de rijkſte die hier leeft,
Is hy die wel vernoegt is an 't geen dat hy heeft.
Gelijkt een geld-rijk man hier by, die ſtaegh zijn ſchatten
Met angſt en zorgh bewaart, zijn kleeren voor de matten.
Zegt my (zo ghy natuurlik vonniſt) wat genót
Trekt deze van zijn geld, van zijn gemaakte God?
De boer, na 't angſtigh lang aanbiddens niet verwerven,
Wiert rijk, doe hy zijn eigen af-gód brak an ſcherven.
Zó wie (Eſoopſcher-wijs) natuur grondering ſlecht
In alle dingen volgt, zy wijſt hem licht te recht
Der dingen rechte waard. anziet de hoge ſtaten
Die elk te hebben tracht, en zwaarlijk kan verlaten,
Al valtet dienen zwaar. geeft hen die hooge ſtaat
Voor haar lijf, voor haar ziel, óf neiging-boet of baat?
Geen vijg, olijf, óf wijnſtok mag die dienſt begeren.
D'onvruchtbaar dorenſtruyk die ſtaat na ſtaat en ere.
Maar zó ghy in u grond let op der dingen aard,
Is al des werrelds eer wel een ſpóchwaters waard?
Nochtans de ſchijn-geleerd, de rijk, de hóóg verheven,
Die geven hier om 't goed, de ſtaat, ja lijf en leven.
Maar boven welluſt, geld, óf eer óf ſtaat-geſchaak,

Is

456. LET] Belet. 459. BELEED] Beleid.

470.

Is by de meeſte meeſt geacht de ſnóde wraak.
Dat aller ſnóódſte dings hóóg-achtbare waardije
Tóónt dat ghemeen wegh gheen wegh is, maar over-ſchrijen
Des alghemenen pats: zoekt dat in u ghemoed.
Vaar wel, ghi hoeft geen leer meer, volght Zielneiging-boet.

490. TOONT] Toont dat de gemeene weg, dien elk op den voorgang van anderen betreedt, de weg niet is, maer over den weg heen te treden, dien men bewandelen moet en welke in 't bejagen van naturelyk heil beſtaet.

492. HOEFT] Behoeft.

492. ZIEL-NEIGING-BOET] Zoek de voldoening van de natuurlyke genëigtheidt uwer ziele.

HERT-

HERT-SPIEGHELS

SESTE BOECK.

SCHYN BEDRIEGT.

ERATO.

MYn leven, Boek en 't Jaar, verſlingert meer
als d'helfte, (hemelwelfte
En 's werrelts óógh was ſchuil: 'tveel-ogigh
En 't horenlicht, verjaeghden hond-ſters hetten ſleep:
De venſters hoogh en laagh al ſtonden op ter greep
(Na't daaghlix Zonneſtralens hoy-gras-zweligh zwoelen)
Rond-

2. OOGH enz.] De zon was onder, 't was avont.

2. 'T VEELOGIGH] de Hemel vol ſtarren.

3. HORENLICHT] De maen niet vol zynde.

3. HONTSTERS] Verjaegde de Hette, gevolg van 't hondgeſternte.

5. ZWELIGH] Na dagelyks den Hooibouw te hebben gezien: want *zweligh* komt van *zwelen* dat eigentlyk het keren van 't Hooy is, Kiliaen zegt duidelyk; *zwelen het hoy*, *Verſare fœnum furcillis*, het hooy met gaffels keren.

6,

Rondsom mijn zomer-huys, diens hete damp te koelen.
Ik trantel vol ghepeins, staegh-eenzaam, ook versuft,
Als mijn liev'eghaas dood, onlief, is mijn vernuft
Vaak schielijk valt, en drukt, al poogh ik druk t'ontvlieden
Door reen-besluyt, en 't bidden, Heer u wil gheschiede:
Zo blijft doch in mijn hert het vorigh misverstand
(Dat staegh de liefd an sterflijk liefhecht) noch geplant.
Zo wie met losser herten, lijf, ghoed, kind, en vrouwe,
Bezit recht als geleent, verliestze zonder rouwe.
Maar hechtmen 't hert daar vast, weet, als ghy namaals
Dat u verstand (niet dat verlies) u herte schuert. (truert,
Dit stem ik vastlik toe, dit kan in my druk stelpen.
Als dit verstand heeft d'overhand, het moet my helpen.
Sluypt eighen-zin weer in, zo voel ik weer gequel.
God doet maar goed: onz'eighen-wil bouwt onze hel.
Met dit besluyt gedost, raakt'ik vernoeght in slape:
Doe quam na middernacht Erato my verknapen.
Als iet gheschiet, verdrietigh niet, maar wel geleerd;
Is hy, zeid'zy, die alle ding ten besten keert.
Te nut bruikt Sokrates zo yder mans gebreken:
Tot toren-dwangs behulp, zijn quade wijfs qua treken.
Doch zullik vliebaar onheil vlien, als schuwbaar quaad,
En kiesbaar heils bejach, is wel, alst an u staat.
Dit nauw-behuisde huis, dat koeld door zons omwandring,
En wander-ruymte derft, verschikt na mijn verandring.
Dit was ghezeit. ik zie de noorder muur om veer.
Een plek lang tsestigh voet, en vijftigh breet ter neer
Zit zy, en deelt an tien en twemaal twintigh voeten
De breed, in 't noorder deel twe kamers zich ontmoeten:
In midden voegts' een zaal van veertigh voeten lang,
Daer achter an een koken, met een zyel-ghangh:
De zuyder tien voet schiktse, voor tot haar verdoene,
Het achterst tot een eet-zaal, daarmen zach in't groene:

Het

2. EGHAAS DOOD] Dewyl zyn huisvrouw korteling was overleden.

22. VERKNAPEN] Vergezelschappen.

29. DIT enz.] Beschryving van zyn Buitenhuis, door hem vertimmert, of dus gedacht te vertimmeren.

34. BREED] Breedte.

En in de boven ruymt, drie zalen nevens een:
Het dak hier op, de ghevels bey van herde ſteen,
Doch ſlecht en recht, maar duurbaar, voechelijk, en luchtigh:
Het huys vol ſchildery, al beeld-ſchrift zinrijk-tuchtig
Des voor-zaals noorder wand was heel end al bemaald
Met Kebes tafereel, daar op zy dit verhaald.
't Is dertien jaar gheleen, dat ghy om te gronderen
Dit Griexe ſchat, griex leert: nu kóóm ik 't u vol-leren.
Dit boek en beeld-ſchrifts puik heeft veel verborgen zin.
't Is yghlix levens beeld. de ſchaar die ſtaat om in
Te ghaan, is ellek kind: de oude, die 't beſturen
Hier heeft, de ongheſchende neighing der naturen,
't Geval voor lief t'ontfaan, te weſen welghemoed,
Ghelaten: vaſt betrouwen God, die 't u te ghoed
Al ſchikt, de eighen-wil verdilghen, niet verkiezen,
God-volghigh, onbecommert, zoeken en verliezen,
Het kiesbaar tijdlik heil, zijn eve woords bevel
Behelſt al deze zin: 't weerſtreven is u hel,
't Verzuim u vegevier. u Heiland bezight vaken
Ook dit natuur-gods woord. die toezien, bidden, waken.
Bevinden waarheid, dueghd, natuur, God en de reen,
In d'onbedurven menſch te komen over een.
Maar laas waar vintmen die? het ſchortt' ons eerſte vader
An eighen-wil: die erfzond treft ons alleghader.
Niet een niet een en iſſer (al zijnz' al verwent)
Die ziet, of waakt, of bidt, die zich of Gode kent.
Wie volght natuurgods les? Wie gaat recht op den huevel
Tot

44. KEBES] Cebes, van geboorte Thebaner, werdt ſlaef zynde gekoft door Phædon op den raed van Socrates. Hy werdt leerling van dien grooten man, en ſchreef drie zamenſpraeken, van welke die den tytel van Tafereel voert overig is. Een boekje wiens inhoudt door Spiegel hier gebruikt wordt; en van wiens waerde wy in onze Voorreden breeder denken te ſpreeken. Zie dit zelve Tafereel kortelyk verklaert hier beneden, onder den tytel van Kebes Tafereel kort begrip.

55. EVE] Zou dit niet beteekenen dat zyn woordt van gelyke van den zelven zin is? of moet men lezen met den druk van 1615. zyn *eene woordsbevel*, dat een enkel gebodt van zyn H. woordt, als daer is *waek en bidt*, dit alles behelſcht?

Tot heil? zy raken al by eighen-wil in snuevel.
Door valsche schijns bedroch, en voorghangh slim gebaakt
Is elk verrokt, verblind, eer hi tot kennis raakt.
Veel onrechte waardy der dingen, deze hoere
In u verstandt verbeelt u neighingh te vervoeren.
Natuur-gods waningh recht dies zelden heeft gehoor,
Haar dieners, schijnheils waningen, gaen ellik voor.
Hoe komt de valsche schijn an macht? en schijn-heils wa-
ning
Waahn komtse heer? wikt zelf: grondeert u hert-verma-
Merkt: onandachticheid vermetel haastigh blind, (ning:
Geeft valsche schijn haar kracht: maakt dat ghy u verzint
In 't ding-waarderen stout. zo haast als u gedachten
Iet brengen in 't beraad, zo is 't u werk, te achten
Bedachtzaamlik omzichtigh op der dingen aard,
Wat die natuurlik, wats' in blote schijn zijn waard.
Wie oordeelt welbedacht, ook langzaam en bescheiden,
Krijgt weet of waan oprecht. maar schijn zal dien verlei-
Die achteloos vermetel volght dat zy verbeeld. (den,
Dat schielijk schijn-heils toestaan, valsche waning teeld.
Zelfs onderzoekt u grond': ziet wat in u verschelen
Of lust, of wil, na waans, of na natuurs bevelen.
Natuur eischt dexel slecht, die paaytmen licht met lust.
Schijns waán, port kostel pronk te zoeken met onrust.
Jóóst blóótshóófd zelfeen hut, die kouw schut, bout van
Biezen,
In't duin gheraapt om niet, en vreest dies gheen verliezen.
Ghenoeghzaam dekt hem warm al 't jaar een slechte py.
Wat schijn-waans praal-zot leeft zo rijk, zo vry, zo bly?
Natuur-god niemand dringt tot zorchelijk behoeven.
Het ikkerigh verstand, en erfzond, u bedroeven.
Natuur zoekt kost en kleed na nodrufts klein behoef.

On-

66. SNUEVEL] Ten val.

67. SLIM GEBAAKT] Qualyk voorgelicht.

70. U NEIGHINGH] Om uw neighing te vervoeren.

74. WAAHN enz.] Waer van daen komt die, waar is zy van herkomstig?

78. ACHTEN] Te letten, acht te geven.

89 JÓÓST) Zie het aengetekende boven B. III. v. 287.

94. IKKERIGH.] eigenzinnig.

Onnodrufts zotte pracht en lekker tand maakt droef.
Natuur zeid, tot verſterkingh wilt u honger boeten. (ten.
Schijns waan zeit, volgt de luſt, tot laſt om ſmaax verzoe-
Natuurs waan rijkdom heet, daar gheen ghebrek en queld:
Schijns waan dit armoe noemt: maar om oneindlik geld
Te woelen arbeidzaam, zal zy u ſtaegh bekoren:
Dat doch met zorgh bewaart wert, en met rouw verloren.
Maar hier duer, zeit zij, krijgtmen menighvuldigh heil,
De welluſt, ſtaat, en eer, en faam is daarom veil.
Dit zijn des menſchen, taſtbaar, zienbaar, hooghſte goeden.
Zeit hier natuur-God neen? dat achtmen ſlecht vermoeden.
Schierrijk hertſpiegelt dit. dit is verdervens grond,
Dat elk natuurlik wit begheeft, en volght terſtond
Eer hy reenplegen kan, zulk alghemeen ghevoelen,
Dat hem gheheel beheert, en doet gheſtadigh woelen
Na't ſchijn-heil, zo hooghwaardigh in zijn hert geprint,
Al krijght hy afterdocht, dat hi hem niet bezint.
Op zulken voet ontfangt men der Fortuynen gaven.
Dat hen zou dienen, daar af worden zy dan ſlaven.
Het tijdlik goed tot neighing-boet maar dienen zouw.
Door u verkieſlikheid maakt ghy't u tot een vrouw.
Wat is verkieſlikheid? ghezondheid, rijkdom, ere,
Zijn kiesbaar heil. die dees loſ-hertigh kan begheren,
En zo bezitten mê, doet recht: want niemand weet
(Als God alleen) of't uyt-eind ſtrekt tót lief, of leed,
Of't ſchielijck waalt, of blijft. maar die met ghantſer herten
Dit (als recht heil) begheirt, en ook bezit, 't zal ſmerten,

Als

107. SCHIERRYK] In dien, volgens Kiliaen, *Schieren*: verdelen betekende, moet men 't hier verſtaen: beſpiegel dit in uw hart met onderſcheidt. Zie beneden in dit zelve boek v. 539. daer hy 't weder gebruikt:

Geleerde zyn verkeerde na ons ouders zeggen,
En hoe geleerder hoe verkeerder in't beleggen.
Maer Schierryk *die alleen is wys en welgheleerd.*
Die hier Godvolghigh alle ding ten beſte keert.

Doch ik ben van gedachten dat *ſchierryk* niet anders is, als *ſchielyk*, terſtont; en men placht dit woordt *ſchierlyk* te ſchryven. Zie Kiliaen. En zou derhalven de *r* een ſchryffaut kunnen zyn. Doch ik geef het niet hooger op als voor een enkele giſſing.

116. VROUW] Beheerſchter, *Domina.*

118. LOSHERTIG.] Zonder zyn hert daar aan te hegten, onverſchillig.

121. WAALT] verwiſſelt.

Als hem verlies-angſt quelt, noch meer als hy't verlieſt.
Loshertigh, dientet u; hy dient dat, die verkieſt.
De vrak en heeftet gheld niet, 't geld heeft hem gevangen.
Zy heerſchen gheenzins zelf, die 't hert aen hoogheid han-
Hy heerſcht, die zijn verkiezingh reden onderwerpt: (gen.
Die in het land-beſtieren al zijn zinnen ſcherpt,
Om (als een aerdſe God) alleen te zijn goed-dadigh:
Rechtvaardelijk, noch ſlap in't recht, noch onghenadigh.
Ook op zich zelven niet: dat hy zich tot een ſlaaf
Zelf maak, van deze der fortuinen dienſtbaar ghaaf.
't Heet dienen, dienen is 't, al zit ghy noch zo hoghe.
De welgheborentheid (die naaſt is an't vermoghe)
En 's werrels eer, zijn lief, voor die lieftalligh leeft: (kleeft.
Maer maakts' u trots; 't wort leed, door dat u hert daar
De kinderzalicheid is recht des Heren zegen.
Doch zietmen't meeſte onheil meeſt hier in gelegen:
Door 't alghemeen misbruik, door eighen-wille kuer.
Elk wenſcht die ſchoon en rijk: dit kiezen baart getruer.
Verkiezingh hecht zo 't hert an d'uyterlijke dinghen.
't Is gheen natuur. maar die natuurlik luſt anbringen:
Als alle neighing-boet: zietmen daar op de luſt;
Zo plaaght u die verkiezingh dubbelt met onruſt,
Des ziels, als d'ander: ook door lijfghequel, door pijne.
Verkiesdy luye luſt? u lichaam dat zal quijnen,
En armoe drukt. ten zelven eind u zinluſt ſtrekt,
Zó ghulzicheid of gheilheids luſt ghezoek u trekt·
Dees waalbaar waningen, verkiezingen, zin-luſten,
Door valſche ſchijns bedroch, die zijn't, die u ontruſten.
Fortuin iſt niet: die blind is, heeft ook gheen ghewoud
In u, ten zy ghy dwaas haar waalbaarheid betrout,
Het waalbaar kies of ſchijnheil, dat maar is gheſijflik,
Betrout, en acht, en lieft, als of het waar byblijflik.
Dat ghy vergheet, en heel vertreet natuur-gods trou gebod.
U waan en kiezing, maakt van 't Avontuur een God.

Dees

125. VRAK] Vrek.
137. KINDERZALICHEID] Met kinderen gezegent te zyn.
149. WAALBAAR] Veranderlyke.
151. GHEWOUD enz.] Vermogen, macht op u.

157.

Dees eighen zinlikheid, dees hot-wegh ten verderve,
Bracht Adam in den dood: doet noch zijn nazaats ſterven.
God wijſt dien's levens boom, die eighen-wil verlaat,
Hy ſtruykelt inden dood, die zelf weet ghoed en quaad.
Ghezond, of ziek, of rijk, of arm, of vry, of ſlave,
Zijn in zich ghoed noch quaad: 't zijn alleghaar Gods ga-
En dienen u te nut, koont ghy die bruyken wel. (ven,
Maakt u beſluyt, die ghoed of quaat? dit maakt u hel.
Zal ik niet rijkdom, vryheid, ook gezondheid kieſen?
En zoeken, ziektes, armoeds, ſlavernijs verliezen?
Ja ghy, zo veel an u ſtaat: 't een is kiesbaar heil,
En vliebaar onheil 't ander. doch het blijkt kijfdeil
Voor u, oft inder daad u ſchaden zal of baten.
Dus kieſt en vlietet vry: 't verkiezen maar wilt laten,
Het kiezen en verkiezen is een groot verſcheel.
Kieſt vry ghezondheid, en benaarſticht die: maar heel
U hert daar an te hanghen, als oft waarheil ware,
Wis, zaligh, ende nut, dit brengt u in't beſwaren.
't Is kieſlik, 't kiesbaar heil: oft nut is, weetmen niet.
Het waar heil, waarlik zalight, vry van ramp-verdriet:
Dat's ghoedheid, wijsheid, macht. wilt die verkieſlik lie-
Gheenſins het tijdlik heil, oft dient u t'ongerieve. (ven:
Vry meſt, en ploeght, en zaeyd u land, van God de vrucht
(Ghelaten) wacht, doch zonder wenſch en zonder ducht.
Vry werkt, maar zorrigt geenſins voor den dagh van mor-
Het quetſt u, doedy aars: en breekt met al u zorghen (ghen:
Gheen ſtro. vergheefs, maer quetſlik, is de eigen-wil,
Ghegrond op eighen zin: dees levert u de bril
Des valſche ſchijns bedroch, dat ghy het dingh een waarde
Gheeft dattet niet en heeft: dit, dit doet u veraarden,
Dat ghy in ſlaverny u gheeft van 't Avontuur:
Dit heerſcht dan als een God, verbyſtert u natuur.
Haar afghunſt maakt u heilloos, anghſtig, en miſmoedigh.
Haar ghaven maken trots, baldadigh en verwoedigh,

Door

157. HOT-WEGH] zie boven B. IV. vſ. 178. ook *kyſaes.*
168. KYFDEIL] Onzeker. Dus vrees.
180. ZONDER DUCHT] Zonder

Door onmaats luſt-ghezoek, quiſtghoed, en vleyery,
Ook onverzadicheid: dees als met tovery
An dijn verkiezingh-ſnoer dy houden vaſt gebonden
Als ſlaaf, onſcheidelijk, an veel verſcheiden zonden.
Onmaat wijkt af van maat, buight neighingh en natuur,
In miſverſtand verrokt, door valſche ſchijns beſtuur.
Natuur-tocht eiſcht het voetſel, kiezing 't lekker ſmaken:
Natuur natuurs behoeft, u waan 't geldgherigh haken:
Natuur zoekt kiesbaar heil, door onmaat groeyt de wenſch.
Natuurlik haatmen 't quaad, onmatichlik den menſch.
O menſch, verdervens grond verkeert in dees onmaat leid.
Zo haaſt als ghi haar volght, zo vindy d'onverzaadheid.
Natuurs wit heeft een eind: geen eind ſchijn waans ghe-
Zo leit dees onmaat-volgers 't kieſen na de hel. (quel:
Als dan ghoed-dunkentheid dat misverſtand komt ſtijven,
't Strekt heel om heil, om vreed, om vruegd uyt u te drijven.
Luſt-zoekingh maakt ook gulzigh, gheil, kieſch, dartel-
graagh,
En quiſt-ghoed, achtelozigh, zorgh-leeg, vadzigh, traagh.
Maar gheld, en ſtaat, en eer zoekt onverzaadheid liſtigh,
En u ghoed-dunkenheid die maakt u trots, en twiſtigh,
Vol pracht, vol haat, vol nijd, vol wraak, vergramt, verhit.
De onmaat, brenght de voorſpoet zelf in 't onderſpit.
Meeſt komt onmaticheid meeſt-ellik eerſt beſtoken,
Als hem het Avontuur haar ghaven heeft ontloken.
In voorſpoet houden maat, is hen een zeldzaam ghaſt,
Die in 't natuur-pat ſlecht niet blijven even vaſt.
Veel lichter iſt, op onweghs ruymte heen te ſtrijken,
Als van 't Natuur pats effen engte niet te wijken,
Door erfzonds voorghang ſlim: 't is heel veel kleinder zaak,
Of Alexanders króón, of Ciceronſche ſpraak,
Na-trachten, als recht uyt te ſpreken en te leven,
Als Sokrates, of Frans, 't natuur-les niet begheven.
Des onmaats eerſte faalgreeps onwegh alghemeen,
Die valt in ſpys en dranx natuurs eiſch t'overtreen.

Aard,

214. ONTLOKEN] Ontſloten. trachten.
221. NA-TRACHTEN] Na te 222. FRANS] De H. Franciſcus.
231.

Aard, water, lucht en vier, zijn d'onvermengde delen
Daar uyt dat ghy beſtaat: die voeden u en telen.
Niet leeftet zonder lucht, ook zonder warmte niet,
De allernutſte drank, u't klare water biet,
En 't onvervalſchte aard en boomghewas beſt voeden.
Des lekker-koken-kunſts verkiezing, baart rampſpoede.
Zegt wie an brun of ekel gulzich zich veraaſt?
Natuurs-eiſch niet, 't is lekkertand die u verdwaaſt.
Ghy zijt verweent, en meent dat hier des onmaats ſchennis
Natuurlik zy: 't zy verr': 't is louterlik qua wennis.
Zo inde ghailheid ook. Natuurs eiſch u verwekt
In echt te treen: tot goed, begin en einde ſtrekt:
't Kan ook u neighing-tocht meer als ghenoech verſaden.
Die luſt zoekt buyten echt, zoekt ſchijnheil, maar vint ſcha-
Ziet welken afgod trots meeſt elk bout van de min, (de
Natuur-tochts boet-zoek ſlecht is daar af gheen begin,
Maar valſche ſchijn van liefs verbeelde waan-waardije:
Die u verbeelding groots in't overleg, in't vrijen.
De eighen wil die breidt zo't net zelf in u hert,
Daar teghen u natuur ghy heilloos in verwert:
Betovert van die waan, veraardet, en bezeten,
Dats' u doet, ghoed, en eer, ja lijf en ziel vergheten.
U yvers onmaat waſt zo uytermaten groot,
Dat ghi verzuimel quiſt het uw, en komt in nood:
Ja zin, wit, en verſtand, de min kant al verquiſten.
Zo blijfdy als een ſlaaf van loghens valſche liſten.
Zulk onmaat dan begheeft natuurs eiſch en behoeft,
En ziet op luſt: welx zoeking u belaſt, bedroeft.
Luſt, die een zoet ghevolligh is van't neighing-boeten:
Leeft ghy natuurlik, luſt is neighing-boets verzoeten.
Maar als u zinlikheid het oogh ſlaat op de luſt
(Als Orpheus deed) zy wijkt. luſt-zoeking baart onluſt.
Natuurs eiſch iſt dan niet, noch luſt, die u verleiden:
U miſverſtands verkiezing, reenwik onbeſcheiden,
Zijn't diet u doen. De ziel ghenegheutheden goed

Zijn

231. BRUN] Bron.
232. VERDWAAST] Dwaes en zot mackt.
233. VERWEENT] Trots en darmtel.

Zijn ſtaeg, zo is ook ſlechte lichaams neighing-boet,
Koud, honger en dorſt ſtelping: dees komt luſt verknapen.
In welk lijf heils ghevoel ghi u licht koont verghapen.
Als u heilghericheid ziet op zoet luſt-ghevoel,
De onluſt volght: verhit, zo vint ghy water koel;
Dorſt leſſchings heil, dat lokt: de na-ſmert zal u ſchrikken:
U wel of qualik vaart, an 't wel of qualik wikken
Hier hangt. gheraakt gy, ghail en vrouw-ziek, by een hoer?
Aart-teel-luſt prikkelt vaſt: u ſchrikt het hoere-voer,
De ſchand, de hel, de pokken, of u gheld te ſpillen:
Na een van deze meeſt weeght, daar na krijghdy wille:
Natuur zo wel tot 't een, als tot het ander port.
An haar niet, an 't verſtand of reenwik, is de ſchort.
De na-ſmert, die u leerde 't kil-koud water mijen,
Wilt ghy, kan u in ghailheids minneſpel ook vrijen.
Vint ghy de tocht zo ſtarck, dat zy u wil ontſchaakt:
Ghy zelf, niet de natuur, hebt die zo ſtark ghemaakt.
Het ſtaegh inbeelden, en vergroten der welluſten,
(Peildy uws hertſen grond) zijn oorzaak der onruſten:
't Is honger, neighing, dorſt, noch nodruft, die u let:
Verbeeldingh quelt. aard-teel-luſt vaak haar zelven redt.
De ſmetſers, dronkers ook, haar zelven zo bedroeven,
Door ſmaak-verbeelding luſt, niet door natuurs behoeven.
't Schijnt onrecht dat ghy laakt het heilzaam luſt ghenot:
Want wie heilluſt verzaat, die volght natuur en God.
Dats recht. maar dat luſt-volghing zy een heilluſt-boeting,
Is onrecht. 't is 't ghevolgh, of neighing-boets verzoeting.
't Is godlik recht en heilzaam die ſo luſt gheniet.
Maar niet dat ghy die zoekt: wants' ook dan voor u vliet.
Ghy zult meeſt luſt ghenieten, laat ghy 't luſt verkiezen:
Ver-

261. VERKNAPEN] Vergezelſchappen. Als knaep, of knecht volgen.

268. VOER] Zede, gedrag.

274. VRYEN] Bevryden, vry maken.

284. WANT WIE enz.] Die weldoet wordt verzaedt met vergenoeging, welke een heilzame luſt geeft, en volgt dus de natuur en Godt. Maer dat men zyn luſten volgende en dezelve zich voorſtellende de voldoening der heilzame luſt bekomt is onwaer; de Luſt volgt uit weldoen en deugdt welke de natuur zoekt en najaegt zo dat de Luſt het gevolg is van de deugdt.

Verkeerde zin zoekt luſt ghewin, baart luſts verliezen.
Verquiſtingh queld u mê door achteloos verzuim.
Door luyheid, door ghebrek, ſteldy u ſtaat te ruym,
Door onnut tijd verlies. daar u de tijd hooghwaardigh,
Ja't beſt is dat God gheeft, leefdy bedachtzaam aardigh.
's Ghelijcken ghatet ook met d'onverzadicheid
Van gheld, van ſtaat, van eer. u onberadicheid,
U achteloos beſluyt, ghewoont van hele landen,
Erf-zond, erfleer, erfziekt, of eighen miſverſtande
En waan-verkiezing-zin (door valſche ſchijn bekoort)
Die maken dat onheilzaam ſchijn-heil u verſtoort.
Wats ghiericheid? een onverzadigh ghelts natrachten.
Wie is haar moer, wie zal men (zegt) haar vader achten?
Heilghericheid is moer: en vader, u beſluyt
Des ghelds hooghwaardicheid. uyt deſe twe ontſpruyt
Des gheld-gods afgody. zo lang de vaar in 't leven
Blijft, zo blijft zy: groeyt, of verzwakt, oft ſterft die? even
Groeyt, zwakt, of ſterft zy mê. Gheheel van zulker aard
Is al wat u verſtand door blinde neighing baart.
Verandert het verſtand, 't gheteelde dat moet ſterven.
Maar nevens dit verſtand, zo mooghdy wel verwerven
Een aar verſtand, een waan, ghevoelen of gheloof,
Dat ghiericheid is zond, en dat ghy zyt haar ſloof:
Dies ghys' ook tegenſtreeft. zo lang doch 's ghelds waardye
Hoochachtbaar blijft, blijft zy: maar logens dood, moet
Hier vindy 't lek. dit is den aal by 't hooft gevat. (vrijen.
Wat ſpruyt uyt u beſluyt? ſterft dit, zo ſterft ook dat.
Maar velerley verſtand, onrecht en recht te zamen
Wel zijn: en ſtrijden ewigh, zeghdy ewig amen
Tot alleghaar. dit heet, hy wil, en hy wil niet. (driet
Men wil des gheld-zuchts naſleep, zondplaagh, angſt, ver-
Wel quijt zijn: 't huel en heil des ghelds wil ellik houwen.
's Ghelds waarde ſterft in dy niet: dies blijft ghy in rouwe.
U weerwil dempt gheen ſmert. het ſmert niet dan te meer.
Die

295. 's GELYKEN] Deſgelyx, van gelyke.

312. SLOOF] Mogelyk Slaef. Het wordt by Kiliaen, die het woordt *ſloef* ſpelt, uitgelegt voor een vadzig, ſlecht en ſlordig gekleed menſch. Nog noemen wy een arme vrouw, een *ſloof*, en *ſlooven* zonder veel beſchot, te arbeiden.

Die netel ſpruyt ſtaegh (blyftſe onontwortelt) weer.
Zo iſt met ſtaat-zucht ook. te dienen in 't beheren,
Zegt, iſſer in natuur iet dat dat mach begheren?
Ten zy de valſche ſchijn eerſt u verſtand verleyd,
Dat ghy waant, dat ghy kieſt, en achtet zalicheid.
Wilt ghy dit dienen, heerlik, ſchoon, en waardigh achten?
Liefd tottet ſchoon, zal u doen gherich daar na trachten.
En niemand is zo hoogh hy' en droomt noch hoger ſtaat.
Dies baart u ſtaat-winſt ſtaat-zucht, ewigh onverzaat.
Zo blijft ook d'eer-begheerder ewigh even vierigh.
Maar groeyter in u grond iet dat u maakt eerghierigh?
Ba ja zeit elk (mijn twijfel ſchijnt haar ſpotterny)
Betovert ja verduyvelt door dees zotterny.
U waan, en ſchijn, zijn oorzaak, wilt ghy u bezinnen.
Ghy acht de eer iet ſchoons, dit ſchoon moet ghy dan minnen.
Die ſchóón-lieft is natuurlik. wikt nu, wat recht ſchóón
Is: dat is dueghd: lieft die: verwerft dan eer en lóón.
Zo luſt natuurlik naſleep is van neighinghs boeting,
Is wel verdiende eer des weldoens een verzoeting.
Maar keert u miſverſtand het oogh op eer, op luſt,
Als ſchoon of heil in zich: die waan die baart onruſt.
Wat is al 's werrelds eer? een droom verzadings ſneven.
All' eer-koop rouw-koop blijft: ja ook in 't aalmoes geven.
Hy koopt, maar krijghtſe niet die gherigh daarom wroet.
Want niemant (zeitmen recht) heeft d'eer, als dieze doet.
Om eer, om ſtaat, om gheld mê, bruyktmen noch het vleyen,
Ja't zotte volk men vleyt, om eer meer te verbreyen,
Met gheld, met ſtaat, met praat, ja ook met lijf-gevaar.
En om u gheld en ghunſt zo vleyt u weer een aar.
Maar meeſt vleyt elk zich zelf, door eighen zelfs behagen.
Dat doet hem hoghemoed tot Gód en menſchen dragen:
Waar deur hy trots en toornich heel in onheil leeft:
Dies hem het tijdlik, ook het ewigh ghoed begheeft.
Wats zellefs vleyen? eighen waardicheids vergroten.
O menſch wat zydy waard? wat zydy? wilt ontbloten

U

335. BA] Wel. Brabantſch. 345. SNEVEN] Nederſtorten.

U redelijk vernuft van valſche ſchijns bedroch,
Van waan, van miſverſtand, (want daar aan ſchortet doch)
Ghy zelf, ghy zijt een niet, wildy u wel bezinnen,
Dat ghy zijt, dat is God in u: dit moet ghy kinnen.
Door hem in hem ghy leeft: van zelf zydy niet waard.
Zijn ſtof, zijn gheeſt, een iet zijt ghy, volght ghy zijn aard.
Dit merkt, dit ziet, dit voelt ghy daaghlix overvloedigh:
Dit maakt u (zydy niet ontzinnigh) recht ootmoedigh,
Dies zaligh en gheruſt. maar eighendunkentheid,
En zelfs behaghens vleyery, meeſt elk verleit.
O drek, licht-ſterflijk, o ghy opgeblazen blaze,
Zegt my wat maakt u trots? wat doet u dus verdwaſen?
Dat ghy u zelf waard acht 't allerminſte iet?
Die hovaard onghegrond dient u maar tot verdriet.
Zo haaſt laatdunkentheid u moet verheft hovaardigh,
Wijkt God, ghoed, wijsheid, macht: ghy wert ongoed, onaardich,
Onwijs, onmachtigh mê. in zotte pronk en pracht
Zo wert het tijdlijk Avontuur-ghoed duer-ghebracht.
Duer gramſchap, wrevelheid, door hatenijd, door wreken
Wert ghy van 't ware ghoed, van zalicheid verſteken.
Zelfs vleyery alleen, die baart u hovaardy:
En homoed trotsheid baart, die, gramſchap en party.
Dus doen onmaat, verquiſting, 't onverzaat verkiezen.
En vleyery, u 't waar en tijdlijk ghoed verliezen.
Doch ſomwijl ſchijnen zy te gheven heil en luſt.
Maar alſmer wel op let, zo iſt niet dan onruſt.
Ghy ſchijnt, ja meent met crrenſt van haar vrucht te eten:
Maar als ghy u bezint, van haar zydy ghegheten,
Bezeten en vermeeſtert, ja als ſlaaf verheerd,
Bey ghy lijf en ziel-ghoed in haren dienſt verteerd.
Iſt niet onmaats bedrijf, dat wy het klein behoeven
(Door koken-kunſt en pracht) begheven? en bedroeven
(In veel behoeftens laſt) ons, eer ons God bedroeft?
Ach heilich ende veiligh maakt door klein behoeft
Natuur. wat hoeft den menſch den helen dagh te ſloven,
Wil

362. KINNEN] Bekennen, erkennen.

399.

Wil hy maar ſlecht en rechte nootdrufts raad gheloven?
't Woud eeklen gheeft na wenſch; het water en de lucht
Hebt ghy om niet (zeyt zy:) waarom iſt dat ghy zucht,
O onbedachte menſch? quelt u de quade wennis?
Onzegt haar: iſt niet heel, in 't deel ontvlucht die ſchennis.
Ziet Jooſt blóótshóóft, die leert an lapkens eten leer,
Breekt van zijn toeſpijs eerſt de helft af, daar na meer:
Tot dat hy wel vernoeght by watrenbrood kan leven,
En dat een py alleen hem kleedt: de duynen gheven
Noch rijs en ruyght om niet, daar hy een hut af maakt.
Is dit te ſtreng? pooght dat ghy hem op 't naaſt ghenaakt
Vry de ghemene ſluer houd. wilt maar onmaat mijen.
Zy iſt die u looft luſt te gheven, en gheeft lijen,
In lijf en ook in ziel, in bey iſt' even quaad.
De weetzucht, als de eetzucht, queſt u door onmaat.
Ziet hoe dats' ons nu rolt en ſolt met ketterijen.
't Is weetzucht die nu Godvrucht vinnigh leert partijen:
En ſluyt u uyt den hemel hier, ook mê hier na:
Dus gheefts in ziel en lijf voor ſchijn van baat maar ſcha.
In gulzicheid de vraat, de dronkerd met inghieten,
Door luſt-ghezoek de luſt meer menen te ghenieten:
Maar verre iſt van daar. Zy derven rechte ſmaak
(Die dorſt en honger gheeft) door 't onrijp luſt gheſchaak.
De gheile minner mê, die niet zo langh wil wachten
Dat teel-luſt prikkelt, derft diens zeldzaam zoete nachten.
Dees poghen luſt te zoeken, en verjaghen die.
Wacht ghy. ik koom van zelf, zoekt ghy, zeid luſt, ik vlie.
De trotſe menſch meent ook, door toorn en haats uytbreken
Ghenoecht te rapen: maar hy queld zich zelf, in 't wreken,
In ſtuernis, haat, en nijd, meer als hy luſt ghevoeld,
Hy waant, hy eet: maar word ghegheten, die dus woeld.
De Quiſtghoed doch verquiſt, zijn ghoed, zijn heil, zijn luſte
Door 't dure tijd verlies, door traacheidt vadzich ruſten,
Door 't ſpillen van zijn haaf in dartelheid, in pracht:
Baart

399. JOOST] Zie boven. B. 3. v. 287.
406. LOOFT] Belooft.
410. PARTYEN] Onderling partyſchap voeren.

Baart die waanluſt niet wanluſt? armoe? droevè klacht?
Maar gheld, en eer, en ſtaat, en faamzucht onverſadigh
Haar dieners beelden in dat zy in luſt gheſtadigh
Hier zijn: doch die bedaart en zich van haar ververt,
Ziet dat hy eet in droom, maar dat hy van haar wert
Ghegheten en verheert. is ghierigh zijn niet ſlaven?
Is ſtatendienſt, niet dienſt? Ja koning, Prins of Grave
Moet zorghen in zijn ampt. of zelf die, die hem dient,
Of ander Prins, die ſtort hem neder eer hijt mient.
Wat luſt gheeft eer en faamzucht anders als in drome?
En daadlik heeftmen onluſt om daar toe te komen.
Doch acht vry in 't ghenot de luſt meer als 't gequel:
Zo ſtrekt noch d'onverzaatheid lijkewel u hel.
Zo doet ook vleyery, wilmer te deegh op oghen.
Wat is het prinſlijk vainzen, dat nu al de hoghe
Verkleint, en vryheid rooft? iſt aars als ſlaverny?
Iſt niet die 't wel inziet een rechte vleyery?
Een klein, en bloot hert iſt, die ewich ghaat vermomme;
En winnen grooter dienſt, alleen is haar waaromme.
Diogenes heet prinſlijk (zittend in zijn ton)
Zijn knechts knecht Alexander wijken uyt de zon:
Dees grootſte Werrelds-voogd die moet zijn krijgſluy ſmeken:
Noch ſturf hy an verghift: zijn moeder wiert doorſteken:
Zijn wijf en kindren mê. Maar die het vainzen ſnood
Wil afghebeelt zien? zie eens op Auguſtus dood
(In Tacitus) en na: de grootſte, ja de Keyzer,
Elk vainſt vol angſt, maar hy is zelf de grootſte veyzer:
Ja vleyen durfmen niet: meeſt moet daar zijn geveinſt.
Ik meen, die dat ſpel daar omzichtigh overpeinſt,
Kent vleyen, ende veinzens laſt, ook d'hoge ſtaten

Zo

434. DIENST] Hier komen de ſchoone vaerzen van den Droſſaert mede overeen. in den Zang: *Weet iemand beter ſaus* enz.

Of bidt gy 't avontuur dat het u wil verlienen.
Rykdom om landt en lien te kryghen in voogdy?
Als men die recht gebruikt, zoo moet men't ampt bedienen.
En zorgh voor andre lien, dunkt u dat Heerſchappy?

438. DAADLIK] Inderdaedt, wezentlyk.

447. PRINSLYK] Als een vorſt.

453. KEYZER] Tiberius.

468.

Zo grondigh, dat hy die moet vlieden ende haten.
Maar die met erfzonds droom al ſtadigh blijft vermaſt,
Ziet onmaats, quiſtghoeds, vleyens, onverzaadheids laſt
Van binnen niet: waar duer hy dezer ſnoder hoeren
Ghevanghen blijft, die hem al om gheblindhokt voeren,
Van d'een onruſt in d'aar: dat hy die vry en bly
Van aard is, door haar droef leeft, en in ſlaverny.
Ja om haar neighing-boet onbluſchlijk te gherijven,
Moet hy ongodlikheid en ſchendaad veel bedrijven,
In en uytwendigh mê. tot dat hy dan in 't leſt
(In eighens willens hel) raakt by de ſtraf te neſt,
By droefheid, en verdriet, beclach en moedeloosheid,
Staertjuffers, vadzen, buels van miſverſtand en boosheid.
Om onmaats, quiſtgoeds end' óók onverzaadheids boet,
Komtmen tot lóch en dróch, dieft, moord, roof, overmoed,
En alle ueveldaad: die vaak haar ſtraf uitwendigh
Hier vinden, en daar toe drukt hen de ſmert behendigh
An 't hert, en ook in 't lijf. volght niet na all' onmaat.
Of ziekt, of pijn, of armoe? ziet de lekker vraat,
De bier-laars, hoeren-aas: zijn 't niet of gicht, of pokken,
Of kommer, die die quiſtgoeds by de oren fokken?
„Des onmaats luſt ghevoel u enighſins verhueght:
„Maar 't uyteind van die volgh-luſt loont met ongenueght.
Verdriet, geklach, bedruktheid, wanhoop zijn gebonden
(Zo vaken is gezeit) daar toe an alle zonden.
Met welk gheſpuis ghy voort u leven heel verſlijt:
Ten zy dat by gheval bezinning u bevrijt,
Die 't vorigh miſverſtand bevooght, en gheeft gheringhe
Een beter zin, om u tot zalicheid te bringen.
Doch wert ghy onderweegh door u weetghiericheid
By Schijngeleerdheid vaak verbyſtert en miſleit.
Ziet daar voor 't twede park een ſchoone vrouw, die rein-
En cierlik is gekleet: dees noemtmen al gemeinlik (lik
Ghe-

468. TEN NEST] te bedde, gehuiſveſt wordt.
470. VADZEN] Luie.
471. BOET] Voldoening.
478. FOKKEN] Leiden, zie boven B. IV. v. 378.
484. BEZINNING] μετανοια.
485. GERINGE] Voor terſtond, aenſtonds, in 't korte. zie Kiliaen.
488. SCHYNGELEERDHEID] Ψευδοπαιδεια.

492.

Gheleerdheid. want zy maakt de menſchen ſchoolgeleerd:
Die meeſt doch blijven lijkewel in 't hert verkeert,
Vol miſverſtand, vol zond, trots, gulzich, en putierigh,
Vol faam, ſtaat, eerghezoek, luy, toornigh, nidigh, gierigh,
Maar boven al, ghoed-dunkend en vol hoovaardy,
Kleinachtenz' alle menſchen, die niet zo als zy
In Horezeggens ſchool zijn bue van boekwey kocken.
Van God, van heil, van dueghd lerenz' alleen uyt boeken
Te preken meeſterlik. in artſeny, in 't recht,
In taalkund, rekenkunſt, in ſchoolwijs reengheveght,
In rijm, in woordgepronk, in redenrijkheid aardigh
Leit ſchijngeleerdheids duegd. dat maakt zo meeſt hovaardig.
Doch door dien datze worden hier ghemeſtereert,
Ghebakerloert in kunſt, by trappen op volleert,
En zo doctoor gemaakt: zo komenze door praten
An lijf en ziele zorgh, an rijkdom en in ſtaten.
Dus iſt gheen wonder dat zich menigh hier vergheet:
Dewijl doch van natuur de menſch al ghaeren weet:
Ook dattet tijdlik loon, het welkmen overvloedigh
Hier werft, dit volk bederft, zo zijnze veel hooghmoedigh,
Trots, wrevligh, eighenzinnigh. om dat haar ghedacht
Met ſchoolſe leer vermaſt is, elk zich zelven acht
Recht-wijs en rechtgeleerd: en zijn door die verkeertheid
Veel onbequamer om tot ware Godgeleerdheid

Te

493. PUTIERIG] Verdurven, van 't Latynſch *Putris*, rot. dit *Putierig* zou dan de zelve herkomſt hebben als het Franſche *Putir*. of zou hy hier willen verſtaen hebben hoerachtig, gelyk als Kiliaen dit *Puttier* uitlegt, *ganeo*, *Scortator*, *vulgo puttierus puttanierus*. In onze oude taal betekent dit altyd Hoeragtigh. Mogelyk van *Puſio* en *Puſa* der Latynen, waer van 't Italiaenſche *Puttana*, en 't Franſche *Putain*.

497. BUE enz.] Walgent van gemeene ſpyze.

500. SCHOOLWYS enz.] Dialectica of Logica, daer men voor dezen zo veel mê op hadt, als of 'er de zaligheidt aen hing.

503. GEMESTEREERT] Meeſters in de vrye kunſten gemaekt.

504. GHEBAKERLOERT] Bacca laureus gemaakt. de eerſte trap van vordering der leerlingen in de Godgeleerdheid, Rechtgeleerdheid en geneeskunde was die van Baccalaureus. een woord onzeker van herkomſt. zie Du Cange, Menage, Furetiere, enz.

504. TRAPPEN] Naderhand Licentiaet geworden, en vervolgens *per gradus* Doctor.

510. WERFT] Verwerft.

512, VERMAST] Opgepropt.

517.

Te komen: door die waan dat dit gheleerdheid is.
Ziet, SPIEGHEL, wat ik kal. ik dut, ik ſuf ghewis,
Dat ik u hemelval, en wonder ſpraak, doe ſpreken:
Dewijl doch dit gherijm niet is voor ſlechte leken:
En by dees ſchoolgeleerde iſſet zotterny:
Wacht dies by haar gheen ander loon als ſpotterny.
Recht zeitmen, die de waarheyd zeit mach niewers ban-
Maar zelf zult ghy dit les u hebben te bedanken, (ken.
Indient ant hert u treft, en dat ghy ſlechs de leer
Des ſchijngheleerdheids bezicht, om alzo te eer
En voechlijker door hulp van redekavlings klaarheid
Te ſpoen na heilgheleerdheid, en haar dochter waarheid:
Zy komt alzo te nut. byzonder nu ter tijd,
Dat elk (door haar misbruik) verwert in kerkeſtrijt,
In Ariſtotels broek, in duyſterheid der rechten,
In lijfghevaarlik Artſenys natuur-bevechten:
Zo reiktſe zelf de hant, tot haar faalgrijpens boet. (ghoed
De menſch doch ſlecht en recht, die haar in 't quaad noch
Ghenier, gaat vaillighſt duer: natuur-gods les eenvuldigh
Leit hem ter zalicheid, onmoeyelijk, onſchuldigh.
De kindſe ſlechte luy ghemeenlik leven beſt.
De eighenwijsheid is alleenlik onze peſt.
Gheleerde zijn verkeerde, na ons ouders zeggen.
En hoe gheleerder hoe verkeerder in't beleggen.
Maar ſchierrijk die alleen is wijs en welgheleerd,
Die hier, Godvolgigh, alle ding ten beſten keert.
Daar toe geeft ſchoolgeleerdheid hulp den wel bedachten.
Die door haar kunſt en wetenſchap na wijsheid trachten:
Diens grond, is kennis van Goods wyze ghoedicheid,
En 's menſchen onmacht dwaas: die tot ootmoedicheid
(De grond van alle dueghd) u brengt. 't is maar qua wennis.
Ook

517. HEMELVAL] Spreuken, die als uit den Hemel gevallen zyn. Dus by Juvenalis:

De Cælo deſcendit ΓΝΩΘΙ ΣΕΑΥΤΟΝ.

De ſpreuk van KEN U ZELF quam uit den Hemel neder.

527. NU TER TYD] Heden, nu de Schooltwiſten ter Kerke en Predikſtoele ingedrongen zyn, met de Ariſtoteliſche Filoſofie, Schotiſten, Thomiſten enz.

529. BROEK] Moeras. Daer men licht in weg zinkt. en blyft zitten.

539. SCHIERRYK] Schielyk. Zie boven v. 107.

Ock dwaalbaar misverstand, en achteloosheids schennis,
Die ook by schijngeleerde zalicheid belet.
Te meer, want hier bezinningh zelden iemand redt.
Ghelijk de beenen stark zijn die de weelde draghen,
Zo ist een manlik helt, die liefds eighen behaghen,
En trotse hovaardy, ontworstelt of vermijt.
Wie heeft dit oit ghedaan? die kunstghier Demokrijt
Acht wel het tijdlik klein, doch dies ook alle menschen
Die zulx, meest al alleen, na jaghen, lieven, wenschen.
Maar Sokrates recht wijs gheacht is in 't gemein:
Die was heel schoolgeleerd, maar in zyn oghen klein:
Ook Kebes, Epikteet: en nu by onzen tijden
Een Fransman van den Bergh zet schools verstand ter zijden,
En ziet door zellefs kund des menschen yl vernuft;
Dat meest, door schoolgeleerdheid, min weet, en meer suft.
De rijkdom, die den mensch met recht zou doen vernoegen,
Is oorzaak by meest elk van onverzaadheids wroegen.
De wijn van aard tot lijf en ziel ghezondheid strekt:
Maakt starke menschen krank, en wyze luy vergekt.
Zo schoolgeleerdheid mê, die heil zou doen verwerven,
Doet

556. KEBES] Zie boven in dit zelve boek. v. 44.

556. EPICTEET] Deeze te Hierapolis in Frygie geboren, was slaef van Neròs vrygemaekten Epafroditus; een uitmunrent Filosoof, van de Stöische schole. Zo hoog in achting dat men zyn studeerlamp, ter zyner gedachtenisse, voor een goede somme gelds koft. Hy heeft zelf niets of weinig geschreven. Doch van verscheiden schriften, onder zynen naem, door zyn leerlingen uitgegeven, is ons zyn hantboexke, dat gulde zedewerk, door Arrianus, des grooten mans grooten leering, noch overig.

557. FRANSMAN VAN DEN BERG] Michiel de Montagne, Edelman, in Perigord, op een slot, van zynen name, en zyn geslacht eigen geboren; Ridder van de ordre des konings, Raadsheer in 't parlement van Bordeaux, en *Maire*, of hooftschout der zelve stadt. Een overvliegent vernuft; van Lipsius de Fransche Thales, van anderen de Christen Socrates, van P. Cornelisz. Hooft de Gascoensche wyze man, zo waenloos en oordeelvast, geheeten. Deeze verwurf door zyn boek, dat hy *Essais*, of proeven, noemt eenen groten naem; en wordt meermalen van onzen schryver in de schriften, die in onrym hier achter volgen, aengetrokken,

Doet meeſtentijd meeſt elk, door misbruik, meer verderven,
Betovert zonde ſmert (diet Afterdocht verwekt)
En weert dat u bezinning niet uyt doling trekt.
Dien wegh zal u Euterp aanwijzen en doen open.
Ik flaeuw, 't wort ſpa, ik gha, mijn uyrglas is verlopen.

570. FLAEUW] Verflaeuw.

HERT-SPIEGHELS

SEVENDE BOECK.

WAARHEID MAAKT VRY.

EUTERP.

DE vlakke Amſtel-ſtroom moet ons te dezer plekken
Een beek Kaſtalides, of Pegaſis, verſtrekken:
Diens ſlang-trek-hobbeldyk betreden wy met luſt,
Vaak na de Diemermeers buur boomgaard groen ter ruſt:
'tZy als des vochten dagheraads ſafraande deken,
Komt voor d'uurwaghen blozigh uyter ze geſtreken:
'tZy

3. SLANG-TRÆK-HOBBELDYK] Den Amſteldyk, die zich ſlangswyze, naer de bochten van den ſtroom, kronkelt; en door zynen loſſen grondt hobbelt en beweegt wanneer hy bereden wordt.

4. DIEMERMEERS BUUR BOOMGAARD] Naer zynen Boomgaard en tuin ſchuins over het Diemermeer leggende.

6. DE UURWAGEN] De wagen van de Zon, naer wiens ſchaduwe wy de uren rekenen.

't Zy als des hemels óógh ons vlak zyn ſtralen biedt,
Of datmen dat in 't zinken ſnel ten halven ziet.
Een uytgheſtrekte lind dekt ons vermoeyde leden:
Oft wynrank-overwelfſel koel magh ons bekleden.
Ghy klare Spiegel-beek met olmen overdekt,
Ghy achtkant-heuvel-hut, vaak dichtens luſt verwekt.
Maar iſſer meerder luſt, als al des lands onluſten
Heel zyloos God bevelen, en dies vailigh ruſten
In u doorluchtigh tuynhuys overdekt prieel?
Dit ſchout den Emſtel bruyn, en boom-groent even veel,
Daar ziedy koopluy vrek, en nijver boeren vletten,
Den viſſcher 't net, de zwaan haar zilver-pluymen netten.
Hier brengt een labber wind verſcheiden roken uyt
Den bloemhof: daar óók bloeyt Apollos krenſel-ſpruyt.
Des ſteilen Ypemantels blader-rijke telghen,
Beletten Phebus glants hier d'uchtend' douw te ſwelghen.
Maar als hy hallef-hoogh het bevend lof doorſtraalt;
Van bloemen, kruid, en gras, zulk dwaal-licht voetſél haalt.
Antrekkelijk ghezicht! O ſchouw-plaats der naturen,
Veel rijker als het park omringt met Pompees muren:
O dartel ſchemering des groven muurs, die tracht
Den morghen-ſtond te weerwil rekken d'achter nacht!
U vlechting is vergeefs: de helder fakkels ſchichten,
Door wilgh, que, doren, yp, den luſthof vro verlichten.
Dit ſchitter-rijke licht, brood-dronken ſpeelt en juight,

Als

7. OOGH] Wanneer de zon, in't zuiden, des middags, vlak op ons nederſtraelt.

11. SPIEGELBEEK] Was een vyver van zyn ruin, met olmen omzet, nu het vyverpadt genaemt.

12. ACHTKANT] Zyn houte Tuinhuis, achtkantig van gedaente.

16. SCHOUWT] Ziet op den bruinen Amſtel en het groen der bomen.

17. VLETTEN] Vlotten, met vlotten varen.

18. NETTEN] Zuiveren.

20. KRENSELSPRUIT] de laurier waer van Apollo zich kronen maekt.

24. DWAELLICHT] De Zon was volgens de ſtelling der ouden, een van de planeten.

26. POMPEES] De prachtige Schouwburg van Pompëus.

30 VRO] Vrolyk.

31.

Als boom en lof, door wind of waghen, danſt en buight.
Zegt? zouw een rijmer hier zijn zing-luſt konen dwingen.
Als die noch wert getergt, door 't quinkelerigh zingen
Van vrolik pluymgediert? dat zwevend' over 't hooft,
Van telgh op telgh, voor dagh voor douw, zijn ſchepper looft.
Brengt zulk gevoel, ghezicht, gehoor, en ruek vermaaklik,
Den kunſtgerighen gheeſt gheen rijm-luſt lokbaar ſpraaklik?
Dit ſchepſel boexe les leert meeſt beweeghlik dueghd.
En ſchaft het dankbaar hert ſtaegh dankzeggighe vruegd.
Maar op dat's hertſen luſt zou zijn geheel volkomen,
Iſt luſtplein noch verzien van vruchtbaar kruid en bomen.
d'Aerd' bezijs amper-zoete vrucht-teelt eerſt verblijt:
De dorſt-leſſchende kers, treft' juyſt de hete tijd:
De tijdpeer enkel-zop, wijn-rijker keyzerinnen,
Boſpeer en kaniewiel, de peer-oegſt eerſt beginnen:
Voort lang-hals, barghemot, de ſmout en butter peer:
Maar 't baſterdzoete kermiſpeerken maakt den Heer.
Het winter-ooft dan volght, met miſpelen en queden:
De vijghboom en kaſteng, te vroegh van kinde ſcheden:
De zuyker-zoete pruym, gheſprenkelt, blauw en wit:
't Aalbezyken koraligh en zwert als een ghit,
Vergheet ik: doch iſt vreemd, dat in dit lieflik woelen,
Verhueght, door zulk gezicht, gehoor, ruek, ſmaak, gevoelen,
Een menſch hem zelf vergheet? en dit aardſparadijs,
Gheeft boven boſch, en beek, van Griekenland den prijs?
Maar maakt het ſtaegh ghenot min-luſtigh dees welluſte?

Oft

32. DANST] Wanneer een wagen op den dyk rydende die bewegen doet; het geen toenmaels meerder geſchiedde als nu dezelve, zedert de polders gelegt, en het zant op de wegen gebracht zyn, vaſter gemaekt is.

48. MAAKT DEN HEER] Overtreft de andere.

49. MISPELEN enz.] De Miſpels, Queden, en Caſtanjes, die te vroeg van hunne vruchten ſcheiden, doordien dezelve van den boom qualyk eetbaer zyn, en, of gemeukt moeten worden, of, door braden of koken eerſt ſmakelyke gerechten zyn. Doch hoe de vygen hier by komen weet ik niet doordien men dezelve ryp van den boom plukt en nuttigt.

Oft luſt ons half vermoeyt, ter halverwegh te ruſten?
Daar biet ons 't Muze-toren-hof, op eenen grond,
Drie ſchuyl-huts, boven een, vierkant, achthoekigh rond:
Diens tinnens ſingel-trans, vertoont ons in 't noordóóſten
d'Inlandze zuyder-ze, 't hoogh Ghoyer-boſch, in 't Ooſten.
Na 't Zuiden leit d'ondiepe ronde Diemer-meer.
Zaft ſtroomt den Amſtel, uyt de middagh hoek ter neer.
De zwarte Haarlem-meer blinkt glinſterigh na 't weſte:
De grazeloze Blenk, daar 't groot-vier ghaat te neſte.
En noordwerts ſtroomt het viſch-rijk omgedijkte Y,
Dat van ſcheeps-kielen krielt: hier valt ons nacht ruſt by.
Maar nu lokt wander-luſt om verr' (alzo verandring
In alles luſtigh is) dies keert de luſt ons wandring
Naat eenzaam Ruyſcheſtein: dat doch voor ons ontſluyt.
'k Ghenaakte 't Loopvelds brug, daar my een zoet gheluyt
Lokt voort: de poort ghaat op, men liet de brug neerdalen,
Hoorgherigh en verwondert trad ik op de zale:
Daar hielt Apollo feeſt. Euterpes orghel ſchoon
Stont an de Ooſtermuer: daar voren in ten toon
Arion op den Dolfijn vrolik zat en ſpeelde:
Euterpe zach op my: het orghel zweegh, zy queelde:
In 't midden vande ze, en ſchrylings op een vis,
Daar 't naaſte ſchip te vyand, gheen lijfberghingh is,
Gheruſt en vrolik wel vernoeght te zinghen mueghen,
Die moet, vaſt van ghemoed, in God, in dueghd verhuegen.
Het bulderigh gheſchut, pijl, blixem, donder, zwaard,
Noch ghenerhande ſchrik dien maken magh vervaard,

Die 't

59. 't MUZE-TOREN-HOF] de gevlochte lindeboom (van welken over het vierde boek geſproken is) ſtondt op denzelven grondt met het achtkante ſpeelhuis, waer op men boven als op een trans rondom konde gaen.

64. MIDDAGHHOEK] Die van het zuiden nederwaert naer de ſtadt ſtroomt.

66. BLENK] Nu de Blinkert, die boven Haerlem in 't Weſten, daer de Zon ondergaet, zich laet zien.

67. OMGEDYKTE] Het Y, dat rondom door dyken bepaelt is.

71. RUISCHESTEIN] Nu genaemt Koſtverloren, verby het kleine Loopveldt.

79. IN 'T enz.] Deeze viet ſchoone Regels heeft men voor al de drukken van deezen Hert-ſpiegel geplaetſt, onder het afbeeldzel van den ſpelenden Arion.

ICO.

Die 't al acht voor gheleent, en dankbaar ook zijn leven,
Loshertelijk bezit, en willigh kan begheven.
De dingen quellen niet: het is u wederwil,
En schauw-liefds misverstand, dat God weerstreven wil.
Ziet hier in Platoos hol, qua anwensts ydel wenschen,
En twist om 't schijnghoed valsch. eilaas hoe luttel menschen
Zich en der dinghen heil, door reen-lichts hulp, slaan gha!
Veel min, ghants beeld en willeloos, Christ volghen na.
Qua voorghangh, misverstands anwenst, hout u gebonden
An schaduw heils onrust. dies waarheids heil verkonden
U niet ter herten raakt: of looftmen metter praat,
Men looft in 's hertsen grond, gheld, wellust, eer, en staat.
Mits ghingh de orghel op. an d'eene duer geschildert
Was Platoos hól: daar elk door schaduw liefd verwildert.
An d'ander duer daar zachmen Kebes tafereel,
't Een wees Melpomen u, Erato 't aar ten deel,
Zó ver de valsche schijn, en misverstand, doen dwalen:
Hoe ghy daar uyt tot heil mooght raken, hoort verhalen.
An 't misverstands bedrijf, heeft d'albestierder ghoed
Ghequel en straf ghehecht, die heilzaam port tot boet.
Wie leeft luy, ghulzich, ghail, vrek, nijdigh, trots, hovaardigh,
Of hy ghevoelt haar smert? ten zy men heel veraardig,
In qua ghewoont verrokt, so ghantselik verwent,
Dat men noch zich, noch heil, noch God, noch waarheid kent.
Doch groote ziekt, of pijn, of herder avonture,
Versmaadheid, schrik, bedwang, of wederwils bezuren,
Last, onlust, onghevoegh, vaak gheven achterdocht
Dien, die dóch tot bezinningh zelden wert gebrocht.
Meest al het leven langh ghaat elk onachtzaam duere:
Veraarde qua ghewoont, laat zich niet licht verstueren.

Elk

100. MELPOMEN] Die in het derde boek, Platôs Hol uitlegt.

100. ERATO] Welke in het zesde boek den zin van Cebes Tafereel bediedt, voor zo ver als men door valschen schyn en misverstandt dwaelt.

106. VERAARDIG] Van zyn goede natuur ontaert, of verarrt.

107. VERROKT] verrukt.

Elk is zo heel ghewenr, te zijn der zonden knecht,
Dat hy 't vaſt meent te zijn an zijn natuur gehecht.
Zo dattet kettery, en dwaasheid ſchijnt, te horen
Datmen door waarheid vry wert, of door Chriſt herboren.
De dier-menſch (diens verſtand 't valſch ſchijnheil waardig acht)
Vint zich ghants onbequaam der godvolghighe kracht.
Dus of ſchoon afterdocht zucht over 't zond-ghequelle,
Zo lang 't oud miſverſtand blijft, blijft ghy in haar helle.
Ja of ſchoon aar verſtand by u verkreghen wert,
Ten heelt niet, blijft het oud meer grondvaſt in u hert.
Bezinningh, d'eerſte trap die vrijt van zonde ſchennis,
Verdruktet miſverſtand, en grond-veſt beter kennis:
Zy rokt u van de hotwegh, wijſt een beter pat, (plat.
Dat eerſt zwaar ganghbaar ſcheen, dit toont zy gangbaar
Door haar, zo kent en laakt ghy luſt-ghezoex onluſten.
Door haar, in temluſts oefning vint ghy heil en ruſte.
Zy toont hoeghy de Mingod zelf hebt groot gemaakt:
Ook hoe ghy door haar licht licht uyt de ſtrikken raakt.
Zy zeit u niet alleen, hoovaardicheid is zonde:
Maar zy errinnert grondigh d'onbenoeghens wonden,
Als nimmermeer ghenoech u ellik heeft ghe-eert:
In 't jeghendeel, zy ook in 't ziel gronderen leert,
Hoe waar' ootmoedicheid baart ſtaegh een ghoed ghenoegen, (ghen:
Hoe die ook vrijt, voor gramſchaps ſtuernis, en na-wroe-
Dat homoed al alleen daar grond-oorzaak toe gheeft
Gheen toren tórnt den gheen die recht ootmoedigh leeft.
Zy zeit, dat ſtaten-dienſt voor niemand is te wenſchen,
Dan die uyt broer-jonſt pooght te dienen ander menſchen.
Dat al des werreld eers heil, maar is dromery.
Dat nijd en wraakluſt, zyn heilloze ſlaverny:
Dat ghiericheid, den vrak verarmt in 't gheld-verrijken:
Dat

119. DIERMENSCH] Dierelyke menſch.
127. HOTWEGH] Een ſtrompelige, oneffen en kluitachtigeweg Zie boven. B. IV. V. 178. & B. VI. V. 155.
140. TORNT] Verſcheurt.
145. VRAK] Vrek.

149.

Dat mildheids dueghd, recht rijk maakt en doet God gelijken.
De schijn-geleerdheid, zeit zy, gheeft meer scha als baat:
Maakt trots, en maakt verwaant, bestaat meest inde praat.
Dus stort bezinning, vorigh misverstands verkeertheid:
En baant den rechten wegh tot rechte God-geleertheid.
Zy baant den wegh, zy wijst die voorvoets klaarlik aan:
Zy helpt te recht, niet recht doch, of ghy moetse ghaan,
En eerst voor al haar leer gheloven en betrouwen.
Toestemmen gheeft alleen gheen kracht, om voet te houwen:
Daar doch meest ellik rust, die nimmer dies beklijft:
Want Christ vrijt niemand, dan die in zijn woorden blijft.
Ghy Naam-Christens ghy zegt om strijt al, Here, Here:
Maar Christ-navolgings errenst zie ik nimmermere.
Ghy kent u ziekt, ghy kent het heelkruid, ghy hebt macht
Om zoeken, gheen geloof, zo ghy daar niet na tracht.
Bezinning wortelt door betrouwen en geloven:
Dat errenst baart: zo niet? zo blijft u zonden't sloven.
Verstands behertigbing eerst voor't beleven leeft. sneeft.
Derft ghy't? al waant ghy veel, weet, dat ghy weetloos
„ Want niemant waarlik meer weet als hy kan beleven.
Ghy kent, maar hebt't verstand niet, wordy niet gedreven.
Maar heeft bezinningh kracht, die laat den mensch niet
Hy treet den wegh na heil in, daar hy inde weegh (leegh.
Een steilte vint, een klip, een letzel van zijn reizen,
Hier hoeft hy grote vlijt: op dat te hemwerts deyzen
Twe hellep-dueghden jong: die dalen van den top,
En reiken elk de hand: den heil-gheer trekkenz' op.
De heil-wegh is tot hier wel eng, wel streng, maar effen.
Hier werts' ongangbaar heel't begint hier recht te treffen.
Elk weet, en elk gelooft: maar hier blijft ellik staan.
Ghy zijt, ghy, SPIEGHEL, zijt, tot hier toe licht gegaan.
Nu komt et an de knoop. 't is wel, zich te bezinnen,
En't alghemeen verstands misleiding t'overwinnen:
Maar overlust en moedicheid te worden heer,

Zich

149. STORT] Werpt omver. 164. SNEEFT] Valt.

Zich zelven overwinnen, dat is waarlik meer.
Zulk zeegh-heer is zo zeldzaam als een witte raven.
Weet, ſpreekt, preekt wat ghy wilt: ghy blijft doch ewigh
Zo ghy niet deze zeegh vroomdadelijk bevecht. (ſlave,
Dies noemt Diogenes recht zijner knechten knecht
Den grootſen vorſt, die kon noch luſt noch moet beheren.
Niet dat ghy die zult doden, of ghants uyt u weren:
Dit is onmoghelijk, en maar een ydel dróóm:
Ghebruyktſe tot u nut: dats, houtſe in den tóóm.
Daar toe zijn zy van God ghegheven u ten ghoede.
U ſchuld iſt louter, dienen zy u tot onſpoede.
Wat waar het leven doch, waart heelijk zonder luſt?
En zonder moedicheid? een dood, een luye ruſt.
Wie zou, zegt, eten, drinken, trouwen, bouwen, ploeghen,
Waar daar niet aangehecht een vrolik wel benoegen?
De luſt noch moed, en zijn dan in zich zelf niet quaad.
't Is maar 't misbruik alleen, onachtzaamheid, onmaat,
Erfzondigh miſverſtand, veraarding, quade wennis,
Die hebben ſchuld. gheeft u bezinning beter kennis?
En wortelt? wortet errenſt? bid ghy? doedy vlijt?
Ghy wint, zo ghy al ſtaegh volherdeliken ſtrijt.
Het alghemeen misbruik, en qua gewoont, u ſchennen.
Door teghenwenſt moeſt ghy die quade wenſt ontwennen.
Dat volghen moet, zo u bezinning 't herte raakt.
't Is maar het mondghelóóf dat elk onheelbaar maakt.
Raakt u bezinning 't hert? dats, wert u hert gedreven
Door Naverſtand? het moet voort blijken an u leven,
Voor al ant ſnuevelvry beſtier van luſt en moed:
Luſt is een zoet gevoel, ghehecht an neighing boet.
Volghtmen de neighingtocht natuurlik? zy baart luſte.
Volghtmen de luſt? Natuurlik volght wanluſts onruſte.
Luſtvolghings qua gewoont heeft ellik zo verkeert,
Dat niemand heelbaar is, die niet luſt temmen leert.
Hebt dorſt, drinkt water, ghy zult ſmaaklik luſt gevoelen:
Dit ghaat natuurlik wel: maar wildy 't keelghat ſpoelen
Met lekker drank om luſt? dats teghen de natuur,

En't

181, ZEEG-HEER] Overwinnaar.

219.

En 't ſinert: door qua gewoont valt doch 't ontwennen
Doe d'ekel ſmakeloos de hongher kon verzaden, (zuur.
Verrokt u luſt te min. u weelde dijt tot ſchade.
De zond des dronkenſchaps, hadmen noch wijn noch bier,
Waar krachteloos: en ook toedrinkens erf-manier.
U kunſtrijk luſt ghezoek dient u maar ten bederve:
't Viel anderſſins zo zwaar niet volgh-luſt af te ſterven.
Natuur-geneightheids boet, die heeft haar maat en end:
Verbeelding-luſts bejach, maar gheen natuur, u ſchent.
Luſt is een zoet gevoel, een lijflik heil: niet tegen
Natuur. zegt. is mijn heilbegheert daar toe gheneghen?
Mijn endlik ghoed, iſt neighingh-boet? ik zoek dit heil
Des luſts natuurlik, dat my ghulzigh maakt en ghail.
Weetgherigh zijt ghy ook gheneight, dat u tot voordeel
Dient, bruikt ghy 't recht, of matig: 't ſchaat, miſt ghy in 't oordeel.
Het ſchepſel reenloos, volght, ſlechts ſnuevel-vry, zijn aard:
Maar wakker reenberaad, het relik dier bewaart.
Dat doolt licht inde kuer, ook in 't onmatigh woeden:
Voor al, daar 't luſt en moed treft moet ghy u meeſt hoeden.
Zo ghy voor meerder heil, of tot onheil, begheert
Het luſt ghenot? die kuer bruikt heilbejach verkeert.
Natuurtocht maakt u ghail noch ghulzich, maar onmate.
Dit heeft Erato breet gepreekt: daar wy 't by laten.
Ons ampt te wegen is des temluſts hulp en aard:
Hoe die dueghd-lievers eerſt noodwendig wederbaart,
Eer zy ter zalicheid door waarheids kennis raken.
De temluſt, luſt betoomt, door bidden ſtaagh en waken,
Door vaſten, dorſten, lijden koud en onghevoegh:
Door anwenſt krijghtſe die de handt ſlaat an de ploegh.
Dit iſt optrekken, dit is 't heilzaam weder-baren,
Datmen zijn luſt betomen leert in 't wedervaren.
De volgh-luſt heeft meeſt elk door erfzond zo gheſchent:

Zy

218. VERROKT enz.] Verrukte de luſt u minder als nu.

238. DIT enz.] Erato heeft in 't VI. Boek hier genoeg van gezegt.

270.

Zy moet door onghemak, en tijd, zijn afgewent.
Het horezeggen, of het lezen uyt de boeken,
Gheeft gheen, of kleen behulp, ten zy door 't zelf bezoeken.
Al ſtond ghy leeghbaar voor de klip ook hondert jaar,
En klapt van dueghd en heil, ten vordert niet een haar.
In horezegghens ſchool leeraartmen licht in 't leren:
Maar waarheid leertmen niet dan daadlik in 't beheren
Van luſt verleidelijk, van trotſe moedicheid.
Anlokkigh luſt bekoort: maar moeds verwoedicheyd
Komt u ſo ſchielijk en gheweldelijk verſtoren,
Dats onvermijdlik is, zo ghy niet van te voren
Door recht ootmoedicheid, alom, haar ghanghen ſtópt.
Zijn gramſchap te vergheefs de trotſe menſch verkrópt:
De brand quetſt vaak te meer inwendigh, blijft die vierigh.
Maar toren-dwang die waſt door ootmoet goedertierigh.
En zellefs-kennis, reikt ootmoedicheid de hand.
Zijt ghy meer heer, een ander min, in u verſtand,
Zo derfdy zellefs kund: en zo ghy die vooghdije
Niet an en neemt, ghi zult wel ewigh gramſchap mijen.
Want toren ſpruyt maar uyt verongelikings waan:
Dien treits' alleen die zich dit rechterſchap neemt aan.
Opvoedinghs errefzond, plant vroech in u het ſtoren,
Te billen kat en hond, op ſteen te veſten toren.
Die laatdunx heerſchappy groeyt by u lang zo meer,
Dat ghi in alle voorval plechtigh maakt den heer.
Den ſlaaf, den armen held, zal toren zo niet quellen,
Als zy de rijk en hoogghezeten zal ontſtellen.
Dees hoeft, om teghen wenſts behulp, dies meerder vlijt:
Het koſt hem vleis en bloed, lang overleg, en ſtrijt,
Te houden alle uur van al zijn wedervaren
Staegh rekening in zich, ook zelver zich beſwaren
En ſtraf opleggen alſmen ſchielijk is verrokt.
Die zo deed' en volherd', heeftet oit wel ghelokt.
De biecht, het harenkleed, verſcheiden kerkgebruyken,
Die

270. BILLEN] Op de billen ſlaen, zie Kiliaen.
280. OIT] Altoos.
380. GELOKT] Gelukt.
281. BIECHT] Zie boven. B. I. v. 285.

282.

Die dienen ſo tot hulp, om u te leren duyken.
De zellefs kennis en ootmoedicheid voor al,
Oók andacht vrijen beſt ſtaegh deze ſnuevelval.
Diogenes zo bruykt elx laſter en verſmaatheid:
En Sokrates met luſt zijn korzel wijſſe quaadheid,
Went zich in 't ſtuer-ghevoel te ſpreken langzaam zacht:
't Helpt al, zo ghi u zelf end' tijdlik eerſt kleinacht.
Men dwingt ook zond door zond. het zal u bet gedenken,
Verpeendy u, voor luſts of moeds uytbrek te ſchenken
Een aelmoes tot u ſtraf: u ghiericheid die zal
Om 't gheldverlies, u efter hoeden voor den val.
Die zo gheſtadelik, met God, haar kracht verwekken,
Dien zullen deze twe help-dueghden dan optrekken
Uyt d'aardſe drek, uyt tijdlike verkiezings laſt.
Maar zonder dit, ghi blijft van eighen wil vermaſt.
Temluſts en Torendwangs anwenſt en zeegh vermogen,
Door ondervinding-kund, alleen u te verhoghen.
Dees optrek en gheſchiet niet in een oghenblik,
Of buyten u: zy komt, door tijd, door vlijt, door dik
Van 't vallen op te ſtaan: hy blijft hier al zijn leven,
Die niet door eighen-liefd godvruchtigh wert ghedreven.
Die zich beleeght, die ziet, die vreeſt, die bid, die waakt,
Al ſtaegh, door 's heilants hulp, ontwijflik hy geraakt
Tot temluſts zoete zeegh, en toren-dwang-rijk ruſten:
Die gheven u dan kracht, betrouwing, errenſt, luſte,
Te ghaan den effen wegh (als ghi dees optrek ſteil
Door-worſtelt zijt) na 't darde ſpark, na 't hof van heil
Voor 't park, zit op een vaſte ſteen de heilgheleerdheid:
Die ſtarkt, en doet uytbreken valſche-ſchijns verkeerdheid,
De dwaaling, 't miſverſtand, verkiezing, eighen zin,
De trotsheid, luſt-ghezoek, mê 't ghierigh gheld-ghewin.

Zy

282. DUIKEN] Nederig worden.
290. VERPEENDY] Legt gy u tot ſtraf op. Verpenen komt hier van pene, endat van *pæna*, ſtraffe.
297. ZEEGH] overwinning.
303. BELEEGHT] verledigt.

Zy gheeft u wetenſchap dat u hier niet mach hindren:
De onverſtuerlikheid die zy gheeft kan niet mindren
Door ghenerley gheval: zy doet u kennen God,
Zijn wysheid, goedheid, macht, in daadlik heil-ghenot
De waarheid, overtuyghingh, haar twee dochters, leden
(Door 't dueghde luſthof) voort ter warer zalichede.
Haar ondervindingh-kund u krachtelijk betuight,
Dat hier de wijs en dwaas, uyt alle voorval zuight
Vernoeghingh of verdriet (ghelijk de by en ſpinne
Uyt bloemzok heil of onheil) ellik na zijn zinne.
Merkt: zuyvert u haar kracht, maakt u eerſt rein en ſtark,
Dan zent zy u na heil, en in der dueghden park,
Eerſt tot de wetenſchap. tot hier toe was u kunde
Maar ghiſſingh, waan, gheloof, vermoeden, die tot zunde
Miſleiden vaak: maar ware wetenſchap beklijft.
Zy is bezinningh die door ondervinding blijft
Vaſtgrondigh: en was voor 't bezoeken onſtantachtigh.
Want ſchijnheils miſverſtand veelvoudigh bleef noch krachtig.
Wort dat in u vernielt door heilgheleerdheids ghaaf?
Dan wort in u de waarheid, Spieghel, eerſt ghebaart,
En overtuighingh: die alzulcke grond daar leggen,
Dat ghi niet meer ghelooft of waant uyt horezeggen,
(Zo ellik dier-menſch doet die zich al om verghiſt.)
In die graat Sokrates wiſt dat hy niet en wiſt:
In die graat Pyrrho recht de twijfelkund anrechte:
Maar recht-Chriſt-volgers (die zijn waarheids zeegh bevechten
Die 's werrelds luſten vlien) diens hert dat wort hier puur:
Zy zien God: ja zy zijn deelachtigh zijn natuur.
Doe Sokrates zijn wijfs quaad-hoofdicheid ten ghoede
Ghebruikte, torendwangs heil was doe gheen vermoeden
Meer

317. LEDEN] Leiden.
326. ZUNDE] Zonde.
329. ONSTANTAGHTIGH] Onſtantvaſtig.
332. GHEBAART] Geboren, deze twee regels rymen niet.
337. PYRRHO] Geboortig van Elis, hooft van de ſecte der Filoſofen, die men twyffelaars heette. hy voerde eerſt in aen alles te twyffelen, om daer door tot de zekere waerheidt te geraken. Zie Diogenes Laertius.
339. PUUR] Zuiver.

344.

Meer by hem, maar een wetenſchap, die inder daad,
Ghans waal-ja twijfel-vry, in ewicheid beſtaat:
Want wetenſchap is kennis grond-vaſt in 't bezoeken,
't Is ondervinding-kund: men leertſe uyt geen boeken
Of hore-zeggens ſchool. dat honigh zoet, en't zout
Is brak, 't gras groen, ſne wit, pik zwart, vier heet, ijs koud,
Dits wetenſchap by u: zo mê der zonden zwaarheid,
En't ondervonden heil des dueghs, is 's menſchen waarheid,
Een glants des wijsheids Goods. Maar wildy die fontein
Heel ſcheppen in u nap? u reen-begrip te klein
Bevonden wert: en mueght met Hermes zeggen, wanklik
Al't onſelfſtandigh is gheen wezicheid ontanklik.
Dees ſtuxe wetenſchap, d'ouſte dochter en dueghd
Des heils, ontmoet u eerſt, en doet u met genueght
Gebruycken alles wel. ſtarckmoedicheid haar zuſter,
Maakt dan dat ghi in ſpoed en in onſpoed geruſter
Ja onverſtuerlik leeft: wan't dient u al te ghoed:
Is't middel van de moeloosheid en overmoed:
Een vaſt beſloten wil (gegrond op waarheids kennis
Van God, van dueghdigheid, van zond, van onduegh ſchennis)
Iſt, die moeds yver-kracht zo tot haar hulpe trekt,
Dar zy een onverwinlik voornemen verſtrekt,
Als zy door wenſt begroeyt. Wenſt maakt haar tot een duegde,
Die u houd wel ghemoed, in God gheruſt, in vruegde:
't Zy dat het ongeval u plaghen wil met druk,
Of, dat u weelde drieght te vellen door gheluk:
Verdriet, druk, hovaardy, ſpijt, dartelheid, en vreze;
Vermoort zy, of verhoedt. wat mach'er beters wezen?
Oft avontuur u vrund-verlies, ziekt, armoe, ſmaad

Toe-

344. WAAL enz.] Vry van alle wankeling.

353. HERMES] Triſmegiſt. Zie van hem 't I. B. van dezen Hart-ſpiegel v. 48.

355. STUXE] Stuxwyze.

360. MIDDEL] De middelweg tuſchen moedeloosheid en overmoed.

378.

Toevoeght, of vrienſchap, wijf, en kind, eer, rijkdom, ſtaat:
U wiſſe wetenſchap, dat al dees waalbaar dingen,
Na haren aard, noch heil noch onheil u anbringen,
Maakt, dat ghi ghelijkmoedigh 't een en 't ander draaght,
Dat ghy 't voor 't allerbeſt aenneemt wat God behaaght.
Een vliebaar onheil is ziekt, onghemak, en pijne,
En magh in veler óógh dies droefheids oorzaak ſchijnen,
Hoewelt het niet en is. hebt ghy een wond, of quaal
Door vier verdóóft, zo dat 't ghevoelen tenemaal
Is wegh? daar leit iet op, dat ſal door ſinert verkoelen:
Zuldy niet wezen bly als ghi die pijn zult voelen?
Die inſghelijx verſtaat, dat alles God om beſt
Hem toeſchikt, zal die niet tot heilgenot in 't leſt
Al bruyken en ontfaan? Ja zal die niet met vruegde,
Als Sokrates, heil trekken uyt zijn wijfs onduegde?
Na dat het reen-beraad iet acht of Y of Fy,
Daar na onroertet u, en maakt u droef of bly.
Wildy op 't kiesbaar heil 't hert, als oft waar waar, ſtellen?
U moet de hoop, en vrees, en zorgh zwaarmoedigh quellen.
Achty ook pijn, gebrek, verongelijking, dwang,
Ondrachlik? 't maakt u droef, wemoedigh, ſchikkig, bang,
Als ghy 't verwacht oft hebt: dieshalven na dit achten
Ghebruykt u reen-beſluyt u hertſmoedighe krachten.
Voeldy pijn of gebrek? na dat dat in u zin
Is quaad of ghoed, zo zal (tot ſcha of tot gewin)
U vrueghd of droefheid, hulp des moedicheids genieten:
Iſt quaad geacht? 't moet nodigh drukken en verdrieten:
En met de langher hand maakt d'anwenſt u zo krank,
Dat wemoed dikwils overvalt u tegen dank:
Acht ghy zulk vliebaar onheil gheenſſins recht rampſpoedigh,
Door Goddelijk ghedult zo draagh dijt ſtarrikmoedigh.
Dit reenbeſluyt (dat zulx niet quaad en acht maar goed)
Krijght gheen ſcha (wortet wenſt) maar byſtand van de moed,

Maakt,

387. Y of Fy.] Naer dat uw overweging iets voor goedt of quaed keurt.

Maakt, dat ghy ſpoed te zeer niet wenſchen ſult, noch vlieden
De ramſpoed, maar al bidden ſtaegh, u wil gheſchiede.
Want dits Rechtvaardicheid, dat hy, die 't alles gheeft,
In als volkomen zeggen op zijn ſchepſels heeft:
Hy weet ook beter wat u beſt is, als ghy menſchen:
Hy jont u beter beſt, ook als ghy, die met wenſchen
Zeer vaak u zelven plaaght. ghy zijt rechtvaardelijk
En ghantſlijk tot u heil (als litmaat van zijn rijk)
En wil en wille kuer, gehoorzaamheid verduldigh,
Als mê dank, lof, en liefd, ook broederliefd hem ſchuldigh.
Iſt niet recht dat ghy, dien u lucht en leven gheeft;
Dankt? al iſt ſchoón dat ghy in ziekt, in armoe ſneeft:
Al zent hy ook de dood, macht u met reen verdrieten?
Hem eighent dank, dat ghy 't hebt moghen oit ghenieten,
Oók lof end liefd. laat u een menſch bewijzen dueghd:
Iſt niet recht dat ghy 't dankbaar loont zo veel gy mueght?
Nu koondy God (die 't u al geeft, ja ook het leven)
Dewijl al 't uw is zijn, gheen wedergheldingh gheven,
Als dank, en lof, en liefd, en wat ghy niet vermooght
An hem, dat ghy 't hem an u even naaſten tooght.
God niet, de menſchen al, ghy mê, al hulp behoeven:
Daar wil hy vaak an u, u dank en liefd beproeven.

Eyſcht

400. HY WEET enz.] Juvenalis heeft hier in zyn tiende Satira veel overeenkomſt mede:

Nil ergo optabunt homines? ſi conſilium vis?
Permittes ipſis expendere Numinibus, quid
Conveniat nobis, rebuſque ſit utile noſtris.
Nam pro Jucundis aptiſſima quæque dabunt Dii.
Carior eſt illis homo quam ſibi: nos animorum
Impulſu, & cæca magnaque cupidine ducti;
Conjugium petimus, partumque uxoris, at illis
Notum, qui pueri, qualiſve futura ſit uxor.

Zullen dan de menſchen niets in 't geheel wenſchen? indien gy my om raed vraegt, zult gy de Godheden laten overwegen wat ons dient, en nut zy voor onze omſtandigheidt, want de Goden zullen ons ſchenken het geen ons 't beſte zy, in plaets van 't geen wy 't aengenaemſte ſchatten. De menſch is hun waerder dan zich zelven. Wy geprikkelt door eigen zin, en blinde en grote drift eiſchen een huwelyk, en het kraembed onzer vrouwe. Doch hun is bekend hoe onze kinderen en huisvrouw zullen uitvallen.

416. SNEEFT] Vervalt.

424. TOOGHT] Betuigt, betoont.

Eyſcht ghy met recht dat u een ander hulpe biet,
Zó ghy door ziekt óf ramp gheraakt zijt in verdriet?
Onrechtlijk weighert ghy u broer dan hulp onaardigh.
Dóch allermeeſt meeſt-elk zich zelfis onrechtvaardigh,
Als hy de dank tót Gód, en broederliefd verzuymt:
Zyn dwaſe eighen liefd, uyt d'algemene ruymt
Hem ſtort in eighen-wils benaude veelbehoefheid.
't Verkeerde myn en dyn grondóórzaak zyn van droefheid:
Omdat elk (teghen Gód) de botter op zyn koek
Alleen (vergeefs) begheert, gheeft hy zich in den vloek.
Al die na't ſchyngoed (buyten reden) ghierich draven,
Zyn van die zelf ghemaakte Goden dienſtbaar ſlaven.
Maar die rechtvaardigh gheeft Gód dank, zyn naaſten jonſt,
Zich onverkieslicheid, leeft wenſchlyk na de konſt,
Gheniet óók dubbel lóón: die Gód-dankbaarheids duechde
Verquikt al ſtaagh zyn hert met wel vernoechtheids vrueghde.
Zyn broerliefd, doet hem óók in't jonſtbewyzen wel:
En onverkieslykheid, breekt eighen willes hel,
En al d'afgoden die hem hielden in benouwen:
Dies hy Reinhertigh krygt Goods aart, in't Gód beſchouwen.
Wat is Reinhertigheid? verkiezinghloos verſtand:
Dat pyn, ziekt, armoe, dwang, ſmaat, vriend-verlies, óf ſchand, (maartheid
Niet quaad en acht: noch luſt, geld, vriendſchap, ſtaat, verNiet buyten Gód en lieft: ziet God (met welbedaartheid)
Al ſtaegh in alle ding, dat's wysheid, ghoedheid, macht:
Die hy lieft, die hy kryght, want hy daar ſtaegh na tracht.
Hy ziet dat alles ghaat in zulke ghoede ſchikking,
Dat zond den zondaar quelt, dat dueghd is dueghds verquikking.
De werreld, duyvel, dood hem krenken niet een haar.
Dueghd dwinght het Avontuur, is boven het ghevaar.

Hy

429. ONAARDIGH] Ontaart.

Hy bruiktet al te nut. Ja al wat bóze menſchen
Hem doen, ſtrekt hem tot heil: hy kan 't niet anders wenſchen,
Voor zich: voor haar, wenſcht hy hen heilſamer beraad.
Hun dwaalbaar misverſtand duit hy doch niet te quaad.
Hy rekent haar, geen zond, maar houts' ontfarmens waardig.
Of anders word hy zelf mê door haar doen onaardig.
Dit ſchuwt hy, ziet op God, en hout de middelſtraat.
Gheſchiktheid, maticheid, hem komen daar te baat.
Wat 's maticheid? 't is anwenſt (in den welbedochten)
Die bruikt, en ſtiert ghematicht al zyn neighing-tochten.
Eerſt zyn weetghericheid laat hy niet onvernoeght
In zielheil, als die niet gheheel om tydlik zwoeght:
Hy laats' ook tot gheen weet-ziekt nódelóós opwaſſen,
Die tuſſchen lyf en zielheils ſtoelen raakt in d'aſche:
Maar bezicht die bedacht tot wetenſchap ghegrondt,
Om ſlechtlyk lyf en ziel te houden recht ghezond.
Zyn neighing-tocht om heil (des lyfs en ziels) verwerven,
En 't meeſte meeſt, laat hy na luſt niet beeſtlik zwerven.
Maar laat zyn wetenſchap en reen-beraad 't beſtier,
Welk heil, meeſt heilbaar zy, en welk men koopt te dier.
Dus ſtiert de maticheid door anwenſt by verzochtheid,
Datmen in onmaat ſtruykel niet door onbedochtheid.
Zó lieft zy óók het ſchóón ghematight onbezwaart:
Het tydlik waalbaar, 't ewigh ſtaegh, elk na zyn aard.
Zy weert datmen de min niet tót een Gód en make,
En ſtrikken zellef brey, daarmen niet uyt kan raken:
Oók inde heilzaam dueghd van barremherticheid
Myt zy 't medoghen week, en d'arremherticheid,
Die maar quelt en ontſtelt dat ghy te min koont helpen:
Men kan beſt naaſtens kommer onbekommert ſtelpen.
Zy oeffent kinderliefd, doch niet te breed of lang,
Maar ſchikt (met reenberaad) recht aller neighing-gang.
Gheſchiktheit volght de maticheid dies op de hielen.
Dit is een welverzochte anwenſt uwer zielen,
Na zaak, perſoon, en tydts gheleghentheid: en vóórt
In huys-houding, in ſtaat, ſchikts' alles zóót behoort:

Zal d'ouden eren, jongen leren, wyzen vraghen,
Der zotten doen in 't ghoed al duyden en verdraghen.
Haar zusters, tórendwang en temlust (die haar aard
Voor toonden) komen óók meer oud en meer bedaart:
En leiden al ghelyk dien tót (haar aller moeder)
De zalicheyd, die duer dees dueghden al te vroeder
En beter is ghemaakt: zy króónt hem met haar kracht:
Dies hy vóórt heiligh vailigh leeft in volle macht.

498. VROEDER] Wyzer.

EYNDE.

KEBES

KEBES TAFEREELS

KORT BEGRIP.

DIt Kebes Leken-boek wyſt aller menſchen wandel „ an
Natuur-God in ghedaant ſtaat als een oud * verſtandel „ man,
Die innigh wyſt en leert (dien die't wel ghade ſlaat)
Wat wegh men tydlik hier na hel en hemel gaat.

Heil-errenſtigh te zyn, ook d'avontuurſche ghaven
Na waard voor lieft'ontfaan: maar dat men zich gheen ſlave
Derzelver dwaaslik maak, by dat men die betrouwt,
Of acht als eighen ghoed, en voor beſtandigh houwt.

Leert dat men vrekheid my, ſno onmaat, en welluſtigheid,
Diens vruchten (ſchoon in ſchyn) zyn heil-loos, vol onruſtigheid.
By ſchyn-gheleerdheid heet hy eenigh tyd vertoeven,
Haar reis-gheld nemend' aan zo veel wy dies behoeven:

Na Heil-geleerdheids gaaf doch naarſtelik doordringhen,
Dat's ware wetenſchap van rechte nutbaar dinghen:
Die kryght men wel in waan, niet daadlik, ten zy bey
Door luſt-bedwinghlikheid, en lydzaamheids gheley.

Gheleerdheid zuivert dan van dwaal-ziekts misverſtand,
Brenght onverſtuerlikheids ſtarkmoedigheid ter hand,
Door ondervinding-kund, dat hier niet magh ghebueren,
'T gheen ons (ten zy men wil) mag anghſten of verſtueren.

Wysheid, Rechtvaardigheid, Reinheid, Starkheid, Opreghtigheid, (tigheid,
Matigheid, Zachtemoed, Miltheid, Temluſt, Onknech-

* VERSTANDEL] Verſtandig.

Elk dan na aard en kracht dien deughd-beminner loont:
De Zaligheid in 't hooghſt den monſter-temmer kroont.

Zoo ſtiert Natuur-Gods leer dien die daar ghaw op acht.
Diez' achteloos verzuimt, of niet te kennen tracht,
Doolt, ſtruikelt, ſnuevelt ſtaagh, leeft heilloos en ellendigh:
Hy zoekt natuurlik heil, maar word bedroghen ſchendigh:

Want by des levens poort (dat 's reen-begrips beghin)
Zit valſche-ſchyns Bedrogh; die gheeft d'inghanghers in
Dwaalbaarheids misverſtand: dees elkerlik ontruſten
Die achtloos volgen waan. verkieslikheids zin-luſten.

Met hoop, vrees, blydſchap, druk, quelt avontuur dan ſtadigh:
Quiſtgoed, eerzucht, onmaat, en vrekheid onverzadigh,
Hier oorzaak alles quaads zyn; brenghen ook in 't end
Tot ſtraf, verdriet, gheklagh, vertwyffeltheid, ellend:

Ten zy Bezinningh komt, diens rechte waan hem redt,
Zoo Schyn-gheleerdheid niet de voortgang weer belet,
Door waan, dat kunſt-kun zy de ware Heil-gheleerdheid.
Dit baart goed-dunkenheid, onleerlikheid, verkeerdheid.

Doch zoze dit ghevaar ten twedemaal ontſlippen,
Z' is 't dard' an Lydzaamheids en Temluſts ſteile klippen.
Zoo wie ſlaphertig daar beſwykt, ſtoot hooft en ſchenen,
Dwaalt, wanhoopt, moedeloos in angſt, verdriet, en wenen.

Maar die van Zaligheid ghekroont komt, zaligh leefr,
Dees in niet tydlix heil, maar in zich zelven heeft:
Alles dient hem te nut, derft angſt, en 't quellik wenſchen;
Heeft lief, en ſtrekt een zielarſt, al zyn even menſchen.

Dueghd verhueghd.

UYTER-

UYTERSTE-WIL,

OFTE

VADERLYKE VERMANING AAN ZYN ZOON.

LEert, kind, van kindsbeen af te vrezen God almachtich:
Dees leyt tot wysheid, want sy hout den menſch andachtigh,
Dat hy acht op ghedacht, op wil, op werk, op wóórd,
Als valſche ſchyn hem drieght of volghluſt hem bekoort.
Dit gha-ſlaan werkt in ons Goods vreze ſterk in krachten,
Dat wy niet gheven plaats afleybaar qua ghedachten:
En wie niet quaets en denkt al heen van quaad-doen ruſt,
Zyn ghoede wil verſterkt hy, doet dan't ghoed met luſt.
Dus pynt omzichtelik Goods vreeſe te bewaren,
Van't zók der wieghen tót u grauwe after-jaren:
Waar door ghy by zyn hulp in ghoede wil beklyft:
Hy gheeft dien't hemelryk die ghoed van wille blyft.
't Volbrengen, óók wils macht, moet van den ſchepper komen,
Opdat de kranke menſch niet ſneef in zót beromen.
Maar an zyn trouwe hulp vond niemant oit ghebrek.
Zyn wy van ghoede wil, Gód zal zonder vertrek
Doen worden zwak ghelóóf een zeker vaſt betrouwen:
Waar op hy zeghening belooft, en noch wil houwen,
In kinders, ghoed en haaf, in lyf in zielheyls wenſch:
Zo wie't met dank en vrees bruikt, zaligh is die menſch.
(Den menſch ſchort anders niet als dankbaarheid hóóchwaardigh.
God is weldadigh ſtaegh, is ons hert maar wilvaardigh
Te zingen vrólik lof voor zyn ghenoten dueghd:

Zo

Vers 7. AL HEEN] Geſtadig, altyd.
10. ZÓK] Zog.
14. BEROMEN] Beroemen.
16. VERTREK] Uitſtel.

Zo leeft de menſch al heen in voller herten vrueghd:
En nademaal wy Gód gheen weldaad konen loneñ,
Port ellix dankbaar hert zyn naaſten jonſt te tonen:
Ghemerkt ook ons bezit, ja leven, is gheſchenk,
Vernoecht an 't allerkleinſt het dankbarig ghedenk)
Dus doet de dankbaarheid den dankhert zaligh leven,
En vreez 's onzichtigh óógh den heilgheer hoedt voor ſneven,
Dat zeéghning niet onzeegh, noch rykdom ſtrek een ſtrik:
Het welk men vrees-verzuimers ziet ghebueren dik.
Als u myn kindren, of kintskindren en naneven,
Zulx overkomt, zo wenſch ik dat u God wil gheven
Of ramp, of wederwil, die u weer ſtuur te recht:
Want die gheen ſtráf is waard is Godes kind noch knecht.
Ik laat u tydlik haafs nodruft: houd t'ſamen vrede,
Elk ander mint en helpt, zo ik heb voorghetreden.
U broer en zuſter als u zelven jonſtigh zyt,
Zo ryſter onder u gheſchil te ghener tyd,
Veel woorden zyn vergeefs, máar houd dit woord in waarden,
Alleen bezitten zullen vreedſaam menſchen d'aarde.
Zoekt voor al Godes ryk en zyn rechtvaardicheid:
Nodruft werpt hy u toe, doet ghi u naarſticheid.
De milde God het klein zó wel als 't groot kan zegh'nen.
Als iemand onder u dan onſpoed zal bejegh'nen,
Misjonnet andren niet die 't heel voorſpoedigh ghaat:
De ryker zy ook hulpryk zó met raad als daad.
Ghelyk zód'ene hand zweert d'ander die komt helpen,
Laat dyn behulpzaamheid dyn broeders kommer ſtelpen:
Lieft broerjonſt boven al, en vyantſchap uytſluyt:
Myt eyghenzoeklikheid daar alle twiſt uytſpruyt.
Maar zó door onghelóóf zom eyghenbaat anhanghen,
En in 't uytkeren niet zó re zyn als t'ontfangen,
Zo buyght u, en gheſcheelt doch om een kleintjen niet.
Iſt veel, volght metter langher hand, kyf-óórzaak vlied.
Of iemand dit zó haaſt niet vatte of bevroede,

Die

51. ONZEEGH] Ontzegene. 52. EYGHENZOEKLIKHEID] Eigenbaat.

Die bidd' een dagh, een week, een maant, met lange moede,
Daar openbaart zich middel, d'een of d'ander ſtond',
Dat ghy luy weer vereenight in een vaſt verbond':
Ja ſterker wert de band die broedertrouw herketent.
Weeſt ook in naaſtens nóod niet zuymeligh onwetend,
Maar tracht te zyn zo d'hemelſch' Heer barmhertigh is.
Wie dit waarachtelik behertight, kryght ghewis
Behulp om eighenliefd en baat-zoek te vernielen:
Dit zyn (ik hebt bezocht) ruſt-ſchakers onzer zielen:
Dóch wes by my verzuimt is wilt vervullen ghy:
'k Behoef hier toe veel ſchrift noch leer te brengen by.
Ons Heilands hoofdghebod wilt in u ziel bedelven,
Mint God uyt al u hert, u naaſten als u zelven:
Hier me valt alle Sekt ghekijfs eenrins beſtaan,
En letter-twiſt: die ſchuwt zo ik oyt heb ghedaan:
't Vervreemd (in ſchijn van godlikheid) van God de lieden:
Elk vint zelf in zijn eyghen tuyn ghenoegh te wieden.
Spieghelt u zelven ſtaegh hoe en waar toe ghy leeft,
Wat u maar kieſbaar heil, waar heil of onheil gheeft.
Daar, daar, zoekt wakker zielheil, wildy zeker bouwen.
De zielruſt is ghegrond op 't vaſt in God betrouwen
Hier op als Abram krijght, zo wie ghelóófis, noch zeegh:
Ons ſchort niet dan dat onghelóófis in de weegh:
Inwendigh zulk-een (óók in onſpoed) is te vreden:
Zóót God meent, kent hy't goed, als Job lijdzamigh dede:
Zijn zeghening uytwendig dankbaarheid vergróót,
Doch wakker: want in voorſpoed zielheils meeſte nóód.
Het gróót gheluk vergróót bekorings twijflik ſtrijden:
Hier ſnuevelt menigh die wel ſchootvry is in lijden
Als hy Goods vrees verlaat: die, die met errenſt mint
Mijn kinders, opdat ghy in waarheid vrede wint,
Die God door hoop en vaſt ghelóóf werkt in de menſchen.
Het hert-ghelóóf bluſcht vier en pijl van 't onleegh wenſchen,

Het

67. WES] Wat.
71. EENRINS] Eigenzinnig. Komt van *een* en *rinnen*, loopen, die alleen loopt.
72. OIT] Altoos.
90. ONLEEGH] Ledig, dat nooit ophoudt.

Het welk meeſt óórzaak is dat elk hem zelven quelt:
Die zoekt meeſt eerſt gheleerdheid: daar na zorglik gheld:
Dan macht om heerſchen: alle drie zyn 't ghoede dinghen:
Maar om 't ghevaar miſprijs ik zich in ſtaat te mingen:
95 't Is wenſchelijkſt wel bruyken veyligh vryheyds ghaaf,
De ſtaatziek want verkóópt zich tot een anders ſlaaf.

95. 'T IS WENSCHELYKST enz.] Volgens het geen by 't Exemplaer van den Heere Fouquart aangetekent ſtaet hadt Spieghel deze laetſte regels eerſt als 't volgt:

Op dat men vry in Chriſti vryheid veilig wandere,
De ſtaatziek want verkoopt zich tot een ſlaef van andere.

ECCL. II.

In filiis ſuis agnoſcitur vir.

Een man wordt in zyne zoonen gekent.

A.B.C. KETTING-LIED

op des Achtſten Pſalms ſtem.

Of, *Uit den afgrond van wyn gedachten.*

Achteloosheid maakt verleibaar.

Achteloosheid in waarheids-kund bejaghen,
Of in 't verzuim van kennis raad te vraghen,
Eilaas, maakt dat wy licht-verleibaar zyn,
En onbedacht toeſtemmen valſche ſchyn.

Baat-ſchijn bekoort.

BAat-ſchyn van welluſt, faam, gheld, hoghe ſtaten,
Bekoort elk heil-luſt onverzaad te laten
Inwendigh: om uytwendigh zoeken luſt
In waanghoed, dat ons lyf en ziel ontruſt.

Choor-zang zo Voor-zang.

CHoor-zang de juecht zo d'ouden zongen zingen:
Noch zuighling leertmen lieven ydel dingen:
Landswyze breit yl eers en gheld-zuchts fuik.
Eilaas natuur ontghelt gewoonts misbruik.

Doling doet ſneven.

DOling in kund der dingen rechte waarde,
Hier ſneven doet, in al wat wy aanvaarden:
Des waanghoeds ſchynheil, eindt al in ghequel:
Zo wert de zond haar zellefs ſtraf en hel.

Eertſe luſt teelt onluſt.

EErdſe luſt moet luſt-volghers al bedroeven,
In 't overlaſten van natuurs behoeven:
Des buik-ſlaafs, bierlaers, ghailer menſchen loon,
Is armoe, krankheid, onbenoeghen, hoon.

Faam-jacht wind-vang.

FAamjacht, het ydelſt aller valſcher ghoeden,
Doet doch de meeſt gheachſte meeſt verwoeden:
Die waaght en ſlyt, zyn tyd, zyn gheld, ja meer,
Ook lyf en ziel, om lof en ydel eer.

Ghieric-

Ghiericheid armt.

GHiericheid waſt, zo 't gheld waſt, onverzadigh:
Zy is, als Nyd, haar dienaars onghenadigh:
Zyn ſchats ghenot, hy, met zyn naaſte, derft:
De Vrekke doet niet deeghs dan als hy ſterft.

Hoocheid verlaeght.

HOocheid verlaeght ook Koningen en Graven:
Ghelieft, maakt zy van vrye menſchen ſlaven:
Ghevaar en angſt want onafſcheidlik by
Den ſtaat-ziek ſtaegh zyn, 't zy hoe hoogh hy zy.

Jammer zoekt huel.

JAmmerlik quelt de ſtaert-ſleep aller zonden:
Maakt anwenſt eelt, zo blyftmer vaſt gebonden:
Wie zich bezint, ſpuert zond der zonden buel,
Bedaart, en zoekt an waarheids kennis huel.

Kennis baart liefd.

KEnniſſe, die in waarheid zonder ſije
Wikt ellik ding, lieft dat na diens waardije:
Het tijdlik ghoed, ter nood om diens gherief,
Maar goedheids heil, haar heilluſt, ſtadigh lieft.

Liefde teelt errenſt.

LIefde teelt errenſt tot gheliefde zaken,
Verzuimt geen middel om an heil te raken,
Beſtiert berading, toeleg, en gedacht,
Ghelooft en hoopt, heeft ghoede wil na macht.

Macht gheeft d'Almachtige.

MAcht gheeft d'Almachtighe (dien dueghd beminnen)
Des zonds onheil in Chriſtus t'overwinnen:
God ſtarkt en ſtiert des zwakke ſchepſels kracht,
Wat? waakt, zoekt bid, dats ghoed te worden tracht.

Naer-

Naerſticheid doodt achteloosheid.

NAerſticheid doodt by Goods hulp achteloosheid,
Of heerſcht na zeegh over dees ſlaaf der boosheid:
Pooght, yvert, bidt, ziet om, houwt ghoede wacht,
Beſtaat in 't wel beſteden zielponds kracht.

Opmerking ghevaar ſchuwt.

OPmerkings waak voor alle ſnuevel waarſchuwt:
Errenſt door dien vermetelheids ghevaar ſchuwt:
Acht op 't ghedacht, woord, werk, berading, wenſch:
En vreze Gods teelt aandacht in den menſch.

Poghen vordert.

POghen helpt voort: beſtaen is half ghewonnen:
* Oit kreegh hy niet, die niet en heeft beghonnen:
Maar d'eerſte tre op 's dueghs heerbaan ghezet
Zalight, en elke voort-tre zalight bet.

† *Quint zoet an.*

QUint die zoet an: zoet is in allen, 't winnen:
't Zoetſt, door de dueghd ghoedheids ghenot van binnen:
Ootmoed vind ruſt, ruſt reinheid, reinheid God,
Dit heil verzuimt die roekeloze zot.

Rechtvaerdicheid vernoeght.

REchtvaerdicheid vernoeght ant aller minſte,
Kent zich niets waard, acht al 't ghenieten winſte,
En dankens waard: dees loffelyke dueghd
Schept in 't niet hebben albezitting vrueghd.

Starkheid weert onmoed.

STarkmoedicheid houwt d'evenaar lykwichtigh,
Weert ſneuvel-val in weerwil onvoorzichtigh,
Of ſnode luſt, door ramp door armoe zwaar,
En weelde: vint in voorſpoed meeſt ghevaar.

Tem-

* OIT] Altoos. † QUINT] Winſt, volgens Kilianen.

Tem-luſt wint luſt.

Tem-luſt wint luſt: na volgh-luſt volght meeſt rouwe:
Ghoe welluſt meert door't matigh luſt ophouwen:
Wat zeltzaam is, en gheen natuur belaſt,
Maakt weelde groot, ghoed, vailigh, durigh, vaſt.

Uytſtel afterſtal.

Uytſtel van uur tot uur, van dagh tot daghe,
In jammer hout den achtelozen traghe:
Wie *leeghbaar wenſcht, erft wel verdiende ſpot:
Slaat hand an, helpt uw zelf zo helpt u God.

Verzoekzaemheid wyſt.

Verzoekzaamheids bevintlik wedervaren,
Meer in een uur leert, als in zeven jaren
Beeld-kennis weetzucht daar gheen proef an kleeft:
Niemand weet waarlik meer dan hy beleeft.

Wysheid zaligt.

Wysheid beſtaat, bey in kund, en't beleven
Van d'heilzaam dueghd, die zalicheid moet gheven:
Zy matight luſt, myt ſtuernis, weert verdriet,
Lieft God, leeft dankbaar, van't geen zy gheniet.

Ydel weetzucht hindert.

Ydele weetzucht hindert zellefs kennis:
Kennis-verzuim wert's menſchen hooghſte ſchennis:
Men leert, leeraart, en ſchermt blind duer en duer:
Dit doet meeſt ellik leven in't getruer.

Zalicheid heilight.

Zalicheids volle leven-waters ſtralen,
Van menſchen Godlik op hen naaſten dalen:
Heil heeft haar hebber zelf eerſt na zyn wenſch,
Die deelt mild-heilzaem heil zyn even menſch.

Ver-

* LEEGHBAAR] Zonder daer zelf iet toe te doen.

Verderf-traps

BEELD-SCHRIFT,

Ofte

Heilighe Letteren;

Dat is

HIEROGLIFICA.

I.

I.

Eyghen wil barnt in d'hel.

Velle ſuum cuique infernus.

'S MEnſchen ghelaten wil gheeft ziel-heyl in 't God-volghen:
Maer eyghen-zinnicheyd ſneeft in onheil verbolghen:
Door Myn en Dyn misleyt, by Reen-beraads verzuym,
Neemt zich 's werrelds beſtier an, draayt die op haer duym.
Puur eyghen Moedwil trots, licht terchelijk, hoochmoedigh,
Helpt elk haeſtigh te paerd, en doet twiſten verwoedigh:
Dies hout ons in onruſt haar fakkels ſtoke-brand.
'T ghenot van heyl en luſt verjaaghtſe vander handt.

II.

Verkieſen doet verlieſen.

Miſeri qui bona præſentia neque inſpiciunt neque audiunt.

GOd ſchept den menſche ſlecht en recht, ook kleinbehoevigh:
Lichtlik verzorght zyn vlyt hem Nodruft overvloedigh.
Maar onnutt' overvloeds qua-voorghangs leer vergheckt,
Het lichtverkrijghbaar nodrufts heil voor ons bedeckt.
Elk weet zo luttel 't zielheil als lyfheil, verborghen
In klein behoevicheid, bevryt van angſtigh zorghen.
Een zober man is ryk, ghezond, en onbezwaart:
En ſlecht en recht gheloof, meeſt goddelijk van aard.

Schyn

II.

III.

III.

Schyn bedrieght.

Decipimur ſpecie recti.

DAar zulk heil wert verzuymt wert Schynheil hoogh verheven:
Daar waaght elk om al't zijn, ook Zielheil, lijf en leven;
Wat is al 's werelds aanzien Hoocheid, pracht en Staat?
Een rook, een ſchim, een niet, een ydel quellik quaad.
Erfzondigh Misverſtand, en ſlaloos reen-betrachten,
Doet ons het onſchoon ſchoon, en't kiesbaar waar heil achten.
Dies ellik onvernoeght zyn hert op ſchyn-ghoed veſt.
Gheneghentheid; die derft heils eyeren, broetet neſt.

IV.

Den menſch ſchort niet als dankbaarheid.

Nihil homini metuendum, niſi ne felicitatem excludat.

TE lieven 't ſchoon, en 't ſchoonſte meeſt, is al ons wenſchen.
God ende ghoedheid zyn het ſchoonſt voor alle menſchen.
Voor dees Liefds luſtghenot ſluytmen des hertſen duer,
Daar eyghen-wils en ſchyns hoochachtbaarheid ghaan vuer.
Voorwaar, ô menſch, de menſch leeft niet alleen van 't brode:
Zyn ziel-gheneghentheid heeft ghoedheids heil van node.
Maar als dit zielghenot verzuymt door moedwil wert,
Zo ſluytmen heil en vre en vrueghd' uyt onze hert.

Die

IV.

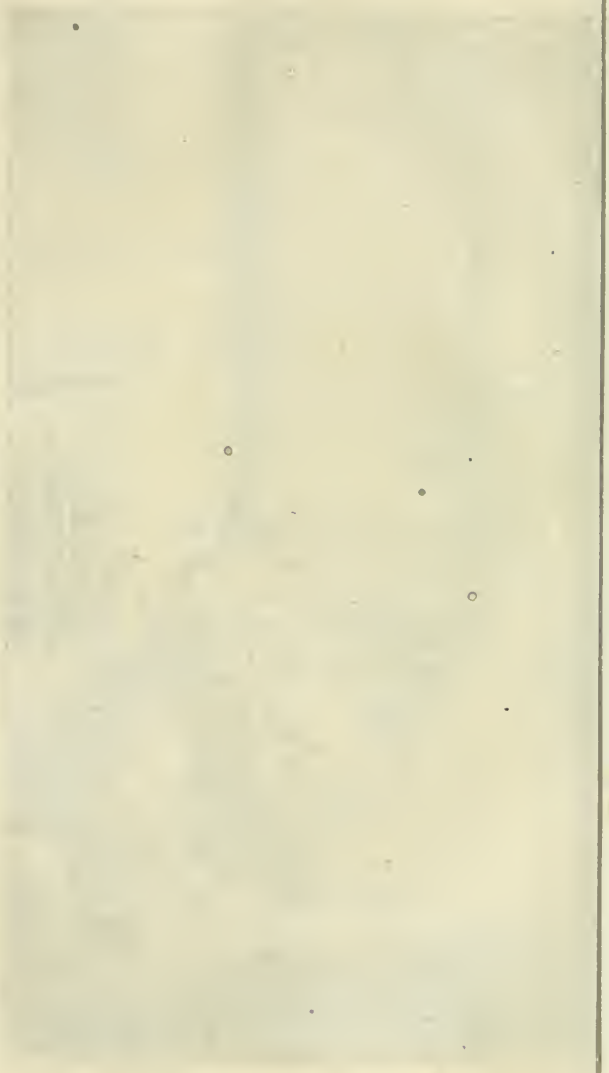

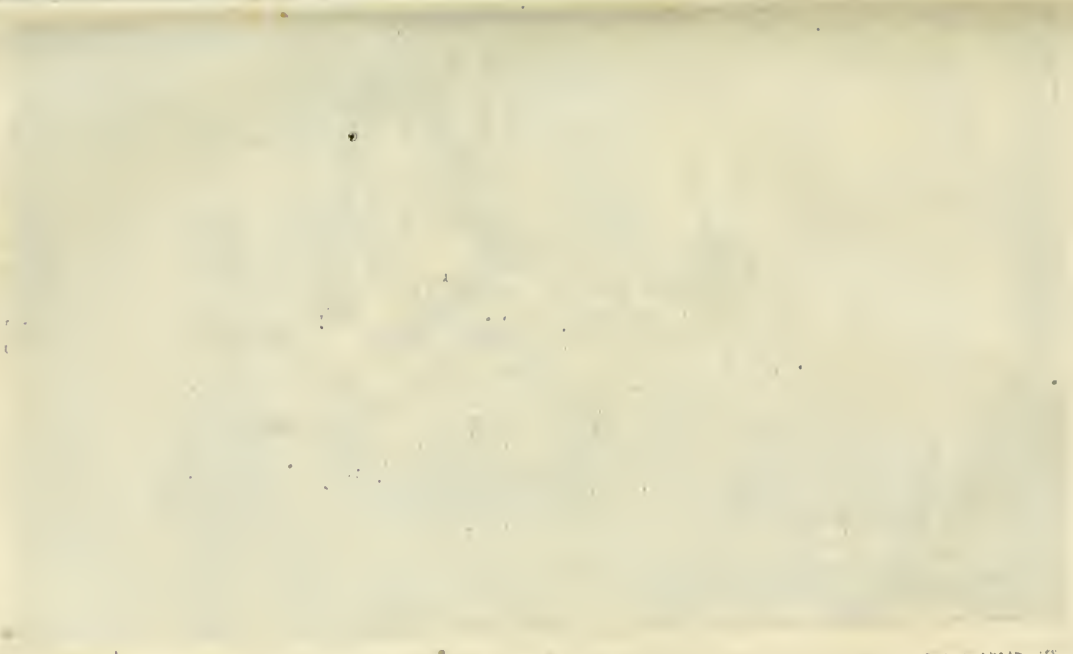

V.

V.

Die waarheid zeyt magh niewers banken.

Veritas bajulatorem ſuum jugulat.

IS God waarheid, en Chriſt wech, waarheid, ende leven,
Haar volghers moeten zy ook heil en leven gheven.
Maar eighen-wils vooghdy, en ſchynheilicheid ſnood,
Hebben des waarheids tuyghen hier altyd ghedoodt.
Vryheid, waarheids ghenot, is meer godlik als menſchlik:
En zulker vriendſchap is zo zeldzaam, als hooghwenſchlik.
Maar die by apen hier verkeert en dieren wreed,
Moet dood, of ſpelen, aap! ô levens ſnood beleed!

VI.

Ghiericheid bedrieght de wijsheid.

Avaritia mater omnis nequitiæ.

Ghiericheids herts-tocht is een onmatigh begheren
Van gheld, kunſt, ſtaat of eer. komt duer 't te hoogh waarderen
Van zullik kiesbaar heil, daar elk zyn god af maakt,
En dies in ſlaverny van zulk afgoden raakt.
Acht ghi gheld, kunſt, of ſtaat, of eer u hooghſte ghoeden;
Ghi zult met vlyt, met liſt, al ſtaegh begherigh ſpoeden
Om 't hebben, 't koſt wat 't wil; ja ware ghoedheids heil,
d'Onnozele godvolghing zellef, draaght ghi veil.

Mis-

VI.

VII.

VII.

Misdoen is angſt.

Nemo malus felix.

HY zoek voor al Gods ryk die wenſchlik zoekt te leeven.
Dats in u: 'tis, rechtvaardelyk elk 't zyn te gheven,
God dank, u naaſten jonſt, u zelven 't hooghſte goed:
Dats ware goedheids winſt: het dient dan al tot ſpoed.
Maar ſterft rechtveerdicheid in u, zo dooldy ſchendich:
't Werkt hier al ramp, verdriets-ghequel, en hel ellendigh.
Ghi krenkt u zelf, onthoudy God, of naaſten, 't haar,
U ziel ghoedheid: ghi wert een duyvels martelaar.

VIII.

Kallen is mallen, doen is een ding.

Virtutem verba putant.

IKheid, verderſtraps grond, doet ons moedwilligh ſneven:
Doet dat wy nodrufts luſt om weelden laſt begheven:
Een ſchyn, een ydel niet, aghten wy 't hooghſte ghoed:
De heilbarende liefd weighert ons hert onvroed:
En wie ons waarheit zeit willen wy 't vel afſtropen:
Om vrekheid ſlaaf te zyn wy 't waare ghoed verkopen:
Rechtvaardicheid die ſterft, men erft des onghenuecht.
Wy zotten praten doch prachtigh van God, van dueghd.

ANDERE

VIII.

ANDERE

HIEROGLIFICA

VAN

H. L. SPIEGEL.

I.

GEreed en klein, Noodurfs behoefdheid
Is. ellik pronkt met zyn gebrek,
Gewoel, gevecht, dies zorg en droefheid
Rechtvaerdig loon, der pronkaarts gek.

P. Goeree in. et fec. 1723.

Wel

II.

WEl leven menſchen wys in hutten,
Als Timmerkoorts den zotten plaegt,
't Onnut gebouw dat kou zou ſchutten,
Praelbouwers vaek in armoê jaegt.

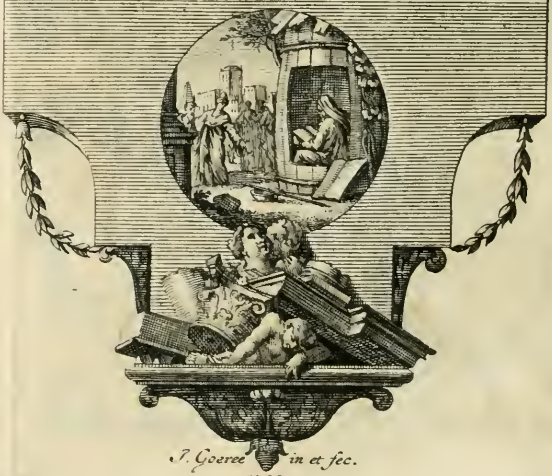

J. Goeree in et fec.
1723.

Besteed

III.

BEsteed men 't pond aan waarheids goedt
Baart weetzuchting, met wysheidkennis.
Wie rotten laat ziel binnen schennis;
Ziet uitwerts hoog; werd recht-gemoed.

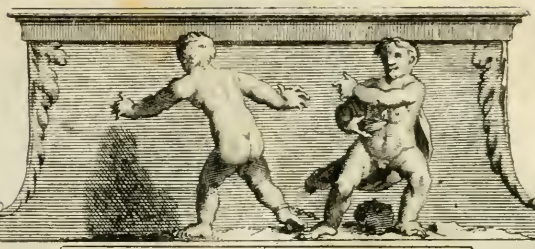

IV.

* AAl Onverſtands puur achteloosheid,
Teelt † ſchult vertuit aan ſchaduw zucht
Van Platos hol, dees hel der boosheid,
De zeldzaamwyze menſch ontvlucht.

* AAL] Geheel. † VERTUIT] Vaſt gebonden.

GEDICH-

GEDICHTEN

VAN

ERNSTIGE STOFFE.

LIEDEN

OP 'T

VADER ONS.

Onze Vader inden hemel,
U naam gheheylicht zy;
U ryk ons toekome;
U wille die gheſchie;
Ons wilt daghelyx broot gheven;
Vergheeft ons ons misdaat,
Als wy and'ren vergheven;
Bekoort niet boven ſchreven,
Maar loſt ons, Heer, van't quaad.

Eerſte Lied.

1.

OOrzaak aller dinghen,
Veroorzaakt in myn hert
Een licht, om uyt te zinghen
Hoe 't al geſchapen werdt.
Heeftet hier al waaromme,
Wat onder ons gheſchiet;
Hoe magh dan yemand dromen,
Dat de wereld zy voortghekomen
Uyt blind ghevalligh niet?

2.

Warer gheen ziel, elck diere,
Hoe kleyn het zy, 't verviel:
Hoe kanmen dan verzieren
Dees werelt zonder ziel?
Of waar heen komen ſweven
Der dieren zielen al
Zonder oorzakigh leven?
d'Onwijze, die 't weerſtreven,
Die ſpelen hier van 't mal.

3.

O aller zielen Ziele,
Zelfſtandigh ewigh iet,
Voor u ick billick kniele,
Al en begrijp ick niet
U wezen. Hoe ick ſlijpe
't Vernuft dat ghy my gheeft;
Ick kan doch niet begrijpen
Mijn ziel, die door veel pijpen
Zelf in mijn leden leeft.

4.

Wat ick zie, wat ick voele,
Of ruyk, of hoor, of ſmaak,
Hoe mijn ghedachten woelen
In duyſterleye zaak;
't Is al mijn ziels bewerken
Die my blijft onbekent:
Hoe zouden wy domme klercken
U wezen dan bemercken,
Daar 't heeft beghin noch end?

Ghy hebt gheſtelt een mate
In ons vernufts begrijp:
Ghelijk de kindren praten
Na haar verſtand onrijp;
Zo is ook ons reen plegen,

Te-

Teghens u wijsheyd wis,
Onvaſt, zich zelf vaak teghen:
Alleen weet ghy te deghen;
Wy weten by de gis.

6.

Al kan ick dan niet vaten
U zonder form of tijdt;
Zo blijkt uyt al 't gheſchapen
Noch lijkwel, dat ghy zijt
Een oorzaak van 'tghebouwe,
Dat wy zien of verſtaan;
Daar ghy ons gheeft t'aanſchouwen,
Hoe wijs en hoe ghetrouwe
Ghy dit al hebt ghedaan.

7.

Wy lezen dus u werken
In al dit Schepzel boek,
Daar an wy u bemerken
Almachtig, goedig, kloek.
De macht die noemt men Vader,
En Zoon u wijsheid vroed,
Den Gheeſt, u ghoedheids ader.
En zo kent men u nader,
Dan men u wezen doet.

8.

U macht, ewighe zoetheid!
Die en was noyt alleen
Zonder wijsheid of ghoedheid;
Dees drie die zijn maar een.
U macht, die moſt zich reppen,
Door wijsheid ghoedertier,
Dees werelds kloot te ſcheppen,
En die vaſt te * bekleppen
Door u Godlijk beſtier.

9.

Ja duyzent zulke klooten

* Bekleppen] Bevangen, omvangen.

Schept ghy licht op de ry:
U macht niet om vergroten,
Die was en blijft u vry.
Wat ghy ſchept ſtierdy leechlijk:
Maar 't ſchepſel leeft en ſterft,
Te ontworden gheneechlijk:
Maar ghy blijft onbeweechlijk:
Tijdt, form en plaats ghy derft.

10.

Van plaats ghy niet verandert,
O alle dinghs bevangh!
Die 't nochtans al doorwandert:
Oneyndlijk ſtrekt u ghangh,
En ewigh; als u wezen
Dat onbegrijplijk is,
Zo zydy al uytghelezen,
Onnoemlijk, onvolprezen,
Gheen grootheid: maar een Is.

Tweede Lied, op *Ons.*

11.

Dus wil ick u niet zoeken
In form, of plaats of tijdt,
In woorden, noch in boeken,
Ghy die in d'heemlen zijt;
Dat's in d'hemelſche zinnen,
Die machtig, wijs en vroed
In't deel zijn, dat's in't minnen
Van u dueghd, die zy winnen,
Verand'ren zy door boet.

12.

Vader ons die in d'heemel
Zijt, zeit zulk een te recht:
Maar hoogh-gerugde kemel,
Ghy aards gezinde knecht,

Die

Die woorden wil nalaten;
Oft wordt een vloek te met:
Want luſt, ghelt, eer, of ſtaten,
U goden, moet ghy haten,
Zal dit zijn u ghebet.

13.

Men mach hier geen twée heeren
Bey dienen te ghelijck:
Al die yet tijdlijks eeren
Nemen van God de wijk,
Van heil, van vrueghd, van vrede,
't Zy in 't klein of in 't groot:
Dus wildy God aanbeeden,
Begheeft de tijdlickheden:
Die houwen u inde doot.

14.

Gods goedheids ſtralen ſchieten
Staagh als een zonne kloot:
Maar wil ick die ghenieten,
Mijn ziel die moet zijn bloot,
En an niet tijdlijks kleven:
Immers terwijl ick bid,
Mijn hert moet zijn verheven,
Gheheelijk in God leven,
Niet zien op dat of dit.

15.

Indien aardſche ghezintheyd
Bezwalkt noch heeft mijn hert;
Van God-volghzame kindheid,
Van heil zo blijf ick verd.
Hy moet rein zijn van gronde,
Die heilzaam God zal zien:
Niet die daar met den monde
Het Vader ons verkonden,
Maar die met God zijn ien.

16.

Men vindt wel heele landen

Vol Chriſtens met de naam;
Maar recht Chriſten verſtanden
Die zijn doch zeer zeldzaam:
Te meer hoef ik te ſporen,
Ootmoedig als een kindt
Te werden nieuws herboren;
Of ik blijf mee verloren,
Blijf ick mee aards-ghezint.

17.

Vind ick mijn onvermoghen
Ook om te worden vroom;
Zo hoef ick dan te poghen
Na u hulp: door u Zoon,
Door u wijsheid, u krachten,
Redt ghy ons uyt de hel.
Zo wie met al haar machten,
ô Heer! hier ſtaagh na trachten,
Ghewis ghy helptze wel.

18.

Wie magh God vader heeten,
Dan die zo is zijn kind?
Die door bevindlijk weten
Ziet, dat hem God meer mint,
En beter 't beſt magh gheven,
Als hy hem zelven doet;
Die zal, in al zijn leven,
Reinhertig God aankleven,
En bidden met ootmoet.

19.

Het bidden, dat is pooghen
Godvruchtigh en bedacht,
Om God beter te moghen
Ghenieten: dat's zijn macht
Verwerven, om te werden
Meer wijs en goedertier:
En dies niet te verderden

Van

Van God: maar te volherden
In zijn Godlijk beſtier.

20.

Maar laas! ick domme menſche
Vind my brooſch van natuur:
Of ick ſchoon yvrigh wenſche
Dit ghoed, 't heeft gheen gheduur.
Achtloosheid doet my raken
In zelfheid even zeer:
Dies hoef ik meer te haken,
Te bidden en te waken
Staagh om u hulp, ô Heer.

Derde Lied. *Ghy die zijt.*

21.

Ghy zijt des heils fonteyne,
En helpt zonder verwijt:
Ghy zijt, ghy zijt alleine
Die blijft 't gheen dat ghy zijt.
Eer dat yet was in 't worden,
Waart ghy zelf u bezit,
Eer 't vier de lucht omghorde,
Of lucht het water porde,
Eer d'aard was 's werelds pit.

22.

Ghy zijt voor alle dinghen
Gheweeſt u zellefs hof.
Gheen zeven hemels ringhen
Beſloten u, gheen ſtof,
Noch yet daar wy na delven:
Ghy zijt zelf u bevangh:
Ghy woont heel in u zelven:
Gheen form of plaats, omwelven
Hier eenigzins u ghangh.

23.

Voor tijdt of voor beghinne

Zo zijt ghy die ghy waart:
Tijd, werk, beweghingh, vinnen
Haar oorzaak metter vaart,
Na u woord na u wenken,
Of hoe noem ick u kracht,
Die kan alleen met denken
Een werld haar wezen ſchenken
Zo ſnel als een ghedacht.

24.

Zoo zijt ghy inde heemlen,
Dat's in onendlikheid.
Hoe dat wy menſchen weemlen,
De ondervindlikheid
Leert dat wy u ghenaken
Alleenlijk door u werck,
Daar wy u zien en raken,
U horen, ruyken, ſmaken,
Zo wy des nemen merk.

25.

Ghy zijt door al u werken,
En alles is in u,
Zoo't gheen dat wy bemerken,
Als dat voor ons is ſchu.
't Zy of Zon, Sterren, Mane,
Elk zelf een wereld is;
Of dat wy werlden wanen
In d'onghemeten banen
Veel buyten onze ghrs.

26.

Die en al wat magh leven,
Het leeft alleen in uw:
Ghy koont een wezen gheven,
En nemen in een huw:
't Zy zuilix, als in deze
Wereld ons is * bewiſt,
Of ghantſch een ander wezen,

Als

* Bewist] Bewuſt.

Als yet daar wy van lezen,
Of yemant van ons ghiſt.

27.

Ghy zijt in werk en machte
Dies boven ons verſtandt:
Wil ick in mijn ghedachte
U grijpen metter handt;
Ick doe, ghelijk de geene
Neuswijzigh als een uyl,
Die d'heele zee ghemeene
Met zijn lepel alleene
Wouw ſcheppen in een kuyl.

28.

Als ick met hert en zinnen
Een uyrewerk zie an,
Ick zal daar wel in vinnen
De kunſt, maar niet de man:
'k Neem, of ick zelf een tande
Daar in waar an een radt,
Verſtaalt ter rechter hande,
Quetsbaar an ander randen
Als ick daar werd ghevat.

29.

Zoo ick na eyghen wille
My averechts dan keer;
Het quetſt: houw ick my ſtille,
Zoo doetet my gheen zeer.
Zulx heeft de Heer ghaan ſtellen
Den menſch hier meer noch min,
Datz' al haar zelven quellen
In eyghen willens helle,
Die volghen haeren zin.

30.

Maar God is vreed en vrueghde,
En zulx is al zijn rijk:
Ick bent mê, volgh ick dueghde;

Niet zo ick daar van wijk.
Ik moetet my beklaghen
Ben ick niet dat ghy zijt:
Niet zijn magh niet behaghen:
Zond moet den zondaar plaghen:
Die meeſt wijkt die meeſt lijt.

Vierde Lied. *In de Heemelen.*

31.

In d'Hemelen zulker zielen
Zijt ghy dies aldermeeſt,
Die 't ikkerſchap vernielen,
Klein en rein zijn van gheeſt,
Zien op ſtraf noch beloningh:
Daar wordt u rijk bereydt,
Om heerſchen als een Koningh:
't Bereydzel van die woningh:
Dat is gherechtigheid.

32.

Gherechtigheid om gheven
Elliek het zijn op 't rondſt,
God dank en liefd: ons even-
Naaſten ook hulp, en jonſt:
Zich zelf dogh 't aldermeeſte
Gherechtigheids genot.
Dat is een blijde feeſte,
Dankbaar te zijn van gheeſte:
Die 's ſtaagh verhueght in God.

33.

Want weldaad te ghenieten
Dat is een vroolijkheyd;
En daar moet dank uytvlieten,
Die ook tot vruegde leyt.
Nu is God ſtaagh weldadigh:
Daar meed hy oorzaak gheeft,

Door

Door zijn ſchikkingh ghenadigh,
Dat elck in vreughd gheſtadigh
Leeft die natuurlijk leeft.

34.

Gherechtigheyd ook vrede
Baart, daar zy werdt ghepleeght:
Zy ſluyt in 's menſchen reden,
Als hy 't al overweeght,
Dat niets niet hem yet ſchuldigh
Of onderworpen is.
Dit maakt den menſch gheduldigh,
Dat hy niet menighvuldigh
In 't heerſchen ſich verghis.

35.

Quetſt ons een beeſt of ſteene,
Wy ſtueren ons des niet:
Doetet een menſch, wy meenen
Dat ons onrecht gheſchiet.
Wie heeft ons recht ghegheven
Meer over menſch als dier?
Alleen 't burgherlijk leven
Dat doet ons t'zamen kleven
Door hand-reykinghs beſtier.

36.

Kan ick mijn even menſche.
Hier bruyken dan te nut,
Zoo leef ick recht na wenſche:
Maar anderzins ick dut.
Wil ik de meeſter maken,
De heersheid dat is zond;
Terſtont quelt my de wrake;
Die my gheenzins zal raken,
Blijf ik al laagh van grond.

37.

Onmenſchlijk is het wreken:
Maar dat paſt Gode wel.

Is

Is den menſch in ghebreken,
Die miſdaad is zijn hel.
Dus hebdy te beklaghen
Den gheen die qualijk doet:
De zond is zelf zijn plaghen:
Maar konen wy 't verdraghen,
Het dient ons al te ghoed.

38.

Dus loont het God rechtvaardigh
Al wat de menſch bedrijft:
De wijze, die dit aardigh
Anmerkt, rechtvaardigh blijft:
Gheniet alzo inwendigh
Den Hemel in zijn hert:
Maar 't jammert hem ellendigh,
Miſdoet zijn naaſte ſchendigh;
Om dat die leeft in ſmert.

39.

Zulk jammer dat ontſtelt hem
Yet door barmhertigheid:
Die duegt dogh die en quelt hem
Niet door armhertigheid:
Dat waar teghens 't behoren,
Teghens recht, teghens reen:
Onruſt magh niet verſtooren,
Verdriet, droefheid, noch toren,
Dien die met God is een.

40.

Dit zijn dan heemlen gheeſtlijk,
Daar God zijn woningh hout;
Daarmen zijn Sabbath feeſtlijk
Viert, daarmen outers bout,
Om God volghen, en loven
En lieven even ſtaagh.
Dus zoekt hem niet hier boven:
God zal wel t'uwaarts hoven,
Houdt ghy u rein en laagh.

Vijfde Lied. *Heemelen* uyterlijk.

41

De hemlen hoogh vertellen
Ook, dat ghy, Heer, daar zijt:
Son, Maan, en Sterren mellen,
Dat ghy haar loop en tijdt
Beſtiert; dat ghy doet langhen
En korten dagh of nacht;
Dat ghy na zeker ghanghen
De maan doet licht ontfanghen,
Dan breekt ghy weer haar kracht.

42.

Ghy ſtiert door zulk beſtieren
De vloet, Heer, van de zée,
En ſtromen, ook de dieren
En ons zuchtmengingh mee:
Ja zelfs het zap der boomen
Dat neemt af of neemt aan,
Recht zo de loop der ſtroomen
Zal raſſchen of verlomen,
Even gelijk de maan.

43.

Ook na het ſter verſchrikken
Hier menigh ding verſchiet:
Zal yemandt hier uyt wikken,
't Gheſternte heeft ghebiedt
Over ons? dat zy verre:
Zo ſpreekt een boek-ſcholier,
Door ſluytinghkunſts verwerren.
'k Zie over maan en ſterren
Op 't alghemeen beſtier.

44.

Mijn handt ſpeelt op een luyte,
Ick hoor, ick dans, ick zing,
Mijn hert juicht: zal ick ſluyten,

Dat

Dat eenigh ander dingh,
Als mijn ziel, van die alle
In my heerſcht; 't is mijn * ſchout.
Zo ſpeelt hy ook van 't malle,
Die ſchepſel of gevalle
Toeſchrijft eenich ghewout.

45.

Na 't hooghen of verlaghen
Des Zons, zo doet de lucht
Verand'ren tijd en daghen;
Zo waſt en rijpt de vrught.
Of nu de Zon een ſchelpe,
Of kloot is, of een gat
Daar (om het oogh te helpen
En koudheids noot te ſtelpen)
Het eewigh licht door ſpat:

46.

En of ook van de Zonne.
Ons licht en warmte ſtraalt;
Of dat zy de waaromme
En kracht is, dat zulx daalt
Uyt den trans van den viere;
Dat weet niemand die leeft:
Maar 't blijkt, dat dit vertieren,
Den oorſpronk en 't beſtieren,
Een eerſte oorzaak heeft.

47.

Het blijkt dan dat God maker
Is, en ind' hemelen zweeft;
Gelijk mijn ziel oorzaaker
Is dat mijn lichaam leeft.
Zoo doet ghy ook beweghen
Het hemelſche cieraat:
Ghy zent ons douw en reghen,
Haghel en ſneeuw daar-teghen;
Elck na den tijdt tot baat:

Ook

* Schout] Schult.

48.

Ook blixem ende donder,
Kallemt en buyen zwaar.
Ben ick een gaauw doorgronder;
Zo word ick licht gewaar,
Dat dit werk al by drachten
En wijslijk werdt beleyt;
Dat, die 't beſtiert en wrachte,
Oneyndlijk is van krachte
En wijze ghoedigheid.

* 49.

50.

O Hemelen bewoner,
Almachtigh, ghoed, en wijs,
Ghy zijt grooter en ſchoner
Als alle lof en prijs.
Ghelijk u niet magh krenken;
Zo iſſer niet bequaam
Dat yemand u magh ſchenken,
Als eewig te ghedenken
Gheheylicht zy u naam.

Zeſde Lied, *Gheheylight.*

51.

Maar hoe zal ick u noemen,
O aller dinghen dingh?
Waarom aller waarommen,

Mijn

* 49. Het is aanmerkens waardig dat dit 49. Couplet, in geen der drukken noch in beide de affchriften, die ik gebruikt heb, gevonden wordt, daer in allen voor het zelve een open plaets gelaten is,

Mijn kracht is te geringh.
Is, is, wil ik u heeten,
Weezigh zelfmachtigh iet:
't Is 't naaste dat wy weten
U wezen af te meten,
Het tegendeel van niet.

52.

Ghy hebt alleèn een wezen:
't Is niet wat ghy niet zijt:
Uyt niet is 't quaat gherezen;
Van yet is onmacht wijt:
Zo is de dwaasheid mede.
Ghy zijt in teghendeel
Macht, wijsheid, en ghoedhede:
Met dees hoedanigheden
Beschrijft u mijn pinceel.

53.

Mijn heil is, dat ick heylich
Dan u hoedanicheid;
Dat ik in macht zy veilich
Door wijze ghoedicheid.
Ons heiland dats u Zoone,
U wijsheyd en u kracht:
Die moet eerst in my woonen,
Zal ik eenichzins konen
Deelachtigh zijn u macht.

54.

Men komt niet tot den Vader,
Dan alleen door den Zoon.
Maar hoe kom ick hem nader.
Of hy by my ter woon?
d'Eerste trée is bezinningh;
Die moet eerst zijn bestaan,
Dats misverstandts verslinningh,
Qua anwensts overwinningh
Zullen wy tot hem gaan.

Zo

55.

Zo langh wij noch in 't ſnode
Miſverſtand zijn vermuft,
Zo langh raken wy Gode
Gheenzins; Of ons vernuft
Van wijsheid weet te ſpreeken
Scherpzinnich en gheleerd,
Blijven noch in ons ſteeken
Wortels der qua ghebreeken,
Wy blijven noch verkeert.

65.

Hebt ghy des weerelds eere,
Rijkdom, en hogen ſtaat,
Van jongs hooch achten leeren;
Of ghy u daar na laat
Met reden overtuyghen,
De deugd zy 't hoochſte ghoet;
De kennis uit den ruyghen
Van die leer, zal wel buyghen
Enighzins u ghemoet:

57.

Doch koſtet ſtaat, of rijckheid,
Of eer die ghy meer acht;
Flux zal die onghelijkheid
Verandren u ghedacht:
Het ſwaarſte moet meeſt weghen
In yeders reen-beraad:
Die niet heel uyt ghaat veghen
Des miſverſtands onweghen,
Leeft meeſt aars als hy praat.

58.

Maar komt bezinningh roeren
Inwendigh uwen grond;
Toont zy ſchijnghoeds vervoeren
Zo leelijk, dat terſtondt
Ghy zulck wanghoed moet haten,

En beter ghoed verkieſt:
Die kennis zal u baten,
Om 't onheil te verlaten,
Daar door ghy niet verlieſt.

59.

Wie zo der zonden ſchennis
Ziet, dats hem heil berooft;
Die krijgt licht zo veel kennis,
Dat hy waarheid ghelooft.
Wortelt in hem 't gheloove,
Zo dat hy dat beleeft;
Die en blijft niet verſchoven
By God, die hem van boven
Des waarheids kennis gheeft.

60.

Zulck ondervonden waarheid
Vrijt ons als middelaar,
Dat wy der zonden zwaarheid
Ontworſtelen daar naar,
En daadlijk in ons proeven
De vruchten van Gods gheeſt.
Niet tijdlix, gheen behoeven,
Noch waan, mach hem bedroeven,
Die God alzo gheneeſt.

Zevende Lied. *Gheheilight* uyterlik.

61.

Om tot zulck heil te komen
Dat ons met u verzelt,
Hebt ghy tot onzer vromen
Kerk-oeffeningh gheſtelt,
Die al ghelijk een bake
Wijzen tot heilicheyd;
Die hier vlijtigh na haken
Met vaſten, bidden, waken,
Die gheeftet veilicheyd.

Want

62.

Want ſnode aghteloosheid
Is ons meeſt inde weegh;
Die teelt en voeſtert boosheid.
Slaapt ghy: ziet met een veegh
Zo zaayt Gods wederſtrever
Zijn zaat, en zet zijn fuyk.
Tot weerſtand van diens zever
Zo ſtelt 's menſchen heil-ghever
't Behulpzaam kerk-ghebruyk.

63

De beker moet inwendigh
Doch eerſt zijn rein en ſchoon;
Bezinningh moet behendigh
Vernielen qua ghewoont.
En hier toe moet u dienen
Al 't Kerk ghebruyk voorwaar:
God zal gheen heil verlienen
Dien, die niet anders minen
Als 't uyterlijk ghebaar.

64.

Maar ben ik recht boetvaardigh
En voel noch zwakheid groot;
Het Kerkghebruyk hooghwaardigh
Dat is my zeer van noodt:
Want ick noch altijdt ſchuldigh
Word door onachtzaamheid,
Ootmoedigh en gheduldigh
Zoek ik dies recht eenvuldigh
Des regels hulpzaamheid.

65.

Van dat ik vroegh op rijze,
Tot dat ik gha te ruſt,
Wil ik God eer bewijzen,
En zoeken met Goods vrucht,
Verzuimen gheen bedieningh,

Die d'oude Chriſten kerk
Bezicht als een hand-lieningh;
Met een recht uyte mieningh
Omhels ik dan dit werk.

66.

Wie zoekt die komt al nader;
Want God reykt hem de hand.
De Kerke-dienſt verſmader
Die zal 't eyghe verſtand
Licht op den hotwegh leyen,
Ja ook in kettery.
't Zy verr' van my verſcheyen:
In Goods kerk wil ik weyen,
Maar al zonder party.

67.

Het twiſten en partyen
Dat werkt des ikkers gheeſt:
De vromen zal dit myen,
Klein en rein zijn van gheeſt,
En achten ander luyden
In alles boven hem,
Haar doen ten beſte duyden,
En zien zelf dat hy huyden
Staagh hoor en volgh Gods ſtem.

68.

De eeuw, die wy beleven,
Die is gheheel vertiſt
Door misverſtand ghedreven,
In woord en kerken twiſt.
Ghelieft het God te henghen,
Vergeefs ik my dus quel:
Die wil die trek zyn ſtrenghe:
Beſt dat ick my niet menghe,
En blyve uyt die hel.

69

d'Onnozel Chriſten-ſchapen
Volghen in veilicheid

Des

Des herders ſtem, zy rapen
Ziel-ſpijs in heiligheid,
In 't heil'gen van Gods name
Inwendigh in haar grond.
Elck hoort zigh twiſt te ſchamen.
Gheen eyghenzinnigh blamen
Komt uyt een Chriſten mondt

70

Al d'uyterlijke handel
Des kerks, hoort my ten ghoed
Te dienen, dat ik wandel;
En God dien in ootmoed;
Zijn macht, wijsheid en ghoedheid,
Dats zijn naam, heilighe ſtaagh.
Dit gheeft de ziel een zoetheid.
De kerktwiſt baart verwoetheid.
Elck houw hem trouw en laagh.

Achtſte Lied. Heylghings oorzaken.

71.

Al wat wy met de zinnen
Begrijpen, is bequaam.
't Beweeght ons al van binnen
Te heilighen Gods naam.
Zie Sterr', of Element,
Het doet my al vermanen
Te denken, en te wanen,
't Preekt al Gods lof in 't end.

72.

De voghelkens in de velden
Zy zinghen even * vroo:
't Is Gods lof dat zy melden.
O menſch doet ook alzoo,
In waarheyd, niet in meenen.
Die veel-verwighe ſpin,

* Vrooj Vrolyk.

't Fluweel-mos groen der ſteenen,
't vernuft der mierkens kleene,
Printen u Goods lof in.

73.

Ziet an, met welke treken
De haaſt veroude mugh
Haar eerſte huyt laat ſteken,
En wordt op nieuws weer vlugh:
Ook hoe een zomer reghen
Veel groene vlieghskens broedt:
Dit wonders overweghen
Moet tot Gods lof beweghen,
O menſch, u eel ghemoet.

74.

Der byen honigh halen,
Het cieraat van de rijp,
Het ſpreekt * te maal een tale
In u vernufts begrijp.
De bloempkens die daar ſpruyten
Zoo veel, zoo ſchoon, zoo bondt,
Zy oop'nen, of zy ſluyten,
't Is Goods lof dat zy uyten,
En doen u, menſch dat kondt.

75.

Dus ſpreekt de matelieve;
Hier ſta ik op het veld;
Eet my tot zyn gherieve
De koe, terſtont ik ſmelt
Tot mis; en valt die neder
Hier by in't groene gras,
Daar na word ik licht weder
Een mateliefken teder,
Zo ik te vooren was.

76

De lucht, daar wy by leven,
Spreekt elke aafzem-haal,

Wilt

* Te maal] Al te mael.

Wilt God lof en dank gheven:
(1) Ik niet, hy is't,te maal.
Het koren op den akker
Zeyt ook, zo door 'tghezicht,
In 't ſmaken even wakker,
In 't voeden noch veel *ſtrakker,
Ick heil gheef en ick ſticht.

77.

De menſchelijke werken
Zelf wijzen ons te recht:
Als ick op't ſchild'ren merke,
Het tavereel is (2) ſlecht,
En doet my wonder ſchouwen,
Bergh, en boſch, en fonteyn,
Veel ſchepen met haar touwen,
Veel mannen, en veel vrouwen,
Beeſten en kind'ren klein.

71.

Het voor-werk, en 'tververren,
Het inzicht wonder diep,
Schynt myn zin te verwerren.
Dees lacht, 't ſchynt of die riep,
En d'ander die wil ſpringhen,
Dit luſtigh kunſt vermaak
Lokt, port, ja't moet my dringhen,
Om Godes lof te zinghen,
Alles vernufts oorzaak.

(1) IK NIET enz.] De lucht zegt, ik ben de oirzaek van uw leven niet, maer Godt die alles is, en my daer van oirzaek doet zyn.

* STRAKKER] Sterker.

(2) SLECHT] Glad en effen.

NIEUWE JAERS
LIEDEN

Ter kamere,

IN LIEFDE BLOEJENDE.

*Een Nieuwe Jaar 1578.

Op de wys van *Cupido God.*

1.

IN 't niewe jaer
Wil God ons vrede geven.
Dus allegaer
Wilt nu den pays aenkleven.
Door liefd' eenpaer.
Door liefd' eenpaar.
Moet onvrê zyn verdreven,
In 't niewe jaer.

2.

Na droefheyt vreucht,
Verzoeting na 't bezuren:
Na ongeneucht
Comt ruſt tot deſer uren.
Weeſt al verheucht.

Weeſt

* Dit liedt, by my in het Yſſelſteinſche exemplaer gevonden, ſlaet op de onderhandeling, die tuſſchen de Staten van Hollant en de ſtadt Amſterdam in dien tydt gehouden werdt, tot vereeniging dezer ſtede met de andere ond de gehoorzaemheidt der voorn. Heeren Staten. Want alhoewel de ſtadt in den jare 1577. in Wynmaendt, te Bruſſel al met de algemeene Staten het eens, en de Prins van Oranje van gedachten waren, dat men dezelve op haer ontworpene voldoening behoorde aen te neemen, kon men de Staten daer niet toe bewegen, die de ſtadt geſtadig verdacht hielden van onderling verſtandt met Don Jan, en buiten kenniſſe en tegens de wil van den Stedehouder, reſolutie namen om zich meeſter van de ſtadt te maken. Welke aanſlag onder Helling mislukt zynde, liet men echter niet na om die van Amſterdam met blokkeeren en andere middelen zo veel doenelyk was te quellen, tot dat eindelyk by bemiddeling van Gedeputeerden der Provincie van Utrecht het accoord getroffen is op de bekende voldoeninge den achtſte van Sprokkelmaendt van den jare 1578. doch welke voldoeninge in de voornaemſte zaken feytelyk gebroken werdt op den vyfentwintigſten van Maymaendt van dien zelven jare. Spiegel maekte dit Liedt dan op Nieuwejaersdag, als Vinder [dat is Poëet] van de kamer *in Lieſde Bloejende*, het zy hy de Vrede binnen korte te gemoed zag; of dat hy uit den Vredehandel te Gent in den jare 1576. geſloten de zelve meende te voorzien.

Weeſt al verheucht.
Looft God, die ons wil ſturen
Na droefheyt vreucht.

3.

De meeſte luſt
Die ons hier mach gebueren
Dat 's vrolyke ruſt,
Dus wiltet al na ſpueren
In deſe Cuſt.
In deſe Cuſt.
Hebben wy nu voor 't trueren
Die meeſte luſt.

4.

Al komt de vrê,
Met nering en welvaren
In deſe ſtê,
Elck wil die wel bewaren.
* Of ons wort wê.
Of ons wort wê.
Twevuldich weer beſwaren
Al comt de vrê.

5.

Twiſt ende ſtryt
Schynt ruimt nu uit dees landen,
Maar haat en nyt,
Siet men noch vierig branden;
Tot elken tyt.
Tot elken tyt.
Iſſer onruſt voorhanden
Twiſt ende ſtryt.

6.

Dus myt het quaet,
Vroomhertelyk van binnen
Weerwraek en haet
Die ſchier elk doet ontſinnen
Door eigenbaet.

Door

* Of enz.] Of de rampen komen ons dubbelt overvallen, ſchoon de Vrede komt.

Door eigenbaet.
Sal 't oorloch weer beginnen,
Dus myt het quaet.

7.

Waer elc te vreen
Zyn (1) ikker te vertreden,
Vreed in 't gemeen,
Souden wy al verbreden,
Door liefd alleen.
Door liefd alleen.
Waer al het Lant in vreden,
Waer elc te vreen.

8.

Eylaes perty
(2) Die zal ons noch doen ſneven,
Die eerſt was bly,
Om in vryheit te leven,
Die is nu vry.
Die is nu vry.
En wil geen vryheyt geven
Eylaes perty.

9.

Prince neemt waer
Goods vreed' in 't hart verholen,
Volght hem eenpaer,
So wordze u niet ontſtolen,
Dus ſoektſe daer.
Dus ſoektſe daer.
Of anders moet ghy dolen,
Neemdy 't niet waer.

(1) IKKER] Eigenkoppigheid, eigenzinlykbeid, eigenbaet, van ik.

(2) DIE enz.] Hy ziet hier (naer 't my voorkomt) op de wyze van behandeling die de Staten omtrent de ſtad hielden; en de ongemakkelykheidt van zulken die naeuwlyks de vryheidt, hun wenſch, hebbende bekomen, dezelve hun medeburgeren misgunnen.

O bittre ſpruiten van dien alſembittren ſtamme!

Op

*Op 't Niewe Jaer 1580.

Op de wys : *Of aenhoort al myn geklach*

1.

EEl-Redenryke reyn,
Loflyke kunſt eerbare
Aller deuchden fonteyn
Gy haet elken vileyn,
Comt vloeyen in dit pleyn
Verheucht ons algemeyn,
In deſen nieuwen jare.

2.

(1) Raſcht, haeſt u, en ontwaect,
Wilt u Nimphen vergaren,
Hoewel u menig laect,
Hier wort na u gehaect,
Al zit gy nu en (2) vaect,
In eeren gy noch raect
In deſen niewen jare.

3.

Gy zyt een gaef van Godt,
Des Heyligen Geeſtes are,
Elc valdy niet te lot.

Wys

* Ik zie hier met verwondering dat Spiegel in deezen lof der Rederykkunſt of Poëzy vermaek gehad heeft, op het voorbeeldt van J. B. Houwaert, enz. zyn Dicht te mengen met zo veel baſtaerdwoorden daer hy die zo zorgvuldig gemydt heeft in vroeger en later ſchriften; hy zal dit mogelyk gedaen hebben om te tonen dat hy zo wel met deze verwen wiſt om te gaan als de Vlaemſche en Brabantſche Kameriſten, die, van de Hollantſche zeer jaloerſch, daer heel mooy mede waren, en zulk doen hoftael noemden.

(1) RASCHT] Spoedt u, wy hebben noch *verraſſen*.

(2) VAECT] Hoe zit gy zo te dodderen. Dus *vaek* voor *ſlaeperigheidt* zeer gemeen. Kiliaen gebruikt hier voor *vakeren*.

Wys ſynde, ſchynt gy ſot
Des menich met u ſpot
In deſen niewen jare.

4.

Moyſes en David jent
En veel der kerken pylaren
Hebben u deucht bekent,
Want ghy zyt exelent
Wys ende eloquent,
Syt ons nu ook ontrent,
In deſen niewen jare.

5.

Eertyts waert gy geëert,
Als men ſach openbare,
Men heeft u lof vermeert,
Speelplaetſen gefondeert,
Al zyt gy nu verneert,
Ghy wort geëxalteert,
In deſen niewen jare.

6.

Lof, lofbaer conſte vry,
Lof, waerheids fackel clare,
Lof levender ſchildery,
Ghy ſyt ſonder party,
Ik moet nu loven dy,
Dus ſtaet ons altyt by,
In deſen niewen jare.

7.

Gy zyt een ſpoor ten deucht,
Aller menſchen exemplare.
Straffende met geneucht,
Gy ſtiert de jonge jeucht,
Den man*liert gy met vreucht;

Dat

* Liert] Leert.

Dat elck, in deucht verheucht,
In deſen niewen jare.

8.

Ghy Eglentierken fyn
In liefd bloeijende ſchare,
Ontſluit dit kunſtig *ſchryn,
En proeft te recht haer wyn,
Het vryt van ick en myn,
Oordeelt niet na den ſchyn
In deſen niewen jare.

1581.

Op 't Nieuwe Jaar.

HEel vol onruſt zyn all' ons nabuur landen,
Men hoort niet dan van moorden, roven, branden:
Dies moeten wy tydlike ruſt ontberen.
Dit zoud ons doen veel naarſtelyker begheren
Der zielen ruſt, daar ons niemand magh dwinghen.
Hier van zo wil ik nu met luſten zinghen.

Onzienlyk is des menſchen ziel geſchapen;
Diez mach zy gheen luſt in yet zichtbaars rapen:
Alleen in God is haare ruſt gheleghen:
Ghelyk des ſteens natuure is gheneghen
Ter aarden, al waart dat men die bewaarde
Langh inde lucht, noch neycht zy totter aarde.

Zoo wort tot God des menſchen ziel ghetoghen,
Al is hy ſchoon verleyt ende bedroghen
Van valſchen ſchyn, tot luſt der creatueren,
En dat hy faalt door zwackheyt der natueren;

Zoo

* Schryn] Koffer, kiſt enz. *ſcrinium*, hier van Schrynwerker.

Zoo blijft nochtans altijd by hem gheſtadigh
Gheneghentheid tot zijn oorſpronk ghoet-dadich.

Zoo u ghedachten inden hemel ſtijghen,
Zoo zult ghy die tot erfdeel haaſt verkrijghen:
Want totter waarheit hem ghants te bekeren
Is anders niet, als niets niet te begheren
Dat zichbaar zy, of zinlijk, of verghanklik;
Maar wel te klijven an 't gunt is zelfſtandlik.

Want hem alleen tot God te voeghen inlijk,
Die onghefchapen is, heel ghoet en minlijk,
In zulck menſch is volkomen vruecht en vrede;
Niet tijdlijcs baart hem onvreed of droefhede:
Maar zijn ghemoet is vry van zond en zotheyt:
Hy ſpieghelt hem in den ſpieghel der Godtheyt.

Alſdan woont God ghehelijck in de menſchen.
Als zy niet teghen Godes wil en wenſchen;
Als 's menſchen hart niet buyten God mach ruſten,
Alſdan bewoont God eerſt zyn ziel met luſten.
O zoete luſt! ô ruſt! ô licht! ô leven!
Zalich zijn die, die u met luſt aankleven.

* *Liefde tot ſchoonheid is ons aangheboren.*

* Liefde enz.] Ook een der onderſtellingen van H. L. Spiegel. Zie onze voorreden, en hem zelven beneden in zyne ſchriften in onrym.

Jaarlied 1582.

Op de wyze: *Dames qui au plaiſant ſon.*
Ofte, *O grote cracht.*

1.

't GOdlyk wezen ghoed
Heeft des menſchen ghemoed
Met vleeſch en bloed
Bekleed in dit * foreeſt,
Dies de menſch † onvroed
Twiſt in zyn leden voed,
Tot zyn onſpoed,
Van vleyſch teghen den gheeſt;
Zo dat in onruſt minſt en meeſt
Hier leeft bedeeſt
Door aerdſche luſten ſwaar,
Maer God den ſulken van qualen gheneeſt
Die ſyn woorden vreeſt
In deſen niewen Jaer.

2.

Die d'oude menſch trekt uit
Met luſt die daer uit ſpruit
Wort Chriſtus bruid.
En trekt den niewen aan
Zo 't ſerpent' beduit.
Verſchud hy zynen huid,
Zoekt het enich kruid
Dat hem verloſt van waen,
Die zal van dezen pelicaen,
Ghenaad ontfaan,
A's een getrouw dienaer,
Dat hy het vleyſch den gheeſt maekt onderdaan,

En

* Foreest] Woud. † Onvroed] De dwaze en ondeugende menſch.

En leeft onbelaen
In deſen Niewen Jaer.

3.

Maer eyghen wil verblint,
Die iet geſchapens mint,
Haer zelliven vint
In benaude kommer groot,
Want de ſchrift (1) ontbint
Wie vleyſchlyk is gezint,
Dat die hier gewint
In't end tot loon de dood.
Dit bracht den eerſte menſch in nood
Doe luſt hem bood
D'appel als een verraer
Hebt hier op acht ghy menſchen ſnood
U eyghen wil verſtoot,
In dezen nieuwen Jaer.

4.

(2) Chriſtus ons Eglentier,
In liefd bloeyende fier,
Heeft u Prinskens hier,
Verloſt uit dezen ſtryd.
Schuylt onder de banier
Van die u kocht zo dier
Zo wordy (3) ſchier
Van eighen wil bevryt;
Ziet dat gy nu quae luſten myt,
U hert beſnyt,
En ſoekt dees Middelaer

(1) ONTBINT] Betekent hier toont klaer, ontdekt.

(2) CHRISTUS enz.] De dichter ziet hier op het blazoen van de kamer in liefde bloeijende, zynde een Gekruiſte Chriſtus omringt met Eglantieren, gelyk die gevonden wordt in houtſnee voor de tweeſpraak der Nederduitſche ſpraekkunſt enz.

(3) SCHIER] Terſtont, ylinx, hier van oulinx. *Schierlyk*, dat wy nu *Schielyk* ſchryven.

* Elk ſpiegel hem tot zyn eighen profyt
Zo leeft hy verblyd
In dezen niewen jaer.

Jaer Lied 1583.

Stem: *De liefelyke May.*

1.

Jaerlyx eenpaer
Vernieuwt het jaer
En maekt ons oud van jaren.
D'een dagh voorwaer
Die volght den aer,
Dies wy ten grave varen.
De velden worden jaerlyx groen
Maer 't vollek blyft in eenen doen
Als zy zonden t' ſamen ſtuwen,
Die in 't niewe jaer vernuwen.

2.

Uit d'aerde ſpruit
Gheen vruchtbaer kruid
Of 't zaed moet eerſt verrotten,
De ſlang ſchud uit
Zyn oude huid
En laet die voort verrotten,
De maen en blyft niet altyd vol
Beeſten verſchudden vel en wol,

Vo-

* Elk enz.] Deeze is mede een devys of ſpreuk van Spiegel. Voor een zyner huizen deedt hy ze ſtellen op een kluchtige wys; Te weten, hy liet op den eenen hoek uithouwen een L. in 't midden een Spiegel, en op den anderen hoek een M. dit wilde zeggen inde zotte Hieroglyfica van zynen tydt Elk Spiegel Hem. Wyze van doen daer ganſche boeken der Rederykers mede vervult zyn; en op welke form ik met verwondering zie dat men heden, nu de waereld immers zo gek niet behoorde te wezen, den Bybel, quanswys voor de kinderen, in prent heeft doen uitgaen.

Vogelkens haer pluimen (1) verduwen,
Die in 't Niewe Jaer vernuwen.

3.

Maer in onluſt
In elken kuſt
Leven ſteets alle menſchen.
Vleyſchlyke luſt
Blyft (2) ongebluſt,
Al heeft men wil na wenſchen.
Zeer weinig van haer die zien in,
Dat ware Deughd Verheught den zin.
Als zy na luſten (3) ghuwen,
Die in 't Niewe Jaer vernuwen.

4.

Maer Princen vroed,
Wiens vry gemoed,
In God is wederboren,
's Vleeſch luſt (4) verwoed,
Treens onder voet,
Na ware ruſt zy ſporen;
Zy nemen 't al, zoo 't geeft de tyd,
't Genoegen hen van onruſt vryt,
Dees d'eewige Vierdag (5) ruwen,
Die in 't Nieuwe Jaer vernuwen.

(1) VERDUWEN] In 't ruien daer de nieuwe vederen de oude verſtoten, waer zy in de plaets komen.

(2) ONGEBLUST] Onverzaed.

(3) GHUWEN] Geewen, Gapen.

(4) VERWOED] Onbezuiſt, zonder reden.

(5) RUWEN] Roeuw, *ruſt*, roeuwen, *ruſten*, volgens Kiliaen. Deezen ruſten op den eeuwigen Sabbat of Vierdag. Bezitten altyd geruſtheidt van gemoedt. Van dit *ruwen*, komt Ruwaerd, Ruſtwaerder, Bewaerder van de gemeene ruſt.

Jaar Lied 1584.

Op de wys: *Schoon Lief gy zyt.*

1.

NU zyt,, verblyd
'T is tyd,, te zingen.
Wy bringen,, ghoede maer;
'T quaed myt,, dit flyt
U ſtryt,, *gheringen
't Zal dwingen,, d'helſche ſchaer.
Ghy hebt een Middelaer,
(Is u wil ghoed) verkreghen.
U moed,, tot boet, dan zy gheneghen,
En doet,, het ghoed,, in dezen Niewen Jaer.

2.

Want Deughd,, Verheugt,
Met vreughd,, de zinnen,
Die minnen,, zyn woord klaer.
O jeught,, gy meught,
Geneught,, hier winnen
Van binnen,, trachter naer.
Volgt Chriſtus wet eenpaer,
Al in u hert geſchreven.
Beſtaet,, zyn raed,, dan te beleven,
En laet,, het quaed,, in dezen Niewen Jaer.

3.

Elk held,, ſich ſtelt
Om gheld,, te erven,
't Verwerven,, valt hen ſwaer,
't Hart ſwelt,, beknelt

Of't

* GHERINGEN] Teiſtont, ſchielyk, volgens Kiliaen.

Of't quelt„ door 't derven,
Wilt ſterven„ zulk *misbaer.
Ghoods goeden zyn voorwaer,
Ghemeen huiden en morgen,
Maer 't myn„ en 't dyn„ dat doet u zorgen,
Schuwt fyn„ 't fenyn„ in dezen Niewen Jaer.

4.

Prins acht„ en tracht
Met macht„ na ghoedheid;
Ghoods zoetheid„ proefdy daer
Zyn kracht„ verzacht
't Ghedacht„ met vroedheid;
Verwoedheid„ ſchuuwt te ghaer.
Chriſt helpt u uit ghevaer,
Wildy niets niet verkiezen,
Dit kint„ men vind„ door zelfs verliezen;
Wie mint„ verwint„ in dezen Niewen Jaer.

Jaar Lied 1585.

Na de wys: *Zoo 't beghint.*

Op 's Keizers vraagh.

WAt zal men doen om de menſchen te behaghen
En ook God; tot verhoeding van plaghen?

1.

Een kindeken is ons geboren
Een Middelaar;
Hy dwingt des vyands toren,
Volght ghy hem naar.

* Misbaer] Zulk onbetamelyk doen, gedrag, volgens Kiliaen.

O wenſchelyke,, nachte
In 't vlayſlelyk,, gezicht
Als 't menſchelyk,, geſlachte
Het payſlelyke,, licht
Ontfangt uyt 's hemels trone
Daar het in kluiſters leyt,
Als d'ewige Goods Zone
Verdryft de duyſterheidt.
Een kindeken enz.

2.

De wyzen volghen vaardigh
De ſterre die hen leyt
Na 't Godlyk licht hoochwaardigh,
Daar 't middellicht verſcheyt,
Zy offeren ootmoedigh
Haar have wanckelyk,
Dit loont die Heiland ghoedigh
Mettet onvergankelyk.
Een kindeken enz.

3.

Niet die daar zeggen,, Heere,
In Godes,, ruſte,, ghaan,
Maar al die leggen,, neere
Haar ſnode,, luſten,, ſaan,
Die ſtaagh bidden en waken,
Zo hen Chriſtus gebiet,
Daar zal hy woningh maken,
Ten vordert anders niet.
Een kindeken enz.

4.

Hy heeft ons voor,, getreden
Het pad des levens,, net;
Ghy gaat daar door,, in vreden
Volcht zyn gegeven,, wet:
Lieft God uit al u zinnen,
U evenmaſten mê,

U

U vyand wilt beminnen,
Zo hebdy altyd vrê.
Een kindeken enz.

5.

Van harten„ zyt„ eenvuldigh
Hebt in't„ verneren„ luſt,
U ſmerte„ lyt„ gheduldigh,
Gy vint„ des Heren„ ruſt,
Pynt elk een te verdragen,
En weyghert niemant iet,
Zo moogdy God behaghen,
En menſchen, zoo 't geſchiet.
Een kindeken enz.

6.

Ghy Prinslyk Eglentieren,
Zyt *In Liefd' Bloeyende*,
Volgt u Prins goedertieren,
In deugden groeyende,
Geen ſchyndeugd mag u vromen;
Betert u alleghaar,
Wildy in 't leven komen,
In't zoete Niewe Jaar.
Een kindeken enz.

* VROMEN] Beter maken, tot vroomheid brengen.

1600.

Jubel-Jaar-Liedt

Op

Simpelyk gheloven en weldoen.

Stem: Zoo 't beghint.

't IS huyden een dach van vrolikheid,
Zoo wy dit Jubel-jaare
Verlaten alle partydigheid,
En Chriſtus vrêe bewaaren.
Wat is dat ons dogh twiſten doet
In krygh en moordt aldus verwoedt?
De liefd die maakt een Chriſten:
De haat teeldt antichriſts ghebroedt,
Zy komt al uytter hellen gloed:
't Is duyvels werk te twiſten.

Die Ikker heeft langh zyn Jubel-jaar
Met haat en nydt ghebrouwen:
Dies hy ons Chriſtenen meeſt te ghaar
Door twiſt brenght in benouwen.
Dees heeft hy op de baan ghebracht,
Hy ſtooktze noch met alder kracht,
Zoo dat wy al verflouwen,
En ſtorten in verdervens gracht
Met lyf en ziel, daar hy om lacht.
Is 't niet tydt op te houwen?

Ons ouders waaren ſlecht en recht:
Zoo was ook haar ghelove.
Weetzuchtigheid broedt dit ghevecht,
Hout ſlecht en recht verſchoven.
Zy bruykten Gods woort, tot Gods min;
Dat duid nu elck een na zyn zin;
Dit doet ons dus partyen.
Begheeft alzulcke twiſt beghin,

Haalt

Haalt ſlecht en recht gheloof weer in,
Zoo moghen w'al verblyen.

Ons kindsheids kerke-kinder-leer
Die hield alleen van node
Het Vader ons, 't Gheloof, niet meer,
Beendijſt, en Tien gheboden.
Och laat ons noch hier blyven by,
Dees woord-twiſt ſtellen an d'een zy,
En 's duyvels liſt verfoeyen!
God is de liefd. Dit is het ſlot.
Wie in de liefd blyft blyft in God:
*Laat ons in liefde bloeyen.

d'Hooftman en Kananeeſche vrouw
Hadden maar ſlecht gheloove,
Een hert ootmoedigh en ghetrouw,
Vreemdt van woord-twiſts-haar-kloven,
Ook vreemdt, en buyten Godes kerck;
En kryghen (dits een wonder werck)
Huel by ons Heiland ghoedigh,
Voor haar dochter, en voor zyn knecht,
Door haar gheloof onwetel-ſlecht,
Maar hertigh en ootmoedigh.

Prince.

Ghy Chriſten prinſſen wys en vroed,
Wilt ghy dees twiſt beſlechten;
Eyſcht ſlecht gheloof, als Chriſtus doet,
Verbiedt daarom te vechten.
Slecht gheloven, wel te doen,
Is deze kerk-twiſts rechte zoen.
O God wilt ons dat gheven!
Zoo moghen wy dit Jubel-jaar
U vree ghenieten alleghaar,
En Chriſtelyk wel leven.

* Dit ziet op de ſpreuk van de kamer, *In Liefde bloeyende*, ook ſtaen de Eglentiertjes in 't Yſſelſteinſche exemplaer onder aen met de pen getekent.

1601.

1601.

KERK-TWISTS JAAR-LIED.

Stem: *Ik heb den tyd ghezien.*

DIt ghulden Jaar is duer, de ghulden werreld mede,
Dees yzer weereld blyft door kerk-twiſt in onvrede:
Ten zy eens 't nieuwe Jaar een ghulden jaar verſtrekt,
Des ikkers oude haat ons in 't verderven trekt.

Ach daar God bout zyn kerk, bout ikker een kapelle:
Ghoods lieſd na d'Hemel ſtiert, die ikker-lieſd, ter hellen:
In Adam boude God zyn Kerk ootmoedigh ſlecht,
Door Evas weet-ziekt bout de ikker kerk-ghevecht.

Abel is klein en rein, dient God met hert en woorden.
Kaim weerſtreefde God, rechtvaardight zich, wil moorden.
Door Moiſes, wet en kerk gheſticht is, van den Heer:
(1) Jannes en Mambres kerk ſchuert flux en ſtort ter neer.

Chriſtus ootmoed en lieſd zyn kerk bout in de zynen:
(2) Simons eerzuchticheyd ſtuert die, wil heyligh ſchynen:
Die eyghenzinnicheyd, vermetel, eerziek, ſtout,
Schyn-vroom, ſchyn-wys, als noch op zand ſchuer-kerken bout.

Meent ghy, die kerken ſticht, dat d'oude niet en weten?
Haar is door lang verzoek u kindsverſtand vergheten.
Ghy (3) Jan, ghy Monſter-prins, wat maakt u heerſch en ſtout,
Dat ghy na u verſtand, flux doopt en kerken bout.

Men bout geen kerk door twiſt; maar tweedracht moetze ſtueren.

D'een

(1) JANNES EN MAMBRES] De tovenaers die Moyſes in 't hof van Farao wederſtonden. zie den tweden Zendbrief van Paulus aen Timotheus Cap. 3. v. 8.

(2) SIMONS] De tovenaer bygenaemt, van welken de Handelingen der Apoſtelen getuigen.

(3) JAN] Jan Boekelſz. van Leiden, die zich meeſter van Munſter maekte, en tot koning van de Herdopers opwierp. Zie zyn Leven uitmuntent beſchreven by Antonius Maria Gratianus.

D'een ban broet d'ander ban: men heelt geen wond met ſchueren.
Eraſmus eyſcht beſchruemt kerkzuyvering die ſticht:
* Jannen en Melchers ſtout verbyſtren 't nieuwe licht.

Veel mannen Goods wel eer beſtraften leer en leven,
Maar noyt en hebben zy haar uyt de kerk begheven:
Men eerde ſlang en kalf, men deet Afgodery:
Maar noyt en maakt Propheet een kerk zelf an d'een zy.

De Jueden yvrigh-trots hielden doch kerke vrede:
De Phariſe die heeft den Saduſe gheleden,
Ja waren bey ghelyk ook opper-prieſters me.
Wat ikker dryft ons doch dus wrevligh in onvre?

De Turrixe Tyran laat Chriſtens by hem wonen:
En willen wy elk aar in 't minſte niet verſchonen?
Zien die 't betaamt niet om, ik ducht, en ik gheloof,
In 't eynd wort hem de muys en vorſch bey tot een roof.

Gheen lichaam zonder hoofd en magh langh ſtaande blyven:
De Chriſten rijken al zijn leden van een lijve:
Voort ſchueren was de ſtoel der Chriſten Prinſſen band:
Dit lijf ſterft, ſlaatmen 't helen helijk vander hand.

't Schijnt nutter (waart te doen) datmen dien bant verknochte
Op beter voet, eer twiſt dit lichaam t'onder brochte.
't Vervormen van de kerk ſchynt dies een ghoede zaak:
Maar ik vervorm gheen ding, als ik het ding ontmaak.

Van ouds al waſſer ſchort: 't bleef een ghemeene kerke:
D'een ſchuer-kerk broet nu d'aar: en wie kan 't eynd bemerken?
Gheen ander eynd verwacht, als ſtortingh van 't gheheel,
Brengt Vorſten-wysheyt niet dit ſchueren weer tot heel.

Daar

* Jannen en Melchers] Jan van Leiden en Melchior Hofman.

Daar elk gheoorloft acht een kerk zelf an te rechten;
Daar hout niet op het vinnigh twiſten, ſchueren, vechten.
Statet u Melcher, Jan, te maken vry een kerk,
(1) Stort ghy met zulk beghin niet zelf u eyghen werk?

Heeft niet het zelfde recht elk, die na u zal komen,
U kerk te ſchueren, zo ghy 't eerſt hebt voorghenomen?
Dit blykt hier inder daad, door ikkers ſnode liſt.
Eendracht heeft macht: bezint u, eer ons twiſt verquiſt.

Ik zorght, ik ziet, ik taſtet (God gheef dat ik dole)
Het ey dat wort ghebroet door (2) Ebion in Polen,
Dat d'hele Chriſtenheyd in twiſt zal doen verghaan:
't Welk nog verhoet kan zyn, neemtmen 't hervormen aan.

Prince.

Ghy Prinſſen, ſtaten, hoofden van heel Chriſtenhede,
Weeſt wyzer als dit volck, dees balſturighe leden:
De twiſt noch, die 'er is, is heelbaar, wordy vroed:
Zo niet: verwacht niet aars als (3) Grieken is ontmoet.

Eraſmus.

Nemo pius non optat Eccleſiæ mores emendatos; at nemo prudens exiſtimat recipiendam rerum omnium confuſionem.

Alle Godvruchtigen wenſchen de zeden der kerke verbetert te zien, maer geen voorzichtig menſch ſtelt dat men een algemeene verwarring moet aenneemen.

(1) Stort] Werpt omver.

(2) Ebion] De naem van het hoofd eener Secte, of die van de Secte zelf, als in 't Hebreeuwſch *arm* betekenende. Men ſtelt dat deze Ebioniten al in de eerſte eeuw de Godheidt van den Heilandt verwurpen; enz. dewyl nu de Socinianen by des Dichters tydt in Polen dit gevoelen ſcheenen te willen opwarmen, gebruikt hy hier den naem van Ebion.

(3) Grieken] Als Grickenlant door den Turk te worden overmeeſtert en in ſlaverny gebracht.

ZEDE-

ZEDELYKE GEZANGEN.

1588.
MAY-LIED.

Op de wijze van de 24. *Pſalm.*

WAt dolheyd iſt die u bekoort,
Dat elck om ſtrijd elckander moort,
En zoeckt na magt door boze weghen?
Ghy die op burgh en ſloten bout,
En weet niet als ghy 't wel beſchout,
Een waar rijck waart in is gheleghen:
Van als te hebben overvloed,
Kiſten ghevult met gheld en ghoed,
Noch oock gheen ſtarcke hoghe woningh,
Een purper of een ghulden rock,
Veel dieners met een ſcepterſtock,
Ofghoude kroon, en maackt gheen Koning.
Een Koning iſt die vreze derft,
En die zyn boze luſten ſterft,
Die in zyn doen hier is ghoeddadigh,
Die op gheen valſche eerzucht ſtuent,
An 's vollix ghunſt zich niet en kruent,
Die dochaltyd is ongheſtadigh:

Die

Quis vos exagitat furor,
Alternis dare ſanguinem,
Et ſceptrum ſceleré aggredi?
Neſcitis cupidi arcium,
Regnum quo iaceat loco.
Regem non faciunt opes.
Non veſtis Tyriæ color,
Non frontis nota regiæ,
Non auro nitidæ trabes.
Rex eſt, qui poſuit metus,
Et diri mala pectoris:
Quem non ambitio impotens,
Et nunquam ſtabilis favor
Vulgi præcipitis movet.

Die al 't ghegraaf van Weſterland,
Klein acht: en Tagus ghulden zand,
Met 't ongeachte ghoud der Moren:
Die ſtorm en vloed lyt onbedeeſt,
Gheen ſcheve donderſlaghen vreeſt,
Noch krijghers yſſelijcke toren:
Die vayligh en hem neder hout,
Die 't al beneden zich aanſchout,
En gheen bezwaar en heeft van ſterven.
Men roep de Koningen by een,
Die 't rood koraal en koſtel ſteen
Hoogh achten, dat hy licht kan derven:
Die met een uyt ghetoghen zwaard,
Zo onbedocht als onvervaart,

Haar

Non quidquid fodit Occidens.
Aut unda Tagus aurea
Claro devehit alveo:
Non quidquid Libycis terit
Fervens area meſſibus:
Quem non concutiet cadens
Obliqui via fulminis:
Non Eurus rapiens mare,
Aut ſævo rapidus freto
Ventoſi tumor Adriæ:
Quem non lancea militis,
Non flictus domuit chalybs:
Qui iuto poſitus loco,
Infra ſe videt omnia,
Occurritque ſuo libens
Fato, nec queritur mori.
Reges conueniant licet,
Qui ſparſos agitant Dacas,
Qui rubri vada littoris,
Aut gemmis mare lucidum
Late ſanguineum tenent:
Aut qui Caſpia fortibus
Recludunt juga Sarmatis.

Certet

Haar rijk, ja ruſt en leven waghen:
Om Turkſe zijd' en perlen rond,
Der Rus en Taters koſtel bont,
Te nut niet, maar tot pronk te draghen.
't Ghemoed heeft in zich Konings ſchat:
't Behoeft gheen ſpiets of paarden rad,
Gheen harnas, boogh, pijl, roer of kloten:
't Behelſt in zich zijn eyghen nut,
Ten hoeft gheen dondrigh grof gheſchut,
Om burgh of ſchanſſen neer te ſtoten.
Een Vorſt iſt dien gheen vrees ankleeft.
Dit rijk ellick zich zelven gheeft.
Hy klim door 't avontuur verheven
In wankel hoghe ſtaat, die 't luſt:
Ick kies in onbekentheyd ruſt,
Een onbekommert zoet zacht leven.
Dat my noch Boer noch Eelman ken,

Wenſch

Certet Danubium licet
Audet qui pedes ingredi,
Et quocunque loco jacent,
Seres vellere nobiles.
Meus regnum bona poſſidet:
Nil ullis opus eſt equis,
Nil armis, & inertibus
Telis, quæ procul ingerit
Parthus, cùm ſimulat fugas:
Admotis nihil eſt opus
Urbes ſternere machinis
Longe ſaxa rotantibus.
Rex eſt, qui metuit nihil.
Hoc regnum ſibi quiſque dat.
Stet, quicunque volet potens
Aulæ culmine lubrico:
Me dulcis ſaturet quies,
Obſcuro poſitus loco
Leni perfruar otio.
Nullis nota Quiritibus

Wenſch ick in ſtilt te vaaren hen,
En een vergheeten burgher ſterven.
Het valt voorwaar een laſtigh end,
By elck te zijn heel wel bekent,
En zelf zijn zellefs kennis derven.

Dueghd verhueght.

Aetas per tacitum fluat.
Sic cùm tranſierint mei
Nullo cum ſtrepitu dies,
Plebeius moriar ſenex.
Illi mors gravis incubat,
Qui notus nimis omnibus,
Ignotus moritur ſibi.

Seneca in Thyeſte.

EEN LIEDEKEN.

EEn burgherlijcke ſtrijdt,
Woeker, zorgh en nijdt,
Drukt deerlyk onze ſchouders.
Ha wenſchelijke ruſt!
O klein ghenoeghens luſt
Van onz' vreedzaame ouders!

Doemen grof * watmer droegh,
De melk-koe en de ploeg
Hieltmen alleen in waarden:
Doe lagh het zorglijk goudt,
Daarmen nu veel afhoudt,
Vergeeten inder aarden.

Hier was gheen peper vayl,
Engelſche oeſters ghayl,
Nogh baſtard zek uyt Spangien,
Gheen Rhijns of Franſe moſt:

Een

* WATMER] Een kaele en grove dracht van geringe menſchen. Zie boven in den Hert-ſpiegel, B. III. v. 240.

Een hoenke was goe koſt
Zonder olijf of orangie.

In Kaalkoet voer gheen ſchip.
Men liet de Noordtſe klip
Sijn wild-braad luſtigh wayen.
Zy derfden vleys van qué,
Ryſch en de buynſche me,
Zuycker en malvezeyen.

Nu woeltmen om den ſchijn:
Een bonſingh of een knijn
Dat zijn verachte voeren:
Maar Ruſſe zabels eel,
Turx grofgrain, of fluweel,
Draaghen burghers en boeren.

Helaas dit maakt de twiſt!
Noch waant hem elck een Chriſt,
En oeffent wet noch reden.
Ons ouders waaren vry
Van wet, en zonder zy
Hieldenze ghoede zeden.

Ellik nu ander leerdt,
Die zelfs van 't quaadt niet keert;
Dies leeven wy in rouwen.
Dit maakt eenſdeels 't gheſcheel:
Doch is het meeſtendeel
Om 't hebben en om 't houwen.

Prince.

Goods ghoeden zijn ghemeen:
Ghenoeghdy, Prins aan 't kleen,
Zoo quelt u ghenen morghen:
Onnutte overvloedt
Maakt meeſt het volck verwoed,
En doet hen angſtigh zorghen.

WENSCH-LIED.

Stem: *Het was een klerxken.*

Ik EN wenſch noch gheld, noch ſtaat, noch eere,
Noch ſchijn-gheleerdheyds onghevoegh:
Ik tracht alleen in God den Heere,
Te leeven vrolijk en vernoeght.

Ik wenſch alleen (maar 't blijft een wenſche)
Een openhertich ander-ik:
Een eens ghezint, ontworſtelt menſche
Van gheld-liefds, eerzuchts, ſtaatziekts ſtrik:

'k Veracht noch gheld, noch faam noch ſtaten:
Ghoed zijnze dieze wel ghebruykt,
Wijs, ghoed, ghoed-dadigh, en ghelaten:
Zy zijn alleen der dwazen ſuyk.

Solon

Nil ergo optabunt homines? ſi conſilium vis?
Permittes ipſis expendere numinibus, quid;
Conveniat nobis, rebusque ſit utile noſtris.
Nam pro jucundis aptiſſima quæque dabunt Dij.
Charior eſt illis homo, quam ſibi. Juvenalis.

S'il advient que mes humeurs playſent & accordent a quelque honeſte homme, avant que je meure, il recerchea de nous joyndre. Si a ſi bonnes enſeignes, je ſcavoy quelqun, qui me fut propre, certes je l'iroy trouver bien loing. O un amy! combien eſt vraye cette ancienne ſentence, que l'uſage en eſt plus neceſſaire & plus doux que des elemens de leau & du feu!

M. de Montaigne.

Iſta quæ ſic petis, tanquam datura lætitiam, ac voluptatem, cauſæ dolorum ſunt: omnes inquam illi tendunt ad gaudium, ſed unde ſtabile magnumque conſequantur ignorant. Ille ex conviviis, & luxuria, ille ex ambitione, & circumfuſa clientum turba, ille ex amica, alius ex ſtudiorum liberalium vana oſtentatione, & nihil ſanantibus literis.

Petrarcha.

Solon

Solon naghebootſt.

't Is waar, ik wil wel rijkdom winnen,
Die God en billikheid my ghaf:
Want die met onrecht 't gheld beminnen,
Bevinnen 't uyt-eind ſchuld en ſtraf.

Veel boeven worden veeltyds rijke,
Veel vrome blijven ghoedeloos:
Wy wiſlen doch, noch wy ghelijken,
Ons deughd niet met haar zeden boos.

Want deugd is heilzaam en beſtendigh;
't Geld, waalbaar en ontrouw van aard.
Niet rijker is hy, die behendigh
Veel gheld en ghoed by een verghaart,

Veel land, en zand, ja Konings kronen,
En alle weeldes overvloed:
Als, die een hut heeft in te wonen,
En 't lijf ghenoeghzaam kleedt en voedt.

Maar

Solon en Plutarche.

Vray eſt qu'avoir je deſiré des biens,
Mais non qui ſoyent ſinon a bon droyt miens:
Car a la fin qui en a autrement,
Juſtice en fait vengeance ſeurement.

Pluſieurs mechans deviennent riches gens,
Et pluſieurs bons demeurent indigens:
Mais toutefois changer noſtre bonté
Nous ne voulons a leur mechanceté:
Car la vertu eſt ferme & perdurable,
Et la richeſſe incertaine & mutable.

Plus riche n'eſt, celuy qui a cheuance
D'or & d'argent en extreme abondance,
Nombre infiny de trouppeaux aſſemblés,
Cheuaux, mulets, force terres a bleds,
Que c'il qui a de quoy tant ſeulement
Veſtir ſon corps, & nourir mollement:

 Mais

Maar krijght de zelfde daar en boven,
Een huysvrouw ghoedigh, jongh, en ſchoon,
Z'iſt al na wenſch: die mach God loven.
In ghelukkigh heil ſpant hy de kroon.

Mais ſi de plus la jouiſſance il a,
De quelque fille ou femme outre cela,
Dont la jeuneſſe a beauté ſoyt unie,
A doncques eſt parfayte l'harmonie.

Solon.

De menſch heeft maar toe te zien dat hy de ghelukzalicheyt niet uyt en ſluyte.

* L.P. SP.

Den menſch ſchort niet als dankbaarheyd.

Seneca.

Wat heeft de menſch anders te doen als daghelix zich zelf beter te maaken: iet van zijn miſverſtand af te ſtaan, te bevroeden dattet an hem zelven ſchort, niet an de dinghen.

Tauleer.

Zaligh is de menſch die alles wat hem overkomt als van God hem ten alderbeſten toegheſchikt anneemt.

Hy is wijs en wel gheleert
Die alle dink ten beſten keert.

* L. P. SP.] Deeze letters betekenen Laurens Pieterſz. Spiegel, den Vader van onzen Dichter, die de bovenſtaande ſpreuk tot devys voerde. Zie beneden in den brief aen den Profeſſor Paaw, p. 240.

LIE-

LIEDEKEN.

Op de ſtem:

1.

GHy enigh', ewigh ghoed,
Die 't al ſchept, ſchikt en voed;
Ghy jont ons 't allerbeſte,
Zwaar armoe, rykdom zoet,
Lukzaligheid, onſpoed,
Ghezondheid pyn en peſte.

2.

Het dient ons al te nut,
Het komt al uit een put,
O hemelvooghd ghoeddadig,
Korts lagh ik in gequel,
Nu is myn lichaam wel,
Heb dank ô Ghoed ghenadigh.

3.

Doe pyn 't lyf overviel,
Gedacht myn dankbaar ziel,
Verleen ghezondheids dueghde,
Die ghy nu weer verlient,
Nu als doe, onverdient.
Maar baart nu meerder vrueghde.

4.

O Heer, u eighent dank,
Voor lucht, kleed, ſpys en drank,
Ghy zyt ons niets niet ſchuldigh,
Te recht maakt pyn noch nood,
Jegens u ghoedheid groot,
Den menſche onverduldig.

5.

Doch zingt u lof geen menſch,
Blyhertelyk na wenſch,
Als't lyf van pyn moet wringen,
Sterkt myn gezint ghemoed,

Het ghoed dat ghy my doet,
Steeds dankbaarlyk te zingen.

Hier onder was in 't Yſſelſteinſche exemplaer een Leeuwerk met de pen getekent, die al zingende ſteil ten hemel vloog, met het byſchrift van

TRAMITE RECTO.
Recht uit.

Leerlyke Rymſpreuken.

Merct.

DE Schrift, Natuur en eyghen reden,
Eyſchen deez' deughd en ghoede zeden.

1. Bemint en danct u Vader mild.
2. Doet andren 't geen dat ghy u wild.
3. Hout maat in alles. 4. Duid in 't goed
Wat u gemoet of iemant doet
5. Acht op u zelven telker uur
Myd ſlofheyd want de tyd is duur.
6. Oeffent u lichaam. 7. Waakt en bid. 8
9. En temt u tong met een ghebit.
10. Myd toren. 11. En de boosheids luſt.
Zo vindy uwer zielen ruſt.
12. Leeft radigh, 13. ſober, 14. onbedroeft.
Hy is God naaſt die minſt behoeft.
15. Bezorght u huis doch zonder zorghen,
En treurt niet om den dag van morghen.

Terwyl ghy mueght, u tyd en jueght,
Beſteet tot dueght;
Zo hebdy vrueght, want dueght
Verhueght.

BRIEF

In de Redene beſtaat het BERAADS-BESLUYT, het welke
aart de WIL; die heerſcht in ons, tot dattet Beraads-beſluit veran-
:rt. Derhalven niet als een Koningin, maar als een buedel die op
:s rechters believen paſt. In de redenering zyn de ghedachten, de
ierwachters; die draghen voor of eenige lyf-luſt ofte zielghene-
ienheid (want dit zyn de anporrende oorzaken om tot beraads-
ſluit ende des volghens tot Wil te komen. alzo dat rechtelik de
Vil in 't onredelyke ende redelyke bey beſtaat. De gheneghent-
:iden ſchynen my vaders, ende beraads-beſluit de moeder des
Vils) dan verſchynt het verſtand dat men van zulke voorval heeft:
ier na recht zich het beraads-beſluit om te willen, ofte ook van
il te veranderen. altoos *noodwendigh verkiezende* heil voor on-
k :il: meerder voor minder: heel ſchoon voor 't lelike: ende zó
)ort, na dat elke voorval in ons verſtand hoogh gheacht is. By
ielykeniſſe; men brengt ons hongerigh in een kamer, daar een
fel met vleis bereid ſtaat: 't ghezicht lókt de lyf-luſt, die de
hy:ilghericheid; dees is de redenering. Iffer in 't verſtand gheen be-
&idering men treet tottet eten voort. Komter een inval dattet
sdagh is, ende is u verſtand daar gebonden, 't zal de wil terſtont
)or dit bedenken doen veranderen. Is u verſtand des kerklyke
hoorzaamheids zwak, men eet lykewel: maar komter iemant
We et een, tien, twintigh, of hondert kronen in de hand gereed om u
ven &n de gerede maaltyd hongerigh (ofte van 't bekoorlike meisken
kun n geilen menſch) te doen onthouden: daar zal ongetwyfelt bly-
wer n,n moeten wat verſtand dat voogd in dien menſch is; of de hoog-
ghe htbaerlheid des lyf-luſts, ofte duegds, ofte des ghelds. *Het meeſt*
d. *egt altyt meeſt.* Zó heeftmen vaak ghezien, dat de alderhoog-
d.)edigſte menſchen door haar ydel glory (die noch meer ver-
)cht) haar zoudeniers te voet ghevallen zyn. Zó dat ik met
crates, teghens Ariſt. *Ethic. lib.* 7. *cap.* 2. houde, datter niet in
menſch en heerſcht, als het verſtand dat men van de dingen
:eft. Maar daar is groot onderſcheit tuſſchen kenniſſe, ende
n. ſtands ghevoelen.

.
.
en
:n.

Lit B.

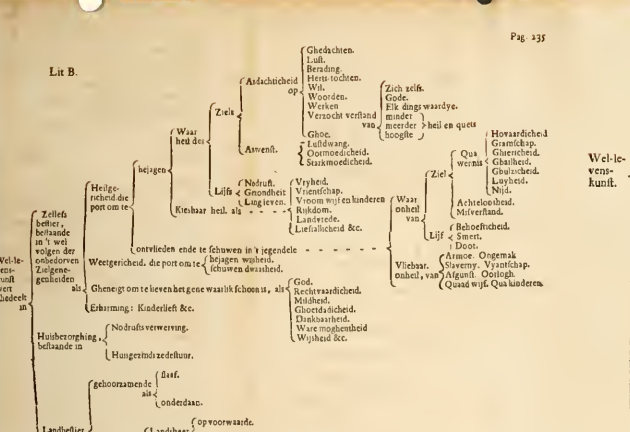

Wel-leven-kunst.

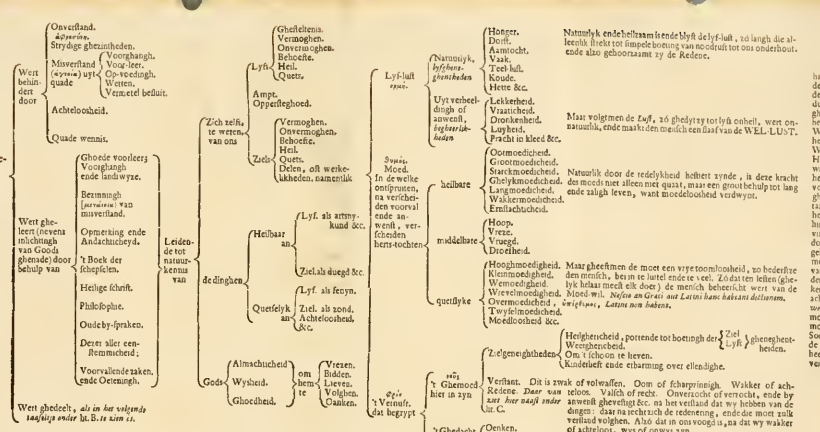

Lit. C.

In de Redene heftaat het BERAADS-BESLUYT, het welke haartde Wil, die heerscht in ons, tot dattet Beraads-beflut veranderd. Derhalven niet als een Koningin, maar als een boedel die op des rechters beheven valt. In de redeninge zyn de ghedachten, de overwichters; die dinghen voor of eenigelyf luft ofte zielghenegtheiden: (want dat zyn de anwortende oorzaken om tot beraadsbeflut ende des volghens tot Wilte komen. Alsdat rechtelik de Wil in 't onredelyke ende redelyke bey beflaat. De ghenegtentheiden felyntens my vaders, ende beraads-beflut de moeder des Wils) dan verschynt het verstand darmen van zulke voorval heeft: Hier na recht zich het beraads-beflut om te willen, ofte ook van wil te veranderen, alzoo *moedsmoedigh verkeerende* heil voor onheil: meerder voor minder: heel schoon voor 't leelike: endervid voort, na dat elke voorval in ons verstand hoogh ghecaltu zu. By ghelykenisse; men brengt een hongerigh in een kamer, daar een tafel met vlees bereid staat: 't ghezicht lokt de lyf-luft, die de heilghenscheid, deen in de redeninge. Ilier in 't verstand gheen belemmering men treet tuttet eem voort. Komter een inval datter wisdrigh is, endeis u verstand daar gebonden, 't raide wil treffent door dit bedenken doen veranderen. Is u verstand dee kerklyke gehoorzaamheid wak, men et lykewel: maar komter iemant met een, tien, twintigh, of honderd kronen in de hand gereed om u van de gerede maaliy d hongengh (ofte van 't bekoorlike meisken den geilen mensch) te doen enthouden: daar zal ongetwyfelt blyken moeten wat verstand dat vooghd in den mensch is; of de hoogachtbaarstand des lyf luffs, ofte dueghs, ofte deeghelds. *Het meisje wenst altijd mensch.* Zó leerlmen vaak gheuen, dat de zielen hoogmoedigste menschen door haar ydel glory (die noch meer vermocht) haar zoudemen te voet ghevallen zyn. Zó dat ik met Socrates, teghens Arift. *Ethic. lib. 7. cap. 2.* houde, datter niet in de mensch en heerscht, als het verstand dat men van de dingen heeft. Maar daar is groot onderschiet tuschen kennisse, endo verstandt ghevolen.

MIS-VERSTANU of RECHT-VERSTAND.

* BRIEF van
H. L. SPIEGEL
Aan
Dr. PETER PAAW.

1606. 10. 16. t'Amſterdam.

DAt UE. my d'eerſte maal afvorderde, deed my wel; maar dat ghy met ernſt de twedemaal my androngt myn bewoording, dat *Dueghd verhuecht* ende haar zelfs loon is, verhuechde my meer als ick ſchryven kan: Ja hebbe om de wichticheyd des zaax te langer met ſchryven gedriecht. 't Is zoo als ick u zeide, dat de hele toeleg van myn Hertſpigel zulx is te bewyſen. maar alzo ik in 't bewys-zoekings jagt wyzer 'gheworden ben; dat ik ook vaak wat langer ben, ende een ding dikmaal verhaal, om den ongeoeffenden hoorder ende de zaak overal vol te doen: zo heeftet my oorbaar gedocht of u ernſt enighzins mocht verſlappen (als ik vaſt hoop ende begeerlik wenſch neen) met deſe brief myn mening kort te bewoorden.

Al 't geſchapen volgt zyn natuurlyke gheneichtheid. zo ook de menſch. alle wysheid die hier teghen ſtryt, inder daat, acht ick pure dwaasheid. (a) *Nunquam aliud natura aliud ſapientia dicit.* Dat regte wysheid den verrokten verwaanden menſchen, onnatuurlick verkeert en dwaas ſchynt,

* Deeze Peter Paaw, zuſters zoon van H. L. Spigel, hadt tot vader Peter Paaw Adriaenſz. Raedt en Rentmeeſter te Alkmaar. Hy was te Amſterdam geboren in den Jare 1564 zeer bedreven in de Genees en Ontleedkunde, wierdt 1589. tot Hoogleraer in de Ontleed- en Kruidkenniſſe op de Univerſiteit van Leiden beroepen, waar hy 1617. in den ouderdom van 53. Jaren overleden is. Zie Valerius Andreas.

(a) Noit zeit de natuur iets anders als de wijsheidt.

ſchynt is gemeen. Zo heeftmen Democritus dol geacht, Socrates vergheven, ende Chriſtus ghedoot. De onderſcheyd tuſſchen ſchyn ende waarheyt, daar hangtet al an. Wie zal ons die tots geven? de natuur ſelfs, ende het eenſtemmig gevoelen der natuurlykſte verſtandighſte menſchen, in verſcheyden landen ende verſchelende ewen. Job, Trismegiſtus, Salomon, Technates, Solon, Myſon, Democritus, Heraklitus, Pythagoras, Socrates, Cebes, Epicurus, Chriſtus, Epictetus, Boëtius, Duytſe Theologus, Taulerus, Origenes, Bernardus, Eraſmus, Montaigne, der Gymnoſophiſten ſprueken, onzer voorouders byſpraken, ja aller volckeren, zyn eenſtemmigh. Wat alle menſchen zeggen is ghemene waarheyd. Wykt niet van 't ghemeene pat; te weten, wat alle menſchen in haar onbedurven hertegrond ghevoelen. ghelyk Epicteet wel zeyt: Sterft u buurmans zoon, of breektmen zyn pot, elk zeyt, dat is's wereldts beloop. Maar in allemans verdurven verſtand, is 't regt anders. Hier op paſt; Ghemeen wech gheen wegh; ende des Propheten roepen, (a) *Iniquitates veſtræ diviſerunt inter vos & Deum. Confidunt in nihili. Non eſt judicium in greſſibus eorum. Semitæ eorum incurvatæ ſunt. Impegimus in meridie quaſi in tenebris* (wy letten niet op ons wedervaren wat ons daadlik elke oghenblik in ons heil of onheil anbrengt uyt recht of misverſtand) *& averſi ſumus ne iremus poſt tergum Dei, & converſum eſt retrorſum judicium, & facta eſt veritas in oblivionem, Eſai.* 59. daar is des Erfzonds grond, (b) *imitatione.* zo Cicero *Tuſcul.* 3. ook tuicht. Waarde en meer als hertlyk beminde Neef, zo ghy in u, heil of onheyls, ruſt of onruſts, grond oorzaken wel waarneemt, ghy zult be-

(a) Uwe ongerechtigheden hebben een ſcheidinge gemaakt tuſſchen u lieden en Godt. Zy betrouwen op niet. Daar en is geen oordeel in hare wegen. Haar paden zijn krom. Wy hebben op den middag ons geſtoten gelijk als in den donker, en wy zijn afgekeert, dat wy niet en gingen achter Godt, ende ons oordeel is verkeert, en de waarheyt is ons tot vergetinge geworden.

(b) Door navolginge.

bevinden, dat alleen misverſtand ons ellendigh maakt, ende achteloosheid: dat is, begheving des eenvoudighen natuurpats, door ſchyn-heil. Daarom Chriſtus wel zeyt: (a) *Ego in hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum, ut teſtimonium perhibeam veritati*, Joan. 18. (b) *& omnis qui eſt ex veritate audit vocem meam.* ibid. *Veni ut vitam habeant & abundantius habeant.* Joan. 10. (c) *Faciens peccatum ex diabolo* (wederſtreving Goods ende des onbedurven natuurs) *eſt; ab initio diabolus* (wederſtreving) *peccat. in hoc apparuit filius Dei ut diſſolvat opera diaboli*, 1 Joan. 3. (d) *Omnia nobis divinæ virtutis ſuæ, quæ ad vitam & pietatem donata ſunt, per cognitionem ejus*, &c. *ut per hæc efficiamini divinæ conſortes naturæ, fugientes, quæ in mundo eſt, concupiſcentiæ corruptionem.* 2 Pet. 1. De bedurventheid onzer gheneichtheden verrokt ons alleen. niet dat de geneichtheden zyn bedurven, maar quaad verſtand leit ſe qualik. (e) *Ex falſis opinionibus oriuntur omnia peccata vitæ.* Luſtet u (ende het behoort u te luſten) in u zelf waar te nemen waar ghy u toe gheneicht vind; Gy zult vinden tot heyl, tot wetenſchap, te lieven 't ſchoon zonder dat die gheneichtheid in 't minſt weet wat heil, weten of waan, en wat ſchoon is. Voort zydy gheneicht tot dankbaarheit: dat zal zich vertoren, laat een onbekende ofte u geachte vyand u onverwacht weldaad doen. Ghy zyt (met al 't ghediert) gheneicht tot kinderliefd, ende ook te erbarmen over

(a) Hier toe ben ik geboren, ende hier toe ben ik in de wereldt gekomen, op dat ik de waarheit getuygeniſſe geve.

(b) En al die uit de waarheit is hoort mijn ſtem. ibid. Ik ben gekomen opdat zy het leven hebben, ende overvloediger hebben.

(c) Die de zonde doet is uyt den duivel. Hier toe is de Zoone Gods geopenbaart, opdat hy de werken des duivels verbreken zoude,

(d) De goddelike kracht heeft ons alles wat tot het leven en de godtzaligheit van noden is geſchoncken door de kenniſſe desgenen, &c. opdat gy door dezelve zoud deelachtig werden der goddelijke natuure, ontvliedende de verderffeniſſe der begeerlijkheit die in de wereldt is.

(e) Uyt valſche meeningen hebben alle zonden onzes levens hare oorſprong.

over ellendighe ofte veronghelykte menſchen. Zo dat dies volghens de Wet natuurlik is, om God als 't ſchoonſte ſchoon, boven al lief te hebben: als de hoochſte weldoender, hem dankbaar te zyn, ende over ons evennaaſten ellendigh zynde, te erbarmen. 't Is waar, de bewoording der voorſz. weynigh wyze menſchen leert ons zulx; maar de Natuur leert et noch krachtigher, voor dieze waarneemt, in haar zuyvere grond. Daerom zeyt Socrates wel (*in Phædone*) tot Cebes. 't Is u nut na myn dood na een goed ziel-arſt te ſpueren, maar byzonder in u zelf, daar zuldyt villigt beter vinden als elders. (a) *Natura dux optima:* maar hier eyſcht, ziet, waakt en bidt. *Senec. benef.* 4. 25. (b) *Propoſitum eſt nobis ſecundum rerum naturam vivere & Deorum exemplum ſequi: Dii autem quodcunque faciunt, in eo nihil præter ipſam faciendi rationem ſequuntur*, &c. *hæc quoque noſtra ratio, ſi ab exemplari ſuo non aberrat, ſervet* &c. *Si Deos, inquit, imitaris, da & ingratis beneficia, nam & ſceleratis ſol oritur, & piratis patent maria.* Montaigne 3. 10. (c) *Qui faict bien principalement pour*

(a) De nature is de beſte leydsvrouw.

(b) Ons voornemen is te leven volgens de nature der zaken, en der Goden voorſchrift na te volgen. Nu al wat de Goden doen, daar in volgenze de reden van haar doen. &c. Laat die ook onze reden, indienze van haar voorſchrift niet en zal afwijken, onderhouden. &c. Indien gy, zeit hy, de Goden navolgt, geeft ook weldaden aan de ondankbaare: want de Zon gaat ook op voor den godloozen, en de zee ſtaat open voor de zeerovers.

(c) Die het goedt doet voornamentlijk tot zijn eigen voldoeninge, die ontſtelt zich niet zeer, al ziet hy dat de menſchen van zijne daaden oordeelen recht anders dan hy verdient. Een vierde gedeelte van een once van geduld kan alle zulke ongemakken wegnemen. Ik beſchuldige mijn ongeduldt, ende ik houde datze even quaadt is in hem die gelijk, als in hem die ongelijk heeft: want zy is altijt een tyrannige ongemakkelijkheit, dat hy niet en kan verdragen een gedaante die van de zijne verſcheiden is: En boven dat is'er in der waarheit geen grooter noch vaſter by-blijvende latheit, als zich te ontſtellen en gemelijk te maken over de latheden des werreldts: ende ook geene die meer tegen de reden ſtrijdt: want zy maakt ons op voornamentlijk tegen ons zelve. Dit ongemak ſchort meer aan den rechter, als aan de fout.

pour ſa propre ſatisfaction, ne s'altere guere pour voir les hommes juger de ſes actions contre ſon merite. Un quart d'once de patience pourvoit a tels inconveniens. J'accuſe mon impatience, & tien quelle eſt également vicieuſe en celuy qui a droit, comme en celuy qui a tort; car c'eſt tousjours un aigreur tyranique, de ne pouvoir ſouffrir une forme diverſe a la ſienne: & puis qu'il n'eſt a la verité point de plus grande fadeſſe & plus conſtante, que de s'émouvir & picquer des fadeſſes du monde, & plus heteroclite; car elle nous formaliſe principalement contre nous: ceſte aſpreté tient plus au juge qu'a la faute. Dezeredene is grond-vaſt uyt bevindlikheid in myn ziel: maar het ghewortelde misverſtand, dat my (tegen natuur) rechter maakt over myn vrye evenmenſch, opborrelende ontruſtet my dagelyx; Sullen dan de gheen, die u veronghelyken, ongheſtraft zyn? (a) *Ingratus eſt: non mihi fecit injuriam, ſed ſibi: nec ideo pigrius dabo ſed diligentius. Non eſt magni animi beneficium dare & perdere: hoc eſt magni animi, perdere & dare. Vincit malos pertinax bonitas.* Maar ik heb N. grote weldaad bewezen, ja ook na ontfangen ſmaat, ende noch gheneycht ben hertelyk te bewyzen, ende hy doet niet als zyn vernuft (dat hy groot heeft) al ſtaagh te werk te ſtellen om my te quellen. Ben ik dies ontroert (als ik dikwils ben) dat is myn ſchuld, niet de zyn. Het waar teghens de Natuurs, tegens Gods rechtvaardicheit, dat een boos menſch een vromen man quaad zou mogen doen. Dat my een vallende ſteen ende dolle hond, of een misverſtandigh menſch hinderen, is geen quaad. an my ſtatet zulx al (als Socrates ſijn wyfs quaadhoofdicheit) te nut te bezigen. Hy die quaad doet vind in 't quaad-doen zyn eyghen ſtraf. 't Zy hoet zy, ko-

(a) Hy is ondankbaar. Hy heeft my niet verongelijkt, maar zich zelven: Ende daarom zal ik niet trager geven, maar vlytiger. 't En is niet het werk van een groot gemoedt, een weldaadt te geven en te verliezen. Dat is't werk van een groot gemoedt, een weldaadt te verliezen en te geven. De ſtantvaſtige volharding in goed-doen overwint de booze.

konen wy 't niet bemerken, dats of onze achteloosheids schuld in 't wel naspueren der dingen; of onze verstands onvermoghen. Maer nopende de ondankbare, (a) *Quid ergo, impunitus erit ingratus? Satis hæc ipsa pœna magna est, quod rei jucundissimæ fructum non percepit.* Ghelyk wy gheneicht zyn tot dankbaarheid, zo zyn wy ook op 't hoogst verhueght dankbaar zynde. dat weet die alleen die 't waarneemt. Des u Grootvader wel zeyde, den mensch schort niet als dankbaarheid. (b) *Ex hoc ipso affectu gaudium grande percipiens. Sen. benef.* 3. 17, Zegt ghy, de onvrome schept ook vrueghd in zyn ghewaant wreken, quaad doen, &c. Voorwaar ja: een lekker mensch schept ook smaak in lekkere spys en drank: maar niet te ghelycken by natuurlyke hongers-boet: daar byneffens quetstet zyn lichaam, boven honger of dorst zulk smaakzoeken. Zo is ook des vrekken, hovaardighen, ghaylen, wraakgherighen menschs vernoeghing klein, ende de anklevende smert ende hertelcet groot. Als honger is dankbaarheit natuurlik, ende diens misbruyk even quetselyk. *Lib.* 4. 16. (c) *Quid tam æqualiter in omnium animos receptum, quam referre bene meritis gratiam? Huic enim uni rei non posuimus legem, tanquam satis natura caviſſet.* Seneca mach als een Stoicus gheacht zyn somwyl wat te ver te lopen in 's duegds lof; maar Montaigne (die alom natuurlik praat) niet. (d) *Il n'est vice veritablement vice qui n'offence, & qu'un jugement entier n'accuse:*

(a) Wat dan? zal de ondankbaare ongestraft blijven? Dit is hem straf genoeg, dat hy de vrucht van de aldervermakelijkste zaak niet en heeft genoten.

(b) Uit deze hertstocht zelve een groote vreucht gevoelende.

(c) Wat is 'er dat zoo algemeene toestemminge heeft in aller gemoederen, als den weldoenderen dankbaarheit te betoonen. Deze eene zaak hebben wy geen wet gegeven, als of de natuure daar voor genoeg gezorgt hadde.

(d) Een zonde die niet en quetst, en die het inwendig oordeel niet en beschuldigt, is waarlijk geen zonde: want hare leelijkheit en smerte is zo blijkelijk, dat misschien die gene gelijk hebben, welke

cuſe : car il a de la laideur & incommoditè ſi apparente, qu'a l'adventure ceux la ont raiſon (dat ben ik mede) *qui diſent qu'il eſt principalement produit par beſtiſſe & ignorance* (miſverſtand. ἀγνοία noemtet Socrates) *tant eſt il malaiſe d'imaginer qu'on le cognoiſſe ſans le häir : il n'eſt pareillement bontè, qui ne rejouiſſe une nature bien née. une ame courageuſement vicieuſe* (als N.) *ſe peut a l'adventure garnir de ſecuritè : mais de cette complaiſance & ſatisfaction elle ne s'en peut fournir. Livr.* 3. *Chap.* 2. Ik ſpreek alleen met hunluy woorden, 't geen ik uyt ondervinding alzo ghevoele, ende weet dat zo ghy u bevliticht u natuurlijke geneigentheden reinhertelijk te volghen, of ghy en zult dit altemaal ook zo ghevoelen; het welk my de hoochſte wenſch waar; dat ik u tot een hertvrund ende ghezel mocht hebben in 't waarheid naſpueren ende beleven. U angheboren weetghericheid zal u moeten tot zulke ware wijsheids heil brengen. U heilghericheid zal u moeten tot torendwang ende temluſte leyden, neemdy u zelf vlijtigh waar, ende pooghdy het ghewortelde miſverſtand ende qua wennis te ontwennen. Wy konen God (dat is wijsheids ende goedheids heil, ook macht) wel lichtelijk lieven, ende boven al ook; maar uyt grond van ons hert, ende met al onze krachten, machmen hem niet lieven, zo lang noch inwendigh iet tijdelijx of ſchijnheil, hoochachtbaar is. Daar op zeyt de Propheet, *zaayt niet onder de doornen.* Daar op zeyt Chriſtus van 't zaad dat onder doornen viel: ende daar op oghen, zo Cebes, als Chriſtus, met μετανοῆτε. Gelijk de verzading des lijfs geneichtheden van honger, dorſt, koude, hettens juekte ende ſmerts boet ons verluſtigen: Zo verluſtight ook der ziel-

welke zeggen, datze voornamentlijk is voortgebracht door beeſtelijkheit en miſverſtand: Zo beſwaarlijk is 't zich te verbeelden, dat men ze zoude kennen zonder ze te haten. Van gelijken is 'er geen goetheyt, die niet en verheugt een rechtſchapene natuur; Eene ziele die met eene moedigheit zondig is kan miſſchien haar zelve geruſtheit geven; maar zy kan haar zelve deze genuechte ende voldoeninge niet verſchaffen.

zielgheneichtheden boet, als de voorſz. weetgherichеids ende heilgericheids boet. De vierde deughd, dat is rechtvaardicheid, daar toe dringt ons de geneichtheid om 't ſchoon te lieven; de kinderlieft, erbarming ende dankbaarheids tocht mede: ja ook de heilghericheid: alzo zonder rechtvaardicheit te oeffenen de ſnoodſte rovers zelf onderling niet voechlijk konen leven. Hoe dat in 't jeghendeel alle zonden quellen, meen ik ghy my wel toeſtaat. Ghevenze enighe vruechde of vernoeghing, dat is als 't lekker eten quetſlijk. Daar op zeyt Cebes wel; zy menen te eten, ende worden ghegheten, vermeeſtert ende ghepijnicht, died'onduechden lieven. Ziet op 't leven van de ghierigherts ende ſlempers, op de ſtaatzuchtighe (ik meen ghy proeft an u ampt wel dat State-dienſt dienſt is;) Nopende de eer. Het is onghetwijfelt een ſterke tocht de eerzucht, even als de wraak-luſt, een vernoeghing in droom, niet wezentlik; ghemaakt, niet natuurlik: ende wat heeftmer moeyten om, eermen dat waanſchoon gheniet?

(a) — — *I demens, & ſævas curre per Alpes,*
Ut pueris placeas & declamatio fias.

Daar rechte Socratiſche ende Chriſtlijke duecht, in 't beghin, in 't midden, in 't eind niet als vernoeghing is. Maar het is gheen wonder, angezien wy van jongs op (zo Cicero als boven wel zeyt) vol quaad verſtand zijn, datter de menſchen luttel toekomen: dattet hen ook een zotheid ſchijnt. Het ſcheen niet alleen Dionyſius een zotheid, maar in Platoos hert was zelf een zotheid, dat hy van Socrates uyt horezeggen nakalde. dit bleek, doe hem Dionyſius tot een ſlaafdeed' verkoopen. maar anders bleekt an Socrates in 't ſterven, ende an Epikteet ſlaaf zijnde. Ik ſtem haar dueghd toe: maar beken ghaeren dat ik de kracht nog niet in my en voele om zulx daadlik te beleven. maar dat N. met zijn bedrijf my op die wech heeft doen vorderen dat weet ik. Montaigne 2. 6.

11. C.

(a) Gae dwaas, en reiſt over het ongemakkelijke Alpiſche gebergte, opdat gy de kinderen moogt behagen, en dat men veel van u weete te zeggen.

11.c. (a) *De lacruautè*, maekt een loflijk onderscheid, tusschen natuurlijke rekkelijke ghoedigheit ende manlijke deughd; hy is waardigh om lesen, aldaar byzonder. hoewel ik houde de welvernoeghende ghelijkmoedicheid van Socrates voor een natuurlijke, ende Catoos manlikheyd voor een krijchsmans dueghd. 't Is alzo dat de ene mensch zachtzinniger is van naturen, d'ander haastiger (als ghy ende ik) die dan zich meer te hoeden heeft. daar tegen houde ik dat de haastighe meest weer groter vernoeghing ghenieten, als vernuftrijker zijnde. Doch hy meent dat onwetende zijn opvoeding hem ghoed mach gedaan hebben. Het is zo datmen ons van jongs de wreecklust opsteen, kat, ofhond, leert anwennen, ende zo voort. (b) *Asperam & insuavem virtutum viam nobis nimia facit vitiorum consuetudo, quæ si in alteram partem transferretur, invenitur semita justitiæ lævis.* Zoet ende zacht moetse zijn isse natuurlijk: maar Platoos spelonk, verkeerd verstand ende wennis is alleen in de weegh. Ik gheloof dat veel Stoiciens ende Epicureens, ghelijk als veel Christenen, zulx ontworstelt zijn. Nu is by my beter verstand, ende ook gheloof diesvolghens: ja gheloofs worteling: hier van tuych ik. maar de beleving schort my, ende de volghende waarheids kennis ende anklevende vrywording, daar Christus van tuygt. *Joan.* 8. ende Cebes, dat niemant tor waarheid ende wetenschap ende ware geleerdheid komt zonder eerst door toren dwang ende temlust uytter slijk opghetoghen te worden, ende dan uytghebraakt te hebben de valsche schijn ende misverstand. Waar die bedurventheid natuurlik, zoo moghense niet uytbraken ofontworden. Het land-gebruyk hindert ook zeer. Waar 't ghoed ghemeen, ende dat wy ekelen ghewent waeren te eten ende water te drinken, de maags over-

(a) Van de wreetheit.

(b) De al te groote gewoonte der zonden maakt ons den weg der deugden rouw en onzoet: welke indienze op de andere zijde wierde overgebragt, wy zouden het padt der gerechtigheit effen vinden.

overlading, ook twiſt ende zorgh zouden ons veel min drukken; ja dat wy noch na ons landswijze an ſimpele nodruft voor ons ende ons kindren vernoeghden, wy zouden gheruſter leven. (a) *De ſupervacuo ſudatur.* Zulks alles kanmen God, de natuur, nog de duęghd niet wyten. (b) *Eſt autem vitium contra naturam hominis, quatenus homo eſt. virtus vero licet non ſit a natura, eſt tamen ſecundum naturam hominis quatenus homo.* Dit, (c) *quatenus homo* van Thom. Aquin. trekt ons uyt alle land-ghebruykende quawenſt. Waar in ik U E. wenſche meer te moghen vorderen, als ik noch ghevordert ben, ende daar duer zuldy my op 't hooghſt vernoeghen, ende myn hert noch vaſter an 't uwe verknopen. U raad an Mr. Jan Pieterſz. wijf is over uyt anghenaam gheweeſt, hem hebdy zeer an u verbonden, ende my ook te meer. Nopende het ſchrift, dat had ik voor u ſchrijven weynigh luy laten zien, doch meer niet: nu laat ik zulx na, ende hout alleen, zo ik ook doen zal, zo ghy my iet wijders koond medelen van ſijn wederkoomſt, daar ik na verlang.

In Margine ſtond.

U hertelijke Oom H. L. Spiegel.

Het opſchrift was, E. Hoochgheleerden Dr. Peter Paaw Rector des Univerſiteits tot Leiden.

(a) Men arbeydt om het overtollige.

(b) De zonde ſtrijdt tegen de natuure des menſchen, voor zoo veel hy een menſch is. Maar de deugt al is 't ſchoon datze niet en is van de natuur, is nochtans volgens den natuur van den menſch. voor zoo veel hy menſch is.

(c) Voor zoo veel hy menſch is.

H. L.

H. L. SPIEGEL

Van natuurlicke Geneichtheid.

Op der Ghereformeerden ghevoelen,

Wy zyn van naturen gheneicht, Godt ende onſe even naaſten te haten.

Wy zyn van naturen gheneicht lief te hebben 't geen dat ſchoon is in onze oghen: alzo lieven de kinderen haar poppen, de mannen ſtaat ende eergherucht, ende zulx elk na zijn verſtand; ende dat in haar verſtand ſchoonſt is, dat hebbenze meeſt lief, ende achtenze t'alderſchoonſte boven al.

Daar en is niet ſchoonders als God.

Zoo is dan de menſch van naturen gheneight niet alleen God lief te hebben, maar boven al lief te hebben.

DE Schoolgheleertheid deelt niet onvoechlik de zielkrachten in dryen: Vernuft: Moed: ende Gheneichtheiden. D'eerſte noemtmen een redelijcke kracht, d'ander twee onredelicke, ende dienvolgens zeyt Theages in Stobæo recht, na de overzetting, aldus: (a) *Voluntas* (προάιρεσις) *in utriſque exiſtit, rationali inquam & irrationali, conſtat enim ex meditationis* (διανοίας) *& appetitus* (ὀρέξιος) *conſenſu.* De gheneichtheiden zijn des lijfs ende des ziels. De ziel gheneichtheden, zó veel als ickze nageſpeurt hebbe, zoumen zes konnen onderſcheydelijk noemen; als heilgherechtigheyd: weetghericheyd: liefd tot 't ſchoon: kinderliefd: erbarming over elendige: ende dankzucht. Ende alhoewel dat ickze met de woorden van begheerlicheid ende lieft noeme na

(a) De wil is in beide, te weten in de redelijke ende in de onredelijke: want zy beſtaat uit overeenſtemminge van het vernuft en de geneichtheit

het ghemeen ghebruyck; zo vind ikker dogh ghroot onderscheyd in: ende ik mene dat het niet wel onderscheyden in dezen grote dolingh maakt. Want ghenegentheyd is een natuurlicke kracht des ziels: ende begheerlikheid is iet dat door 't verstand uyt die kragt is geteelt, ghelijck als ook is de wil. Daar van Bernardus *de interiore do:* natuurlik zeyt: (a) *Ex intellectu generatur voluntas.* ende ook: (b) *Voluntas hominis nihil est, quam quædam proles mentis.* Zo wie in zich zelfs waar neemt hoe uyt de gheneichtheid een begheerlickheyd groeyt, ende hoe die een wil wordt ende ontwort, zal onderscheidelik van dese spreken.

Niet alleen de mensch maer ook de dieren, ja 't gewas der aerden zijn gheneicht haer heyl te zoeken, ende quets te ontwijken. zo schiet de boöm zijn wortel na wasbare aard, ende wast te steilder als 'er iet hem de zon belet De lijflicke gheneichtheden porren alzo de mensch hongher hebbende na spijs, dorst hebbende na drank te haken. Uit die geneichtheid werd door 't verstand, bemerkende enighe voedsame spijs of drank, een begheerlickheid geteelt. Maar zó daer niet als fenijnighe spijs of drank is, u geneichtheyd port lijkewel, maar daar komt gheen begheerlikheid. ende ghenomen datter grote, ja overgrote hongher is ende ghoe spijs en drank, daar over de alderstarcste begheerlikkheid om te eten, ende datter iemand komt met duyzend ghulden an geld, u beweghende die reys noch een wijl te vasten; is de begheerlickheid des ghelds groter, ghy en zult lijkewel gheen wil krijgen om te eeten, hoe grote gheneichtheid ende begheert datter is. Of al is schoon de spijs voedzaam, indien dat ghy een waan hebt datse ghefenijnt is, of verbietet u uw Heer, ofte wet: die waan of overste verhinderen begheerlikheid of wil, maar de gheneichtheid niet. gheneichtheid is blind, onveranderlik, is ende blijft in alle menschen eenderley.

De mensch is gheneicht te lieven het schoon. die gheneigt-

(a) Uit het verstand word de wil geteelt.

(b) De wille des menschen is niet anders als eenig spruitsel des vernufts.

neigtheid is blind. Maar als 't verſtand iet bemerkt dat ſchoon is ofte ſchijnt; zo moet elk menſch dat lieven. verſtaat hy daar na dattet niet ſchoon is, hy en macht niet lieven. maar bevind hy dattet lelik is; hy moettet verfoeyen. de geneichtheyd die blijft hier nochtans onveranderlik. in 't verſtand is al dit werk. Wy leren van jongs veel ydele onſchone, ja leelijke dinghen hoogh achten, derhalven lieven wy die. dit komt niet uyt bedorven natuurlicke gheneichtheid, gheenſins: maar uyt bedorven verſtand: uyt een verkeert oordel dat wy hebben van der dinghen waardye. Daarom beghinnen de Heer Chriſtus, zijn voorlooper, ende zendboden, alleghader haar eerſte prekinghen met het woort, *bezint U*: dat is, benaarſtight u beter verſtand van der dingen waardye te krijghen. In Italien zijn ook de frayſte mannen zo zeer gheneicht tot de wraak, datſer haar goed, haar bloed, ja ziel om waghen. Is dit een bedurven gheneichtheid? 't is een bedurven verſtand datſe hebben van de waardye des wraaks. de wraak is in haar verſtand het ſchoonſte ſchoon, ende daar in werkt haar onbedurven gheneichtheid om 't ſchoon te lieven, die lieft ſimpelik het geoordeelde ſchoon. Daarom ſtelt Epictetus in zijn zedevorms handboexken, onder de dinghen die in ons gewout zijn, de dingwaarderingh (ὑπόληψις) voor an. want daar na werken ὁρμὴ ende ὄρεξις, de neighinghhtocht ende begeerlikheid. anderſins zo en is de neighingh niet in ons gewout. Maer oök d'alderſnoodſte ſchelmen zouden God moeten liefhebben zo zy hem kenden, ſpijt haer: ende de voorſz. Italianen zouden de wraak moeten haten, als zy diens lelikheid kenden.

De natuurlicke geneichtheid is niet alleen ghoed, maar aller natuurlicker geneichtheyds boet, is 's menſchen hoogſte goed, zoo zijn verſtand recht en ghoed is. Wy zijn weetgheerig: die gheneichtheids natuurlicke boet is wijsheid. Wy zijn heil-gherigh, ende 't hoochſte heil meeſt natragtende. nu is ghoedheid s' menſchen hooghſte heil. Wy zijn gheneicht het ſchoon te lieven, ende het ſchoonſte boven al. daar is niet ſchoonder als wijsheid ende ghoedheid: zo zijn wy dan van natuuren gheneicht

dat boven al te lieven. Bekomende dan alzoo weetgherycheyds ende schoonlievingsboet, zo verwerven wy het hoogste goed, dat is God zelve, voor zoo veel wy hem kennen, ende ons natuur hem ontfanckelik is. In alle menschen, ja ook in de snóódste schelmen, blijft noch de natuurlicke geneichtheid tot dankbaarheyd laat haar iemand weldaad bewijzen. nu bewijst ons God elke oghenblik zo menichvuldighe weldaad, dat al de gheen die 't bemercken willen ghedwonghen moeten worden hem dankbaar te zijn. Zo dat, mijns achtings, hier ghenoegh bewezen is, dat wij van naturen niet gheneight zijn God te haten, maar lief te hebben.

De andere spruek: Wy zijn gheneight tot alle quaad, ende onbequaam tot alle ghoed, is eenichzins verschoonlik: want men mach die trecken op het verdurven verstands geneichtheid. Zo datmen wel ghewoon is te zeghen, die mensch is hier of daar toe gheneight: hoewel dat der woorden meningh te betrecken is op het qua verstand. Waarder dan ghezeid simpelik, wy zijn gheneight: 't waar verschoonlicker. Doch om God, dat is, wijsheid, goedheid ende macht te haten, meen ik dat geen verdurven verstand kan gheneight zijn: maar wel om hem min lief te hebben als hy waard is. zo een Predicant my verhaalt heeft, dat hy (met toestemmingh van zijn Kerkenraad) dese woorden heeft uytgheleyd; 't welk my enichsins voldeed.

De natuurlicke geneichtheid is zelf dan gheen oorzaak van enighe zonde, maar de valsche waan, ofte het qua verstand. (a) *Ex falsis opinionibus oriuntur omnia peccata vitæ.* Erasmus. Een ander: (b) *Malum judicium omnis mali causa.*

Maar also an dit gheschil de erfzond, vrye wil, ende Christelicke zaligheid vast is, zó wil ik daar iet van roeren, opdatmen merken magh, dat mijn bewoording niet zo Pelagiaans is, of strijdende met de oude Kerke, als wel ten eersten aanzien schijnt.

De

(a) Uit valsche meeningen ontstaan alle zonden onzes levens.
(b) Een quaadt oordeel is oorzaak van alle quaadt.

De redenen van Celestius in Augustijn schijnen my natuurlik gesproken; maar dat zy verstaan, dat de mensch iet vermoghen zou buyten Christus oste byzondere ghenade Godts, dat versta ik niet alzo; maar dattet an God niet en schort alle menschen zijn heil te laten ghenieten.

(a) *Deus nec peccantibus unquam defuit ut corrigeret, nec justis ut custodiret.*
Deus misericordissimus in eo redemtionem nostram posuit, in quo nullus nisi velit potest egere.
Sine bona voluntate nemo salvari, cum bona voluntate nemo perire potest.
Voluntas hominis est potestas Dei. Voluntas hominis nihil aliud est, quam quædam proles mentis.
Si igitur idem vis & sapis quod Pater, tu eundem Filium habes. quando veritatem intelligis vel alium intelligere facis, Christum gignis.
Qui creavit nos, creatur in nobis.
Nosti voluntatem Dei, & concepisti.
Bernard. ut supra.

Zegdy, Bernardus spreekt hier van ghedoopte Christen menschen: ik beken: ik ken ook geener onghedoopten Christenen hert: daar van kan ik alleen ghoet hopen.

(a) God en heeft zich noyt den zondaren onttrokken, opdat hy haar zoude verbeteren; nochte den rechtvaardigen, opdat hy haar zoude bewaren.

De alderbarmhertigste Godt heeft daar in onze verlossinge gestelt, waar in niemandt, ten zy hy zelve wil, gebrek kan hebben.

Zonder goede wille kan niemandt behouden werden, met goede wille kan niemandt verloren gaan.

De wille des menschen is de macht Godes. De wille des menschen is niet anders dan eenig spruitsel van 't vernuft.

Indien gy dan het zelve wilt en goedtkeurt, dat de Vader wil, zoo hebt gy den zelven Zoon. Als gy de waarheit verstaat, oste een ander doet verstaan, zoo teelt gy Christus.

Die ons geschapen heeft werd in ons geschapen.

Gy kent Godts wil, en hebt ontfangen.

Bernard. als boven.

maar van mijn eyghen hert tuygh ick alleen. Zegdy: de Kerck kent ook in den ghedoopten eenigh overblijffel van erfzond: ik bekent ende ſtaat toe. (a) *Quamvis, ut ait Auguſtinus, omnia peccata baptiſmus abluat, & quidem prorſus omnia dictorum, factorum, cogitatorum, ſive originalia, ſive addita*, &c. *non tamen aufert infirmitatem, cui regeneratus reſiſtit, quandiu bonum certamen certat: conſentit autem, quando ſicut homo in aliquo delicto præoccupatur. pone hæc infirmitas eſt concupiſcentia carnis* (merkt, begeerlikheid, die niet zonder verſtands toedoen en komt) *quæ dimittitur quidem in baptiſmo, verum non ita, ut non ſit, ſed ut in peccatum non imputetur* &c. *vocatur hæc concupiſcentia peccatum non utique quia peccatum eſt, ſed quia peccato primi hominis facta eſt.*

Hoſius confeſſ. cap. 34.

Ende alhoewel deſe zwacheid in den menſch is; zo en is dies na zijn natuur niet tot zond gheneight: want na Thomas ſeggen *in d. q.* 71. *Art.* 2.

(b) *Eſt autem vitium contra naturam hominis, quatenus homo eſt: virtus vero licet non ſit à natura, eſt tamen ſecundum naturam hominis, quatenus homo.*

Nopen-

(a) Alhoewel, gelijk Auguſtinus zeyt, de doop afwaſt alle zonden, en wel t'eenemaal alle zonden van woorden, werken gedachten, ofte oorſpronkelijke, ofte opgevolgde, &c. Nochtans neemtze de ſwakheit niet weg, welken de herborene wederſtaat, zo lange als hy den goeden ſtrijdt ſtrijdt; maar toeſtemt, wanneer hy gelyk een menſch in eenige miſdaadt overvallen werdt. Neemt dat deze ſwakheit is de begeerlijkheit des vleeſch, dewelke wel vergeven werd in den doop, maar niet zoo, datz'er niet en zy, maar datze tot zonde niet en werde toegerekent, &c. Deze begeerlijkheit werd zonde genaamt, niet eigentlijk om datze zonde is, maar omdatze door de zonde van den eerſten menſch is te wege gebragt.

(b) De zonde ſtrijdt tegen de natuure des menſchen, voor zoo veel hy een menſch is: Doch de deucht, ſchoon zy niet is van de natuur, is nochtans volgens de natuur des menſchen, voor zoo veel hy een menſch is.

Nopende dat ik ghezeid heb, dat wy van natuuren gheneight zijn, God, te weten zijn wijsheid, ghoedheid, ende macht, te lieven, waar uyt volghen zou, dat wy enichzins bequaam zijn van naturen, om zijn gheboden (dog niet zonder zijn handlening) te onderhouden, zeyd eender;

(a) *Præceptum de diligendo Deo super alia omnia post tum Adæ non potest nisi in statu gratiæ adimpleri secundum aliquos. Contra quod tamen facit, quod homo solâ virtute naturali, etiam existens in peccato mortali, potest concipere, imo concipit, partim, Deum esse super omnia diligibilem, & finem omnium ultimum, & consequenter eum ut talem diligere potest.*

Deinde, quod datur dilectio Dei super omnia sine gratia, Cajetanus tertio & Thomas in 2. Sen. dist. 28. q. art. 3. affirmat; posse quem sine gratia implere præceptum diligendi Deum quoad substantiam actus, licet non quoad meritum beatitudinis.

Doct. Navarra in Manual. c. 11. 6.

Schijnt dit niet ghelijckformigh mijn besluyt?

Godt gebied ons hem lief te hebben uyt al onze kracht, die kracht, die wy hebben, konen wy te werk stellen. Wat wy niet vermoghen eyscht hy niet.

Ende

(a) 't Gebod van God lief te hebben boven al, kan, volgens 't gevoelen van zommige, na de zonde Adams niet vervult werden als in den stand der genade. Waar tegen nochtans dient, dat de mensch alleen door de natuurlijke deugt, ook noch zijnde in een doodelijke zonde, kan begrijpen, ja begrijpt, eensdeels, dat Godt boven alles moet gelieft werden, en het laatste einde is aller dingen, en by gevolg kan hy hem ook als zodanig lief hebben.

Ten anderen, dat 'er is een liefde Godts boven alles zonder genade: Cajetanus en Thomas stellen, dat iemandt zonder de genade kan vervullen het gebodt van Godt lief te hebben, zo veel belangt het wezen van de daadt, al is 't niet wat belangt de verdienste van de zaligheit.

Doctor Navarra in zijn handt-boekje c. 11. 6.

Ende het vorige,

Alle menſchen zijn van naturen gheneicht het ſchoonſte boven al lief te hebben.

God is het ſchoonſte.

Dies ſchijnen my alle menſchen van naturen gheneight God boven al lief te hebben, (a) *quod ſubſtantiam actus.* Zo veel zy hem kennen, ende de kennis ſtaat hy hier boven ook toe.

Voorwaar als ik bemerk hoe manlik Socrates, Cato, ende andere de dueght behertight hebben, zo ken ik Zwingel niet heel onghelijk geven; noch de Zurichſe Predikers, die hem tegen Luther verdadighen, omdat hy den Heydenen zalicheyd (dog niet buyten Chriſtus) toeſtaat.

Als ik mijn vraagh; Of Gods almachticheid niet en vermagh buyten hiſtoriale kennis van Chriſtus paſſy iemand zalicheid te verghunnen; eenen gheleerden Theologant Catholijk voorhielt, antwoord hy my beſcheydelijk: God heeft ons een wet ghegheven, daarhebben wy ons na te rechten; maar hy is boven zijn wet, wy hebben hem gheen wet te ſtellen. Ende dit volk zoekt uytvlugt met teghenvraghen, daar zy doch haar kinderen zalicheid toeſchrijven, die immers hiſtoriale kennis derven.

Voorts dat ik 't geen wy in God kennen, dat is, zijn hoedanigheden, beſchrijve onder de woorden van wijsheid, ghoedheid ende macht, en zijn mijn woorden niet alleen. Magiſter Sententiarum beſchrijft de drievuldicheid alzo, den Vader de macht, den Zoon de wijsheid, den H. Geeſt de ghoetheid toeëyghende. Voorwaar als ik der Ghereformeerden drift in de grote verdurventheid des Natuurs inzie, zo ghedenkt my vaak Senecás ſpruek:

(b) *Nolle in cauſa eſt, non poſſe prætenditur.*

Als zy 't volk de dueght zo zwaar voorſchrijven, zo doenze in mijn zin niet alleen onnatuurlik, maar overuyt ergherlik werk. Hiero-

(a) Zoo veel aangaat het wezen van de daadt

(b) Het niet willen is in de weg, en het niet kunnen werd voorgewend.

Hieronymus doet beter.

(a) *Asperam & insuavem virtutis viam nimia facit vitiorum consuetudo, quæ si in alteram partem transfertur, invenitur semita justitiæ lævis. ad Celan.*

Zy ſtellen de zwaricheid in de onontworſtelicke gheneichtheid. zo zy met my bevroedeu konden, datze in 't verſtand is, zo beweegdenze elk na beter verſtand te trachten, ende dat bekomende, zo is de zwarigheid wegh, want elk leeft na zijn verſtand; daar Socrates recht in heeft, hoe zeer dattet Ariſtotel verwerpt. Elk die in zich zelven ghaat moet Socrates ghelijk gheven. Het is waar, datmen wel ghoed verſtand hebben magh, ende leven qualik; maar waar uyt komt dat? Dattet noch een recht ander quaat verſtand in 't binnenſte van onze ziel heerſcht. Men ken de ghoetheid Godt in 't deel, ook het heyl des duegds. Daarom ismen gheneight tot zulk bekent ſchoon ende heil. Maar daar by zitter in onze ziel zulken groten afgód des hoochachtbaarheids van 't gheld, van ſtaat, van eer, van vermaartheid, van welluſt, of van een van die, dat zulk verſtand zo lang als 't niet uytgheroeyt is, de bovenhand hout. Daar op roept Chriſtus, μετανοεῖτε; ende de Propheet, *zaayt niet onder de doornen, maar ploegt op het nieuw.* Dit hebben de Poëten uyt natuurlicke kennis wel manlijk gheroert.

(b) *Pelliculam veterem retines, a fronte politus,*
Aſtutam vapido ſervas ſub pectore vulpem.

Ende noch kraftigher het mond-gheloof beſtraffende.

(c) *Aut quia non ſentis quod clamas rectius eſſe,*
Aut quia non firmus rectum defendis: & hæres

Nec

(a) De al te groote gewoonte der zonden maakt de weg der deugt ronw ende onzoet; welke gewoonte indienze tot de andere zijde overgebracht werd, werd het padt der gerechtigheid glad en effen bevonden.

(b) Gy behoud uw oude vel, en zijt glad van voorhooft, onder uwe laffe herte verbergt gy een looze vos.

(c) Ofte omdat gy niet en gevoelt dat gene, dat gy roept beſt te zijn: ofte omdat gy 't gene recht is niet en beweert met een vaſt gemoedt; en blijft hangen in het ſlijk, ſchoon gy al eenigzins uw voet daar tracht uyt te trekken.

Necquicquam cœno cupiens evellere plantam.

Hier op ſchikt de Schriftuurſprenk niet qualik,

(a) *Vult & non vult piger.*

Het heil ende den hemel wilmen wel, maar het hooghachtbare gheld in onze oghen, ofte ſtaat, ofeer, of welluſt, wilmen niet derven. Het ghaat in dezen ghelijk in meeſt al onze bedrijf, dat wy gheen vaſt beſluyt hebben. Wy wankelen ſtaagh, ende werden door 't wach van alderley ghevallicheid heen ende weder ghedreven. Wy komen nimmer tot bezinningh, daar de Heer Chriſtus eerſt van roert: dies niet tot temluſt, of toorn-dwangh, die Cebes zeyd, dat ons uyt het ſlik optrecken ende tot de ware geleertheid eerſt brengen; die doet ons het miſverſtand uytbraken, volghens de heiltrap *Joan.* 8.

Ende Chriſtus ſprak tot die in hem gheloofden (dit is de eerſte trap na de bezinningh) *zoo ghy in mijn woorden blijft* (dat is, zo die in u hert wortelen) *zo zuldy mijn Jonghers worden* (dat is, ghy zult dat oude miſverſtand verwerpen, ende na het verſtand dat ik gheef leven.) *ende ghy zult de waarheid kennen* (dat is, door bevindlikheid wijs worden wat heil mijn heil-lering gheeft) *ende de waarheid* (dat ik de kracht ende wijsheid Gods zelf ben) *zal u vry maken.*

Nu ſlaat men de rechte bezinningh over, het blijven in de woorden, het volgen van zijn voetſtappen, ende men leert uyt horenzeggens-ſchool van God en van duegd ſpreken, ja preken. Wat eynd iſſer anders af te verwachten als verwarringh?

Ik bid u ziet hoe een gheleerde onzes tijdts, die de kennis van zich zelf voornemelik behertight heeft, het onderſcheid van natuurlicke ende waan-begheerten naakt voor oghen ſtelt:

(b) *Les cupidités ſont ou naturelles & neceſſaires, comme le boire & le manger; ou naturelles & non neceſſaires, comme*

(a) De luyaart wil, ende hy wil niet.

(b) De begeerlikheden zijn ofte natuurlijk ende noodzakelijk, als eten en drinken: ofte natuurlijk en niet noodzakelijk, als het in

me l'acointance des femelles: ou elles ne ſont ny naturelles, ny neceſſaires. De cette derniere ſont quaſi toutes celles des hommes. Les cupidités eſtrangers que l'ignorance du bien & une faulce opinion ont coulees en nous, ſont en ſi grand nombre, qu'elles chaſſent preſque les naturelles. Montaigne. 2. 12.

Maar om ter zaak te komen, dat van zommige voorgeſlaghen werd de eyghen-liefd. Ik heb langh voorghehad in een ſpel van zinnen alle menſehen voor te draghen, hoe datze haar zelfs niet ghenoegh ende haar naaſten te veel lief hebben ende God niet en lieven, alleen om datze hem niet en kennen. Waarlijk zoo veel alſmen God kent, zoo veel moetmen hem lieven. Ons naaſten willen wy al na ons pijp doen danſen, ende in den hemel helpen, daar wy zelf verzuymen na te trachten. Waart zaak dat elk hem zelf genoegh lief had, hy zou vooral moeten trachten zelf zaligh te worden, zaligh te leven ende te ſterven. Deze regte eyghen-liefde is gheen dingh min als zondigh: maar de eyghen liefd, die ick acht dat zommige menen, is een ghoetdunkende eyghenzinnicheid. Waar uyt een eyghen wil voorkomt, die hout ons in de hel, recht teghens d'angheboren eyghen liefd, die voor al zoekt, dat hem wel zy; het hooghſte wel is Godlikheid ende zaligheid. Eyghen zin was 't gheen dat Adam vervoerde, ende ons nog alle daagh doet. Dat is, dat wy van de dinghen oordeelen, niet na datze van natuuren waard zijn, maar datze in onze zin zijn. zo is de wraak der Italianen hooghſte ghoed. Dat is ook een onmatighe eyghenzinnighe lieft, dat wy ons zelfs hooghwaardigh achten (of zy die by avonturen mochten menen) ende verſtaan, dat alle menſchen ons dienſt ende eere ſchuldigh zijn; daar zy doch van naturen vrye ſchepſels zijn, niet

in de kraam leggen der vrouwen: ofte zy zijn nochte natuurlijk, nochte noodzakelijk. Van deze laatſte zijn alle die in de menſchen zijn. De vreemde begeerlijkheden, die de onkunde van het goede, ende een valſche meeninge ofte miſverſtandt in ons hebben doen vloeyen, zijn zoo groot in getal, datze byna de natuurlijke verdrijven. Montaigne 2. 12.

niet meer onder ons ghewout ſtaande als andere ſchepſels. Quetſt ons een vallende ſteen, of dollen hond, of quade lucht, wy zullen ons niet ſtoren, of verſtaan dat ons onghelijk gheſchiet: maar miszeyd of misdoed ons een menſch, wy ſtueren ons; daar wy doch van naturen niet meer rechts op hebben, als op d'ander ſchepſels. Deze zond heeft haar oorſprongh uyt quaad verſtand, ende niet uyt natuurlicke gheneichtheid. Zo wy dat quaad verſtand volghende de moedighe kracht te hùlpe trecken, zo word de belghingh een toornicheid, ja wraakluſt, als in den Italianen voornoemt. Die moed, of moedighe kraft, die alzo onze wil tot een moedwil maakt, en is niet ſchuldigh of zondigh; maar het miſverſtand alleen. Want gebruyktze recht, zo zalze grootmoedicheids ende ſterkmoedikheids ſteunzel zijn; gheduldicheids ende gelijkmoedicheids óók.

Beſluytende dan, zo zegh ik: *dat noch de natuurlicke gheneightheid, noch de moed, die men alle beyde onredelicke delen onzes ziels noemt, in ghenen menſchen iets quaats ofte zondighs aan zich nemen: maar dattet altemaal op het miſverſtand ankomt.*

Dit heb ik in mijn Hert-ſpieghel tot ſtichtingh van my zelven wijd-luftich op de voorſchreven zin ghezonghen, ik mag wel velen datze een ider lees: Want ik wenſche wel teghenſpraak eer ikze drukken laat: ende wenſch niet hoghers, als uyt my zelf door ander meer waarheid deelachtich te worden. Daarom belieft iemand met my van deze zaak breder te ſpreken, ik ben wel bereyd in alle ſtilheid ende alleen, ook by zo veel alsmen wil. Want ik zoek gheen eer, aanzien, anhangh, of iet zulx; maar alleen waarheyds-winſt in my, ook in andere, ken ik met luttel moeyten. Indien 't anders verſtaan werd, ik ſal wel ruſten ende zwijghen, ende laten de wereld lopen daarze wil. Caſtalio is in mijn zin een wijs man gheweeſt, maar ik wil hem in 't beſtraffen van 't gheen in mijn ogen onrecht is, niet volghen, noch Eraſmus, noch Coornhert. Luttel onderwinds maakt groote ruſt. Doch winnen is 't zoetſt, ende waarheids-winſt de grootſte.

VAN

VAN SOCRATES ende ARISTOTELS VERSCHIL.

SOcrates inziende dat na aller levendigher schepselen ingheboren heylghericheyd ende quetsmijdingh, de mensch ook in allen geval kiest het meeste heil, ende het meeste quaat meest vliet: ja niet quetselijks verkiest, als om daar duer heil te bekomen; of meer quaat t'ontgaan, verstaat *in Xenoph. lib.* 2.

(a) *Sapientiam vero & moderationem non distinguebat: qui enim bona & honesta sciat, ut eis utatur, ac turpia cognoscat ut ab eis abstineat, sapientem ac moderatum esse judicabat. Interrogatus, si illos, qui sciant, quæ agere oportet, contra vero facientes, sapientes & abstinentes esse arbitraretur? Imo insipientes potius ac ignaros, inquit; omnes enim ut opinor, eligendo quam-maxime possunt quæcunque conducere eis videantur, illa agunt.*

Status; Staat des geschils.

Dit wederspreekt Aristotel in 't lest van zijn 6. ende in 't beghin van sijn 7de Boek. In 't welk hy deze grond-waarheyd met veelwoordicheyd ende besluytvlechtingh poogt te wederspreken. Zo doet mede Plutarch. (b) *de virtute morali.*

Doch ik meen dattet maar woord-geschil is: dat zy wetenschap noemen 't geen Socrates waan of gevoelen acht.

De

(a) Tusschen de wijsheit en gematicheit maakte hy geen onderscheidt: want die het gene goedt en eerlijk is weet, opdat hy 't gebruyke; ende kenniße heeft van 't gene oneerlijk is opdat hy zich daar van onthoude, dien oordeelde hy wijs ende gematicht te zijn. Gevraagt zijnde, of hy die gene, die weten wat men doen moet, en recht anders doen, oordeelde wijs ende gematicht te zijn? Antwoordde, ja veel eer onwijze en onwetende; wantik meene dat alle menschen verkiezen zoo veel als zy kunnen 't gene hun toeschijnt hun dienstig te zijn, ende dat dan doen.

(b) Van de zedelijke deucht.

De wetenſchap, meent hy, komt door de bevindlikheid, ende daar magmen niet teghens doen met voordacht.

Het zwaarſt moet by ons in allen geval meeſt weghen.

Chriſtus ſpreekt *Joan.* 8.

(a) 1. *Ad eos, qui crediderunt ei.* 2. *Si vos manſeritis in ſermone meo.* 3. *Vere diſcipuli mei eritis.* 4. *Et cognoſcetis veritatem.* 5. *Et veritas liberabit vos.*

Men gelooft, vermoet, of waant eerſt uyt horezeggen, dat ootmoedicheyt ruſt baart: Blijftmen in dat verſtand, te weten dat het in ons recht wortelt; volghtmen 't dan in 't bewerken, ende bevindende alzo ghevoelijcke zielruſt, dan weetmen eerſt dat die waarheid ons vrymaakt. Tot die tijd toe en achtet Chriſtus noch Socrates gheen weten. Petrus 2 Brief voor an, ſtelt mede een alzulken ſchonen trap: eerſt (b) *Cognitio*, dan (c) *Fides*, dan (d) *Scientia*, ende leſt (e) *Charitas.*

Cebes, dien ghy alom omzichtigh zult vinden, merkt wel dat ons bezinning (art. 83.) een waan ende begheerte beſtelt, om tot ware gheleertheid te leyden. Wy komen ook wel by ſchijn gheleertheid; maar haar behulp 103. en loſt ons van gheen onheil; ten zy dat ons de bedwingelicheid ende lijdzaamheid optrecken, ons kracht ende betrouwingh gevende (dat Chriſtus noemt, *in zijn woorden blijven*, ende zijn Jonghers, *datze navolgers werden.*)

Ende die wijzen dan een effen wegh, (f) *expers omnis mali*, 123. Daar komtmen by de waare gheleertheid, die zuyvert, ende wijſt ons by de wetenſchap, de eerſt ghenoemde der deugden, 143. De beſtandighe ende veylighe gaaf des ware geleertheyds noemt hy, 225. ware wetenſchap van recht nutbaar dinghen. Deze wetenſchap meen ik dat Socrates meent, ende dat Chriſtus waarheid noemt, die ons vrijt.

maar

(a) 1. Tot die gene die in hem geloofden. 2. Indien gy lieden zult blijven in mijne woorden. 3. Zoo zult gy waarlijk mijn diſcipelen zijn. 4. En gy zult de waarheid bekennen. 5. En de waarheit zal u vry maken.

(b) Kenniſſe. (c) Gelove. (d) Wetenſchap. (e) Liefde.

(f) Vry van alle quaadt.

Maar zal Ariſtotel ende andere moghen met naakte re-
len ſtaande houwen, dat een heilgherigh menſch teghen
ijn natuur onheil, of't minſte heil magh verkiezen; dat
ten ik niet vatten.

Vind ghy iet, dat ſtelt hier by, of over.

Ik meen, of Ariſtotel, ende zijn volghers noyt rechte
vetenſchap van der deugden heil ghehad hebben, maar
lleen gevoelen (a) *par ouy dire*.

Ik weet al veel beter wat heil dattet in den menſch werkt
Chriſtus leer van de vyand te lieven, als ik het over een
iar wiſt. Ende ben te min een ſlaaf van die zonde, ende
eter door die waarheid ghevrijt.

(b) *Qui facit peccatum, ſervus eſt peccati. Ibid. Joan. 8.*

Dit mooghdy zien in 't byghevoegde ontwerp, hoe ik te
ioe was, doe ik eens met u na Amſterdam zou reyzen:
at zend met dit wederom, ende ſtelt u bedenking of de
:genreden tegen over.

Zegdy dat weynigh menſchen tot Socrates, Cebes ende
Chriſtus wetenſchap of waarheids bevrijdingh komen:
it hebben zy ook wel gheweten, ende daarom zeggenze
iar weg onbewandelt te zijn.

Ik ſta noch voor den heuvel des optreckens, maar ben
iet zonder voorſmaak van haar beloofde heil. Maar zal
k den ghevryden Arſt lieflijk ontfangen. 181. verſta ik
och niet wel. 't Schijnt tegens Chriſtus ende Socrates
:rmoordingh.

(a) Door horen zeggen.
(b) Die de zonde doet is een ſlave der zonde. Joan. 8.

BRIEF

Aen P. K. HOOFT.

DE vrindſchap van U. E. Vader en Ooms deed my eerſt an U. ſchryven: U. antwoord deed my U. vernuft achten en lieven. dit heb ik achter U. rug wel verbreyt, nu zeg ik het in U. aanzicht, om wech te nemen het achterdocht dat in U. zoude moghen wortelen uyt mijn vraagh of ghy mijn minnezangs lied ghenoeghzaam verſtond. ſcherpzinnicheid en verſtandigheid is gheen een ding. ik heb veel vernuftrijke luyden ghekent, gheenſins verſtandig zijnde. Wijsheid wert ook voor wereldze wijsheid en ſchoolwijsheid in de bewoording beduyt. Maar als men zeyt t'is een wijs man, zo meentmer eyghentlijk deugd mede: ja ook als men zeyt t'is een wetend man. nu wat verſtand, onverſtand, en miſverſtand verſcheelen meen ik dat ghy ten deel verſtaat, en dat in zulke onderſcheiding; verſtand voor recht verſtand bewoort en beduyt wort. dieſvolghens heb ik ook na de letterkunſtwetten in mijn lied verſtandigh, voor recht verſtandigh, niet oneyghentlijk of duyſter gheſtelt. Maar wat ik recht verſtandigh noem mooghdy vraghen (a) *Cui res ſapiunt pro ut ſunt.* die zulken verſtand van elk dings waardigheid heeft, als 't ſelfde natuurlijk in waarheid waardigh is. in mijn wenſchbee zeg ik:

Ik wenſch alleen (maar't blijft een wenſche)
Een openhertigh ander-ik;
Een eens ghezint, ontworſtelt menſche
Van Gheldliefds, Eerzuchts, Staatzuchts ſtrik.

daar

* Deeze Brief my door den Heere Scheepen van Papenbroek ter handt geſtelt, is byna van denzelven inhoudt als die hier boven pag. 235. gevonden wordt. Zy nodigt den Heere Hooft tot gemeenſchap van gevoelen en oeffening der deugdt, jammer is het dat men haer niet geheel heeft.

(a) wien de dingen zoodaenig Voorkoomen en ſmaeken, als dezelve zyn.

daar merkt ghy dat ik verſtandigh en ghelijkzinningh voor een ding houw. en dieſvolghens dat ik meen een recht verſtand van de dingen te hebben. Wie meent dat niet? maar of ikker een recht verſtand van heb dat moſt iemand oordelen, die zo rechten of beter verſtand daar van hadde als ik. wie onder my is dat kan ik licht merken, en gha vaſt: maar wie boven ons is in rechtverſtandigheid dat konnen wy niet zien of gheloven als door mistrouwing onzes verſtands. dat weet ik alleen dat ik niet wete, zeyde de wyſte menſch en daar in beſtond zijn wijsheid en bequaamheid om waarheid ontſankelijk te zyn: hy had oren om te horen.

Zo veel des gheld-liefds, eerzuchts ſtrik an gaat, daar in houw ik dat ghy oren hebt om te horen. maar (neemtet den ghenen die U. reynhertelijk lieft ten beſten af) anghaande des luſtzoekings en luſtvolghings ſtrik, in dat deel acht ik U. oren al heel begroeyt en verſtopt: Montaignes oren ook. andere myne vrienden, die ik hoogh acht, ſneuvelen meeſt ande vorighe verderfklippen, die U. int toekomende noch zullen voor ſteven komen.

Een akker is dor en onvruchtbaar of vruchtbaar. de vruchtbare zuyver, of vol onkruyd ofte onkruyds zaat. de dorre kan men lichtlyker vruchtbaar maken, als de begroeyde met onkruyd: ten zy men dat eerſt uyt wiet. daar op zeyt de Propheet: zaayt niet onder de doornen. en Chriſtus ook zyn volghers beghinnen al haar blye boodſchap mettet woord bezint U. de eerſte 70. of 80. reghelen van (a) Horatius handelen deze zaak grondigh. Ghy hebt een wonder vrugtbare akker des verſtands. zo ghy wakker verhoet datter de ikker gheen onkruyd meer in en zaaye (die dat doet na Chriſtus zeggen terwyl de akkerluy ſlapen dats in de achteloze zielen) en dat ghy het ghezaayde by tyds uyt wiedet zo zuldy te zaligher leven: en hebt maar te arbeyden om het gewoſſene en vaſt ghewortelde zyn wortelen na te ſpeuren en los te maken, en latent alzo van zellef dorren. Chriſtus zeyt tot de ſcheynheylighe, wiſt ghy

(a) Horatius, Hy ziet hier op den tweeden brief in het tweede boek der brieven aen Florùs.

ghy wattet te zeggen is: Ik wil barmhertigheid en geen offer. het is nochtans geen duyſter ſpreuk, en immers gaattet vaſt dat zyze niet verſtonden. ik zeg,

Slaaf wort ik, dien ik dy;
Een vryheer, dient ghy my.

Koont ghy die ſpreuk grondigh verſtaan, zo zydy *du Cabinet des Muſes*. Montaigne meen ik dat dies anghaande noch miſverſtands martelaar eensdeels is gheweeſt. Ik kenner my zelf niet heel vry in. Want of ik al des eerzuchts, gheldliefds, en ſtaatzuchts ſtrik ontworſtelt ben, zo zynſer noch meer.

(a) *Non es avarus, abi. quid? cætera num ſimuliſte*
Cum vitio fugere? — — —
Lenior & melior fis accedente ſenecta?
Quid te exempta juvat ſpinis de pluribus una.

Ghy en hebt op 's levens wegh zo lang niet ghewandelt en daarom noch min doornen in de voet. kondyze vroegh leren uyt trekken d'ander zullen U. te min ſteken. Honger maakt rawe bonen zoet. de ghene die d'alderlekkerſte ſpys met koſten en moeyten najaaght, en gheniet gheen meerder luſt als die wacht tot dat hy honger heeft. de luſt des hongerboetings is groter als des minluſts. dat kondy weten haddy oyt t'ſeffens ghehongert en ghemint, daar by neffens ghenoodzaakt gheweeſt een van twe te kiezen. kondy den grond van luſtzoekings ja luſtvolghings behindring, ghauw naſpeuren, ghy zult meer luſt ghenieten, en zaligher leven. dit ghunt U. God, ghundyt U. zelf, U. zelf moet ghy 't ghunnen neemdy U. zelf waar. die hem zelf niet ghoed is, wien zal die ghoed

(a) Gierig zyt gy niet. dat is goedt, maar wel. hoe? zyn met die ſaut al de andere weggevloden? — —
Wordt gy zachtzinniger en deugdzaemer door 't aennaderen van den ouderdom?
Wat baet het u dat een enkle doorn uit veelen weg is genomen?

ghoed zyn? (a) *Fragile eſt humanum genus & ad lapſum proclive propter negligentiam.* zeyt Origenes. die heeft geweten wat des ikkers zaatzaaying voorſz. te zeggen is. de Schrift zeyt. (b) *Timor Domini nihil negligit.* deze ſpreuk ghaat vaſt: ik wenſch dat ghyze verſtaan mocht. dat mooghdy, wildy. ghy zult willen, zó ghy op U. eyghen en der dingen natuur let en langer hoe meer indringt *au Cabinet des Muſes* en de rechte liefd uws zellefs, daar hy daar af handelt, najaaght. op die jacht zó ghy een jacht ghezel zoekt luſt my U. altemet als ghy niet nutters of nodighers te doen hebt U. te verzellen, om alzo beyde langs zo meer te worden.

Verſtandigh ghelykzinnigh.

alle rechtverſtandighe menſchen zyn ghelykzinnigh, en ghelykzinnigh moghen gheen menſchen zyn of zy moeten verſtandigh zyn. geen dingh magh ons ſtadigh behaghen, ten zy dattet recht zy, zeyt Seneca met recht. en zeyt ook. (c) *Nullius boni ſine ſocio jucunda poſſeſſio.* en (d) *in hoc gaudeo aliquid diſcere ut doceam.* maar om des vrindvindings zeldzaamheid zo voeght hy 'er by. (e) *quaeris quid profecerim? amicus eſſe mihi cœpi: (du Cabinet des Mu-*

(a) Het menſchelyk geſlacht is brooſch, en licht ten val neigende door achteloosheidt. Schoon is het zeggen van den Droſſaerdt in Velzen:

Wat is het ſterfelyk geſlacht ook zwak en broos?
O Godt, hoe licht vergrypt een uur door't radeloos
Beſtaan van moedwil ſlinx, 't geen eeuwigheidts verlengen,
Met alle wysheidts raed niet weêr te rechs kan brengen!

(b) De vreeze des Heeren verzuimt niet.

(c) Het bezit van eenig goedt is niet aangenaam zonder deelgenoot.

(d) Daarom ben ik blyde te leeren, op dat ik leeraere.

(e) Gy vraagt wat ik gevordert heb? ik heb myn eigen vriendt beginnen te worden.

Muſes) (f) *multum profecit qui nunquam erit ſolus: ſcito hunc amicum omnibus eſſe.* deze verſtaat met my dat Montaigne de vrindſchap al te eenzins of eyghenzinnigh maakt. Chriſtus wyſt op de Zon en dat vaſtgrondigher.

(f) Hy heeft veel gevordert die nooit alleen zal zyn: weet dat die vriendt van allen is.

H. L. SPIE-

H. L. SPIEGHELS
BYSPRAAX
ALMANACK.

Jonſtighe Lezer.

DE wijsheyd des ouden tijds, zeyt Seneca, leerde alleen watmen behoorde te doen en te laten. Ende doen warender verre veel beter menſchen. Nae dat de geleerde voortghekomen zijn, derftmen de vrome. Want die eenvoudighe ende elk-kenbare deughd, is in een duyſtere ende ſcherpzinnighe wetenſchap verandert, men leert ons vernuftelijk woordtwiſten, niet welleven. Epiſt. 96. *Die eenvoudighe elkkenbare deughs ende zedevormings bewoording, uyt ondervinding onzer Voorouders, hebben wy ghepoocht te verdeelen op de dagen des jaars. Opdat die 't luſt alle daaghs iet waerdighs hebben mach, zijn leer-ghericheid heilzamelijk te oeffenen. Zoo hadmen in de Kerk des ouden Teſtaments de ghebodeu Godts, ende zo heeftmen in de Chriſtelijke Kerk het leven der heyligen, verdeelt. De Zondaaghs letter, elk jaar wetende, zo verſtrekket u, wildy, een*

EWIGHE ZEDEVORMS ALMANACK.

Dueghd verhueghd.

1. Loumaant *Januarius.*

A. 1. KEnt u ſelven. Elk ſpiegele hem.
B. 2. Waar verſtand is, dat breekt uyt.
C. 3. Acht alle ding ſo alſt is.
D. 4. Eerſt wikt dan waaght.
Elck eet eer hy uytgha. Sich voor dich.
Beter weten als wanen.
E. 5. 't Zwaarſt moet meeſt wegen.
Van twe quaden zalmen 't beſt kieſen.
Die kuer heeft, heeft anghſt.
F. 6. Al doende leertmen.
G. 7. Anwenſt wert een twede natuur.
Ghewoonte maakt eelt. Qua wennis ſchennis.
Men mach zijn ouwe ſchoen verwerpen, maar zijn oude zeden nemmermeer.
't Is lichter ouwe ſchoen verwerpen, als ouwe zeden.
Neemt ghewoonte d'overhant, ſo gaatſe door al 't land.
Onghewoonte breekt leen.
't Is quaad ouwe honden an band te leggen.
Een ouwe wolf is wel gherucht gewoon.
Smits kinderen zijn wel voncken ghewoon.
A. 8. Dueghd verhuecht.
B. 9. 't Schoon is aanlokkende. Godt lokt tot heil.
C. 10. Meer liefs dan ſchoons. Schijn bedriecht.
't Is niet al ghoud datter blinckt.
Schuym en is gheen bier.
D. 11. Achteloosheyd teelt boosheyd.
De menſch is niet wijzer als 't oudyzer.
Men derft geen luys in de pels ſetten.
Onkruyd groeyt van zelfs.
't Quaad leert hem zelf wel.
E. 12. Zo voor zo na.
Zo d'oude zongen, pepen de jongen.
De hen is als haar ven is. Zo de zucht zo de vrucht.

Quaad

Quaad voetzel quaad broetzel.
Quaad ey quaad kuycken.
Qua voorgang erft zond.
Zo voor ghepepen zo na gedanſt.
Als een koe bizzet, zo bizzenze al.
Als een ſchaap over de poſt is zo volghenze al.
F. 13. Miſdoen is anghſt,
Wie misdoet die boet.
Zelf doet zellef boet.
Zonde ſmert.
G. 14. Nood ſoeckt brood.
Onheil ſoeckt huel.
Daar een menſche we doet daar heeft hy de hand.
Schurft leert wel klouwen.
Een hongherighe luis byt ſcharp.
Noot breekt wet.
Noot is bitter kruyd.
Nood is ſtercker als de dood.
A. 15. Verkiezen doet verliezen.
Wenſchen plaaght.
Mijn en dijn brenghen 't fenijn
B. 16. Waarheyd maakt vry.
Eenvuldich onſchuldigh.
C. 17. Onverſtand doet doolen.
Ghiſſen is miſſen.
Droom is droch.
Heynde by koſt niet.
Ghemaalde bloemen ruyken niet.
D. 18. Die geen eyeren heeft broetet neſt.
's Menſchen zinlikheyt is zijn hemelrijk.
E. 19. Eighen wil barnt in d'hel.
F. 20. Ziet wat ghy doet.
Weet of ruſt.
G. 21. Die hem zellef zeer doet, wien zal hy 't wijten.
A. 22. Die hem zelf kittelt lacht als hy wil.
B. 23. Ghoe jaghers ſporen nau.
Die maar een oogh heeft bewaartet wel.
Een boeler weet wel wat de klock heeft.

Liefde

Liefde teelt ernſt.
Muysken wacht u ſtaartken.
C. 24. Een goed ſchutter ſchiet wel mis
Niemant zo wijs of 't kan hem falen.
Een viervoetich paard * ſnuevelt wel.
Een wijs hoen leyt wel een ey in de netelen.
De exter wort ook wel een ey genomen.
De wolf eet wel getelde ſchapen.
D. 25. Bezoeken is 't nauwſt.
Taſt en voelt.
't Zien ghaat voort zegghen.
E. 26. Die niet en wil die niet en zal.
Die 't zijn verpruylt die heefter niet af.
F. 27. Wie zoekt die vint.
G. 28. Die 't vier van doen heeft, moettet in d'aſch zoeken.
Elk moet roeyen met de riemen die hy heeft.
Niemand ſpringht verder als ſijn pols vermach.
Daar vloog noyt vogel zo hooch, of hy moſt ſijn koſt op de aard zoeken.
A. 29. Men treet aerzelingh om een goe ſprong te doen.
Men zalt ſoeken daarment verloren heeft.
Een ghoe wegh om, en is geen krom.
B. 30. Natuur is ons naaſte ghebuer.
Natuur trekt meer dan zeven paarden.
Aarde wil van aarde niet, de kat wil uyt de ghaarde niet: of, en laat haar muyzen niet.
't Wil al muyzen wat van katten komt.
Katte kindren muyzen wel.
't Kind heeft een aartjen van ſijn vaartjen.
't Appelken ſmaakt ghemeenlik bomich.
D'exter kan haar hiplen niet laten.
Zent een kat in Engeland die zeit maeuw alsze weer komt.
Lam lam is des wolfs veſper klok.
C. 31. Natuur ghaat voor de leer.

* Sneuvelt] Valt.

2. Sprokkelmaant *Februarius.*

D. 1. DE gheleerde de verkeerde.
Hoe gheleerder hoe verkeerder:
De gheleerdſte en zijn de wijſte niet:
E. 2. Hy is wijs en wel gheleert die alle ding ten beſten
't Hangt al aan een goed beduyen. (keert.
F. 3. In de boeken, maghment zoeken: maar inder
minnen zalment vinnen.
G. 4. Ootmoedicheid gaat voor de wijsheid:
Hoe hoger bergh hoe dieper dal.
A. 5. Vroegh wijs, oud zot.
Vroegh meeſter, laat knecht.
B. 6. Die niet en weet, en twijfelt niet:
Als een ghoed man twijfelt, zo heeft hy 't zijn niet:
Die noyt en at, en hongherde niet.
C. 7. Die veel vraaght, doolt veel.
Die ſijn neus ſteekt in alle ghaten, die haaltzer dik
beſcheten uyt:
D. 8. Die haaſt gelooft, is haaſt bedrogen.
E. 9. Ziet wie ghy by de hand neemt:
Ziet voor u, 't is zoo licht oft dagh waar:
Zich voor dich, trou is weinich.
Koopt gheen kat in een zak.
Alle kopers en zijn geen kenners.
F. 10. Zellef is ghoed kruid. Zellef is de man:
Zellef doen, zellef hebben.
Gheen bo zo ghoed als een man ſelf.
Maakt u bed zo ghy ſlapen wilt:
Daar elk hem ſellef ſoekt, gaat niemand verloren:
G. 11 Niet zo quaad als qua toeverlaat.
Wat ghy alleen doen kont daar roept geen ander toe.
A. 12. Kruepel danſt altijt voor: 't Ey wil 't hoen leren:
De wijsheid werd altoos van haar kindren ghetucht.
B. 13. De kaars die voor ghaat, die licht beſt:
't Werk prijſt zijn meeſter.

Ande

Ande werken machmen 't merken.
C. 14. D'eene dach leert den ander.
Ondervinding leert beſt.
An enckel lapkens leert de hond leer eten.
Zo langh men leeft, zo leert men.
Hoemen ouwer wert, hoe men meer leert.
Alle dingh leert hem ſellef.
D. 15. Herde ſmakken leeren wel.
Wat verzeert dat leert.
Niemand leert, dan met ſcha en met ſchand.
Wat men niet bezuurt dat bezoetmen niet.
Wat niet en koſt, dat en deugh niet.
Buylen en blawe maal, hoeden dik voor ongheval.
Slagen maken wijs.
't Verbrande kind vreeſtet vier.
E. 16. Leer wat, zo kendi wat.
Steelt wat, zoo hebdy wat, maar laat elk het zijn: of, ſteelt wat, zoo hebdy wat.
F. 17. Niemand is met kunſt gheboren.
Niet te konnen is gheen ſchand, maar niet te willen leeren.
G. 18. Die wat kan, is alleſins welkoom.
't Is een fraey man, die wat kan.
Geleerde luy, raken over al uyt.
A. 19. Die weinich kan, iſſer beſt an.
Eenvuldich, onſchuldich.
Wat een niet weet, dat ſchaat hem niet.
B. 20. D'onbezochte, d'onbedochte.
Kindren ghaan kindren gangh.
't Jong is vrolijk.
Een zot rechter kort vonnis.
Kalfvleis, half vleys. Jonghe luy, domme luy.
C. 21. Die hem an een ander ſpiegelt, ſpiegelt hem zacht.
D. 22. Die niet te raden is, is niet te helpen.
E. 23. Niemand is wijs in ſijn eigen zaak.
F. 24. Der ouden raad, der jonghen daad, der mannen moed, is al te ghoed.
Men mach d'oude ontlopen, maar niet ontraden.

Als

Als een ouwe hond blaft, zo ziet uyt.
De oude zalmen eeren, de jonghe ſalmen leeren, de wijze zalmen vragen, de zotten zalmen verdraghen.
De oude rot wil niet in de val.
De jonge dwazen, menen dat d'oude razen, maar d'oude hebben meer vergeten, als de jonge dwazen weten.
Den ſlach der grijzen, machmen voor yzen.
Een ouwe wolf is wel gerucht ghewoon.

G. 25. Oud mal, heeft gheen ſtal.
A. 26. De uyl is niet wijs ghenoech, een hond zijn biecht te horen.
B. 27. Arme luy wijsheid, gaat meeſt verloren.
Onder een grawe rok, ſchuilt dik grote wijsheid.
C. 28. Die niet en kan, en ſpeles niet:
Die van 't dack niet kaetſen kan, blijft uyt de baan.
Weet of ruſt.

3. Dorremaant *Martius.*

D. 1. VErzint eer ghi beghint.
Zich voor dich.
Eerſt wikt, dan waaght:
Raad, voor de daad.
E. 2. Na-raad; ghebrak noit man.
Alſt kalf verdroncken is, zoo demptmen de put.
Als iet is gheſchiet, zo helpt na klagen niet.
De na-rouw, is der wijven rouw.
Eerſt ghedaan en na bedacht, heeft meenich in 't verdriet gebracht
F. 3. Verſien, is 't beſt op 't ſpel.
Voorzichticheid, is de moer van alle wijsheid.
Voorzichticheid in al, keert menigen val.
De vroede, is altijd op zijn hoede.
G. 4. Zacht ghaan, en verre zien.
't Zijn ghoe ſpillekens, die zacht drayen en lang lopen.

A. 5. Wat

A. 5. Wat haaſt wort, haaſt ontwort.
Die lichlijk lachen, ſchreyen lichlijk.
B. 6. Die veel beghinnen, einden weinich.
Die veel omvaamt, luttel verſaamt.
Die veel ambachten leert, leertter zelden een wel.
Twalef ambachten, dartien onghelukken.
C. 7. Wel beghonnen, half ghewonnen.
D. 8. Toereden, is 't halve werk.
Beſtaan is half ghedaan.
Men zal geen ouwe ſchoen verwerpen voor datmen de nieuwe heeft.
E. 9. Alle beghonnen werk neemt een eind.
F. 10. Smetet yzer, terwijl het heet is.
Ghaapt, terwijl men u pap biet.
Neemt waar den tijd.
Die tijd heeft, en tijd laat glyen, en vint gheen tijd tot allen tyen.
Die altijd vroech genoech komt, komt dick te laat.
Die zijn oeghſt laat verby gaan, betruert zijn dwaasheyt.
Die verſlaapt zijn uchtendwerk, beſcheten is zijn daghwerk.
G. 11. De tijd brengt rozen.
Metter tijdt rijpt het koren.
Alle ding heeft zijn tijd.
Een jaar is an geen ſtaak gebonden.
De tijd, is God en ons.
Die de tijd verbeyen kan, van een kind komt een man.
Tijd ende ſtede, maken dieven.
Alſt appelken rijp is, zoo valtet van zelf.
't Komt al dat ten leſten komt.
Kuelen en Aken zijn op gheen een dagh gheboût.
A. 12. Die eerſt komt, eerſt maalt.
De voorbaat, is den armen goed.
B. 13. Beter t'ontijd, als nimmermeer.
C. 14. Beter ten halven ghekeert als heel onteert.
Hy doolt niet al, die ten halven keert.

Als 't ſpel op 't beſt is, zalment ſtaken.
Met ghewonnen ſpel, zalmer uytſcheyen.
D. 15. De ſtaeghe jagher, vangtet wilt.
Anſtaan, doet verkrijghen.
De boom en valt ten eerſten ſlage niet.
Als ghy op 't end zijt, zoo kruypt niet aarzelings.
E. 16. Niet lang op een, zo wordy niet dol.
F. 17. Op ghedaan werk is ghoed ruſten.
G. 18. Luttel onderwins, maakt groote ruſt.
Wat u niet en brant dat en koelt niet.
Wilt niet zorgen, wie de leſte man te kerk zal dragen.
't Is quaad alle kromhouten rechten.
Men kan 't qualik al bezorghen.
Laats' ook zorghen die nakomen.
A. 19. De boogh magh niet altijd geſpannen zijn.
Ondieft, en ſtont niet lang.
't Is altoos geen zwoel tijd, al ſchijnt de zon.
't Is alle daagh geen vaſtelavond.
B. 20. Vliecht niet eer ghi vlogelen hebt.
Wilt dat ghy moocht.
By ſtoelen en banken, tot datmen zelf ghaan kan.
Al is de kerk groot, de paap zingt niet meer als hy (magh.
C. 21. Haaſt en is gheen ſpoed.
Men doet haaſt dat lange rout.
Snelle raad zelden baat.
Snelle raad deet noyt ghoe daad.
Beter een ghoe verbeid, als qua haeſticheid.
Ylen maakt uylen.
D. 22. 't Zijn qua kanſſen, die lang marren.
E. 23. * Yl met wijl.
Met ghoed ghemak raaktmen ook voort.
Men zalt zoo haaſt gaan, als loper.
F. 24. De zinnen moeten werk hebben.
Een leegh menſch is een duyvels oorkuſſen.
G. 25. Leghe handen, leghe tanden.
Leggen u handen, zo leggen u tanden.
Den ſlapende wolf loopt geen ſchaap in de mond.

A. 26. Loon

* YL MET WYL] Spoedt u langzaem, *met wyl* is hier met beraedt, met tuſſchentydt.

A. 26. Loon verzoet den arbeid.
Luſt maakt arbeid licht.
B. 27. Die 't vier wil hebben moet de rook lijden.
Die de kern wil hebben moet de dop kraken.
Die 't varken killen wil, moet hem 't gieren trooſten.
Die d'eyeren hebben wil moet het kakelen der hennen lyen.
Na bruyne kerſſen, klimtmen hoogh.
C. 28. Arbeid is quaad arbeids loon.
Een paard, is zijn voeder waart.
D. 29. 't Schikken iſt al.
E. 30. In alle ding aanziet het end.
F. 31. Iſt end ghoed, zo iſt al ghoed.
't End moet de laſt dragen.

4. Graſmaant *Aprilis.*

G. 1 DOet wel, ziet niet *el.
Daad zonder roemen.
A. 2. Wel ghedaan, is veel ghedaan.
Niet voor weldoen.
Daar ghaat geen dingh voor weldoen.
B. 3. 't Is tottet doen toe ghekomen.
C. 4. Simpelijck geloovèn, ende wel doen.
Slecht en recht.
Heus en trou.
De beſte menſchen diemen vijnt, zijnze die de zon op 't veldt beſchijnt.
Laat de werld razen, doet ghy alle menſchen recht, want die meeſt krijten zijn de grootſte dwazen, leeft na Gods woord ſimpel en ſlecht.
D. 5. In de daad, dueghd beſtaat.
An de wercken maghmen 't merken.
Rijck werden is gheen kunſt, maar vroom werden.
Niemand edel zonder dueghd.
Hy is trouw, die trouw doet.
E. 6. Die weldoet, wel vint.

* Et] Elders, zie niet om.

Zoo een man doet, zo ghatet hem.
De kreupel ſprak tot den blinden, die wel doet, die zal wel vinden.
*Bidermans erf, leyt in alle landen.
Recht vint zich.
't Schalcxken loont zijn meeſter.
Ontrou ſlaat haar eyghen heer.
De heiligen komen om haar was.
Trouw heeft brood, als ontrou leyt in nood.
F. 7. Hi is beſt, die beſt doet.
Hi is trou, die trou doet.
Een vroom man, helpt waar hi kan.
G. 8. Trouw moet blijken.
A. 9. Die trouw vint, die trouwze.
B. 10. Weeſt trouw, betrout niemand.
Zich voor dich, trou is weinich.
Trouw-wel, reet mettet paard wech.
C. 11. Deughd wert niet ghekroont, voor datze met ondeught wert geloont.
D. 12. Ondanckbaarheit ſtinkt.
Een ondanckbaar menſch is niet waart, dat hem draagh de aard.
E. 13. Den menſch ſchort niet als danckbaarheyt.
F. 14. Weldaad wert haaſt vergheten.
Eveldaad ghedencktmen langh.
G. 15. Nijd bijt.
Wie leefter onbenijt.
Dient welghaat die wert benijt.
Als 't God behaaght, beter benijt dan beklaaght.
De nijdige quelt hem ſelven meeſt.
't Is den eenen beedler leet, dat d'ander voor der deure ſtaat.
A. 16. Loftenis maakt ſchult.
Diede koevel looft, is de timp al quijt.
Een man is niet beter als zijn woord.
Die zeyt die moet doen.
Vryheid blyheid.
Onghebonden beſt.

Loven

* Bidermans enz.] Overal zyn vroome menſchen, want *Bider* is in 't Saxiſch *vroom*. Zie Kiliaen.

Loven en holden is twee.
B. 17. Daar was noyt vryheid zoo dier verkocht, ofze en was meer waard.
C. 18. Clein en rein.
D. 19. Maat ſtaat, onmaat verghaat.
Niet alte. Hout maat.
't Is een wijs man die maat ramen kan.
Al te ſcherp maakt ſchaardich.
Die al te zeer ſnuyt, dien bloedt de neus.
Al te veel, daar werd de buyk ſeer af.
E. 20. In weelde ziet toe.
Weelde wekt, armoede dekt.
't Zijn ſtarke benen, die weelighe daghen draghen.
F. 21. Volgh-luſt baart onluſt.
Wanluſt volght welluſt.
Die mint zonder luſt, drinkt zonder durſt, eet zonder hongher, ſterft te jongher.
't Is by wijl beter een appel gegeven als ghegheten.
't Is een harde brok daarmen aan wurght.
G. 22. Hazen en hoeren zijn quaad te temmen.
Hoeren vervoeren.
Hoeren aas, loer en dwaas.
Wat Venus bint dat ſcheit de kneppel.
Heeren en hoeren, zijn van eender voeren.
Hoeren en Heeren, zijn van eender veren.
Die van eender hoeren ſcheid, doet een goe dagh reis.
A. 23 De mont is een ſchalk.
De oogen zien verder als de buyk.
Gheſtolen brocxkens ſmaken wel.
B. 24. Aanzien doet ghedenken.
Wat de oogen niet en zien, bekoortet hert niet.
Die uyt den ooghen is, is uyter herten.
C. 25. Zuypen en vreten, doet luttel weten.
Volmaakt dol.
Als de zak vol is, zo recht zijn ooren.
Als de wijn inghaat, zoo ghaat de wijsheid uyt.
Een vette buik maakt geen ſcherpe zin.

D. 26. Kranck vleeſch krancke gheeſt.
Zo 't weer is, zo iſt volck.
E. 27. Soberheid is een grote deughd.
Het is ter werelt de grootſte man, die moet en luſt bedwinghen kan.
Drie dinghen zijn ghezond, oeffent u t'aller ſtond, weynich ete de mont, loopt niet als een hond.
Men bint menige zak toe eerſe vol is.
F. 28. Gezontheid is een onbekende rijkdom.
Daar betert niemand van ziekt of bevert gangh.
Warm man ſtark man.
Rocxken uyt rocxken an, maakt een ſtark man.
G. 29. 't Lijf heet valk.
A. 30. Eet wat ghy vint, denkt wat ghy wilt.
Ghek in de mouw.
Gedachten zijn tolle vry, hoet u voort klappen.

5. Bloeymaant *Maius.*

B. 1. MUiſt ende maewt niet.
Lacht in u vuyſt.
Mont toe, buyl toe.
Alſt ſchaapken blaat zo verlieſtet een beet.
Een volle ton en bomt niet.
C. 2. Kallen is mallen, doen is een ding.
D. 3. Woorden zijn goed, maar d'enden legghen d'eyeren.
E. 4. Watmen vaſt maakt met zeggen, dat kanmen met woorden wederleggen.
Woorden en veeren, vlieghen daar henen.
Woorden zijn wind.
Veel woorden vollen gheen zack.
Alle ding laat hem zeggen.
F. 5. Weynich woorden en die vaſt.
Kort en ghoet.
Kort en ſcherp.
Een kort liedeken, is haaſt geſongen.

Den

Den verſtandighen is haaſt genoegh gezeit.
G. 6. Die veel kalt, veel ontvalt.
Men zeit veel, daar de Heer gheen tiend af heeft.
Daar gaan veel woorden in een zak.
A. 7. Een onghewoſſchen mond heeft ongheval tot een doelring.
Onreyne voghelen kraejen zelden ſchoon weer.
B. 8. Elck vogelken zingt zoo 't gebekt is.
't Vat geeft uyt dattet in heeft.
Den ezel kentmen an zijn ooren, de dwaas laat hem an zijn ſpreken horen.
De koekoek roept zijn eigen naam uyt.
Wie kan den hondt blaffen verbieden.
C. 9. Stroyt geen rozen voor varkens.
Vogelen zingen niet al datſe weten.
D. 10. Lege vaten geven 't meeſte geluid.
E. 11. Stille wateren hebben diepe gronden.
F. 12. Van horen zeggen liechtmen veel.
G. 13. Al is de logen ſnel de waarheid die belooptze wel.
Een loghen brengter tien me.
Een loghen ſonder nood, brengt de ziel ter dood.
De waarheid heeft een ſchoon gheluit.
A. 14. Die veel in draaght draagt veel uyt.
Wacht u voor de luiſter-vincken.
Slanghen tonghen is quaat fenijn, noch vintmen tongen die erger zijn. (veel meer.
Diſtelen en doornen ſteken ſeer, quade tongen noch
't Is qualik gedaan datmen de derde draaght, hy kan alleen wel gaan.
B. 15. Een ghoet woort vint een goe ſte.
Zachte antwoord, ſtilt toren.
Ten roude noyt man dat hy wel ſprack.
Ghoe groet, maakt ghoe antwoord.
Beter hard gheblaſen als de mond verbrant.
Zulken groet, zulken antwoord.
't Eene woord loktet ander uyt.
C. 16. Men kan wel een wijs hooft uyt een narrenkap ſteken.

Een gek ſpreekt wel een wijs woort.
Men mach wel lachende waarſeggen.
D. 17. Een woord en is gheen pijl.
Woorden ghaan in 't lijf niet.
E. 18. Schurft is haaſt gheraakt.
Het rijpt haaſt op een out ys.
F. 19. Luyt roepen en is gheen eer.
Die gheraakt zijnde luit ſlaat, melt ſich ſelf.
G. 20. De vloek blijft in ſijn eygen hoek.
Spotters huys brand ook wel.
A. 21. Wacht u voor 't eerſte kijven.
Van een kleyn vonxken ontſteekt een heel huis.
B. 22. Daar twe kijven hebbenze beyde ſchuld.
C. 23. Ja en neen is een langhe ſtrijd.
D. 24. Een ding is eer beriſpt als gebetert.
Daar 't begrijp groot is, is de lieft kleyn.
Die aan de wegh timmert heeft veel beriſpens.
Die my zeit dat my misſteyt, dats mijn vriend, als ick my leit.
E. 25. 't Is ghoed jokken daar ghoed grond is.
Jokken ſonder ſeer doen.
Met zotten is quaad boerten.
F. 26. Die zeit wat hy wil, moet horen het wederſpil.
Zulke groet zulk antwoord.
G. 27. Hoemen een ſtrond meer roert, hoeze meer ſtinkt.
Men kan alle ding dood zwijgen, niet dood kijven.
Hy moet wijt ghapen, die tegens een oven ghapen ſal.
Hy behoeft pap met volle potten, die alle man den mont zal ſtoppen.
A. 28. Vecht koel en een half uur te langer.
B. 29. Met zwijgen verantwoortmen veel.
Op alle reen eighent geen antwoord.
't Is een ghoed ſpreken dat een ghoed zwijghen verbetert.
C. 30. Zwijgen en dencken, mach niemand krencken.
Zwijght, of ſiet om.
Zwijgen is kunſt, klappen maakt ongunſt.

Beter

Beter ghezweghen, als van ſpreken hinderghekreghen.
Men vat een peert by 't toom, een man by zijn woord.
Men heeft ſich zo haaſt verwoort, als vermoort.
Spreecken onbedacht, heeft menigh in 't verdriet ghebracht.
't Is een ghoed woord dat een ghoed zwijghen verbetert.
't Veld heeft oren.

D. 31. Zwijghen en duyken, doet vre ghebruiken.
Die kan zien zwijgen en horen, groten ruſt is hem gheboren.
Hoort, ziet zwijght, verdraaght, zoo weet niemand wat ghy jaaght.
Duyk laat over ghaan.

6. Wedemaant. *Junius.*

E. 1. LYt en mijt.
Het is ter wereld die grootſte man, die moed en luſt bedwinghen kan.

F. 2. Hoe edelder hert hoe boochſamer hals.
Grote luy verachten kleine ſmaad.

G. 3. Die hem ſtoot an een ſtro, is zelden *vro.
Die zijn leet met leet wil wreken, Samſons kracht ſal hem ghebreken.

A. 4. Die lijt, die wint de ſtrijt.
Die verwinnen wil, die lere lijden.
Men moet veel lijden, of † vro ſterven.
Wie zijn vyant wil verwinnen, die moet wezen koel van zinnen, die moet met verlies beghinnen.
Zoo wie kan lyen en verdragen, vint zijn vyanden voor zijn voeten verſlaghen.

B. 5. Hoghe moed, deet niemant goed.
Homoed ghaat voor den val.
Hovaard, mach in hemel noch in aard.

* VRO] Vrolyk, † VRO] Vroeg.

Hy moet hoogh klimmen, die laegh vallen zal.
Die hooger klimt dan hem betaamt, ſtort ter neder eer hy 't waant.
Hoghe bomen vanghen veel wint.
Hoe hoger bergh, hoe dieper dal.
C. 6. Die een ander overmach biet hem zelden goeden dagh.
't Vet wil altijd boven.
Dient miſgaat, men miſdeelt hem.
Daar de dijk laegſt is, looptet water eerſt over.
Daar de tuyn laeghſt is treetmen eerſt over.
Daar een op hikt, hikkenſe al op.
Die de ſchaheeft, durft voor de ſpot niet zorghen.
D. 7. Mijn en dijn, brenghen 't fenijn.
't Meeſte gheſcheel ofte krackeel, is om te luttel, of om te veel.
E. 8. Die onruſt zaayt moeyten maayt.
Die een ander jaaght, zit zelfs niet ſtil.
Die de duyvel op zijn hals haalt moet hem werck (gheven.
Zelf doet, zellef boet.
F. 9. Twiſt, verquiſt.
G. 10. Ghedeelt vier, brand qualijk.
Eendracht heeft macht.
Enich vermagh veel.
A. 11. Vre, is God me.
Buur hout, God hout.
B. 12. Daar is ghoe vre, daar ghoe hoede is.
Daar geen dwangh is, daar is geen eer.
De heer uyt, de eer uyt.
C. 13. Niemand is zo ghoet, hy heeft wel tweerley moed.
Men magh de goede wel te veel verghen.
Men treed een pad ſoo langh datſe berſt.
Als goe luy quaad werden, zo iſſer geen houwen an.
D. 14. Niemant mach langer vre hebben, als ſijn buurman wil.
E. 15 't Eene mes, houwt 't ander in ſche.
Die hem zelf een ſchaap maakt, de honden bijten hem.

Twe

Twe qua honden byten elkander niet.
D'een kray pikt d'ander gheen ogen uyt.
D'ene wolf bijt d'ander niet.
't Ene quaad verdrijft het ander.
Tot een qua quaſt een qua bijl.

F. 16. Alle drieghers vechten niet.
Lelijk zien, en bijt niet.
Het drieghen, is der gedrieghden geweer
Blo honden, baſſen veel.
Een gedriegt man leeft wel zeven jaar,
Die van driegen ſterft, zalmen met veeſten beluyen.

G. 17. Beter blood Jan, als dood Jan.
't Is goed met heel vel ſlapen ghaan.
Bloot hert, minde noit ſchone vrou.
Een hond is ſtout op zijn eygen dam.
Stoute luy hebben 't darde deel van de wereld.

A. 18. Beter een hont te vrient, als te vyant.

B. 19. Die een vyand op de wereld heeft, heeft niet een vrient by Godt.

C. 20. Men zal een God hebben, en veel vrienden.
Oude vrienden, oude wijn, en oud gheld.
In noot kentmen de vrienden.
Een vriend in de nood, een vriend in de dood.
Een vriend after rug, is een vaſte brugh.
Men ſluit geen brood voor vrienden.
Vrienden koſt, is haaſt ghekookt.
Korte rekening, langhe vrientſchap.
Beter een goed nabuur, als een verre vriend.
Men leent zijn vriend, men maant zijn vijand.
Met vrienden zalmen goed cier maken, met vreemden koopmanſchap doen.

D. 21. Alle mans vriend, menich mans gek.

E. 22. Buight de boom, daar u ghoed af ſchien kan.
Men moet zomwijl de duyvel een kaars ontſteken.

F. 23. An een krank touw, zalmen zachkens trekken.

G. 24. Gheboden dienſt, is dik onwaart.
Men magh iemand iet benemen teghen zijn danck, maar niet geven.

Alſmen

Alſmen de bruid bid, zo pieraarſtſe.
A. 25. 't Is al goed wat hy doet, diemen bemint, 't is al quaad diemen haat, wat hy begint.
B. 26. Daar ghoe min plagh te zijn, daar blijft wel een vonkelkijn.
Hete min magh wel verkouwen.
Maar reine lieft mach niet vergaan.
C. 27. D'ene min, brenght d'ander in.
Liefd teeld weerlieft.
Die enen vriendſchap doet, bereyt den ander een zorgh.
D. 28. Daar ghaat veel gerijfs in een zak.
Ghalijk, met ſchalijk.
Men ſal een ſteen uyt de wech leggen datter niemant over valt.
Men zal niet al doen datmen magh.
E. 29. Als d'ene hand d'ander waſcht, ſoo werdenſe bey ſchoon.
F. 30. Ongelijke paarden trekken qualijk.

7. Hoymaant *Julius*.

G. 1. GHelijk mint ghelijk.
Ten vlieghen geen uylen by valken.
A. 2. Ghelijk vint zich.
Zo de waard is, bereit hem God gaſten.
Gheen zo ſlimmen pot, men vinter een ſcheel toe.
B. 3. Ghelijke Moniken, ghelijke kappen.
Onghelijke ſchotelen, maken ſlinxe oghen.
Ghelijkheyd bevredight.
Ghemene plaagh ruſt wel.
C. 4. Ghezelſchap doet doolen.
Een ſchurft ſchaap (of een gek) maakter veel.
Daar men by zit, wertmen me beſmit.
Die met kruepels omgaat leert wel hinken.
Met de verkeerde, wertmen verkeert.
Die met pek omgaat, werter me beklad.

D. 5. Daar-

D. 5. Daarmen by zit, wertmen me gerekent.
Men acht een man nae zijn gezellen.
E. 6. Die by de wolven is, die moeter me huilen.
Steekt u vinger in d'aard, ſiet in wat land dat gy zijt.
Die metten duyvel gheſcheept is, moeter me over.
F. 7. D'ene boef weet hoe d'ander om 't hert is.
G. 8. Niemand weet waar een ander de ſchoe wringht.
A. 9. Al zietmen de luy men kentſe niet.
Voor alle mans huys ſtaat gheen beduyt.
De kap maakt de Monik niet.
't Zijn al gheen kox, die lange meſſen draghen.
Niemant kent de waard, hy en gater me over den haart.
Peper kap en kalk, dekken menich ſchalck.
't Beſte brood leitmen op venſter.
Zy ſlapen niet al, die daar ſnuyven.
B. 10. Men ziet aan de veren wel, wat voor een voghel hy is.
Goe wijn behoeft gheen krans.
Goe waar prijſt haar ſelven.
An de wercken, machment merken.
Men ziet an 't been wel, waar de hoos gheſchuert is.
Men ziet an 't ſchrijven wel wat klerken dattet zijn.
Ghekruyft haar, gekruyfde zinnen.
Men heet gheen koe blaar, zy en hebbe plek of haar.
C. 11. Elk heeft een lak. Elk heeft een zotken.
Niemand zonder dat.
't Is niewers volmaakt.
d'Engelen wonen in den hemel, hier heeftmen met menſchen te doen.
Elck huisken heeft zijn kruisken.
D. 12. Elck ziet uyt, niemant in.
Elck ziet een ſplinter in ander mans oogh.
E. 13. Elck zoekt hem zelven.
F. 14. Elck land, heeft zijn ſant.
Lands wijze, lands eer.
G. 15. Elk dunkt zijn pop ſchoonſt, of zijn uyl een valck, of zijn duyvel, een Enghel.

Men

Men vant noyt lelijck lief.
A. 16. Elk wat wils, dat deelt ſchoonſt.
B. 17. 't Is ghoed bree riemen uyt anders leer ſnijen.
Een ghehuurt paard, eighen ſporen, ſpoet wel wegh.
Ghehuurde paarden, maken korte mijlen.
C. 18. Niemand hinkt van een ander mans zeer.
De vreemde koe likt het vreemde kalf qualijk.
D. 19. Zo menighen menſch, zo menighen zin.
Veel hoofden veel zinnen.
De koekoek en de ſijs, zinghen gheen een wijs.
Hadden wy al een zin, wy liepen een wegh.
Elk heeft een hooft, daar hy an ghelooft.
E. 20. Veel kox verſouten de bry.
Met weinighe te raad, met velen te ſtrijt.
F. 21. Een man, gheen man.
Een man, ghaat een mans ghangh.
Een maaght maakt gheen dans.
Een bonte kray, maakt geen kouwe winter.
G. 22. Veel handen maken licht werck, maar leghe ſchotels.
Met velen te ſtrijt, met weinighe te raad.
A. 23. Veel varkens maken dunne ſpoelingh.
B. 24. Veel honden, is der hazen dood.
C. 25. Met onwillighe honden, is quaad hazen vanghen.
Een onwillighe bo, is een half propheet.
Een anghel treckt wel onwillighe viſſchen uyt de grond.
Daar gheen dwangh en is, daar en is gheen eer.
Beter een bedwonghen aars als geen.
D. 26. Die willigh is, is goed te trekken.
Willighe paarden ſalmen niet te veel verghen.
Hem is haaſt ghenoegh gepepen, die luſt tot danſſen heeft.
E. 27. 't Is quaad voſſen, met voſſen vanghen.
F. 28. Die een ſchalk wil vaan, daar moeter een achter de duere ſtaan.
Die een boer plaghen wil, die nemer een boer toe.
G. 29. Die een hond ſmijten wil, vint haaſt een ſtok.

Alſmen

Alſmen een hond wil ſlaan zo tijtmen hem 't ~~ver~~ woede aan.

A. 30. D'ene menſch is des anderen duyvel.

B. 31. Waarder gheen recht, wy aten elkander de oren van 't hooft.

8. Oogſtmaant *Auguſtus*.

C. 1. BEter verheert als verboeft.
Als de kat ſlaapt, zoo ſpelen de muyſen.

D. 2. Wat heeren wijzen, zalmen prijzen.

E. 3. Met groote heren kleine kennis.
Grote heren zalmen groeten, zelden moeten.
Met grote heren, zalmen geen langh morghe ſpraak houden.
Wijt beheert, en na bevrient.

F. 4. Jong hoveling, oud ſchoveling.
Die heren dient, krijght heren loon.
Heren huld, en is gheen erf.
Korte reyen hoven wel.
Winterſe nachten, vrouwe ghedachten, en huld van heren, zijn drie dinghen die haaſt verkeren.

G. 5. Men roept geen ezel ten hoof, als om zakke dragen.
De ezel ende drijver, denkken niet alleens.

A. 6. Een vergheten man, iſſer beſt an.
Vryheid blyheid.
Onghebonden beſt.
Luttel onderwins, maakt grote ruſt.
Beter by een uil ghezeten, als by een valck gevlogen.

B. 7. Eer koop, rouw koop.
Ghemak voor eer.
Eer boven goed.
Eer koſt veel te houwen.
Men heeftet goed om der eeren wil.
Eer gheloof en oogh, lyden gheen ſchars.
Niemand heeft d'eer als dieſe doet.
Die niet en zorcht, en heeft gheen eer.

C. 8. Staat

C. 8. Staat belaat. Wird burd.
Zorghen en waken zyn heren zaken.
Gheen kroon of krans heelt hooftzweer.
D. 9. Tampt toont den man.
Wat de man kan, wyſt het ampt an.
Die over 't ghemolken gaat, moet weten wat de klock ſlaat.
E. 10. Heerſchen vriendelik, en met willen, doet veel twiſt en hader ſtillen.
Die met zyn hooft wil boven uyt, die doet veel ſchande en recht niet uyt.
F. 11. Wie vainſt dats een loer, oogh luicken is heren voer.
Een aap is een aap, al droeghze een goude huif.
Men bintet doecxkens wel, daar 't zeer niet is.
Ten hoof geeftmen veel handen, weinich herten.
Die niet ooghluiken kan, en zien door de vingeren, dient niet te heerſchen over ſtad of kinderen.
G. 12. Gheen dwang, duurt langh.
Strenghe heren rechten niet langh.
Ten liep noit dolle hond zeven jaar.
Daar gheen dwangh en is, daar is gheen eer.
Beter een bedwongen aers als geen.
Een gedwongen eed, is Godt leed.
A. 13. Goed recht, behoeft goe hulp.
Geld gewelt en gunſt, breekt recht zegel en kunſt.
Ghiften, vergiften.
Giften en gaven, maken nichten en maghen.
Wyſt my de man, ik wys u 't recht.
Alſt gewelt komt, zoo is't recht uyt.
B. 14. 't Is quaad met heeren kerſſen eten.
Heeren en hoeren ſchelen maar een letter.
De grote viſſchen, eten de kleene.
Schouten en Bailluwen, grypen als wuwen.
C. 15. Heeren boeken zyn duiſter om lezen.
D. 16. Niewe heeren, niewe wetten.
E. 17. 't Is zoo 't was. Alle tyd, een tyd.
't Is altoos de zelfde menſch.
Wis wis, en 't blyft zoo 'tis.

Men

Men verandert hem wel, men verbetert hem zelden.
Daar komen gheen jonghen' die d'ouden verbeteren.
F. 18. Die zyn duim in zyn aars wil breken, quetſt hem zelven.
G. 19. Alſt lijden mach, zoo zalmen 't loven.
Laat Goods water over Goods akker gaan.
Wat u niet en brand, dat en koelt niet.
A. 20. Zo de heer is, zo is 't volck.
B. 21. Der heeren zonde, der boeren boet.
Wat de zoch doet, moeten de biggen ontghelden.
C. 22. Die de ghemeent dient, dient eenen krancken Heer.
D. 23. 's Heeren hand, rekt zoo veer alſt land.
De Landsheer, ziet en reikt veer.
Niemand is 't recht ontwaſſen.
Heeren peren rotten niet.
Lang borghen, is gheen quijt ſchelden.
't Is een arme Schout, die zyn boete niet wachten kan.
E. 24. Heeren bidden, is ghebieden.
F. 25. Kleyne heiligen hebben ook macht.
G. 26. 't Is quaat twee heeren te pas dienen.
Twee kaſſen in een kerck, paſt niet.
A. 27. Alle dienſten zyn ſmerigh
't Ampt gheeft kappen
Om 't ſmeer likt de kat de kandelaar.
Een paard, is zyn voeder waard.
B. 28. Alle loop, heeft een wederloop.
Huid maat uyt, hoet u voor de weerſtuit.
Alſt ſpel op ſtellen is, maaktmen wel een koningh van een ſtro wis.
Heeren en peren rotten.
Een ſchout ende een naarſwis, zyn evendra ghemaakt.
C. 29. 't Is een arme ſchout, die zyn boeten niet wachten kan.
D. 30. Heeren trant, valt de mient te lang.
E. 31. Die den heer wil hoonen, geeft hem 't zyn.

9. Garſtmaant *September*.

F. 1. HOut dat ghi hebt, het krighen is miſlijk.
'T Is gheen kunſt geld winnen, maar bewaren.
Een dwaas en zyn gheld, zyn haaſt gheſcheyen.
Als de zotten ter markt komen, ſoo krighen de kraemers gheld.

G. 2. Met yle handen, is quaad havikken lokken.
't Is quaad kemmen, daar geen haar is.

A. 3. Onder een ſtaande zeil, is goed roeyen.
By ſtoelen en banken tot datmen zelf gaan kan.
Die voorwerts wil, dien ſalmen de hant lenen.

B. 4. Alle baat helpt. Veel kleine maken een groot.
Die 't kleyn verſmaat, is 't groot niet waart.
Die een penning niet en acht, wert gheen ſtuyver heer.

C. 5. De naarſtige hand, en ſparende tand, koopt ander luy land.
Als de man wel wint, de vrou wel ſpint.

D. 6. Met de minſte koſt, maghmen langſt huys houden.
Koken koſt.
Vette kooken magher erf.
Luttel behoeven is haaſt ryk.
Men ſal gheen zakken met zyd naayen

E. 7. Die huyden wat ſpaart, morgen wat heeft.
't Is een ghoe ghulden, die 'r tien verſpaart.
Spaarzaamheid, is een groote rente.
Niet te hebben, doet wel ſparen.
Lang vaſten en is geen brood ſpaaren.

F. 8. 't Schrapen en weet niet, als de pot leegh is.
Men ſal gheen ſtruif om een ey bederven.

G. 9. Zonder zorg, voer niemant wel.
Die niet en zorgt, heeft gheen eer.
Denkt op den ouden man.

A. 10. Zorghen breekt gheen ſtro.
Te veel zorgh breekt het ys.

't Is

't Is quaad al te bezorghen.
Laatſe ook zorghen die na komen.
Men zorght voor een brood, ende heeft ghenoegh an een ſtuk.
Gy ſult langh zorghen, eer ghy een ſtro om ſtukken zorght.

B. 11. Zet u teer, na u neer. Tering, na nering.
Kleyne voghelkens, kleyne neſtkens.
Steekt u voet niet verder, als u bed reikt.
Strek na de dek.
Drie dingen moetmen doen, of zy doen haar zelven: ſtaat maaken, dochter uythuwen, en aars wiſſen.

C. 12. Een zwaan behoeft zijn pluymen zo wel, als een moſch zijn veren.
Groot is 't hof, veel ghater of.
Een koe ſchijt zo veel in den may, als een lewerk in 't hele jaar.
Ik had myn ziel te hoogh geſtelt, een kleine wind heeft my neder gevelt.
Ik zeil met een lopende ſpriet, een kleine wind kan my deren niet.

D. 13. Nering is alleman even na, niet even nut.
Nering en is geen erf. Elk is een diefin zyn nering.
By de luiden is de nering.

E. 14. Het is geen koopman die altyd wint.
Een beghanghen koopman doet zelden ghoe merkt.
't Is een ghoed koopman, die of en an kan.
Beter verkocht en berouwen, als gehouwen en berouwen. 't Is kunſt te konnen verliezen.

F. 15. Inde vertiering is de baat.
Veel kleinen maken een groot.
Kleen viſchjen, ghoed viſchje.
Dure ſchepen blyven an land.

G. 16. Een ambacht, heeft een gulden boom.
Wis, voor onwis. 't Is veel dat al den dagh is.
Die veel ambachten leert, leerter zelden een wel.
Twalef ambachten, dartien onghelukken.

A. 17. Een rentier, is een arm dier.
B. 18. Die wil bederven, haal gheld op renten en koop erven.
De renten lopen al ſlapende om.
C. 19. Die veel uytghaſt, moet veel inghaſten.
Een driedaaghſe ghaſt, is een laſt.
Vrinden koſt is haaſt ghekookt.
D. 20. Zo ghewonnen, zo verteert.
Zo 't quam, zoo 't voer.
De ſparer wil een terer hebben.
Watmen ſpaart voor de mond, krijgt de kat of de hond.
De ſpaarpot hoort de ghilden toe.
Spaar ſpaar, voor u ſwagér of voor u ſnaar.
E. 21. Wie blijft, die beklijft.
Vaartmen over een ſloot, men later een brood, vaartmen om veer, men later noch meer.
Bomen diemen veel verplant, dyen zelden wel.
Een wentelende ſteen werdt niet moſchachtich.
Die hem zyn huyshuur ontziet, ontziet hem zyn welvaren.
F. 22. Eighen haart, is ghout waart.
Ooſt weſt, thuys beſt. Da heim iſts gheheim.
Die ghemak wil hebben, blijf thuis.
Die wil hebben ghemak, blijf onder zyn dak.
G. 23. Die ghoe daghen moe is, die neem een wijf.
Onghebonden beſt. Vryheid, blijheid.
Daar was noyt vryheid zo duur verkocht, of zy en was meer waart.
Betyen, doet vryen.
't Is haaſt getrout, dat lange rouwt.
A. 24. Een quaad wijf, is een quaad kleinood.
Daar had noyt ghoed man, quaad wijf.
Een vrouw mint of zy haat, zelden houtſe maat.
Een mans loghen, is een vrouwen trooſt.
Man en wijf, twe zielen in een lijf.
Als de man wel wint, het wijf wel ſpint.
B. 25. De roed, maaktet kind vroed.

Die

Die de roede ſpaart, haat zyn kind.
Buigt het rijsken, terwijl het klein is.
Beter dattet kind ween, dan de vader.
Kinderen die minnen, hebben gheen zinnen.
Een kinds hand is haaſt ghevult.
Kleine potkens hebben oren.

C. 26. Men kan kinderen winnen, maar niet zinnen.

D. 27. De ouwen, moetent met de tranen houwen.
Alſmen ouwe bomen verplant, gaanſe veel uyt.

E. 28. Een naakte bruid, werd zelden wel ghekleet.

F. 29. Een haalde kruik, is haaſt uyt.

G. 30. 't Is duur ghekocht, dat met bede verkreghen is.
Deerlik zien, is half ghedaan.

10. Wynmaant *October.*

A. 1. BEhoefheid, maakt droefheid.
Als de buik zat is, zo is't herte vro.
Die het dat hi et, al zyn leet dat hi verget.
Daar ghaat gheen rey voor eten.
Men moet eten, al waren alle bomen ghalghen.

B. 2. Luttel behoeven is haaſt ryk.
't Is de rijkſte die'er leeft, die genoegt met dat hi heeft.
Een ghoed ghenoeghen, gaat boven al.
Rijk werden is geen kunſt, maar vroom werden.
Alle vryers rijk, alle ghevanghens arm.

C. 3. Arme lui, arm kruis. Klein ſchip, klein zeil.
Klein huis, kleine zorgh.

D. 4. Veel koeyen, veel moeyen.
Groot huis, groot kruis.
Groot ghoed, groote zorgh.
Groot gheſind, groot bewind.
Het tijdlik ghoed, dat dikmaal doet de menſch bekoren,
Wert met moeyt vergaart, met zorg bewaart, met rouw verloren.

Hoe meerder vis hoe droever water.
E. 5. Grote ſpoed zelden ghoed.
Grote viſſchen ſcheuren 't net.
Grote viſſchen ſpringhen uyt de ketel.
Al te veel is ongezond, ſmaakt qualik, ſchuert de zak.
't Is niet al voordeel, datmen voordeel rekent.
Die 't altoos na wenſche gaat, wert ter werelt ghoed noch quaad.
F. 6. Die 't al wil hebben, krijcht gemeenlik niet.
Die veel omvaamt, luttel verzaamt.
G. 7. 't Ghoed, is eb en vloet.
A. 8. Tuſſchen mal en vroed, wintmen 't ghoed.
B. 9. Ghoed maakt moedt.
Ghoed verloren, moed verloren, eer verloren, meer verloren, ziel verloren, heel verloren.
C. 10. Gheld en ſtopt gheen ghiericheid.
's Menſchen hert is onverzadigh.
De ooghen zien verder als de buik.
Een beedlers tas is nimmermeer vol.
D. 11. Ghiericheid, bedrieght de wijsheid.
Zo lang de ghierige leeft, zo en heeft de loze gheen ghebrek.
E. 12. Gheld heeft gheweld, of beheert de wereld.
Alſt gheld ſpreekt, zo zwygt elk.
Ten helpt geen ſpreeken, daar 't ghoud ſpreekt.
Schimligh gheld, maakt eel.
Geld, geweld, en ghunſt, breekt recht zegel en kunſt.
Geld dat ſtom is, maakt recht dat krom is.
't Geld is de bruid, daarmen om danſt.
Die heeft datter klinkt, krijght datter ſpringht.
Iſt hoer iſt dief, heeft hy gheld men heeft hem lief.
't Geld brengt de menſch in d'hel en blijfter zelf buiten.
F. 13. Daar is gheen zond, als arm zijn.
G. 14. Die gheldeloos is zijn vrienden zijn dun.
't Einde gheld, 't einde gheloof.
Niet meer gheld, niet meer ghezelle.
A. 15. Ghehad hebben is een arm man.
Als had komt, zo is hebben te laat.

B. 16. Armoe

B. 16. Armoe zoekt liſt, daar de rijke niet op en ghiſt.
Armoe dwingt, weelde ſprint.
C. 17. 't Zijn ſterke benen, die welighe daghen draghen.
Als d'ezel te wel is, zo ghaat hy op 't ys danſen, en breekt een been.
In weelde ziet toe.
D. 18. Walght niet van 't hemels brood.
Als de muis zat is, zo wertet meel bitter.
Zo wel klaaght hy die wel als die we is.
E. 19. Als niet komt tot iet, zo kentet zich zelf niet, of, Zo iſt allemans verdriet.
F. 20 Beter iet als niet. Beter een half ey, als een leghe dop.
Die niet en heeft, die niet en gheeft.
Die niet en heeft, dien ontvalt niet.
Men kan de luis niet meer benemen als 't leven.
De naakte is quaad te beroven.
G. 21. 't is altoos vet in andermans ſchotel.
A. 22. 't Is een vette voghel, die hem zelfs bedroopt.
B. 23. Diet lang heeft, latet lang hanghen.
Liefde, hoeſt rook, en gheld, men houtze niet onder met gheweld.
C. 24. Groote pracht, kleine macht.
Tot borghers huis, leit niemand t'huis.
Veel ſtro, weynigh koren. Eigen lof ſtinkt.
De kleren maken de man, dieze heeft trekze an.
Alle moye dingen ſtaan moy.
D. 25. Den behoeftighen, is de ſchaamt onnut.
Onſchamel luy, hebben 't derde deel van de werelt.
E. 26. Die zijn rijker gheeft, en zijn wijzer leert, is ver vande wijsheid ghekeert.
Men zal gheen water in ze draghen.
F. 27. De ſcha, gaat voor de baat.
De koſt moet voor de baat uyt.
Die winnen wil, moet by zetten. (vanghen.
Men werpt een ſpiering uyt, om een kabeliau me te
Die niet en avontuurt, die niet en heeft.
G. 28. De baat wakkert de man.
De voorbaat is den armen goed.

Om 't ghenot van 't ſmeer, likt de kat de kandelaar.
A. 29. Winnen is 't zoetſt.
B. 30. De winnende hand is mild.
C. 31. Die niet en avontuurt, die niet en heeft.

11. Slachmaant *November.*

D. 1. 't Avontuur is ront. Lok raak.
Miſſelik, is wonderlik.
't Avontuur komt niet by vroegh opſtaan.
Een lokkighe dwaas behoeft gheen wijsheid.
't Is haaſt gekomen, alſt wezen wil.
't Is al verlooren, alſt niet wezen wil.
Alſt wel wil, zoo kalft den os.
Alſt geluk wil met de man, 't is alleens wat dat hy kan.
Iſt gheluk iſt ongheval, die 't hebben zal die krijghtet al.
Een blindman ſchiet wel een kray.
Men derf gheen ongheval bo zenden.
E. 2. In allen wanch.
Na reghen komt zonneſchijn.
Na hoghe vloeden, diepe ebben.
Huid maat uyt, hoet u voor de weerſtuit.
Alle dingh is ongheſtadigh.
Na lyen, komt verblyen.
Daar blydſchap binnen is, ſtaat droefheyd voor de duer.
Alle loop, heeft een weerloop.
Allemans droefheyd en blijdſchap, komt op gheen eenen dach.
Huyden mijn, morghen dijn.
F. 3. Daar ſchiet veel ramp, maar malle luy krijghen 't meeſt.
De dwaas, die heeft veel ongevals.
G. 4. By de wal langhs, vaartmen zekerſt.
Bonen by de kant. Houtet ſchip midde waters.

A. 5. Hy

A. 5. Hy moet hoogh klimmen, die laagh vallen zal.
B. 6. Ontgaat u de wal, hout u aan 't vlotgras.
C. 7. Die uyt de zueny geſtoten is, waar der gaarn weer (by.
D. 8. Die onderleit, mach boven komen.
Daar komt wel water, daar water gheweeſt is.
Onghezien, mach ſchien.
E. 9. Hoe ergher ſlok, hoe beter lok.
De gheel ende ſcheel, krijghen 't beſte deel.
Hoe vuylder zoch, hoe groter drek.
Hoe ergher boef, hoe beter avontuur.
F. 10. Zo gheluk, zo recht.
G. 11. Des eenen gheluk, is des anders ongheluk.
A. 12. Daar is gheen ſcha, of daar is een baat teghen.
B. 13. Zoo de menſch hem zet, waytet in zijn net.
C. 14. Wie weet of 't gheluk voor of after is.
D. 15. Die 't hooft te buert valt, die ſcheer de baart.
E. 16. Wy konen niet al Paus van Romen zyn.
F. 17. Somtijts ſop, ſomtijts drop.
G. 18. Een verdroncken kalf, is goet te waghen.
A. 19. Alle anſlagen lokken niet evenwel.
B. 20. Alle wolken reghenen niet.
Heinde by, koſt niet.
C. 21. In zullich water, zullighe viſſchen.
Die hem ſtelens trooſt, trooſte hem der galghen.
D. 22. Na de bladers, vallen de bomen.
De kruik ghaat zoo langh te water, datſe breekt.
E. 23. Hy zit lang, die een ander van de ſtoel zit.
De lye boom ſtaat aller langhſt.
God wil gheen ghegheven goed.
F. 24. Die 't zijn ſtort, raaptet niet al.
G. 25. Men zal de kolf niet nae de bal werpen.
Men zal 't kind niet mettet bed uytſchudden.
A. 26. Alſt wel gaat, zo iſt goed raden.
Voor wind is goed zeilen.
Tegens ſtroom, is quaat zwemmen.
B. 27. Denk om 't afterſte, of om de dood.
Leert ſterven eer ghy ſterft, zo kondy ſterven als ghy ſterft.

Leeft zoo ghy ſterven wilt.
Vermaan van ſterven, doet zonde derven.
De tijd is kort, de dood is ſnel, wacht u van zonden, zo doe dy wel.

C. 28. Hoe naarder den avond, hoe verder van huis.
Als ghy op 't end zijt, zoo kruipt niet aarzelinghs.

D. 29. Sterven. is ons ouders erve.
De dood, ſpaart klein noch groot.
Elke tre is een naarder ande dood.
Krakende wagens gaan alderlangſt voort.
Daar komen zoo veel kalverhuiden als oſſen huiden ter merkt.

E. 30. Hoe wankeler wind, hoe vaſter weer.

12. Wintermaant *December.*

F. 1. ALle dingh, heeft een waarom.
Niet zonder oorzaak.

G. 2. In God iſt al. Niet zonder God.
God heeft veel meer, als hi re begaf.
Alle dingh heeft een eind, behalven God.

A. 3. 't Is al niet, wat God niet en is.
Die de werelt wel beziet, men zagh noyt ſchoonder niet.
Niemand volmaakt, dan God alleen.

B. 4. 't Ghaat zo God wil.
God gaf, God nam.
God beſcheert over nacht.
Als God een land plaghen wil, zo beneemt hy de heren haar wijsheid.

C. 5. 't Is al goet wat God doet.
Wat van den Hemel valt, dat ſchaat niet.

D. 6. Die God te vriend heeft, hem ſchaat geen ſchepſel.
Die God behoet, is wel behoet.
Dien God helpt, hem magh niemand krenken.
Die God mint boven al, hem treft gheen ongheval.

E. 7. God bejegende menigh, die hem groeten konde.

Waren

Waren wy zo wy zouden, wy hadden dat wy wouden.
Zaligh is hy, die God alle daagh ziet, en zijn erfheer een maal's jaars.

F. 8. Tot Goods hulp, behoeft arbeid.
Helpt u zelf, zoo helpt u God.
Rept handen en voeten, God zalt verzoeten.
God helpt de ſtarkſte.
God gheeft koeyen, maar niet by de hoornen.
Godt gheeft de vogelen de koſt, maar zy moeten der om vlieghen.
Elk voor zich, God voor ons allen.

G. 9. Wie zoekt, die vint.
Met arbeid krijgtmen 't vier uyt een ſteen.

A. 10. Godwouts, is aller bede moeder.
Godwouts, is een goed woord van ouds.
Stroopt u armen, ende zeght Godwouts.
Ziet, waakt en bid.

B. 11. Laat gheen duyvel in u buik waſſen.
Eet gheen herte vlees.

C. 12. Daar God een kerk timmert, daar timmert de duyvel een kapel by.
Daar was noyt kap zo heyligh, of de duyvel krijchter zijn hooft wel in.

D. 13. Laat God raden.
Laat Goods water over Goods akker gaan.
Beſcheert voor bedacht.
Zoo 't God voeght, my ghenoeght.

E. 14. De ghenoeght iſt al.
Die niet verkiezen, moghen niet verliezen.
Maakt vande noot een dueght.
Als de lammerkens zat zijn, zo ſlapen of ſpelen zy.
Als iet is geſchiet, zoo zalment in de beſte vou ſlaan.

F. 15. Alſmen 't God opgeeft, zo iſt wel half verloren.

G. 16. Als 't God verdriet, zoo verdrietet al de werelt.

A. 17. God en de reen, komen over een.
Wat alleman zeit, is ghemeenlik waar.
Vraaght u zellef, 't hert en liecht niet.

De

De conſcienty, is duyzent getuygen.
God en d'eer, waren noyt verſcheiden.
Wat gheen zond en is, dat is gheen ſchand.
De rechten zijn uyt de reen gemaakt.
De reen iſt eelſt in den menſch.
B. 18. Wijkt niet van 't ghemeen pat.
C. 19. Ghemeen wegh, gheen wegh.
Op alle mans wegh, en waſt gheen gras.
D. 20. Die de waarheid zeit, magh niewers banken.
Gods vriend, aller werelt vyand.
E. 21. Waarheid, is een zeldzaam gaſt.
F. 22. Ouwe deuntjens zijn de beſte.
G. 23. Gheen dingh betert op d'older.
Ouwe vaten leken gaeren.
Ouwe kerken, hebben donkere glazen.
Ten zongh noyt Paap wel zijn anderde mis.
A. 24. Alle daagh wat nieuws, zelden wat goets.
Men veranderd hem wel, men verbetert hem zelden.
Nieuwe bezemen veghen ſchoon.
B. 25. Zeldzaam, is aanghenaam.
Verandering van ſpijs, doet wel eten.
Wat ener niet en kan ghewerden, dat is hem 't liefſt op aarden.
C. 26. Gheen lief, zonder leet.
D. 27. Alle dingh is, zo men 't acht.
E. 28. De wijn volght den tap.
F. 29. Zijn, boven ſchijn.
G. 30. De wereld wil bedroghen zijn.
A. 31. Laat de doden haar doden begraven.

Jon-

Jonſtighe Lezer,

Op dat dees u een eewighe Almanak verſtrekke, zo iſt noodigh te weten, alle Jaar de zondaghs letter.

Dit is 't jaar

1606. A.	1613. F.	1620. ED.	1627. C.
1607. G.	1614. E.	1621. C.	1628. B. A.
1608. FE.	1615. D	1622. B.	1629. G.
1609. D.	1616. CB.	1623. A.	1630. F
1610. C.	1617. A.	1624. GF.	1631. E.
1611. B.	1618. G.	1625. E.	1632. D. C.
1612. AG.	1619. F.	1626. D.	1633. B.
			1634. A.

Ende zo voort. 35. G. 36. F. E. ghelijk als boven. Elke 28. jaar al buertſwijs, de zelfde letteren weeran.

De *ſtof-verdeelingh van deſe Almanak*, heb ick eerſt ten ruyghſten in twaelfdeelen, ende die te zamen in drie hondert vijf-en-tſeſtigh hooftſtucken bevat. De eerſte maant bevanght de zellefs kennis en diens aanhangh. De tweede gheleerdheid. De derde beradingh ende opmerkingh. De vierde het weldoen. De vijfde ſpreken en zwijghen. De zeſde ghedult ende ghevoeghzaamheyt. De zevende ghelijckheid ende gezellicheyt. De achtſte Landzorgh. De negende Huyszorgh. De thiende rijkdom ende armoe. De elfde Avontuur ende ghevallikheid. De twaelfde God ende natuur.

Zelfs kenniſſe. Gheleerdheid. Beradingh. Weldoen. Spraakbeſtuur. Gheduld. Ghelijkheid. Landzorgh. Huiſzorgh. Rijkdom, Armoe. Avontuur. God en natuur.

Deſe twaelf Hoofd-woorden bevangen wel enighſins de ſtoffe in't gros, maar elke dagh heeft ghenoechſaam zijn eyghen byzondere ſtof.

Welcke

Welcke ſtof der hoofd by-ſpraecken (te weten de eerſte van elke dagh) ik ghepoocht hebbe an elkander te knopen. Zulx dat de zin van voren tot afteren kettings wijs an een hanght, zoo veel my doenlik is gheweeſt, niet zonder groote moeyte. Hoe dat te werck ghegaan is, wil ick hier met de eerſte thien of twaalf daghen op 't korſt an roeren. De eerſte byſpraak zet ik tot een grond van 't hele werk. Want wie hem zelfs grondich leert kennen, die bemerkt licht, dat hem an 't lijf elk ſchepſel, maar dat hem an de ziel niemand als hy zelfs leet doen magh: Hy merkt dat zijn ziels werkelijke grond-krachten, deze drie zijn: Geneichtheid, moed, ende vernuft. De gheneichtheid onveranderlik, altijd alleens, natuurlik goed blijvende, doch blind: De moed, is ook een zulkdanige yverige, hevighe, bewegende, beweechlijcke, woelende kracht, maar ook blind. Het vernuft is de verſtandelijke, redelijke kracht, ende het oogh des ziels. Na dat dit wel of qualijk begrijpt, oordeelt ende beſluyt: daar na werken de twee andere goed of quaad.* *Ex falſis opinionibus oriuntur omnia peccata vitæ. Eraſ.* De ziel is geneicht het ſchoon te lieven. De gheneichtheit kent gheen ſchoon. Als nu 't vernuft begrijpt, oordeelt ende beſluyt, dat een pop, een hoorenken, of koſtel ſteenken, een menſch of eenigh dingh, als rijkdom eer of ſtaat, ſchoon is: Zoo wort die gheneichtheyd tot een wil. Welke wil blijft oft verandert, nae dattet verſtand verandert. Zoo dat de moghelijkheid om willen, maar gheen wil den menſch an gheboren is. † *Voluntas eſt quædam proles mentis. Bernard.* De moed is oock een yverighe bezighe kracht in de ziel, om iet quaats te weren, ofte iet goeds te bejaghen. Maar werkt geenſins, ten zy 't vernuft eerſt ſluyt, wat verkieſlijk of vliedelijk, wat goed of quaad is. Zo dat an 't vernufts begrip, oordeel ende beſluyt, alles hanght. Welx werkelijkheid ik in de zeven volghende daghen bevangh: Na 't voorbeeld des ſcheppingh werx: Op de voet van S. Auguſtijn, Philo

* Uit het' qualyk begrypen der dingen worden alle de zonden des levens geboren. Eraſmus.

† De wil is zeker krooſt van 't vernuft. Bernardus.

Philo ende andere. Te weten de tweeden dagh dezes Almanax, is de eerſte dagh des ſchepping werx: Bevangende het reen begrip. De tweede onderſcheid. De derde reenberaad. De vierde beraadbeſluyt. De vijfde oeffening. De zeſde daadvaardicheit. De zevende de ruſtdagh in des dueghds, of onduegh ds, volmaaktheid. De drie eerſte, begrip, onderſcheid, ende reenberaad, hebben haar werk in de bezinningh: Die de Heer Chriſtus ons voor al leert. Het beraads beſluyt heeft mettet gheloof ghemeenſchap. Dat hy ons dan voordraaght. Maar *Joan.* 8. zeyt hy tot de gheen die in hem gheloofden, *zoo ghy in mijn woorden blijft, zoo zuldy myn Jongheren*, ofte navolghers, *worden, ende zoo doende zuldy de waarheyd kennen, ende dewaarheid ſal u vry maken.* Die deze heil-trap wel nadenkt ende beleeft, die weet alleen wattet is, tot des Heeren ruſt of luſt dagh te komen. Zoo leert ons ook Adams hiſtory, de verderf trap op de volghende acht daghen dezes maants, beghinnende den neghende, 't *Schoon is anlokkende.* God de Heer wees Adam beyden de boom des levens, ende des wetenſchaps. Noch vertellen ons de hemelen de goedheyd Gods: D'ene dach leertet den andere: De aankleevende ſmert des zonds ende het heil des dueghds ſchrikken af, ende lokken, tot zond ende deughd: Maar *ſchijn bedriecht* Adam ende ons. Welke ſpruek op de ſcheppingh weeck behoort. Doch *achteloosheid teelt boosheid.* Namen wy ons zelven waar, ſtaegh wakende ende biddende, gheen ſchijn noch qua voorgang, zou hem of ons vervoeren. Dan *is miſdoen anghſt.* Zoo haaſt de zond beſtaan is, zo ſmertze: Des ſmerts *Onheil zoekt huel.* Zo zocht hy hem met vyghebladeren te dekken. Ende hoewel God de Heer ſtaech door afterdocht tot bezinnen lokt, nochtans ziet-men dat by elk het eyghenzinnich *Verkiezen doet verliezen.* Adam verberchde zich: Zoo berghen wy ons ook in de eyghenzinnicheyt: Maar zoo iemand de bezinnigh mettet gheloof, ende gheloofs belevingh, zoo ghezeit is, ter hand neemt, die proeft dat *Waarheid maakt vry.* Gelijk de Heer Chriſtus uytdrukkelyk leert. Vrijt u de kennis niet? Zoo en iſt gheen waarheids kennis. Weet dat die

in

in niemant komt, als door de voorſchreven heiltrap, *Joan.* 8. Het is anderszins kennis uyt hooren zegghen, of waan, of ghevoelen, of onvolmaakt geloof. Want na *S. Franciſcus* zegghen, *Niemand gelooft meer als hy en beleeft.* Deze Chriſtelijke natuurlijke waarheids bevryingh heeft ghemeenſchap met de leer des *Zedevorms van Socrates*, *Democritus*, *Cebes ende Epiktetus:* Daar *Ariſtoteles* heel teghen loopt: Verdadighende dat de menſch waarheid wetende, door die niet vry wort: Dat is, dat hy beter wetende qualijk leeft. Beriſpende in zijn zevende Boek vande *Zedevorm Socrates* voorſchreven ghevoelen. Ghelijk men ziet daghelijx, dat meeſt elk meent dat hy ghelooft ende de dueghd lief heeft: Ende zal daarom noch pracht, noch dronkedrinken, noch vrouweren, noch wraak, of iet dierghelijx laten: Maar biet hem een of tien duyzent kronen, hy zal't wel konnen laten. Daar blijkt, wat waarheids kennis hy van des dueghds ende des ghelds waardy heeft. Dit is onſe voorouders *Zedevorms* grond, dat *die gheen eyeren heeft*, *broetet neſt.*

Die gheen waarheid heeft, die volght onverſtand, waan, ghiſſen, ende ſchijn. Want even ghelijk een broetze hen gheneicht is te broeden, zo zijn wy ook gheneicht onze natuurlijke aanghebooren gheneighentheden te volgen. Die zijn, weetghericheid, heilghericheyt, lieft tottet ſchoon, kinderlieft, erbarmingh, ende dankbaarheid. Stellen wy dees natuurlik te werk, zo brengt ons de weetghericheyt tot wijsheid, de heylghericheyt tot zalicheit, ende de liefd tottet ſchoon, ende het meeſte ſchoon meeſt te lieven, brenght ons om God alſt ſchoonſte ſchoon boven al te lieven, ende de dueghd als een middel. Maar wroet ons weetghericheyt in ydel dinghen; achten wy het ſchijn-heil, waarheil te wezen, ende nietighe of ydele ende brooſſche dinghen, als gheld, faam, dracht ende wraak, voor ſchoon: Zoo broeden wy't neſt, ende leven dies in ghequel. Want *eyghen wil*, *brand in d'hel.* Eyghen wil is een wil die ghegrond is op eyghen verſtand, dat de dinghen een ander waarde gheeft, alſſe hebben van natueren. Derhalven Epikteet zijn Zedevorm wel begint, dat

de

de dingh waarderingh (*Upolepſis*) heel in ons ghewoud is: Waar an de begheerlickheyd ende ofkeerlikheid hangen. Hier in is ghehelijck heil ende onheils grond gheleghen. Daarom volchter wel,

Ziet wat ghy doet.

Die hem zelf zeer doet, wien zal hy 't wyten.

Maar men maakt malkander nu diets datmen niet en vermagh de dueghd te beleven. *Seneca* heeft daar mê al tyng van ghehadt, *Epiſt.* 117. Weet ghy waarom dat wy't niet vermoghen? Om dat wy niet ghelooven dat wy't vermoghen. Voorwaar de natuur heeft den menſch kracht ghenoegh ghegheven, zo wy die ghebruyken, zo wy onze krachten te hoop trekken, zo wy die gheheelyk tot onze voordeel, ende niet tot ons nadeel opwecken. Het niet willen is inde weech, het niet vermoghen zyn ons vyghebladeren.

Ghebet ofte Uitlegging

Op 't

Vader Ons van St. Franciſcus.

ALLERHEYLICHSTE VADER, Schepper, Verloſſer, Zalichmaker ende Vertrooſter. DIE IN HEMELEN, ZYT, in de Engelen, in de Heiligen, die verlichtende om om u te kennen, want gy zyt, Here, het licht dat haar ontſteekt tot u Godlyke lieft, want gy zyt, Here, de lieft in haar wonende, ende haar vervullende met heyl; want gy zyt, Heer, het opperſte ende ewighe ghoed, waar van alle ghoed is, ende zonder't welk niet ghoed en is. GEHEILICHT ZY U NAAM. Verklaart zy in ons u kennis, op dat wy verſtaan welke zy de brete uwer weldaden, de lankheid uwer beloften, de hoocheid uwes waardicheids en de diepte uwer oordelen. U RYK TOEKOME. Dat ghy heerſcht in ons door u genade, en doet ons ko-

 men

men in u ryk, alwaar wy dy klaarlyk anſchouwen, volmaaktelyk leeven, uwe zalige gezellicheid ende ewigh ghenot deelachtigh worden. U WIL GESCHIEDE OP TER AERDEN ALS IN DEN HEMEL. Dat wy u liefhebben uit ghantſer herten, altoos op u denkende, uit gheheel der zielen altoos na u hakende; uit ghantzen ghemoede al ons toeleg na u ſtierende, ende u eere in alles zoekende, ende uit al onze krachten en zinnen des ziels ende des lyfs in ghehoorzaamheit uwer liefden, en niewers elders, uitſtortende: onzen evennaeſten als ons zelven lievende, en elk tot uwe lieft, na ons vermoghen, trekkende: in eens anders welvaart als in ons eighen ons verhueghende, haar onghevallicheit medelydende, ende niemanden enich onbenoegen andoende. GHEEFT ONS HUIDEN ONS DAGHELYX BROOD. Uwen geliefden Zoon, onzen Heere Jeſu Chriſtus geeft ons in de geheuchenis, in de verſtandening, en de eerbieding des liefds die hy tot ons bewezen heeft, en al 't geen dat hy voor ons ghedaan, ghezeit, ende geleden heeft. VERGEEFT ONS ONZE SCHULD. Door u barmhertticheid en onuitſprekelyk lyden uwes geliefden Zoons onzes Heren Jeſus Chriſtus; ende des heylighen Magets Marye, en de aller uwer heyligen verdienſten en voorbidding. ZO ALS WY VERGHEVEN ONZEN SCHULDENAARS. Ende alzo wy 't niet volkomentlyk vergeven: maakt ghy Here dat wy volkomelyk vergheven, dat wy onze vyanden om uwent wille lieven, ende dat wy voor haar bidden; dat wy niemand quaad met quaad lonen, maar in u elk poghen nut te zyn. LEYT ONS NIET IN BEKORING. 't Zy inwendigh of uitwendigh, 't zy een onverwachte of langdurige. MAAR VERLOST ONS VAN DEN QUADEN. Voorledene, tegenwoordighe of toekomende.

Aldus ſprak het onze H. Vader alle uur.

MENGEL-

MENGELDICHTEN.

LOFGEDICHT

Tet eere van

AMSTERDAM.

HEt ſchipryk Amſterdam, vol naau behuiſde huizen
Gepropt, den Amſtel damt met zes gewelfde ſluizen:
Die (als de vruchtbaar Nyl) door zeven armen braakt,
't Veen overtollig nat en tien eilanden maakt.
Dus was 't bemuurt toen dit gerym werd voorgenomen,
Zints is 'er met den Wall noch vyftien by gekomen.
O ryke korenſchuur van 't volkryk Nederland!
Met ſtark verbonden hout gy hoge huizen ſpant;
Niet vaſt gegrond in zand, maar op geheyde palen;
Waar omgekeert de grond, men zou in 't boſch verdwalen.
Zo in de dorre herfſt een Mierneſt woelig leeft,
(Na vochtig weer) als d'helder zon haar ſchynſel geeft,
D'inwoonder winſt gewoon, hier woelt, om geld te garen,
Door koophandels bedryf, doch meeſt met ruige waren.
De Reeder ſchâ getrooſt, zyn laſtbaar ſchepen waagt,
Na 't yzig Noorden heen, daar 't 's winters niet en daagt,
En daarze 't heilzaam licht ook zomers naau verliezen;
Maar knoopt daar dag aan dag, en doet de zee ontvriezen.
Uw rapſche zeeman koen, die geen tyd 's jaars en ruſt,
De meer als welbekende weg, en Ooſterkuſt,
Begeeft hy, om na 't Zuid (de zon verby) te zeilen,
En d'Ooſt en Weſter nieuwe waerelden te peilen.
Te voeren nodrufts weeld uit 't een en 't ander land,
Zulken verſcheping rykt d'inwoonders goede hand.
Hier komen dikwyls t'zeffens zo veel blanke zeilen,
Als dagen zyn in 't jaar 't weekgrondig Y bepeilen,
Dees loſt en laadmen ſnel; die van de luwe ree,
Weer voor de derde week gaan naar de ryke zee.

Dit veel vertieren doet woelig en welig leven,
Al't volk tot koopmanſchap en zeevaart heel begeven.
Geruſter leeft de herder met zyn vee op't veld,
En derft de buikquel lekker ſpys, en't quellik geld.
Ontellik is de waar; wie kan't volk overhalen,
Die hier lands noodruft al beurtwys brengen en halen?
Roo Boter brengt de Vries, de Noorderboer meeſt Kaas,
De Koolner lekkere Wyn, en haalt verſcheiden aas,
D'onduitſe Rus Talk, Traan, Huiden en Bont voor Elen:
De woeſte Noorman, Stokviſch, Kanthout, Maſten, Delen.
*De Pruiſſer Kaerel Rog, Was, Vlas, Aſch, Teer en Hout,
De Schotſe koopman Wol, Lood, Vellen en Karſaaien,
De Engelsman lóós ſchaft Bier, fyn Laken, Tin en Baaien,
De nieuwe waereld Zout, Hout, Paerlen, Huidprofyt,
Ooſtindien Peper, Noot en Bloemen, Naglen, Zyd.
De Fransman luchtig deelt ons Zeildoek, Zout en Wynen.
De gaile Spanjaart levert Olie, Zout, Rozynen,
Wyn, Vygen, Suiker, Kurk, Geſteente en Specery.
Wy geven noppig Laken en veel kramery,
Ook Zuivel, Vetten Haring, Zoutevis, fyn Linnen,
Van Buitelands gewas, 't verwiſſelen doet winnen.
Maar die in zulk gewoel na ſlechte noodruft tracht,
's Gemoeds welluſt ver boven 's lichaams goeden acht,
En ziet (zelf onbezien) elk over't hooft in ruſten,
Hem zal, als elk een zorgt, vaak beter dichtens luſten.

* Dit Gedicht heb ik getrokken uit de beſchryving van Amſterdam van Pontanus, en gevonden dat hier een regel aan ontbreekt, die mede in den Latynſchen noch Duitſchen druk van 't genoemde werk geenzins te vindeu is.

Aen

Aen C. A. Bogerd,

Die Plutarchus van de Gheruſtheyd des ghemoeds overgeſet heeft.

DE ongeleerde eeuw des ouden werelds ſlecht
Was ſonder boecken wijs, en ſonder wet oprecht:
Maar dees geleerde tijd doet ſlecht en recht verdwijnen;
Teelt wetten by de mijl, en boeken by doſijnen.
Elk leeraart eer hy leert. die leeſt weet 't altijt beſt.
Soo ootmoed wysheyd teelt, baart weetzucht deſe peſt,
Die niet te heelen is door 't oud eenvoudigh weſen.
Gheleertheyds zucht moet door gheleertheyd ſijn geneſen.
Gheleertheyd recht gheleerd die brenght ons weer op 't oud,
Die maakt dat elk ſijn kund en ſijn verſtand wantrouwt.
Sulk ware wyſheyds not wint men maar door beſoeken:
Doch vind men ook behulp uit wel verſochte boeken,
Ghewikt door langher hand, ghemunſtert en gheſchuimt.
Der ſulker is 'er by Plutarchus groote ruimt.
Dien bogherd, Bogherd, neemt gy t'rechter tijd in handen,
Nu tot voor-oeffeningh der weet-zieke verſtanden,
Om die tot ſellef-kund te brengen, eer ſy twiſt
In Goods woord vaten an, die elk te vroegh *vertiſt.
De boekoegſt onſer eeuw weeght by hem niet een ſleter.
Daar werd niet nieuws ghedicht, of d'ouden wiſten 't beter.

* VERTIST] Verwert.

VRYERS-SANGH.

De Wyze: *Myn Angenietje.*

WEl benje noch ſieckjes,, ghy ſieter ſoo blieckjes,
Myn trouw-hartige vriendt,, het blyckt wel datj' 'er mient,
Doe ghy de Minne in't hart liet gaen ſoo diep,
Ghy bieeft'er wat ſtaen,, en waert'er verraên,
Geſchooten, toen ick't verliep.

Ick bender ontſprongen,, de dartele Jongen,
Ick ſpringh en ſingh 'er verblydt,, daer ghy de ſuffert zyt,
Ghy ſucht terwyl uw macker nu ſit en ſinght,
Ick hebber de moedt,, en't is'er myn ſoet,
Daer ghyder uw handen om wringht.

Ick oeffen de dansjes,, en andere kansjes,
Ick zeyl' of ick ryd'er te paert,, als ghy ſuft by den haert,
Men zey wel eer: wat aerdiger quant is dit,
Maar is't geen ſchandt,, waer isje verſtandt,
Je dut, daerje ſtaet, daerje ſit.

Ick gaeder vetkeeren,, met deughd en met eeren,
Als ghy ſit om een hoek,, of met de neus in 't Boeck,
Als ghy dan 's nachts niet leggen en kent, noch ruſt,
Van droevigh ellendt,, dan ben ick gewendt,
Te ſlapen met grooter luſt.

Ghy pruylt'er, en preutelt,, ghy mymert, ghy reutelt,
En zomtydts benje ſtom,, of't antwoordt is te dom,
Ghy kuyert alleen, en ſchuwt'er meeſt al de liên,
En zyt'er geweeſt,, ſoo ruſtigh een geeſt,
Als ick'er ooyt heb geſien.

Dit zyn de gebreeken,, van minnende leecken,
Wanneer m'een blaauwe ſcheen,, geſtoten heeft an't been,
Dat geen Artzny geneſen kan of kruydt,
Maer die deſe man,, ſoud redden hier van
Dat moeſt'er dan wezen zyn Bruydt.

Op

Op Coornherts Ghebruyk en Misbruyk van tydlyke have.

Die ryk en milt is, laat zich hier merken
Vol kaarſen der kennis, die opentlick lichten,
Koorn, wyn, en voetzel, tot 's gheeſts verſterken
*Hert*elyk uytdeelende, om elk een te ſtichten.

GRAF-SCHRIFT

Op

Dirk Volkertſz. Coornhert.

Nu ruſt, En 't waar. Noch ſticht Hier bleef;
Diens luſt Hoe ſwaar Zyn dicht- God heef
En vrueght 't Ook viel. Geſchryf: De ziel.
Was dueght; Maar 't lyf

TAFEREEL

VAN

CEBES DEN THEBAEN.

AAN
DEN LEEZER.

TErwyl ik den Hertſpiegel van den verſtandigen Henrik Laurenſz. Spieghel, in zynen gantſchen zamenhang aandachtig beſchouwde, zag ik dat niets zoo veel tot opheldering van dat uitmuntent werk kon toebrengen, dan dat de Leezer kennis hadde van het Tafereel dat de Thebaenſche Filoſoof voor den tempel van den tydt geplaetſt, en aen de Eeuwigheidt toegeweydt heeft, zynde de twee laetſte boeken van den Hertſpiegel daer van een uitlegginge en toepaſſing. Met dat oogmerk begreep ik dat men den druk van den jare 1615. daer meerendeels van vergezelſchapt zag. Die overweging deedt my dan beſluiten dit gulde zedewerk by deeze nieuwe uitgave te voegen; doch ik vondt de vertaling van Mr. Anthony Gilles, by Plantyn in den jare 1564. uitgekomen, ſchoon ſchrander, en, naer die tyden, niet onbevallig, te veel voor den tegenwoordigen ſmaek veroudert, buiten dat zy my wat te mildt in uitbreidingen toeſcheen. Hier

quam

quam noch by, dat, eerſt in het negenentachentigſte jaer der voorledene eeuw, de Hoogleeraer Jacob Gronovius eenen druk de geleerde waereldt mededeelde, welke, niet alleen veel zuiverer van lezing dan alle de vorige, maer zelfs het gantſche ſlot van deezen zamenſpraek, uit een Handſchrift der Koninklyke Boekerye, ryker was. Dit deedt my eene nieuwe vertaling onderneemen, waer in ik de woorden, zo veel doenelyk, en de zin ten uiterſte heb getracht te volgen, om, was het mogelyk, dezelve denkbeelden als het oirſpronkelyke, aen den Nederduitſchen Leezer, te geeven.

Deeze zamenſpraek vloeit voort uit de ryke bron der oudſte en waerachtige wysheidt, waer van Pythagoras en Socrates den ſmaek hadden. Cebes, leerling van den laetſten, hieldt men al voor veele eeuwen den maker te zyn, ſchoon'er geen ontbreken die dit werk zoo hoogen ouderdom niet durven toeſchryven. De onbevlekte zeedenleer der ouden, door geen ſpitsvindigheden bedurven, ſtaet hier in eenen heldren dag; ieder, wie hy zy, vindt hier wat genoegen of ongenoegen hem

hem in dit leeven zal overkomen, en dat hy van zyn eigen onheil het werktuig en oirzaek kan zyn. Wat zucht de gantſche waereldt voor dit dierbaer kleinoodt heeft opgevat, blykt daer uit, dat men geen landaert vinden zal, ten minſte die eenigzints beſchaeft zy, welke het zelve: niet leeſt in zyne moedertael. Ten tyde van den oudvader Tertullianus was het al in Latynſche vaerzen overgebracht, het geen verſcheidene, in later tyden, hebben nagevolgt; Ludovicus Odaxius een Paduaen gaf de eerſte zyne Latynſche vertaling, in onrym, al in de vyftiende eeuwe, in Italien aen het licht; Juſtus Velſius, of Jooſt van Velzen, een Hagenaer, te Lyons en Parys; Hieronymus Wolfius, en Caſpar Barthius, en Joannes Caſelius, drie Hoogduitſchers, te Bazel, Hanau, en Leiden, buiten anderen, noch op andere plaetzen, op dat ik voorbyga de Arabiſche, Spaenſche, Italiaenſche, Engelſche, Franſche, Hoogduitſche en andere vertalingen; Nederlant, gelyk wy terſtont zeiden, zag dezelve door Mr. Anthony Gilles in onrym, en door zekeren Iſaak van der Sluis in elendig rym, te Rotterdam in den

den jare 1613. uitgegeven, van welke vertaling ik niet ſpreken zou, ten zy die diende om den arbeidt van den Heere David van Hoogſtraten die dit Tafereel in Nederduitſch dicht geleerdelyk en bevallig heeft overgebracht, te beeter te doen afſteeken. Dit dacht my nodig voor af te zeggen, die zyn eigen heil lief heeft, volge my naer den tempel van Saturnus.

TAFE-

TAFEREEL VAN CEBES DEN THEBAEN.

WAnneer wy eens in den [1] Tempel van Saturnus wandelden, viel ons oog, onder andere kerkgeſchenken, welke daer in grooten getale zyn, op een [2] Tafereel dat voor

1. TEMPEL VAN SATURNUS] Deezen geloof ik dat men vergeefs ergens zoeken zal, en het komt my waarſchynelyk voor dat Cebes dit zyn Tafereel, aen Saturnus, den tydt (want χρονος, Saturnus, is, of komt van χρονος, tydt) den ontdekker der Waarheidt, toegewydt heeft, zonder op eenen byzonderen tempel van dien godt het oog te hebben.

2. TAFEREEL] Deeze wys van doen, om, by toeval van het aenſchouwen eener ſchilderye, den Leezer eenen

voor de kapelle geplaetſt was, beſchildert met veelerhande en vreemde verbeeldingen, welker inhoudt en herkomſt ons begrip te boven ging, want wy zagen daer noch ſtadt, noch legerplaets in verbeeldt, maer wel een [3] ringmuur, die twee andere in zich bevatte, den eenen grooter, den anderen kleiner. in den eerſten was een poort, voor welke een groote meenigte van volk ſcheen te ſtaen, en binnen den voorſten ringmuur zag men een' grooten hoop vrouwen. aen den ingang van het eerſte portael des eerſten ringmuurs ſtondt een oudt man, in die geſtalte,

indruk te geeven van de Hiſtorie, die men verhalen wil, is zeer bevallig en nadrukkelyk. Longus bedient zich daer van in zyne verdichte geſchiedenis van Dafnis en Chloë. Doch onze ſchryver gebruikte het tot edeler wit, daerhy alle menſchen hun leven in dit Tafereel voor oogen ſtelt, en klaer doet onderſcheiden, wat goedt, of quaedt zy, wat heil of onheil, waerheidt of bedrog, waere geleerdheidt of zulke, die ſlechts in den naem beſtaet, en daer den tytel van voert.

3. RINGMUUR] Περιβολος. De tempelen der Ouden, en voornamentlyk die der Goden, welke orakels uitgaven, hadden meerendeel zoodanige ringmuuren, zelden boven hergetal van drie geſtegen: deeze ſtrekten tot woningen voor de prieſters, tot herberging der vreemdelingen, en andere gebruiken. Cebes volgt dit denkbeeldt, en plaetſt het verblyf van de ware Geleerdheidt en Gelukzaligheidt binnen den derden ringmuur, gelyk binnen den eerſten de Fortuin enz. Binnen den tweeden de Schyngeleerdheidt. Men vergelyke hier mede de beſchryving der voorhoven van Salomons tempel by den arbeidzamen W. Goeree, in het tweede deel der Joodſche Oudheden uit Villalpandus: en Curtius daer hy den tempel van Jupiter Ammon verbeeldt. het is zeer onzeker, en mogelyk niet waer, dat deeze ringmuuren ooit rondt geweeſt zyn. derhalven hadden Goltzius en anderen, die hem gevolgt hebben, dezelve beter langwerpig vierkant vertoont.

te, als of hy de meenigte, die daer binnen ſtondt te treeden, iets ſcheen in te ſcherpen. Wanneer wy nu langen tydt onder den anderen in twyffel hingen, wat de rechte zin daer van weezen mocht, zeide een oudt man, die by ons ſtondt, u komt daer in niet nieuws over, ô vreemdelingen, dat gy niet weet wat deeze ſchildery zeggen wil, dewyl weinigen van hen, die hier gebooren zyn, haeren inhoudt recht begrypen; want het is geen geſchenk van onze ſtadt, maer, lang geleden, heeft een vreemdeling het hier gelaten; een recht verſtandig man, en uitmuntend in wysheidt, die in woorden en werken eenen [4] Pythagoreeſchen en [5] Parmenideeſchen wandel verbeeldde, en welke deezen tempel en dit Tafereel aen Saturnus toegewydt heeft.

Daer

4. PYTHAGOREESCHEN] Pythagoras, die eerſt den naem van σοφος, wyze, uit nedrigheidt en zucht tot waerheidt in φιλοσοφος, wysheidminnaer hervormde, leefde ten tyde van den laetſten Tarquyn. zyn geboorteplaets, volgens de meeſten, was 't eilandt Samos, hy, wetgever van Crotone, en hoofdt van de Italiaenſche ſecte. Zie van hem breeder Stanley in zyn Filoſofiſche oudheden, Jamblichus en Porfyrius in zyn leven, behalven Cicero, Juſtinus, Laërtius en anderen der ouden, Fabricius in het geleerd werk der Griekſche boekery, den ſchranderen Bayle in zyn Woordeboek, en Dacier in den Franſchen Hierocles.

5. PARMENIDEESCHEN] Parmenides was geboortig van Elea: een uitmuntent Filoſoof; die de eerſte zoude geſtelt hebben dat de waereldt rondt en in het middelpunt gelegen was, en ontdekt, dat de morgen- en avondſter eene en dezelve moeſt zyn. hy was Wetgever van zyne geboorteſtadt, welker Overheidt, tot beeter onderhouding, zyn wetten jaer op jaer gewoon was op nieuw te bezweren. Zie Laërtius, Stanley, Fabricius en anderen.

Daer op vroeg ik hem, hebt gy dan dien man gezien en gekent? ja, zeide hy, ik heb langen tydt, toen ik noch jong was, vol eerbiedige verwondering met hem verkeert; want hy verhandelde veele wyze zaken met ernſt, en meenigwerf heb ik hem den inhoudt van dit Tafereel hooren uitleggen. Om Gods wil dan, zeide ik, leg het ons ook eens uit, indien gy door geen groote bezigheden verhindert wordt; want wy verlangen zeer te hooren wat daer de zin van zy. Zeer gaerne, antwoordde hy, ô Vreemdelingen; maer dit ſtaet u voor af te weten, dat de uitlegging van dit ſtuk iet gevaerlyks in heeft. Wat dan, vroeg ik? Gy zult, zeide hy, indien gy myn woorden komt te verſtaen, en naer de zelve luiſteren wilt, verſtandig en gelukzalig worden; indien niet, zult gy onverſtandig, rampzalig, bitter, en ongeleerd geworden, elendig een ſlecht leven leiden: want deeze uitlegging is het raedzel van Sfinx gelyk, dat zy den menſchen voorſtelde, die het riedt, bleef in 't leeven, doch die het niet raden konde, werdt door Sfinx verſlonden. Dus is het ook gelegen met deeze uitlegging: want Verſtandeloosheidt is een Sfinx voor de menſchen, dewyl zy duiſter te raden geeft, wat in dit leeven goedt, of quaedt, en wat noch goedt, noch quaedt zy. Die dit niet verſtaet wordt door Verſtandeloosheidt niet in eene reis verſlonden, gelyk die van Sfinx gedoodt werdt, maer ſtukswyze, zyn gantſche leeven door, gelyk de menſchen die men in

een

een kerker laet verquynen. Maer zoo iemant dat verſtaet, verſlindt hy van gelyke de Verſtandeloosheidt, hy zelf wordt behouden, en zyn gantſche levensloop zalig en gelukkig. Weeſt gy derhalven aendachtig, en laet dit niet door de ooren weg glippen. Voorwaer, wat hebt gy ons een groote nieuwsgierigheidt aengejaegt, indien dit zoodanig beſtaet! Ja dit beſtaet zoodanig, zeide hy. Leg het ons dan, zonder uitſtel, uit, wy zullen daer aendachtig en niet ter loops naer luiſteren, dewyl daer zulk een verwachting van ſtraffe of beloning by is. Hy nam dan een ſtokje, en, het zelve naer het Tafereel uitſtrekkende: Ziet gy, zeide hy, dien ringmuur wel? wy zien hem. Dit moet gy voor af weeten, dat deeze plaets Leeven genoemt wordt, en die groote meenigte, welke voor de poort ſtaet, die geene zyn, welke tot het leeven ſtaen in te treeden, en dat die oude man, welke boven hen uitſteekt, in zyn eene handt een papier houdt, en met de andere iets ſchynt te bedieden en aen te wyzen, [6] Natuurgodt heet. deeze beveelt hen, die tot het leeven ſtaen in te treeden, wat zy moeten doen, wanneer zy daer zullen ge-

6. NATUURGODT] Δαίμων, *Daemon*. Schoon my deeze vertaling het woordt zelf niet ſchynt uit te drukken, weet ik geen nader; Gelei-geeſt, Engel en Beſcherm-engel voldoen noch minder. Men moet begrypen dat deeze Daemon hier betekent de ongeſchonde neiging der nature, gelyk Spieghel hem uitlegt, die hem ook Natuurgodt noemt, het welk ik gevolgt heb, om den text door omſchryvinge niet te ontzenuwen.

gekomen zyn, en bediedt hen wat weg zy moeten bewandelen, indien zy in het leeven behouden willen wezen. Welken weg belaſt hy hen dan te bewandelen en welkerwyze, zeide ik? Ziet gy, hervatte hy, daer by de poort, een zetel geſtelt ter dier plaetſe, daer de meenigte binnen treedt, op welke een vrouw gezeten is, geblanket van aengezicht, en bekoorlyk van voorkomen, houdende in haer handt een drinkvat? ik zie haer wel, zeide ik, maer wie is zy? Zy heet Bedriegelykheidt, die alle menſchen dwalen doet. Wat voert zy dan uit? zy geeft haer kracht te drinken aen hun, die tot het leeven zullen ingaen. En wat is dat toch voor een drank? Dwaling, zeide hy, en Onwetenheidt. Wat dan verder? dien gedronken hebbende, gaen zy tot het leeven over. Drinken zy dan allen eerſt de dwaling in of niet? alle drinken zy die, zeide hy, maer deeze meerder, geene minder. Ziet gy daer en boven niet, binnen de poorte, een meenigte van vrouwen, allerhande gedaenten van hoeren hebbende? Deeze dan heeten Meeningen, Begeerten en Luſten. Als nu de meenigte binnen treedt, ſpringen zy voor den dag, omhelzen haer, en voeren die verders met zich weg. Waer brengen zy hen heen? anderen tot hun heil, zeide hy, anderen tot hun onheil; wegens Bedriegelykheidt. O beſte man, van wat ſchadelyken drank ſpreekt gy! nochtans beloven zy hun allen, zeide hy, tot het beſte, en een gelukzalig en geruſt leven te zullen brengen: doch zy vinden den waerachtigen weg des le-

levens niet, door Onwetenheidt en Dwaling, die zy by Bedriegelykheidt hebben ingedronken; maer dwalen roekeloos, gelyk gy hen, die eerſt binnen gekomen zyn, herwaert en derwaert ziet lopen, daer zy hen naer toe wyzen. Dat zie ik, zeide ik. Maer welke vrouw is zy, die een blinde en dulle gelyk, op eenen ronden en gladden ſteen ſtaet? zy heet Fortuin, was zyn antwoordt, en is niet alleen blindt, maer ook dul en doof. Wat voert zy dan uit? zy loopt, zeide hy, herwaert en derwaert; zy ontrooft deezen het geen zy bezitten, en ſchenkt het aen anderen weg. terſtont berooft zy deeze weder van die ſchenkadie, en ſmyt die wuft en zonder oordeel anderen weder toe. Derhalven drukt dit haer afbeeldzel haeren aert naer den eiſch uit. Hoe dat, zeide ik, en kreeg tot antwoordt, dewyl zy op eenen ronden en gladden ſteen ſtaet. En wat betekent dat? dat haer ſchenkadie noch veylig noch vaſt is, want harde en zware ſmakken geſchieden'er, wanneer men op haer vertrouwt. Wat wil die groote meenigte, die rondom haer ſtaet, en hoe heeten die menſchen? zy heeten Onbedachten, en elk van hun haekt naer dat geene, het welke zy weg werpt. Waerom zyn zy dan van geen eenerley gelaet? want deeze ſchynen zich te verblyden, daer andere, met uitgeſtrekte handen den moedt verloren geeven. Die zich blygeeſtig en lachende vertoonen, zeide hy, hebben iets van de Fortuin genoten, en noemen haer ook de goede Fortuin; doch die weenen-

nende hun handen ſchynen uit te ſteeken heeft zy ontnomen, dat zy hun van te voren gegeven hadt; en deeze noemen haer in tegendeel de quade Fortuyn. Wat zyn het dan voor dingen, die zy weg ſchenkt en door welke te bekomen deeze verheugt zyn, en door welke te verliezen andere ſchreyen? de dingen, zeide hy, die by veele menſchen Goederen geheeten worden. Welke zyn die? Rykdom, Eer, Adeldom, Kinderen, Koninklyk gebiedt, [7] Opperhoofdigheidt, en meerder diergelyke. Wel zyn dat geen goederen? Hier over, zeide hy, zullen wy naderhant kunnen ſpreeken, laat ons nu bezig blyven met de uitlegging van dit Tafereel. Wel aen. Gy ziet dan, wanneer gy by die poort zyt gekomen, eenen anderen ringmuur, die hoger is, en buiten dien zelven ook vrouwen ſtaen, die opgeſchikt zyn als hoeren? Ja, zeer wel. Een van haar heet Onmatigheidt, de andere Quiſting, de andere Onverzadelykheidt, en deeze Pluymſtrykery. Waerom ſtaen zy daer? zy neemen hen waar, zeide hy, die iets van de Fortuyn ontfangen hebben. Wat verders? zy koomen al ſpringende hun om den hals gevlogen, zy vleyen hen om ſtrydt en bidden

7. OPPERHOOFDIGHEIDT] Τυραννις. Men moet hier uit begrypen den ſtandt van iemant, die, of vrywillig verkozen wordt, of zich zelven door geweldt of kuipery op werpt tot hoofdt van een Gemeenebeſt. Gelyk βασιλεια, het geen hier volgt, Koninklyk gebiedt betekent. Dus maekte Piſiſtratus zich tot Tyran, en opperhoofdt van Athenen. Dus was Alexander, zoon van Filippus, by opvolging, wettig Koning van Macedonien enz.

den hen by haer te blyven, zeggende dat zy een leven zullen hebben, dat uitermaten liefelyk, zonder arbeidt, en vry van allen ongeval zal zyn. Indien nu iemant, haar opvolgende, tot Welluſt overgaet, ſchynt die levenswyze zoet en aangenaem, zoo lang zy den menſch als kittelt, daar zy het geenzins is; want zoo ras komt hy niet tot zich zelven, of hy gevoelt, dat hy niet gegeten heeft, maar van haer opgegeten en ſmadelyk gehandelt is. En, wanneer hy nu alles verdaen heeft, dat hy van de Fortuin ontfangen hadt, wordt hy gedwongen die wyven voor ſlaef te dienen, alles te dulden, zich onbetamelyk te dragen, en alles, om harentwil, dat ſchadelyk en ſchandelyk is, te beſtaen, als, anderen te kort te doen, kerken te beroven, valſche eeden te zweeren, verraedt te plegen, rovery te begaen, en wat 'er meerder met deezen overeenkomſt heeft. Doch als dit hun ontvalt, worden zy der Straffe overgelevert. Welke is die? ziet gy daar wel, zeide hy, achter hun rug, iet, dat naer een kleine deur gelykt, en een plaets die eng en duiſter is, en hoe daer eenige vuile, ſlordige en met vodden bedekte vrouwen ſchynen te zyn? Ja zeer wel. Die dan, zeide hy, welke een geeſſelzweep houdt, heet Straffe; die met haer hoofdt op de kniën zit, Droefheidt; die zich de hairen uitrukt, Misbaar. Maer die andere manspersoon, die by haer ſtaet, mismaakt, uitgeteert, en naekt, en daer by hem, die vrouw, hem gelyk, leelyk en uitgeteert: welke zyn die? hy heet Rouw, zeide

hy, en zy, zyn zuſter, Mismoedigheidt. Deezen wordt hy dan overgelevert, en brengt met de zelve zyn leeven in pyniging over. Dan wordt hy wyders in eenen anderen ſtandt van Elende, in dien der Rampzaligheidt geworpen; alwaer hy zynen overigen levenstydt in alle rampzaligheidt doorbrengt, ten zy Inkeer hem by geval ontmoet. Wat gebeurt'er dan? de Inkeer hem gemoetende, rukt hem uit die onheilen, en plant hem twederhande Meeningen en Begeertens in, waer van de eene hem tot de Waerachtige Geleerdheidt ſtaet te brengen, en de andere tot de Schyngeleerdheidt. Wat geſchiedt 'er dan? indien hy die Meening aenneemt, zeide hy, die hem tot de Waarachtige Geleerdheidt brengt, wordt hy van de zelve gezuivert; gezuivert zynde; behouden; en leeft zynen verderen levenstydt van alle rampen vry en zalig. Indien hy die Meening niet aanneemt, wordt hy op nieuws door Schyngeleerdheidt verleidt. Myn Godt, hoe groot is mede dit tweede gevaer! Welke is Schyngeleerdheidt, zeide ik? ziet gy dien anderen ringmuur niet? Zeer wel, zeide ik. Staet daer buiten dien ringmuur, aen den ingang, geen vrouw, die zeer zinnelyk en net ſchynt opgeſchikt te weezen? Daer ſtaet 'er een. Deeze noemen het gemeen en ydele menſchen Geleerdheidt, doch zy is die niet, maar Schyngeleerdheidt: by deeze koomen zy, die behouden ſtaen te worden, en tot de Waarachtige Geleerdheidt te geraken, het aller eerſt. Is 'er dan geen andere

weg,

weg, die tot de Waerachtige Geleerdheidt leidt? Daer is 'er een, zeide hy. Welke zyn die menſchen, die binnen den ringmuur kuieren? De minnaers, zeide hy, van Schyngeleerdheidt, Bedrogene, dewyl zy waenen met de Waerachtige Geleerdheidt om te gaen. hoe heet men hen? Zommigen, antwoorde hy, [8] Poëten, anderen, Redenaers; deezen Redenkavelaars, anderen Zangkonſtenaren, geenen Telkundigen, die Lantmeetkundigen, anderen [9] Sterrekykers, ande-

8 POËTEN enz] Uit deeze plaets meent Wolfius en anderen, dat deeze zamenſpraek niet kan geſchreven zyn door Cebes den Thebaen, leerling van Socrates. Want, zeggen zy, hoe komt hier de Poëzy onder de Schyngeleerdheidt, daer de gantſche Filoſofy, tot den tydt van Socrates en Cebes toe, in Poëzy geſchreven is, ten minſte voor ver het meeſte gedeelte? hoe koomen de Redenkavelaers te pas, daer die kunſt toen noch niet tot misbruik en verſtrikking gebruikt werdt, maer van Socrates met veel vrucht tot overtuiging der menſchen in't werk geſtélt? hoe de Redenaers, die, toen noch geen Sofiſten, maer meerendeels rechtſchapene Filoſofen, het volk de deugdt en liefde tot het vaderlant inboezemden? hoe kan hy gedenken aen Secten die eerſt na zyn doodt zyn opgekomen, by voorbeeldt als de Luſtzoekende, navolgers van Epicurus, en Wandelaers, van Ariſtoteles? maer anderen ſtellen daer tegen, dat deeze naemen daer uit aentekeningen op den kant zyn ingevloeit, of door eenen Wysneus van een' uitſchryver daer by gelapt, (gelyk de meeſte oude Schryvers, indien niet alle, dus geleden hebben) dewyl Chalcidius, den Timeus van Plato uitleggende, deeze plaets aenhaelt, en van geenen ſpreekt dan van Lantmeetkundigen, Zangkonſtenaren, Telkundigen, en Sterrekykers; met welken de Arabiſche overzetter over een ſtemt, aen wien Salmaſius al hogen ouderdom toeſchryft.

9 STERREKYKERS] Ἀστρολόγοι, zulke die uit de ſterren den menſchen hun geluk of ongeluk voorzeiden.

deren [10] Luſtzoekenden, anderen [11] Wandelaers, anderen Oordeelkundigen, en wyders allen die met deezen overeenkomſt hebben. En welke zyn de Vrouwen, die zoo heen en weder loopen, de eerſte niet ongelyk, onder welke gy zeide dat de Onmatigheidt en haer verder gezelſchap was. Het zyn dezelve zeide hy. Koomen die dan ook hier binnen? Ja voorwaer hier ook, doch zelden, en zoo dikmaels niet als in den eerſten ringmuur. De Meeningen dan ook mede? voorzeker, antwoorde hy: want deeze menſchen blyft ook de drank der Onwetenheidt by, die hen van Bedriegelykheidt is ingeſchonken, behalven dat hun noch daer en boven de Verſtandeloosheidt aenhangt. Want geen Meeningen, noch andere gebreken verlaten hen, voor dat zy Schyngeleerdheidt recht hebben gekent en laten varen, den waerachtigen weg in treden, eenen Zui-

10 LUSTZOEKENDE] Ἡδονικοι, Epicuriſten; dus genoemt, dewyl Epicurus het einde zyner Filoſofië ſtelde in 't voldoen van onzen Luſt, het welk, zonder nette bepaling van de Luſt, de Epicuriſten voor welluſtige varkens enz. heeft doen door gaan; doch, begrepen zynde, voor de opvolging der Luſten van de onbevlekte natuur, zulke als de Demon, de onbevlekte neiging der Nature, volgens dit Tafereel, ons inſcherpt, zoo ſtemt het over een met het merendeel der oude Filoſofen, en is een deftig Leerſtuk, dewyl geen vermaak noch Luſt, die beſtendig zy, als door deugdt kan bekomen worden. Zie wegens deeze grondwet van Epicurus en 's mans leven Gaſſendi in zyn nooit volprezen werk.

11 WANDELAERS] Περιπατητικοι, welker hoofdt Ariſtoteles was; Wandelaers, *peripatetici* geheeten dewyl zy, al wandelende, filoſofeerden.

Zuiverdrank drinken, en zich aldus reinigen, door al het quaedt, dat zy in zich hebben, van zich te werpen; namelyk de Meeningen, de Onwetenheidt, en alle verdere Gebrekkelykheidt, en dan zullen zy eerſt behouden zyn. Doch zo lang als zy by Schyngeleerdheidt verblyven, zullen zy nooit vry gemaekt worden, en niets van het quade zal hun, door behulp van deeze kunſten, ontgaen. Welke is dan de weg, die tot de Waerachtige Geleerdheidt leidt, vroeg ik? ziet gy, zeide hy die verhevene plaets wel, die van niemant ſchynt bewoont te zyn, en een woeſtyn te weezen? die zie ik, zeide ik. Ziet gy, zeide hy, daer wel een kleine deur, en eenen weg naer die deur toe, die van weinigen wordt bewandelt, als die'er onbeganklyk, ongelyk, en ſteenachtig uitziet? Ja zeer wel, zeide ik. Daar vertoont zich ook een hoge heuvel, en een opgang die zeer eng is, en ſteilten heeft, die aen wederzyden tot in den afgrondt neder gaen. Dien zie ik. Deeze dan is de weg, die tot de Waerachtige Geleerdheidt leidt. Waer op ik antwoordde dat hy 'er wel moeielyk uitzag. Dan ziet gy daer noch wel by dien heuvel een groote rots, die hoog is en rondom afgebroken? Die zie ik, gaf ik tot antwoordt. Ziet gy dan wel twee vrouwen, zeer wel gedaen, en ſterk van lyf en leden, op de ſteenrots ſtaen, en haer handen vaerdig uitſteken? Ja, zeide ik; maer hoe heeten zy? de eene zeide hy, noemt men Bedwingzaemheidt, en de andere Lydzaemheidt, zynde beide gezuſters.

Waer-

Waerom ſteeken zy haer handen zoo wakker uit? Zy manen, zeide hy, hen, die zoo verre zyn voortgereyſt, aen, om moedt te houden en door geen Twyffelmoedigheidt te wanhopen, door dien zy, na de moeilykheden van eene korte wyl op eenen aangenamen weg ſtaen te koomen. Als zy nu al tot die rots zyn genadert, hoe koomen zy daer op, want ik zie geenen weg die daer eenigzins toe dient? zy dalen een weinig van die ſteilte af naer beneden, en trekken hen naer boven tot zich. Daer op beveelen zy hun wat te ruſten, gevende hun terſtont daer op Kracht en vaſt Vertrouwen, en brengen hun de blyde boodſchap dat zy hen tot de Waerachtige Geleerdheidt zullen leiden, tonende hun dien weg aen, hoe gemakkelyk hy zy, en van allen onheil bevrydt, gelyk gy ziet. Ja waerlyk, zeide ik, hy komt my zoo voor. Ziet gy wyders wel voor dat woudt, die plaets die zoo bekoorlyk voorkomt, en als een beemdt, door eenen grooten glans verlicht? Ja ik. Ziet gy wel, daer in 't midden van dien beemdt, eenen anderen ringmuur, en andere poort? voorzeker: maer hoe heet die plaets? De woonplaets der Gelukzaligen zeide hy; want hier hebben alle Deugden haer verblyf, en de Gelukzaligheidt zelf. Ja waerlyk zeide ik, de plaets daer gy van ſpreekt moet wel vermakelyk zyn. Ziet gy daer wel, by die poort, een ſchoone vrouwe ſtaen, ſtandvaſtig van gelaet, van oude middelbaer, doch meeſt naer bejaerdheidt hellende, eenvoudig van gewaedt, en in 't geheel niet zwie-

zwierig? zy ſtaet ook op geenen ronden noch gladden ſteen, maer op eenen vierkanten onbewegelyken, by haer ſtaen noch twee vrouwen, haer dochters, gelyk het ſchynt. Dat blykt waerlyk zoo. De middelſte nu is Geleerdheidt, de andere, zeide hy, Waerheidt, en Overreding. Waerom ſtaet zy op eenen vierkanten ſteen? het is een teken, zeide hy, dat haer weg veilig is voor die geenen, welke tot haer koomen, en dat haer geſchenken niet wiſſelvallig zyn, maer hen by blyven die dezelve ontfangen. Welke zyn haer geſchenken? Vaſtvertrouwen en Onbevreeſtheidt, zeide hy. Wat kracht hebben die? Zy maken ons bewuſt dat ons geen onheil in het leeven kan overkoomen. Goede hemel, zeide ik, wat zyn dat heerlyke geſchenken! maer waerom ſtaet zy dus buiten den ringmuur? Op dat zy hen gezond make, die tot haer koomen, en hun den zuiver drank te drinken geeve, en, wanneer zy gezuivert zyn, doch eerder niet, hen by de deugden brenge. Hoe dat, vroeg ik, want dat begryp ik niet? maer gy zult het begrypen, bequam ik tot antwoordt. Het gaet hier eveneens toe, als met iemandt, die met zware ziekte beladen is. Men brengt hem by den arts, die dryft eerſt met zuiverende middelen alles, het geen hem ziek maekt, uit; dan eerſt herſtelt hy 't verval van krachten, en brengt hem weder tot vorige gezondheidt. Doch indien de zieke naer den Geneesmeeſter niet hoorde, zou het zyn eigen ſchuldt

zyn

zyn, dat die hem verliet, en hy aen de ziekte quam te ſterven. dat begryp ik wel, zeide ik; dus dan hervatte hy, behandelt de Geleerdheidt hem, die tot haer komt, en zy geeft hem haer kracht te drinken, op dat hy te voren alle qualen, die hy met zich bracht, uitwerpe, en zich van de zelve zuivere. Welke zyn die? Onwetenheidt en Dwaling, by Bedriegelykheidt ingedronken, en Begeerlykheidt en Onbedwinkelykheidt, Gramſchap en Geldgierigheidt, en al het overige, dat hy binnen den eerſten ringmuur hadt ingezwolgen. Werwaert zendt zy hem dan, als hy gezuivert is? Naer binnen, zeide hy, by de Wetenſchap en verdere deugden. Welke zyn die? ziet gy daer niet binnen de poort eene ry van vrouwen, die ſchoon en zedig zyn, niet weids, maer eenvoudig gekleedt, geenzins opgeſmukt en geblanket, gelyk die andere. Ik zie haer, zeide ik, maer wat naemen hebben zy! de eerſte heet Wetenſchap, zeide hy, en de andere haer zuſters, Manhaftigheidt, Rechtvaardigheidt, Vroomheidt, Matigheidt, Milddadigheidt, Ingetogenheidt, Zachtmoedigheidt. O allerſchoonſte, riep ik uit, in welke eene groote hoop bevinden wy ons! Ja, indien gy verſtaet, zeide hy, en door uwen wandel, het geen gy hoort, beveſtigen zult. Wy zullen daer ons uiterſte beſt toe doen, zeide ik. Dan zult gy ook behouden zyn, was zyn antwoordt. Als zy hem nu ontfangen hebben, werwaert leiden zy hem heen? Naer haer moeder,

der, zeide hy. Wie is dat? de Gelukzaligheidt antwoorde hy. Hoedanig is zy? ziet gy den weg wel die tot den top leidt, welke de [12] Burg is van al de ringmuren? Ik zie hem. Ziet gy dan niet, in het portael, eene vrouwe, bedaegt en ſchoon, op eenen hoogen troon gezeten, eerlyk gekleedt, zonder dartelheidt, en met eenen wonderſchoonen krans van bloemen gekroont? het ſchynt my zoo toe. Deeze nu, zeide hy, is de Gelukzaligheidt. Wanneer nu iemant tot haer gekomen is, wat doet zy dien? dan bekroont de Gelukzaligheidt en alle de andere Deugden den zelven met haer kracht, zeide hy, als die verwinnaers in de grootſte [13] ſtryden zyn gebleven. In welke ſtryden zyn deeze verwinnaers geweeſt, vroeg ik. In de allergrootſte, zeide hy, en zy hebben al de grootſte ondieren, die hen

12. BURG] Ακροπολις. De burg van Athenen, dus genaemt van ακρος bovenſte, en πολις ſtadt, gelyk men in 't Nederduitſch zegt, de Bovenſtadt; voor deezen, volgens Pauſanias, alleen πολις, de ſtadt geheeten, dewyl die mogelyk daer eerſt aengelegt en gebouwt was. Deeze, op eene hoogte gelegen, beſloot binnen zich den tempel van Pallas, gelyk zy daer noch te zien is, doch van den tydt zoo veel niet beſchadigt, als door een bombe, in de laetſte belegering by de Venetianen daer in geworpen. Cebes, die te Athenen leefde, geeft hier een naturelyk denkbeelt aen de ſtedelingen daer hy ſchreef, wanneer hy de woonplaets der Gelukzaligen plaetſt op dergelyke hoogte, als de Godinne der Wysheidt by hun geviert werdt.

13. STRYDEN] 't Is bekent, hoemen de verwinnaers in de ſtrydſpelen, 't zy Olympiſche, Pythiſche, of Nemeeſche placht te bekronen, waer de Filoſoof hier het oog op heeft.

hen eerſt verſlonden en pynigden, en met ſlavernye drukten, allen overwonnen en van zich geweert, zoo dat zy zich zelven nu beheerſchen en die gedrochten hun nu tot ſlaven dienen, welker ſlaven zy te voren waren. Wat zyn het voor ondieren, daer gy van ſpreekt, want dat verlang ik zeer te hooren? Voor eerſt, zeide hy, de Onwetenheidt en Dwaling, of, dunkt u niet dat het ondieren zyn? Ja, zeide ik, en wel zeer booze. Vervolgens de Druk, de Rouwe, de Gierigheidt, de Onmatigheidt, en alle verdere Ondeugdt. Deezen allen beheerſcht hy, gelyk hy te voren van hun beheerſcht was. O ſchoone daden, zeide ik, en allerſchoonſte overwinning! maer, zeg my dit nu eens, waer in beſtaet de kracht van die kroon, met welke gy my zeide dat hy gekroont wordt? in zaliging, ô jongeling, want die met derzelver kracht gekroont is, wordt gelukzalig, en vry van onheil, en hy ſtelt geen hoop van gelukzaligheidt op anderen, maer alleen op zich zelven. Wat ſpreekt gy daer van eene ſchoone overwinning! maer als hy nu aldus gekroont is, wat doet hy dan of werwaert gaet hy? de Deugden brengen hem ter zelver plaetſe, waer hy eerſt van daen gekomen is, en toonen hem die geenen aen die zich aldaer onthouden, hoe ſlecht en elendig dat zy leeven, hoe zy ſchipbreuk in het leeven lyden, hoe zy dwalen, en als overheerden worden omgevoert, deeze door Onmatigheidt, geene van Opgeblazenheidt, die door Geldgierig-

righeidt, andere door Ydele Eere, en andere van andere Gebreken, van welke zwarigheden, die hen omringen, en waer aen zy zich hebben overgegeven, zy zich niet kunnen ontdoen, om hunne behoudeniſſe te bezorgen, en tot hier ter plaetze te koomen, maer zy verſlyten al hun leeven in onruſt. En dit komt hun daer van daen dat zy deezen weg niet kunnen vinden, als die het bevel van den Natuurgodt hebben vergeten. Dat kan ik begrypen, maer dit baert my twyffeling, om wat reden de Deugden hem dezelve plaets wyzen, waer van daen hy eerſt hier gekomen is. Hy antwoordde, om dat hy niet recht begreep, noch iets verſtondt, van het geen daer omging, en gedurig by zich zelven onzeker was, en, door Dwaling en Onwetenheidt, die hy hadt ingedronken, goedt voor quaedt nam, en quaedt voor goedt, daerom leefde hy even ſlecht als de anderen, welke aldaer hun verblyf houden. Doch nu hy de Wetenſchap bekoomen heeft van het geen hem nut is, leeft hy voor zich zelven gelukkig en ziet hoe rampzalig anderen leeven. Als hy dit alles nu beſchouwt heeft, wat doet hy of werwaert gaet hy dan? alwaer hy wil, zeide hy, want hy is overal in veyligheidt, eveneens als of hy in de [14] Coryciſche ſpelonk was. En overal waer hy koo-

14. CORYCISCHE SPELONK] Hier ſchuilt een ſpreekwoordt onder dat noch by den groten Rotterdammer, noch by anderen der uitleggeren van deeze woorden te vinden is, en zynen oorſpronk heeft uit de Coryciſche ſpelonk, boven de ſtad Coricos, in Cilicien gelegen. Indien men naeuw-

koomen zal ſtaet hy geheel wel te leeven, in alle zekerheidt: want ieder een zal hem gaerne ontfangen, als de zieken den Geneesmeeſter. Heeft hy dan geen vrees meer voor die wyven, welke gy zeide ondieren te zyn, lydt hy niet van dezelve? niets altoos. Want hy zal niet geplaegt worden, noch van Smart, noch van Druk, noch van Onmatigheidt, noch van Geldgierigheidt, noch van Armoede, of eenig ander Quaedt, want hy beheerſcht die allen, en is al het geen te boven dat hem te voren druk aendeedt; 15 gelyk die van de adderen gebeten zyn, want alle andere ſlangen, die andere menſchen ter doodt toe

keurig naergaet het geene Strabo, Mela, Solinus en Claudius Salmaſius, over den laetſten aentekent, zyn 'er twee dingen in 't byzonder over deeze ſpelonk aen te merken, die mogelyk dit ſpreekwoordt hebben veroorzaekt, de heiligheidt der plaetſe, en 't ontzag voor de Goden, het geen de menſchen belette zich zeer licht daer diep in te begeven, door het gewaende geluidt der Cymbalen afgeſchrikt: en, ten andere, de wonderlyke bevallige en vruchtbare gedaente van deeze ſpelonk; die zulke welke daer verblyf hadden ten uiterſte bekoren moeſt, en dus een ſpreekwoordt hebben doen toepaſſen op iemant, die met alle genoegen en voldoening en vermaek zich zelven in de uiterſte veiligheidt geſtelt zag.

15. GELYK enz.] 't Schynt dat ten tyde van Cebes gemeent werdt, dat iemant van eenen adder gequetſt, naderhant door geene andere ſlangen was te beſchadigen, en dien beet, om zoo te ſpreeken, tot tegengift hadt. Derhalven hebben de Geleerden, die deeze plaets (begrypende dat het eene onwaerheidt was) wilden verbeteren, daer qualyk aen gedaen; want moeſt men alles met de reden overeen brengen, het geen de Ouden, tegens de waerheidt aen, omtrent de natuurkundige dingen ſtelden, wie werdt niet moede van den ſteen van Sifyfus te rollen, of zoude de Schryveren door zyn verbeteringen geheel verderven?

toe beſchadigen, doen hun geen leedt altoos, door dien zy dat tegengift hebben; dus doet hem mede niets ter waereldt eenig quaedt, om dat hy op gelyke wyze dit tegengift heeft. Dat hebt gy, naer my dunkt, wel. maer zeg my dit ook eens, welke zyn zy, die men daer van den heuvel af ziet koomen, van welke zy, die gekroont zyn, zeekere vrolykheidt doen blyken, en die daer ongekroont van daen koomen 'er wanhopendt en beſchadigt aen beenen en hoofden uitzien, en van eenige vrouwlieden ſchynen vaſt te worden gehouden? Die de kroonen dragen, zeide hy, zyn behouden tot Geleerdheidt gekomen, en verblyden zich dat zy dezelve hebben verkregen. die ongekroont zyn keeren te rug, van Geleerdheidt verſtoten, droevig en elendig mishandelt, andere den moedt hebbende opgegeven, wanneer zy tot de Volhardinge waren opgeklommen, en weder te rug gekeert, dwalen buitenſporig. Wat zyn het voor vrouwen die hen volgen? Smarten, zeide hy, en Moeilykheden, Wanhopingen, en Oneeren, en Onwetenheden. Dan volgt hun, naer uw zeggen, al dat quaedt is. Wel te weten, zeide hy, volgt hun alle quaedt. Als zy nu wedergekeert zyn tot binnen den eerſten ringmuur, by Welluſt en Onmatigheidt, beſchuldigen zy zich zelven niet, maer ſpreeken quaedt van Geleerdheidt, en die naer dezelve toereizen, als die elendig, ongelukkig en rampzalig zyn, dewyl zy zulk een leeven verlaten hebbende als zy

leiden, qualyk leeven, en die dingen niet genieten die goederen by hen heeten. Welke zeggen zy dat goederen zyn? om kort te gaen, Welluſt en Onmatigheidt, want gelyk meſtbeeſten te ſmullen, meenen zy een vrucht te zyn van zeer groote goederen. En hoe heeten die andere vrouwen, die daer vrolyk en lachende van daen koomen? het zyn de Meeningen, antwoorde hy, die, na dat zy hun by Geleerdheidt hebben gebracht, welke tot de deugden zyn ingetreden, wederom keeren om anderen derwaert te brengen, en de blyde tyding te dragen, dat die zy daer gebracht hadden, reeds gelukzalig zyn geworden. Wel hoe, vroeg ik, gaen die dan ook by de deugden binnen? hy antwoorde, neen. Want het is niet billyk dat Meening by Wetenſchap binnen treedt: maer zy geeven hen aen Geleerdheidt over. En als Geleerdheidt hen aenneemt, keeren zy weder te rug, om anderen aen te brengen; gelyk ſchepen, die, hunnen laſt geloſt hebbende, weder te rug keeren, om met andere goederen te worden beladen. Dit ſchynt gy my, zeide ik, zeer wel uit te leggen; maer gy hebt my noch niet geopenbaert wat de Natuurgodt hen beveelt te doen, die in het leeven ſtaen in te treeden. Moedt te houden, zeide hy; daerom houdt gy lieden ook goeden moedt. want ik zal het u alles uitleggen en niets overſlaen Gy zegt zeer wel, zeide ik. Hy ſtrekte dan zyn hand weder uit, en zeide: Ziet gy die vrouw daer wel, die blindt ſchynt

te

te zyn en op eenen ronden en gladden ſteen te ſtaen, die ik u ſlus zeide dat men Fortuin heet? die zien wy. Hy verbiedt, zeide hy, haer eenig geloof te geeven, en iets voor vaſt te houden, of als zeker te bezitten, of voor 't zyne te rekenen dat men haer heeft dank te weeten. want dat niets haer belet dat zelve wederom van ons af te neemen en aen eenen anderen weg te ſchenken, dewyl dat haer gewoonte is, derhalven vermaent hy, dat men zich niet laet verwinnen door haere gaven, noch zich verblyde, wanneer zy iets ſchenkt, noch mismoedig zy als zy iets ontneemt, en dat men haer noch pryze, noch lake; dewyl zy niets naer reden doet, maer alles los en by geval, zoo als ik u van te voren gezegt heb. Hierom vermaent hen de Natuurgodt, dat zy zich niet moeten verwonderen over het geene zy uitwerkt, noch de quade [16] Bankhouders navolgen, die, wanneer zy van de men-

16. BANKHOUDERS] Τραπεζιται, in het Latyn *argentarii & menſarii*, men kan de zelve in 't Nederduitſch ook Tafelhouders en Wiſſelaers noemen. Dit volk behielp zich met wiſſelen van geldt, en dewyl men toen geen wiſſelbanken hadt, men het geldt, dat anderen by hen neder zetten, om op tydt, of aanmaninge weder te moeten betalen, 't zy met, of zonder beding van fret, wederom uit te zetten en te bewaren. Zy hielden hunne winkels meeſt op de markten, hadden tafels voor zich, daer zy de gelden op uittelden of ontfongen, de overeenkomſten en verband-ſchriften opſchreven. enz. Chriſtus dreef hen uit den tempel. Zie Mattheus Hoofdſt. 21. Annibal was in den voorbaet, wanneer hy, volgens Livius, die winkelen der wiſſelaren, die by de Roomſche markt ſtonden, in 't openbaar te koop liet aanbieden, deelende dus den huidt van den beer eer de zelve gevangen werdt.

menſchen geldt hebben ontfangen, in hun ſchik zyn, en zich inbeelden dat het hun eigen is, en zich beklagen, wanneer men het weder van hun afeiſcht, meenende dat hun ongelyk geſchiedt, niet gedachtig, dat het op die voorwaerde aen hun toevertrouwt is, om, zonder uitſtel, op aenmaninge, wederom aen den eigenaer terhandt te worden geſtelt; op die zelve wyze, nu beveelt de Natuurgodt omtrent haer geſchenken te werk te gaen, en te denken dat de Fortuin die natuur heeft, dat zy en wederom wegneemt, het geen zy gegeven heeft, en ſchielyk wederom veel meerder ſchenkt, en wederom dat weg neemt, het geen zy geſchonken heeft; en dat niet alleen, maer zelf het geen men van te voren bezat. Hy belaſt dan van haer te ontfangen het geen zy ſchenkt, en, als men het heeft, ſchielyk over te gaen tot eene beſtendige en veilige gifte. Welke is die? vroeg ik. Die zy van de Geleerdheidt zullen bekomen, indien zy daer behouden belanden. Welke is die dan? een ware wetenſchap van het geen ons nut zy, dat een vaſte, veilige, en onveranderlyke gifte is; waerom hy ſchielyk hunne toevlucht tot haer beveelt te nemen: en als zy by die vrouwen gekomen zyn, die ik u van te voren gezegt heb, dat Onmatigheidt en Welluſt heeten, belaſt hy hen terſtont mede van dezelve te vertrekken, en haer geen geloof altoos te geeven, tot dat zy by de Schyngeleerdheidt zullen voort getreden zyn; by dezelve beveelt hy hen zich

zich eenigen tydt op te houden, en zo veel zy van dezelve als zy begeeren voor reysgeldt te ontfangen, en daer op ylinx naer de waere Geleerdheidt toe te ſtreeven. Dit is het geen de Natuurgodt gebiedt; indien iemant hier niet naer doet, of naer hoort, gaet hy, quaedt van leven, op eene quade wyze te grondt. En dus legt by ons, ô Vreemdelingen, de zin en inhoudt van het Tafereel. Indien u iets meerder over ieder, in 't byzonder belieft te vragen, gy moogt vryelyk, want ik zal het u alles zeggen, gy ſpreekt wel, zeide ik. Wat beveelt hen de Natuurgodt dan te ontfangen van de Schyngeleerdheidt? dat hun ſchynt te pas te kunnen koomen. Wat is dat? de Letteren en verdere Wetenſchappen, welke [17] Plato zeide de kracht te hebben van het

17. PLATO] Cebes ziet hier waerſchynelyk op Platoos zevenden zamenſpraak van de wetten. Vreemdt is het dat men uit deeze plaets mede wil bewyzen dat deeze zamenſpraek van Cebes niet zoude zyn; kan Cebes zoo wel van Plato niet ſpreeken, als Plato van Cebes, wien hy in den zamenſpraek, Phaedo genoemt, met Socrates kort voor's mans geweldigen doodt wegens de onſterffelykheidt der ziele doet redeneren? Cebes en Plato waren beiden leerlingen van Socrates; de eerſte werdt, op Socrates aanraden, door Phaedo gekoft; en de laetſte droomde den nacht te voren eer hy zich by Socrates ter onderwyzinge begaf, dat hy boven zyn twee oogen noch een derde in 't voorhoofdt kreeg, indien men Origenes geloven mag. Die van Platos leven en zyne Filoſofie meerder verlangt te weeten ſlae de Filoſofiſche oudheden van Stanley op, behalven den Kardinael Beſſarion, Fabricius in zyne Griekſche boekery, Diogenes Laërtius en ontelbare anderen die of de overeenkomſt der Platoniſche Filoſofie met de H. bladeren hebben aengewezen of waer in de zelve verſchillen.

eenen breidel voor de Jongelingen, op dat zy door geen andere dingen vervoert worden. Is het dan een noodzakelykheidt dezelve te bezitten als men tot Waerachtige Geleerdheidt wil koomen, of niet? geen noodzakelykheidt altoos. Want men kan daer wel dienſt van hebben, maer zy brengen niets toe daer wy beeter door worden. Zegt gy dan dat zy niet dienſtig zyn om ons beter mannen te doen worden? men kan zonder dezelve ook wel beter worden, zeide hy, nochtans zyn dezelve niet zonder nut. Want, gelyk het gebeurt dat men door eenen Tolk iets verſtaet, zoude het nochtans niet ondienſtiger zyn, dat men een naeuwkeuriger kenniſſe van die tael hadt, hoewel men dus begrypt wat 'er gezegt wordt, zoo is 'er niets dat ons belette die Wetenſchappen te ontbeeren. Wel hebben dan de Geletterden niets voor uit, boven andere menſchen, om beter te worden? wat zouden zy voor uit hebben, daer men hen even verkeert als de anderen, van goedt en quaedt ziet oordeelen, ja daer hun allerhande ſnoodheidt aen hangt. Want niets verbiedt hen Letteren te kennen, en alle Wetenſchappen te bezitten, en te gelyk Dronkaerts, Onmatige, Geldgierige, Onrechtvaerdige, Verraders, ja zelfs Onverſtandige te zyn. Men zoud'er al veel zoodanige kunnen te zien koomen. Waer in leggen zy dan voor, zeide hy, om, uit hoofde van die wetenſchappen betere mannen te worden? nergens in, gelyk het uit die redenering blykt. Maer wat is de reden, dat zy zich binnen den tweeden

den ringmuur bevinden, als grenzende aen Waerachtige Geleerdheidt? en wat baet hun dat, antwoordde hy, dewyl men menigwerf eenigen ziet, uit den eerſten ringmuur, van Onmatigheidt en andere Ondeugden, overgegaen tot binnen den derden ringmuur by Waerachtige Geleerdheidt, welke die geletterden zyn voorby gegaen? ja verre daer van dat zy iets voor uit zouden hebben, zyn zy in tegendeel veel eerder onverzettelyker en onleerzamer dan anderen. Hoe dat, zeide ik? door dien zy die binnen den tweeden ringmuur zich bevinden, indien zy al nergens anders in misdeden, daer zich zekerlyk in te buiten gaen, dat zy voor geeven, te weeten, het geen zy niet weeten: en, daer zy met zodanig een meening behebt zyn, volgt het noodzakelyk; dat zy daerom te meer onverzettelyk moeten wezen, om ernſtig naer Waerachtige Geleerdheidt te trachten. Ziet gy 'er dit noch wel by dat de Meeningen ook uit den eerſten ringmuur tot hun overkomen? en hierom zyn zy ook niet beter dan de anderen ten zy het Berouw zich mede by hen vervoegt, en zy zich overtuigt houden dat zy geenzins de rechte Geleerdheidt hebben, maer ſlechts de Schyngeleerdheidt, door welke zy bedrogen worden; en dat zy dus geſtelt zynde, niet kunnen behouden weezen. Gy derhalven, ô Vreemdelingen, doet dit, en blyft by het gezegde, tot dat gy daer de handeling van hebt, en meenigwerven moet gy dit alles over-

overweegen, en daer niets in verzuimen, en alle andere dingen voor bywerk rekenen, of het geen gy heden hoort zal u van geen nut zyn. Wy zullen het doen. maer leg ons nu eens uit, waerom het geen goederen zyn, die de menſchen van Fortuin ontfangen? als, by voorbeeldt, te Leeven, Gezondt te weezen, Ryk te zyn, of Roemruchtig, Kinderen te hebben, Overwinning te behalen, en dergelyke dingen meerder; en waerom de dingen die hier tegen over ſtaen wederom geen onheilen zyn? want het geen gy daer omtrent gezegt hebt, komt ons vreemdt en ongelovelyk voor. Wel aen dan, zeide hy, bereidt u, om op myne vragen te antwoorden, zoo als het u toe ſchynt. Dat zal ik doen, zeide ik. Als iemant qualyk leeft, is hem het leeven dan goedt? neen, zeide ik, maer quaedt, dunkt my. Hoe kan dan het leeven, vroeg hy, goedt zyn, daer het kwaedt voor hem is? dewyl het my quaedt ſchynt voor die qualyk, en goedt, voor die wel leven. Dan zegt gy dat het leeven quaedt en goedt is? Ja, dat zeg ik. Spreek niet ongerymt, want het is onmogelyk dat dezelve zaek goedt en quaedt zy. Want dus zoude zy nut en ſchadelyk, en altoos te gelyk te begeeren en te vlieden zyn, dat ongerymt is. Maer, indien hy, die qualyk leeft, qualyk vaert, waerom is dan het leeven zelf quaedt? want het is niet eeveneens te leeven en qualyk te leeven, dunkt u dat ook niet? waerlyk, het ſchynt my ook geenzins het zelve te weezen. Nu is het

quaedt,

quaedt, qualyk te leeven, te leeven geenzins. Want zoo het quaedt was, moeſt het ook quaedt zyn voor die wel leeven. Want door het hebben van het leeven, zouden zy ook een quaedt hebben. Gy ſchynt my de waerheidt te ſpreeken. Dewyl het leeven dan beiden gemeen is, zoo wel die qualyk als hun die wel leeven, moet derhalven, het leeven in zich zelven noch goedt noch quaedt zyn, even als het ſnyden en branden, want den ongezonden is dat heilzaem, maer ſchadelyk voor den gezonden; dus is het ook met het leeven gelegen. Beſchouw dit dan aldus: wat wilt gy liever, qualyk leeven of wel en mannelyk ſterven? ik, liever wel ſterven. Derhalven is het ſterven ook geen quaedt, want dikwyls is het wenſchelyker te ſterven, dan te leeven. Dat is zoo. Dezelve reden is 'er ook omtrent gezondt en ziek te zyn: want dikmaels baert het geen nut gezondt te zyn, maer, by eenige omſtandigheidt, het tegendeel. Gy ſpreekt de waerheidt. Wel aen dan, laet ons in deezer voegen ook het bezitten van Rykdom beſchouwen. Indien het waerdt is dat men iets beſpiegele, het geen men zoo menigwerven ziet geſchieden, dat iemant Rykdom heeft die echter qualyk leeft en elendig. Waerlyk veelen. Brengt dan de Rykdom hun niets toe waer door zy wel mogen leeven? dat dunkt my niet, want zy zelfs zyn ondeugent. Rykdom maekt dan de menſchen niet vroom, maer Geleerdheidt. Het is blykelyk. Uit wat reden kan dan Rykdom een goedt zyn, daer

die zynen bezitter niet helpt om beter te worden? gy hebt gelyk. Het is dan zommigen zelfs niet nut, dat zy Ryk zyn, dewyl zy Rykdom niet weeten te gebruiken. Dat dunkt my ook. Hoe kan dan iemant iets goedt noemen, het geen meenigwerven niet nut is dat men het heeft? Geenzins. Die dan den Rykdom wel zal weeten te gebruiken, zal wel en bedreven leeven, die niet, qualyk. My dunkt dat gy de uiterſte waerheidt daer aen ſpreekt. In 't geheel dan, dat men deeze acht goederen te weezen, of dezelve veracht als quaedt, is het geen de menſchen ontruſt en quetſt; te weeten als men die te hoog in achting heeft, en waent dat zy alleen bequaem zyn, om ons gelukzalig te maken, en om dezelve vervolgens alles in 't werk ſtelt, het geen hem zelfs goddeloos voor komt. Dit dan komt hun over, door onkunde des goeds. Want zy weeten niet dat geen goedt uit quaed kan geboren worden. Echter ziet men 'er veelen die Rykdom verkregen hebben, door ſnode en ſchandelyke daden. Als, zeg ik door Verraden, Roven, Menſchemoorden, Valſche aenklachten, Steelen, en veele andere ſnoode ſtukken. Dat is waer. Indien derhalven, gelyk billyk is, geen quaedt uit goedt kan voortkomen, en dat 'er Rykdom uit quade werken voort ſpruit, is het zeker dat Rykdom geen goedt is. Dat volgt uit deeze reden zelve. Wyders kunnen Wys te zyn, en Rechtvaerdigheidt te pleegen niet bekomen worden door quade werken; noch ook Ongerech-

rechtigheidt te pleegen en Onwys te zyn uit goede. Dewyl die niet te zamen kunnen beſtaen. Doch niets is 'er in den weg, waerom iemant niet zou kunnen geraken aen Rykdom en Roem en Verwinningen, en veele andere dingen meer van dien aert, zelfs door ondeugende middelen. Laet deeze dingen dan noch goedt noch quaedt zyn; maer Wys te zyn het eenigſte goedt, en Dwaes te zyn het eenigſte quaedt. Daer op ik zeide; nu moet ik zeggen, dat gy my voldaen hebt.

BYSCHRIFT

Op

CEBES.

't Geval maekte u een' Slaef, een' Heiden, een' Thebaen,
Gy echter weeft den weg tot Waere Wysheidt aen,
En leerde 't recht verftandt van zaken, en van naemen,
Indien gy, Groote man, eens leefde in deezen tydt,
Zoo vol van Eigenbaet, van Ondeugdt, en van Nydt,
Zouw dan één Heiden, niet veel Chriftenen befchamen?

P. VLAMING.
1720.

LOF
DER
VRIENDSCHAP.
AEN
MYNEN VRIENDT,
GERARD MUISER.
op zynen Jaerdag.

Aen den

LEEZER.

DE Welſpreekenſte der Romeinen zegt ergens, dat zy, die de Vriendtſchap uit het leeven wegneemen, de Zon uit de waereldt ſchynen te willen verbannen. Gelyk dat Goddelyk licht alles koeſtert, leeven geeft, groeien en bloien doet, is de Vriendſchap de bandt der Zamenleeving, oirzaek van alle Vreugdt, en, zonder de zelve, het Leeven een Doodt. Het voornaem oogwit der oudſte Zedekunde was, Eenen Andren Ik, eenen Hartvriendt, te zoeken, en door alle middelen te behouden. het Hoofdgebodt van Gods Zoon is Liefde, en de gantſche Godsdienſt heeft tot grondſlag, anderen als zich zelven te beminnen. Dat echter weinige het geluk bekoomen van eenen waerachtigen Vriendt te bezitten, geſchiedt mogelyk meeſt, door dien zy, in het zoeken van Vriendſchap, geenzins het voordeel en vermaek hunner Vrienden, maer Eigenbaet, en byzonder inzichten in 't oog hebben. dewyl 't nu my gebeurt is, onder verſcheidene andere myner waerde Vrienden, eenen aen te treffen, wien ik, meer by geval, dan door verdienſte en voorneemen; niet by geval, maer zeker door eene Goddelyke beſtuuring, van myne kindſche en onnozele jaeren af, behaegt heb,

met wien ik zoo langen tydt in openhartige en tedere Vriendſchap heb omgegaen, voel ik my gedreven, den Nazaet van myn geluk en genoegen kennis te doen draegen; dewyl ik, die niet lievers wenſch; dan met hem te leeven, ook op deeze wyze na myn doodt met hem mag leeven. Ik laet dan mynen Lof der Vriendſchap de werken van den Chriſten Socrates beſluiten, wiens wenſchen niets lievers tot oogwit hadden, als eenen openhartigen Vriendt te bekoomen. indien ik mogelyk den eenen of anderen in 't oog ſteek, die de Vriendſchap als eenen harſſenſchim beſchouwen, en waenen dat zy in de waereldt niet te vinden is, dien wenſch ik grooter geluk toe, en een Gemoedt, dat gereed zy, om zich meerder over eigene gebreken, dan die van anderen, te ſtooren; een Hart, bevrydt van Afgunſt en ſlordige Geldzucht; het geen geenzins Heerſchappye over anderen begeeren, en een Weezen dat niet voor Mom ga; eindelyk dat een Chriſten worde, en zynen Naeſten zoo lief hebbe als zich Zelven. Vaer wel.

LOF

LOF der VRIENDSCHAP.

KOm; lang my myne Lier,
De Vriendſchap eiſcht een' zang; een ongewooner zwier
Verſpreidt zich in myn Liedt; ik vindt my opgeheven,
Geen aerde kleeft aen my;
Ik voel my, los van 't lyf, op dunne wolken zweeven;
Een Goddelyker gloet bezielt myn Poëzy.

Gy Liefde, die om hoog
De Hemelklooten draeit, en torſt den Starreboog,
Begunſtig myn gezang, en laet my met myne ooren
In 't Hemelſche Muzyk,
Uw' Lof, en in uw' Lof dien van uw Dochter hooren,
In ſchoonheidt en in kracht haer Moeder zoo gelyk.

O Zuſter van de Deugt!
Die uwen oirſpronk hadt voor 's waerelts eerſte jeugt.
O gift des Hemels! Goedt, onmooglyk te waerdeeren,
Die uwen Tempel bouwt,
Van marmer noch arduin, maer harten, die u eeren,
Zoo zuiver als kriſtal, en duurzaemer dan gout.

Daer ſtaet uw Godlyk beeldt,
Waer teêre minlykheidt in 't manlyk weezen ſpeelt,
Men ziet de Dankbaerheidt u 't hoofdt met rozen kroonen,
Met rozen, ryk van geur,
Door welker lieflykheidt zy u haer hart wil toonen,
Wiens ſchaemroot zich ontdekt in 't blozen van haer kleur.

Gy waert, toen 't Groote Rondt
Zich in zyn' Mengelklomp en duiſtren Baiert vondt,
Alleen in 't weezen van de Godheidt opgeſloten,
Doch 't wonderbarent woordt
Heeft u, door zyne kracht, in ieder deel gegoten,
Het ſprak, terſtont bracht gy de Heemmellichten voort.

De Zon, dat Godlyk vuur,
Bezielde, door uw handt, d'eerſtlevende Natuur,
Gy ſchonkt de Maen haer' glans, en 't heir der andre vieren
Zyn orde, loop, en plaets;
Men zag, op uw bevel, door 't blaeuw geſpanſel zwieren,
Die tintelende Star, Bodin des Dageraets.

Men zag, op uw bevel,
De ziel zich vleien naer het wonderlyk geſtel
Van 't lichaem, dat gy ſchiept, waer aen zy vaſt verbonden,
Zich in haer werking uit,
En laet aen 't broſch vernuft onmooglyk het doorgronden,
Hoe dus het Stervelyk 't Onſterflyk in zich ſluit.

Gy, wonderbare kracht,
Die, daer men Min u heet, vereeuwigt het geſlacht
Van allerlei gedierte, en doet de woeſtſte zinnen
Bedaeren door uw' bandt,
Wanneer gy, loonende de min door wederminnen,
De Doot doet Sterven, en de waereldt houdt in ſtandt.

Die macht is wonder groot,
Oneindig grooter noch, wanneer gy u ontbloot
Van vleeſchelyken luſt, en, ſteunende op de Reden,
Twee harten maekt tot een,
Die, door geen drift, of bloet, in uw verbondt getreden,
Geen Baet- of Eerzucht noopt, maer zucht tot u alleen.

Dat

Dat heil gebeurt geen ziel,
Aen wie het wuft Gemeen, of Eigenbaet beviel,
Al t'eedel is die gunſt, om aen het graeuw te kleeven,
Te heerelyk dat lot,
Dat gy het, ô Godin, ondankbaren zoudt geeven,
Wier dwaesheidt u niet kent, en met uw gaven ſpot.

De Dichter en de Heldt,
Die Leeuw en Beer in 't boſch, den Reus in 't vlakke veldt
Ter neer wierp en verſloeg, Hy, tot den troon geboren,
Die Goddelyke Man,
Betuigde dat geen vrouw zyn hart zoo kon bekoren,
Als trouwe Vriendſchap van zyn' halsvriendt Jonathan.

Kom herwaert, vlugge Tydt,
Die alles hebt gezien, en noch gedachtig zyt,
Kom herwaert, op myn bede, en ſlaet uw Jaerboek oopen,
Daer ſtaet der Vrienden naem;
In d'inkt der Eeuwigheidt wil ik myn veder doopen
En hun beveelen aen de tongen van de Faem.

Maer, ach! g'ontzegt het my,
Gy wilt dat geene zaek op d'aerd beſtendig zy.
Nochtans zal, tot uw ſpyt, de Naneef nooit vergeeten
De deugdt van Pythias,
Die aen den Dwingelandt, hoe op zyn' vriendt gebeeten,
Deedt zien dat hy veel min dan Vriendſchap machtig was.

Of, weigert gy die gunſt,
Om dat ik mogelyk u ſchyne ontbloot van kunſt?
De Vriendſchap ſtuurt myn handt om haeren Lof te ſchryven,
Zy weeft in myn gezang,
Een' naem, ô Gryzaert, die zoo lang als gy zal blyven,
En door zyn zuivre deugdt vreeſt doodt noch ondergang.

Zy

Zy viert met my den Dag,
Waer op myn GERARD 't licht eerſt groette met een lach,
Hem gaf zy d'eerſte melk uit haere borſt te zuigen,
Hem vormdeze voor my,
Op dit gezegent uur doet zy my hem betuigen,
Hoe ik haer gunſt waerdeere, en niet ondankbaer zy.

U, u alleen, zy dank,
Godinne, die myn Lier bezielt hebt met een' klank,
Die, helderer dan oit, al 't andre doet verdoven
Het geen ik immer zong:
Indien ik uwen Lof mag d'Eeuwigheidt beloven,
Zweeft MUISERS waerde naem met dien op ieders tong.

Indien ik uwen Lof,
Mag danken, dat zyn naem met my ryze uit het ſtof,
Daer geen Vergetelbeek dien immer uit kan wiſſen,
Dan vlecht ik my een kroon
Van Lauren om het hoofdt, die nooit hun verwen miſſen,
Of duurzaeme Amarant, zoo gloeient, en zoo ſchoon.

Hang weder aen den wandt
Myn Lier en blyf ontſnaert, nooit moet een andre handt,
U reppen t'onbezuiſt, met ongewyde vingeren,
Nooit mooge een andre ſtof,
My al te ondankbaer op haer ſchynſchoon doen verſlingeren,
Dat ik iet ſchooner zinge als Vriendſchap en haer' Lof.

P. VLAMING.

BYVOEGZELEN VERBETERINGEN, EN HERSTELDE DRUKFEILEN.

P. 3. Colom. 2. in de aentekening op GEVOEGH moet achter aen volgen. Of liever *gemak*, het eigen gemak dat de ziel geniet by het zoeken der waerheidt. Dus zegt men noch *gevoegelyk* voor gemakkelyk.

P. 8. v. 110. na de aentekening KAN DOCH enz. Ik wil in Nederlant geen lof behaelen, door uitheemsche en Griekſche ſieraden.

P. 14. v. 257. groote l. groot.

P. 17. v. 334. OP ZEKER UUREN DAAGS DENKREKENING TE HOUWEN.] De gewoonte der Pythagoreen was des avonds te overdenken wat zy dien dag wel of qualyk hadden bedreven; hier uit vloeide de les van Pythagoras:

Laet nooit den zocten ſlaep benevelen uw oogen,
Ten zy 'er by u zelf met ernſt is overwogen,
Wat gy den gantſchen dag gezegt hebt of beſtaen,
Wat nagelaten zy, of wat gy hebt misdaen.

des morgens bereidden zy zich insgelyx tot het geen hen dien dag te plegen ſtondt, ſtemmende hier in over een met der Chriſtenen Avond-en Morgengebeden: wanneer wy, door overweging van het geen dien dag voorgevallen is, de Godheidt om vergevinge onzer zonden met waerachtig leedweezen ſmeeken, en des Morgens de zelve om hulp aenroepen, tot het geen ons te doen ſtaet

P. 23. v. 518. Na dit l. na die.

v. 520. hoedanigh, dats is l. hoedanig dats is,

p. 29. v. 62. ONGHALYK] na de aentekening. Doch liever ongevallig, flecht, zie Kiliaen op *Gadelyk*. Daer niemant *gading* in zou hebben.

p. 30. v. 68. na de aentekening. Dus mede door Vondel gebruikt in Euripides Ifigenie in Tauren:

Matroozen hooren dit gebedt, en roepen t'zamen:
Godt woudts, ter goeder tyt, enz.

p. 30. v. 69. O HAARLEMS KLOEKE GEEST.] na de aentekening. Door laeter onderzoek heb ik bevonden dat deeze ophef van die kift en ingebeelden fchat niet op doove koolen uitquam als het fpreekwoordt zegt, maer op een verzaemeling van boeken, waer van den leezer niet ongevallig kan zyn, dat ik hem onderrichte. De Heer Penfionaris Fabricius deedt my de eere van dit heiligdom te vertoonen, het welk te Haerlem op de Secretarye bewaart wordt. Dat men een kift noemt, is een ding, van hout, in gedaente van een boek, Atlas grootte. Hier in laegen een druk van het Latynfche *Speculum Salutis* in fol. twee van het Duitfche; de een in fol. de andere in klein Quarto, benevens een boek in fol. dat zeer oud fchynt, doch in 't geheel beftaet uit houtfnee, met ingegriffyde letteren, dergelyken het my voorftaet meerder te hebben gezien. Deeze plaeten behelzen Bybelftofen in geen van allen ftaet eenig bewys, het geen buiten kyf ftelt en volkomen vonnift dat de Letterdruk te Haerlem gevonden is; ten zy men ftellen wilde, dat Kofter eerft met houte plaeten daer de letters in gefneden waeren, begonnen hebbe; want waerlyk de Letters van deeze Houtfnee hebben den zweem der Letter van den gefchreven Melis Stoke van den Wakkeren S. Schynvoet, den Rym-Bybel van den Rechtsgeleerden Matthias Röver, een zonderling Liefhebber der Vaderlantfche Oudheden, en mynen Lieven Vriendt, buiten noch eenige andere Hollantfche af-

afſchriften, die ik ontmoet heb, en geenzints eigen is aen Duitſchlant of eenige andere Landen. dus is van gelyke de Duitſche Spiegel onzer Zaligheit in fol. (die zekerlyk ouder is dan de Latynſche, en de tweede Duitſche in Quarto) met oogzienelyk loſſe letteren gedrukt, gelyk men heden doet, en na de zelve letter gevormt, trekkende veel meerder op zynen eerſten oorſpronk en de ruuwheit en onbeſchaeftheidt, die alle uitvindingen verzellen, dan de Bybel van Ments; behalven dat de zelve, en verdere boeken, die allereerſt in Duitſlant gedrukt zyn, eenigzins eenen anderen zweem hebben van letter die eigener aen Hoogduitſlant is. ook is de Spiegel onzer zaligheidt, Hollantſch Duitſch, en wel zoodanig als men omtrent den jaere 1400. ſprak en ſchreef, en zal by my vaſt ſtaen het eerſte boek te zyn dat gedrukt werdt, ten zy men het tegendeel koome met klaerder bewyzen dan tot noch geſchiedt is te ontzennuwen. Het Latynſche *Speculum*, vertoont wel de zelve maer een volmaekter Letter. het kleintje in 4to. is noch meerder volmaekt maer krygt een andre gedaente die meerder aerdt naer de letter van de Mentſcher drukken, welke, naer deze ſoort van Schrift gevormt ſchynen. Nu was in dit boek of kiſt noch een exemplaer van de bekende Mentzer uitgave van *Ciceronis officia* van den jaere 1466. en het werk van Bartholomeus den Engelſchman te Haerlem door een Zierixzeenaer in den jaere 1476. gedrukt, benevens een Hoogduitſche Chronyk te Cölen in den jaere 1499. uitgegeeven, waer in de Drukkunſt aen Hollant wordt toegeſchreven. hier by vondt ik een lyſt van deeze verzaemeling waer onder ſtondt dat deze boeken wegens de ſtadt waren gekocht in 's Gravenhage van Mr. Matham in den jaere 1654. voor eene ſomme van drie hondert gulden, en dat die penningen door Theſauriers betaelt zyn.

P. 33. v. 145. MUISHOND] na de aantekening Maer Spieghel neemt hem hier voor een *kat*, volgens de Hoogduitſchers, die Maushunt zeggen.

p. 62. Colom. 2. Reg. 4. In. l. En
63. v. 410. korrelplant; l. korrelplant
71. v. 51. De Warrheid l. de Waerheit,
73. v. 79. faam. l. Faam
76. Colom. 2. Reg. 26. Cieroos l. Ciceroos,
85. v. 268. koppelen l. koppellen
87. v. 311. Elk wert l. werkt
v. 327. in zinryk l. is zinryk en noch,
Colom. 1. Reg. 5. op huizen l. of huizen
89. v. 391. achter de aentekening of, dat ik vaſt ſtel, het buskruid, het drooge, of natte ſtroo enz.
97. v. 79. gheleerd? l. gheleerd:
98. v. 97. die drong l. dies drong
v. 120. verzuim l. verzuimt
101. v. 218. Dicht l. Licht
102. v. 235. Lekkerheid l. Lekkerheids
v. 239. krenkt l. kreukt
103. 286. dit l. die
106. 383. af l. of en noch,
Colom. 1. Reg. 6. quaeddanig l. quaeddadig
112. v. 8. is l. in
113. v. 55. achter de aentekening. Of wordt hier ook gemeent *Eeue*, het bevel van zyn Eeuwig woordt?
143. v. 359. wan 't dient l. want 't dient.
153. colom. 2. Reg. 2. ledig, l. onledig,
251. Reg. 8. *tum Adae l. peccatum Adae*
Reg. 15. Cajectanus l. Cajetanus
253. Reg. 32. ronw l. rouw
312. couplet 4. Reg. 1. verkeren. l. verkeren.
343. in de aentekening, Reg. 5. men het geldt, l. met het geldt.

EYNDE.

87 JUS

SPECIAL 87-E
26778

TRINITY COLLEGE
LIBRARY